p. 5, wrongly numbered 513
p. 103 " " 102
p. 337 " " 336

ONTDEKKINGSREIS

IN DE

ZUID-ZEE

EN NAAR DE

BERINGS-STRAAT.

ONTDEKKINGSREIS

IN DE

ZUID-ZEE

EN NAAR DE

BERINGS-STRAAT,

in de jaren 1815, 1816, 1817 en 1818,

ONDER HET BEVEL VAN

OTTO VON KOTZEBUE,

LUITENANT DER RUSSISCH-KEIZERLIJKE MARINE

uit het Hoogduitsch.

DERDE DEEL.

MET KAARTEN EN PLATEN.

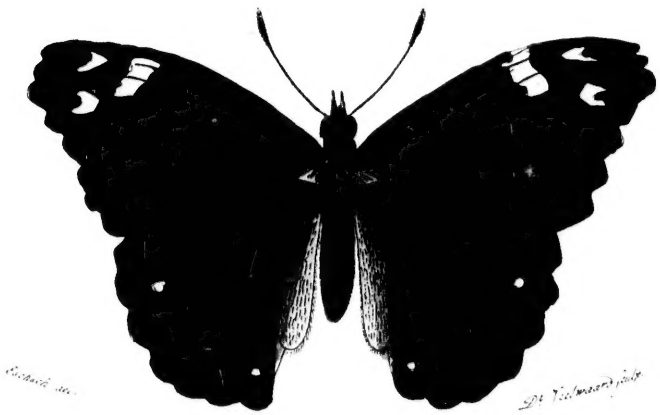

Vanessa Tammeamea.

Te AMSTERDAM, bij
JOHANNES VAN DER HEY.
MDCCCXXII.

1863

nqw
910.4R
K87o
v.3

Ik h

BUES

het P

ving

derde

tot de

men o

gen z

vertal

Luiten

(*)

vaart

jaren

Griper,

Platen,

Ik heb thans het genoegen het derde deel van KOTZEBUES *belangrijke ontdekkingsreis in het Nederduitsch het Publiek aan te bieden. De eigenlijke Reisbeſchrijving was met de beide vorige deelen geëindigd: dit derde behelst dus enkel de wetenſchappelijke bijlagen tot dezelve, beſtaande in opſtellen van anderen, die men ongetwijfeld met geen minder genoegen ontvangen zal dan men de beide vorige deelen en mijne vertaling der gelijkſoortige reis van den Engelſchen Luitenant* PARRY (*) *ontvangen heeft. Dit gunstig*

(*) *Reis ter ontdekking van eene Noord-westelijke doorvaart uit de* Atlantiſche *in de* Stille Zee, *gedaan in de jaren* 1819 *en* 1820 *door de ſchepen* The Hecla *en* The Griper, *onder het bevel van* W. E. PARRY, *met kaarten en Platen, mede bij den uitgever dezes in het licht verſchenen.*

tig onthaal heeft mij inzonderheid onder de verpligting gebragt om ook dit gewigtig gedeelte des belangrijken Hoogduitſchen werks met de uiterſte zorgvuldigheid te behandelen, en het vertrouwen, dat de uitgever ſtelde in mijne bevoegdheid daartoe, door eene omzigtige oplettendheid in het bewerken van dit waarlijk niet het gemakkelijkſte gedeelte van mijne taak naar vermogen te regtvaardigen; en zulks te meer, daar hij van zijn' kant geene kosten ontzien heeft, om dit voortreffelijk werk op eene waardige wijze onder het oog des Publieks te brengen; maar tevens durf ik vertrouwen dat dit zelfde Publiek het hem zal dank weten, dat hij, op mijn' raad, elf platen, met meer dan vijftig kapellen en derzelver beſchrijving heeft achterwege gelaten, alzoo dezelven het werk veel te kostbaar zouden maken voor gewone lezers, en de meesten dier vlinders toch in de werken van RÖSELL, STOL, SEPP *en anderen, hoewel anders genoemd, worden aangetroffen, gelijk de als titelvignet voor dit deel geplaatſte* Vanesſa tammeamea *aldaar onder den naam van* Atalanta indica *voorkomt, zoodat bij deze*

omis-

omisſie *eigenlijk niets verloren, maar, integendeel, gewonnen wordt.*

Zoo heb ik ook geöordeeld te moeten handelen met eenige tabellen, inhoudende aërometriſche, hydroſtatiſche en batometriſche waarnemingen, die verſcheiden bladen druks met enkel cijferletters beſlagen zouden hebben, en geſchikter zijn voor een' zoogenaamden Zeemans Almanak dan voor het groote Publiek. Anders heb ik mij geene weglatingen veroorloofd, en onder het bearbeiden in den tekst van het werk zelven gebruik gemaakt van die ophelderingen en teregtwijzingen, welken als aanhangſel achter het oorſpronglijk werk geplaatst zijn.

Overigens durf ik mij vleijen dat ik, bij het bearbeiden van deze vertaling, merkelijk verſchillend (ik behoef deskundigen dit niet te zeggen), van het gewone overſchrijven van een' roman of ander oppervlakkig werk uit de eene taal in de andere, waarbij weinig wetenſchappelijke kennis gevorderd wordt, mij zoodanig gekweten heb, dat ik gerustelijk rekenen mag op de goedkeuring van bevoegde beöordeelaars, en

zooveel prijs ſtel op dezen mijnen arbeid, dat ik het eene eer reken, mij als vertaler van dit werk en deszelfs pendant, dat van den Luitenant PARRY, *aan het Publiek te doen kennen.*

Amst.
Nov. 1821. *P. G. WITSEN GETSBEEK.*

INHOUD

VAN HET

DERDE DEEL.

AANGETEEKENDE BIJZONDERHEDEN, GEDURENDE DE ONTDEKKINGSREIS MET HET SCHIP *DE RURICK*, DOOR *A. VON CHAMISSO*.

BIJZONDERHEDEN WEGENS *TENERIFFE*. Bl. 2.

———— —— *BRAZILIË*. — 6.

———— —— *CHILI*. . . — 16.

———— —— *CALIFORNIË*. — 42.

OVERZ. VAN DEN GROOTEN OCEAAN, DESZELFS EILANDEN EN OEVERS. . — 58.

WOORDENLIJST DER TONGVALLEN VAN *DE MARIANES*, *EAP*, *ULEA* EN *RADACK*. . . . . — 129.

OVERZIGT DER *PHILIPPIJNSCHE EILANDEN*. . . . . — 139.

———— —— *MARIANES*. . — 163.

UITTREKSEL UIT DE ARCHIVEN VAN *SANTYGNACIO DE AGAÑA*. . . — 178.

BERIGTEN WEGENS DE EERSTE PROVINCIE DES GROOTEN OCEAANS. . — 180.

BIJ-

BIJZONDERHEDEN WEGENS *RADACK*, *RALICK*, *REPITH-URUR*, *BOGHA* EN *DE CORNWALLIS-EILANDEN*. . . . Bladz. 231.

——————— —— *DE KAROLINES*. — 274.

——————— —— *DE PENRHYN-EILANDEN*. . . . . — 311.

——————— —— HET EILAND *ROMANZOFF*. . . . . — 314.

——————— —— HET *PAASCH-EILAND*. . . . . — 318.

——————— —— DE *SANDWICH-EILANDEN*. . . . . — 323.

BIJZONDERHEDEN WEGENS *KAMTSCHATKA*, DE *ALEUTISCHE EILANDEN* EN DE *BERING-STRAAT*. . . . — 357.

VERSLAG WEGENS DE ZIEKTEN VAN HET SCHEEPSVOLK, DOOR *F. ESCHSCHOLZ*, M. D. . . . . — 417.

ALGEMEENE AANMERKINGEN TOT DE REISBESCHRIJVING, DOOR DENZELFDEN. — 451.

AANMERKINGEN WEGENS DE KUSTEN VAN *NIEUW-CALIFORNIË*, HET EILAND *UNALASKA* EN DE *BERINGS-STRAAT*, DOOR *M. VAN ENGELHARDT*. . . . — 469.

BIJDRAGEN TOT DE NATUURLIJKE HISTORIE, DOOR *F. ESCHSCHOLZ*.

BESCHRIJVING EENER NIEUWE AAPSOORT. . . . . — 481.

WAARNEMINGEN WEGENS DE ZEEBLAZEN, VELELLEN EN PORPITEN. — 485.

AAN-

ladz. 231.
— 274.
— 311.
— 314.
— 318.
— 323.
— 357.
— 417.
— 451.
— 469.
— 481.
— 485.

AAN-

AANGETEEKENDE BIJZONDERHEDEN,

GEDURENDE DE

ONTDEKKINGSREIS

MET HET SCHIP

DE RURICK,

gedaan in de jaren 1815, 1816, 1817 en 1818,

ONDER HET BEVEL VAN

OTTO VON KOTZEBUE,

LUITENANT DER RUSSISCH-KEIZERLIJKE MARINE.

DOOR

ADELBERT VON CHAMISSO,

Philof. Doct., Lid van de Keizerl. Leop. Acad., der Natuuronderzoekers, mitsgaders van de Maatſchappijen der Natuuronderzoekers te Berlin, Moskow, Leipzig, *enz.*

Τὸ τοῦ πόλου ἄστρον.

TENERIFFE.

Vele geleerden hebben *Teneriffe* bezocht en beſchreven. VON HUMBOLDT en BONPLAND zijn op dit eiland geweest, en hebben den Piek beklommen. LEOPOLD VON BUCH en CHRISTIAAN SCHMIDT hebben de gezamenlijke keten der *Kanariſche Eilanden* tot eene ſchouwplaats en voorwerp van hunne wetenſchappelijke naſporingen verkozen en den Piek verſcheiden malen beklommen, het laatst nog kort voor onze aankomst in later jaargetijde, om de op denzelven wasſende planten met rijpe vruchten in te zamelen. Wij kunnen ſlechts volgens den vlugtigen blik, die ons vergund werd, weetgierigen naar het geleerde werk van BORY DE ST. VINCENT, HUMBOLDTS reis en den oogst der beroemde mannen verwijzen, die het ons ſmart hier niet meer aan te treffen. De geleerde wereld verwacht nu de mededeeling van dezen oogst van den Heer VON BUCH alleen, nadat de Profeſſor SCHMIDT op de expeditie

aan de *Zaïre* als een ſlagtoffer der wetenſchappen gevallen is, die hij diende (*)

Het eiland *Teneriffe* ſtrekt zich uit van het noord-oosten naar het zuid-westen. Het zuid-westelijk gedeelte beſlaat de Piek met zijn' grondſlag, het noord-oostelijk een rotſig woest gebergte. Beiden worden door eene breede col of pas geſcheiden, welker hoogte de hoofdſtad *Laguna* inneemt, en onder welke *Santa-cruz* aan de zuid-oostelijke kust, tegen het oostelijk gebergte ligt. De ſtad en de haven *Oratava* liggen op de tegenovergeſtelde kust, aan den voet des Pieks, midden onder bekoorlijke wijnbergen en palmbosſchen, die ons de *Inſulae fortunatae* vertegenwoordigen. De weg van *Santa-cruz* gaat derwaarts over *Laguna*, eene ellendige ſtad met zeven kloosters, en de dorpen *Matanza* en *Vittoria*, namen, die hier, gelijk in andere Spaanſche bezittingen, het lot der inboorlingen bij de verovering aanwijzen: ſlagting en overwinning!

De aarde is, omſtreeks *Santa-cruz*, naakt en woest; ſlechts eenige palmen en piſang, die uit de tuinen over de witte muren der ſtad heenſteken, verkondigen den aanlandenden Europeanen eene zuidelij-

(*) *A Narrative of an Expedition to explore the river Zaïre.* London, 1818. 4to.

In de Gedenkſchriften der Berlijnſche Akademie, van 1819, is reeds eene verhandeling verſchenen, van L. VON BUCH, over de Flora der *Kanariſche Eilanden.*

lijker natuur. De Flora is, gelijk die van alle eilanden, arm; zij hecht zich door gemeenſchappelijke of vermaagſchapte planten, ſoorten en vormen aan de Flora van het groote basſin, welks wateren de *Middellandſche Zee* opneeemt. Weinige plantſoorten geven haar echter met weligen wasdom het voorkomen eener verzengde luchtſtreek. Vreemdelingen zijn op dezen bodem, zoowel als in *Spanje* en *Sicilië*, de dadelpalm, de piſang, de Amerikaanſche *Agaricus* en gemeene fakkeldistel, volgens HUMBOLDT ook de drakenboom; maar de reusachtige, kolomvormige *Euphorbia canarienſis* behoort met weinige andere ſaprijke planten, de *Cocolia kleinia*, de *Euphorbia balſamifera*, enz. tot deze rots, die haar huisvest, en verkondigt onbedrieglijk de Afrikaanſche plantenwereld.

Men vraagt tegenwoordig vergeefs naar den broodboom. (*Artocarpus incisa*), dien BROUSSONET aldaar geplant en dien HUMBOLDT nog gezien heeft.

Doctor ESCHSCHOLTZ vond onder de inſecten, die wij verzamelden, ſlechts bekende Europeeſche ſoorten: verderflijke ſpringhanenzwermen (*Gryllus tataricus?*) vallen ſomwijlen van het vaste land op deze eilanden. Men verhaalde ons dat in het jaar 1811 de ſtreek van *Laguna* door dezelven verwoest werd, en wij hadden zelfs op zee, twee of drie graden noordelijk van *Teneriffe*, en vier of vijf graden in het westen van het vaste land, de overblijffelen van zoodanig een' zwerm om ons ſchip heen zien drijven. Later

vloog tusſchen *Teneriffe* en *Kanarië* een dezer dieren bij ons aan boord.

Het volk ſcheen ons over het algemeen uiterst arm en lelijk, daarbij opgeruimd van geest en zeer nieuwsgierig. De Spaanſche deftigheid, die het, in lompen gewikkeld, bewaarde, gebood ons eene zekere achting. Overal waar wij kwamen moest onze gids onze geſchiedenis verhalen, en onze inſecten en planten laten zien. Wij hoorden in eene armzalige hut te *Matanza* lieden van de laagſte klaſſe over de volkaniſche natuur hunner gebergten zaakkundige geſprekken houden.

Bij onze gemeene huisdieren, komt hier nog de kameel, of liever de dromedaris. Hij wordt tot laſtdragen gebruikt, maar op dezen rotſigen grond ontzien. Er zijn op *Teneriffe* twee herbergen; de eene wordt in *Santa-Cruz* door een' inboorling, de andere in *Oratava* door een' Engelſchman gehouden.

Gedurende de oorlogen met *Frankrijk* werden drieduizend krijgsgevangenen op *Teneriffe* bewaard. Ettelijken zijn op het eiland gebleven, en inzonderheid de kinderen hebben een weinig Fransch van hen geleerd.

BRAZILIË.

Wanneer men het kanaal van *Santa-Catharina* inloopt, gelooft men zich, bij het eerste gezigt, in het

het rijk der nog vrije natuur verplaatst. De groenbewasſen bergen, die zich in bedaarde lijnen van de oevers des eilands en des vasten lands verlieffen, behooren ſlechts aan haar, en men beſpeurt naauwelijks aan hunnen voet den arbeid van den pas gevestigden mensch. In het binnenland ſteken groote toppen omhoog, waarvan ettelijken de gedaante hebben van koepels of kegels, en een bergrug des vasten lands, dien in de wintermaanden de ſneeuw ſlechts vlugtig beroert, begrenst naar het zuiden het uitzigt.

De eilanden *Teneriffe* en *Santa-Catharina* liggen op dezelfde breedte, dit op het zuidelijk, het andere op het noordelijk halfrond. Welk verſchillend gezigt vertooont nogtans de natuur op beiden! Daar is de rotſige grond ſlechts hier en daar ſchraal met groen bewasſen, en vreemdſoortige planten zijn ſlechts onder de Europeeſchen gemengd. Hier omringt eene nieuwere ſchepping den verbaasden Europeaan, en in hare gedrongen volheid is alles treffend en reusachtig.

De bergkern, die men aan de klippen, die in het kanaal uit het water ziet ſteken, en aan den oever herkent, en die ſlechts zelden de groeiaarde doorbreekt, is overal grofkorlig graniet.

De bogten begrenzen ontoeganglijke moerasſen, die bosſchen van groenen mangle (*Rizophora*) en luchtige palmen overtrekken. Een ondoordringbaar bosch, dat de bergen bedekt, verſpreidt zich bijna onafgebroken over het land. De gedaante der Syco-

moren met veelvuldig gevederde bladen, en waaijerachtig uitgeſpreide takken, ſchijnt de heerſchende te zijn; echter is zij verzeld door alle gewone boomvormen in rijke afwisſeling. De boomachtige varenkruiden in ſierlijke palmengedaante, bereiken ſlechts eene hoogte van vijftien tot twintig voeten, en blijven onder het kreupelhout verborgen. Lianen van allerlei ſoort (en alle plantenklaſſen en geſlachten nemen hier dezen vorm aan) ſpannen tusſchen de aarde, de ſtammen en de toppen een digt geſtrengeld wonderbaar net. Aan den bodem woekeren onder omgevallen boomen, ver boven manshoogte, varens, graſſen, Cyperaceën, Heliconiën, enz. Hoog op de takken wiegt zich eene andere plantenwereld van Orchideën, Bromeliaceën, Cactus, peper, varens, en de *Tillandſia usneoides* behangt het hoofd van verouderde boomen met zilveren lokken.

De uitgehouwen paden verlaten weldra den geen, die door deze donkere wildernis dringen wil, en de toppen der naaste heuvelen zijn onbereikbaar.

De Aroïdeën woekeren aan den afloop der beeken, die zich in de kloven der bergen verzamelen. Reusachtige *Cactus* vormen op ſommige plaatſen zonderlinge groepen. Bromeliaceën, Orchideën, peperſoorten bekranſen de rotſen, varens en lichens bedekken dorre zandplekken. Digte ſtruiken overtrekken dadelijk den bodem, dien de landbouw verlaat, waaronder ſchoone Melustomaſoorten zich onderſcheiden.

De woningen der menſchen liggen onder oranjeboomgaarden aan den voet der bergen en aan den oe-

oever, omringd door plantaadjen van piſang, koffie, katoen, enz. en door heiningen, waarin velen onzer moeskruiden, welken ſommige Europeeſche onkruidſoorten paraſitisch gevolgd zijn, geteeld worden. De meloenboom (*Carica papaya*), die hier een' hoogen ſtam ſchiet, en de *Coquero* (*), eene kokosſoort, met ſpilvormigen ſtam en onaanzienlijke vruchten, ſteken daar boven uit. De echte kokospalm, die tusſchen de keerkringen tiert, komt hier niet meer voort. Het Brazil- of Fernambukhout (*Cæſalpinia echineta*) verrijkt ſlechts noordelijker provinciën, en de *Pilifera testiculata Breſs.* mogt ook wel noordelijker te zoeken zijn. Dit is de belangrijke ſlechts nog gebrekkig bekende plant, wier *ſpatha* de natuurlijke mutſen levert, die in SEBA (I. Tab. 2. fig. d.) afgebeeld en in verſcheiden verzamelingen te zien zijn.

Het dierenrijk biedt geen minderen rijkdom, geen minderen overvloed aan dan het plantenrijk. In harmonie met het karakter der vegetatie is onder de vogelen de vorm der ſpechten de heerſchende, en vele ſoorten der zoogdieren zijn van ſlingerſtaarten voorzien.

De hier gemeenſte aapſoort is de *Callitrix capuci-*

(*) Er moet in dit gewest een palmboom van deze ſoort zijn, wiens ſtam zich verdeelt en eene dubbele kroon draagt. De tijd liet ons niet toe dezen boom te bezoeken.

cina. Men voedt hen dikwijls op onder den naam van *Macao.* Hun ſtem is gelijk die van een' zingvogel. Wij zagen onder de overige zoogdieren den *Aguti* en een gordeldier (*Daſypus gilvipes*, *ſix cinctus auct.*)

Onder de vogelen zijn vele papegaaijen en toucanſoorten de voornaamſten en menigvuldigſten; maar er is bovendien eene groote menigvuldigheid in geſlachten en ſoorten; een groote *Tinamu* (*Crypturus*) is zeer menigvuldig. De gieren (*Cathartes*) reinigen het ſtrand, en colibris wedijveren met de kapellen op de bloemen.

Van amphibiën (de ſchildpadden misſchien uitgezonderd) vindt men eene groote menigvuldigheid van onderſcheiden ſoorten.

Wij bemerkten onder de visſchen eene kleine ſiderael (*Torpedo*), zonder vlekken, wier electrieke kracht althans zeer gering zijn moest, daar onze visſcher dezelve niet waarnam, en onder de molusken eene groote *Aplyſia*, wier ſap tot roodverwen gebruikt wordt.

Maar de grootſte rijkdom en pracht heerſchen onder de inſecten. Van die, welken wij verzamelden, zijn de meeste ſoorten nieuw, en komen onder die, welken men uit *Rio Janeiro* krijgt, niet voor. Wij vonden onder anderen de vogelſpin (*Aranea avicularia*), wier ſteek hier als doodelijk gevreesd wordt. De natuur leert den mensch niet wat hij werkelijk te vreezen heeft.

Zoodra de zon ondergaat, ontſteken lichtende ſchep-

ſchepſels van allerlei ſoort lucht (*), zee (†) en aarde (§). Hun vlammend ſchijnſel, het geblaf en gebrul der kikvorschachtige amphibiën en het helder geſjirp der ſpringhanen bezielen deze groene tooverwereld.

De eerste kennis der natuurlijke historie van *Brazilië* heeft men te danken aan Prins JOAN MAURITS van *Naſſau*, MARKGRAAF en PISO, wier handſchriften en oorſpronglijke teekeningen in de Berlijnſche bibliotheek

(*) *Elater nocticulus* en *Elater phosphoreus*, met twee punten beſtendig licht op hun borſtſchild, en verſcheiden ſoorten van *Lampyris*, met in gelijke tusſchenruimten wederkerende ſchemering des onderlijfs. Hun getal ſchijnt nogtans, volgens de opmerking van Doctor ESCHSCHOLTZ, in het ſtelſel van FABRICIUS vergroot te zijn, naardien varieteiten als ſoorten aangevoerd worden. Het lichten of ſchemeren dezer kevers ſchijnt door nader te onderzoeken omſtandigheden bewerkt te worden. Nu is de lucht geheel daarmede vervuld, dan vermist men ze geheel.

(†) Inſectenpoppen en ſcolapendraſoorten.

(§) Inzonderheid Meduſa's, waarvan wij eenigen aan ſtrand opnamen, maar die te zeer geleden hadden om nader onderzocht te worden. Het lichten was voornamelijk in een' krans van punten om den rand des ligchaams zigtbaar, en verſterkte zich bij het aanraken. De met den *mucus* des diers beſtreken handen behielden een' tijd lang de phosphorusesſentie.

theek bewaard worden. In later' tijd heeft de Graaf VON HOFFMANNSEGG door jagers en geleerde briefwisseling (*), die hij aldaar onderhield, veel ter bearbeiding van dit veld gedaan, en zijne verzamelingen, die meest in het Berlijnsche museum zijn ingelijfd geworden, waren de voornaamste bronnen tot derzelver studie. De reis van MAXIMILIAAN, Prins van *Neuwied*, en vele thans zich beijverende Duitsche geleerden en verzamelaars voltooijen eindelijk het werk, en zoo wordt door Duitsche vlijt en onderzoeklust dit Portugeesche deel der nieuwe wereld voor de wetenschappen gewonnen, gelijk zij reeds aan Duitschers, den Graaf VON HOFFMANNSEGG en den Professor LINK, de kennis der *Flora* en *Fauna* van *Portugal* te danken hebben.

Het eiland *Santa-Catharina* bevat, volgens de berigten, die wij ingewonnen hebben, omtrent dertigduizend inwoners, van welken men twee zwarten tegen een' blanken rekenen kan. Wij vonden hier nog den slavenhandel, en dit gouvernement heeft alleen jaarlijks vijf tot zeven scheepsladingen negers noodig, elk op honderd stuks gerekend, om de geenen te vervangen, die op de plantaadjen sterven. De Portugeezen voeren ze uit hunne Afrikaansche etablisfementen in *Congo* en *Mosambique* (†) zelf in. De

(*) Wij noemen hier men erkentelijkheid Pater FRANCISCO AGOSTINO GOMEZ, in *Bahia*.

(†) De slaven uit *Mosambique* maken het minder getal uit.

De prijs van een' ſlaaf in zijne beste jaren is van twee- tot driehonderd piasters. Eene ſlavin is van veel minder waarde, en de ganſche kracht van een' mensch ſnel te verbruiken, hem dan door een' nieuwen aankoop te vervangen, ſchijnt nog voordeeliger te zijn dan zelf ſlaven in huis op te voeden. Wij laten hier opzettelijk de koele woorden eens planters in de nieuwe wereld in het daaraan ongewone oor des Europeërs klinken. Het gezigt dezer ſlaven in den molen, waar zij de rijst in houten mortieren met zware ſtampers van derzelver kapſels ontdoen, terwijl zij de maat tot den arbeid op eene eigendommelijke wijze zuchten, is ſmartelijk en ter nederſlaande. Zoodanige diensten worden in *Europa* door wind, water en damp verrigt. Wij zagen hier ook in het dorp *St. Michel* een' watermolen, dien KRUSENSTERN reeds vermeldt. Het getal der ſlaven is op het meer bevolkte eiland naar evenredigheid geringer dan op het vaste land. Hun voedſel is vleesch en maniok. Die, welken in de huizen der aanzienlijken en in de armere gezinnen gehouden wor-

uit. De Guineeſche negers onderſcheiden zich van hen door den minderen gelaatshoek bij meer vooruitſtekende kinnebakken, door donkerder zwartheid van huid, en vele bovendien door bijzondere figuren, die hen in hun land als kinderen in de huid des aangezigts en des ligchaams met een ſcherp inſtrument geſneden zijn geworden; teekenen, waaraan de onderſcheiden ſtammen elkander herkennen.

worden, naderen den mensch meer dan die, wier krachten enkel machinematig aangewend worden. Wij waren nogtans nimmer getuigen van wreede mishandelingen.

De ſtad *Nuestra Señora de Destero*, de reſidentie des Gouverneurs, ligt op het eiland zelf, aan de engſte zijde des kanaals. De ankerplaats voor groote ſchepen is in deszelfs noordelijke invaart, op een' afſtand van verſcheiden mijlen van de ſtad. Zij heeft een mannenklooster, en van de monniken zou geen een zijn' ledigen tijd aan eenige wetenſchap wijden. Vlinderhandelaars heten hier naturalisten.

De handel dezer kolonie is gering. Amerikaanſche ſchepen, die Kaap *Horn* omzeilen, of op den walvischvangst naar het zuiden gaan, bezoeken hare haven ſlechts om ververſchingen in te nemen. Hare voortbrengſelen zijn ſuiker, rum, rijst en koffie; tabak, mais, maniok (*Jatropha manihot*), ooft, enz. ſlechts tot eigen gebruik; graan wordt ook gebouwd, maar met gering voordeel. De wijnſtok gedijdt niet; bladen en druiven hebben zwarte vlakken, die men bij ons aan den hagel toeſchrijft.

De voornaamſte plantaadjen liggen op het vaste land, op den afſtand van eenige mijlen achter het gebergte.

Met de Indianen heeft hier geen omgang plaats. Waar men elkander ontmoet vat men de wapens op. Wie wil, bekomt land om te bebouwen, zonder onderſcheid van godsdienst, kosteloos. Verſcheiden

En-

Engelſchen moeten zich op het eiland nedergezet hebben, waar een vlek naar hen heet.

De walvischvangst behoort aan de kroon. De naam *Armaçaõ* beteekent de koninglijke visſcherijen, die denzelven uitoefenen, en waarvan er vier in dit gouvernement zijn. De vangst geſchiedt in de wintermaanden voor den ingang des kanaals. Er gaan enkel open getimmerde ſloepen uit, die met zes roeijers, een' ſtuurman en een' harpoenier bemand zijn, en de gevangen visch wordt aan land gehaald en daar geſneden. Ieder *Armaçaõ* levert er ieder' winter bij de honderd op, en dit getal kon, naar men ons verzekerde, nog zeer toenemen, wanneer de betaling der tractementen, die thans drie jaren ten achteren is, ſtipter geſchiedde. De walvischvangst behoort in *Brazilië* niet bij uitſluiting aan dit gouvernement; noordelijker gelegene provinciën hebben ook deel daaraan. In deze zee ſchijnen de walvisſchen van het zuiden verder naar den evenaar te dringen dan die van het noorden: men zou hen reeds op 12° zuiderbreedte ontmoeten.

De eenige rijtuigen, die in de kolonie gebruikelijk zijn, en waarmede de vruchten van afgelegen plantaadjen vervoerd worden, zijn zeer lomp. Twee houten ſchijven, die met de as tevens draaijen, dragen een ſtuk hout, dat wagen en disſel tevens uitmaakt, en waarvoor oſſen geſpannen worden. Paarden worden enkel onder den man gebruikt. De kano's, waarmede het kanaal bevaren wordt, zijn niet beter; zij zijn lang en ſmal, en beſtaan ſlechts uit een' uitgehol-

holden boomſtam, zonder uitlegger. Iedere boomſoort wordt daartoe gebruikt.

Wij zagen op onze uitſtappen langs de kust vrolijkheid, zindelijkheid en gastvrijheid onder een weinig bemiddeld volk heerſchen. Wij werden in de armoedigſte hutten geroepen, waar men ons vruchten gaf, vleesch en maniok aanbood, en betaling weigerde aan te nemen.

CHILI.

De kust van *Chili* leverde ons, toen wij dezelve naderden, om de bogt van *Conception* in te loopen, het gezigt van een laag land op. Het ſchiereiland, dat den uitersten rand van dezen ſchoonen waterbak vormt, en de rug van het kustgebergte achter denzelven, bieden het oog eene bijna lijnregte linie aan, die door geene uitſtekende toppen afgebroken wordt, en ſlechts de borstweringen van den *Biobio* verheffen zich tusſchen de monding van den ſtroom, naar wien zij heten, en den oever van *Sanvincent* als een bevallig heuvelpaar. Walvisſchen, dolphijnen en robben verlevendigden om ons heen de zee, waarin *Fucus pyriferus* en andere reusachtige ſoorten, die wij het eerst aan Kaap *Horn* hadden aangetroffen, zwommen; robben koesterden zich in de zon op het eiland *Quiquiring*, aan den ingang der bogt,

bogt, en in dezelve omringden ons dezelfde zoogdieren als in de open zee; maar geen zeil, geen vaartuig verkondigde dat de mensch bezit van deze wateren had genomen. Wij beſpeurden ſlechts aan de oevers tuſſchen boschjes en geboomte omtuinde velden en heiningen; lage hutten ſtonden aan het ſtrand en op de heuvels verſpreid.

Het lage gebergte der kust, uit hetwelk de *Biobio*, bij de ſtad *Mocha* of *Conception* breed en zonder diepte uitloopt, bedekt het gezigt der *Cordilleras de los Andes*, die zich in *Chili* met hare ſneeuw en volkanen, op een' afſtand van ten minsten veertig uren van de zee, achter eene breede en vruchtbare vlakte verheft, en der wetenſchappelijke naarſporing een nog ononderzocht veld aanbiedt. MOLINA, die de *Cordilleras* in *Peru* en in dit gewest gezien heeft, gelooft dat de toppen hier die omſtreeks *Quito* in hoogte overtreffen.

De berg, aan wiens voet de ſtad en op wiens hoogte het fort ligt, is verweerd graniet, dat de kernvormige onverweerde masſa's van dezelfde ſteenſoort inſluit. De heuvels, die het ſchier-eiland uitmaken, zijn leemleijen, over welken roode en donkerkleurige leem ligt, en de lage heuvels, aan welken *Talcaguano* naar de haven van *San Vincent* toe leunt, beſtaan ſlechts uit lagen van zoodanige leem, waarvan ettelijke, en inzonderheid de bovenſten, met de in deze zeeën nog levende ſchelpdierſoorten, *Concholepas peruviana*, een groote *Mytilus*, enz. in onveranderden toeſtand opgevuld zijn. Het zand aan

het ſtrand en in de vlakte is door leigruis graauw gekleurd.

De hier beroemde ſteenen van den *Rio de las Cruzes* bij *Arauco* zijn ſchijven van Chiastolieth.

De natuur heeft op deze zuidelijke grenzen van *Chili*, het *Italië* der nieuwe wereld, die wilde voortbrengkracht niet meer, die ons in *Santa Catharina* met verbazing vervulde, en het onderſcheid der breedte ſchijnt geen verſchil in de Flora's van beide landen te maken. De gebergten zijn de landſcheidingen. De heuvels zijn bedekt met bevallige myrtenboschjes en ſtruiken; andere beziëndragende boomen vereenigen zich harmonisch met verwante gedaanten dezer heerſchende ſoort. De ſchoone *Guevina avellana*, uit het geſlacht der Protaceën, voegt zich bij de myrten, en, door de vogelen gezaaid, verſieren Lorantusſoorten boomen en ſtruiken met den vreemden tooi hunner rood en witte bloemtroſſen. De *Fuchſia coccinea* vervult het meest de bewaterde klooven; eenige lianen kronkelen in het digte bosch omhoog. Eene Bromeliacee, de uitſtekende *Pitrairinia coarctata*, bezet met liggende ſlangenſtammen en ſtijve bladkruinen, verſiert de anders naakte, dorre hoogten. De ſchoone *Lapageria roſea* omvlecht de ſtruiken, terwijl luchtiger plaatſen door andere Liliaceën, *Amaryllis*, *Alotrameria*, *Siſyrynchium* enz. verſierd worden.

Verſcheiden Europeeſche ſoorten vermengen zich met de Oenotheren, Calceolariën, Acænen, enz. en

de

de vochtige dalen pronken, even als bij ons, met goudkleurige ranunkels (*).

De winter is hier niet zonder vorst, en het is niet zonder voorbeeld dat er ſneeuw in het dal valt. De palmen van *Santyago* (*Cocos Chilenſis Mol*). Komt zoo zuidelijk niet meer voor. De vrucht der oranje- en citroenboomen rijpt wel in de tuinen van *Mocha*, maar men ziet hier niet de bekoorlijke oranjeboomgaarden, die ons in *Brazilië* verrukten. Men wees ons in een' dezer tuinen een' jongen dadelboom, die in gezonden wasdom ſcheen voort te komen, en naast dezen palm wies de *Arancaria imbricata*, de ſchoone denneboom der *Andes*, dien men ſlechts in de *Cordilleras* wildgroeijend aantreft, waar hij geheele wouden uitmaakt, en met zijne zaadkorls de bewoners voedt. De Chiliſche aardbeziën hadden, ten tijde van ons verblijf, noch bloeſem noch vruchten.

De

(*) Het geſlacht der Protaceën en de ſoort der *Arancaria*, uit het geſlacht der Strobilaceën behooren tot het zuidelijk halfrond. De ſoorten, die in *Chili* voorkomen, en aan *Auſtralië* konden herinneren, zijn inheemsch. Wij verzamelden de *Goadenia repens*, die, volgens BROWNS opmerking, in *Nieuw-Holland* en *Chili* wast; zij kan als eene ſtrandplant aangemerkt worden, even als de *Meſembrianthemum*-ſoorten, die wij hier en in *Californië* vonden, en de ſoorten geleek, die in *Nieuw-Holland* en *Nieuw-Zeeland* wasſen, den *Meſembrianthemum edule* van de Kaap *De Goede Hoop* zeer nabij komen.

De naam van den *Huemul* of *Guemul* (*Equus bisulcus Mol.*) naar welken wij vernamen, was niemand bekend; en zelfs de waardige zendeling, wiens omgang ons zoo leerrijk geweest was, wist niets van dit dier. Dus moeten wij de gewigtige ſtrijdvraag, die MOLINA hetzelve aangaande in de zoologie opgeworpen heeft, aan gelukkiger natuuronderzoekers ter beantwoording overlaten. Maar deze ſchrijver ſchijnt ons toe weinig gezag in de natuurlijke historie te verdienen. Wij zagen op *Conception* geene der kameelſoorten van de nieuwe wereld, zij zijn in den wilden ſtaat ſlechts in het gebergte aan te treffen, en men verzuimt bij een volſlagen gebrek aan nijverheid hen als nuttige dieren aan te fokken. Wij zagen over het algemeen geene wilde zoogdieren.

Luidruchtige papegaaijen trekken in talrijke zwermen door de lucht; verſcheiden colibriſoorten omgonzen de bloemen, een kiviet met geſpoorde vleugels (*Parra chilenſis Mol.*) vervult met een krijsſchend geſchreeuw de vlakte, die de baai van de haven *San Vincent* ſcheidt; enkele gieren (*Chartartes*) zoeken aan het ſtrand hun voedſel, en menigvuldige watervogels en eenden bedekken de zee, zich op de banken onthoudende, die bij *Talcaguano* uit de golven ſteken.

Van amphibiën zagen wij eene kleine kikvorsch en eene kleine haagdis, maar gelooven ook eene ſlang, offchoon MOLINA er geenen optelt, waargenomen te hebben.

On-

Onder de fchelpen waren voor ons de *Concholepas peruviana* en de *Picus Pfittacus* merkwaardig.

Wij vonden onder andere inſecten den kleinen *Scorpio chilenſis*, die, volgens MOLINA, geene uitzondering op den regel maakt, dat *Chili* geen enkel vergiftig dier binnen deszelfs grenzen heeft (*).

Er blijft na FEUILLEE'S en MOLINA'S voorbereidende arbeid, na RUIZ en PAVON, na CAVANILLE (†), die menige Chiliſche planten niet altijd zonder verwisſeling beſchreven heeft, voor de natuurlijke

(*) De ſcorpioenen zijn over het algemeen minder gevaarlijk dan gevreesd. Aan de Kaap *De Goede Hoop* zijn twee groote ſoorten gemeen, die ieder hoofdzakelijk in verſchillende oorden voorkomen. In iedere geldt de zeldzamere ſoort voor de vergiftigſte, en de waarheid is dat de ſteek van geene gevaarlijker gevolgen is dan die eener wesp. Zij, die ons dit zeiden, ſpraken uit eigen ondervinding. De ſcorpioenen zijn eene lievelingsſpijze der apen.

(†). L. FEUILLÉE, *Journal des obſervations phyſiques, mathématiques et botaniques, faites dans l'Amérique méridionale.* Paris 1714—1725 4to. — MOLINA *Saggio ſulla Storia naturale del* Chili. Bol. 1782. 8°. 2a *edizion* Bol. 1810 4°; in dezelve wordt niet opgehelderd wat in den eerſten druk duister gelaten werd. RUIZ *et* PAVON *Floræ Peruvianæ et Chilenſis Prodromus.* Madr. 1794, Romæ. 1799. *Syſtema vegetabilium Floræ Peruvianæ et Chilenſis.* Mad. 1798 et 1799. Het *Eryngium roſtratum Cav.* is het *Eryngium* niet dat bij *Talcaguano* wast.

ke historie des lands nog veel te doen, en voorcerst vele dwalingen uit den weg te ruimen.

Wij hebben, wat de zeden der inwoners, de voorkomende onvergelijkelijke gastvrijheid der hoogere klasſen en den toeſtand der kolonie in het algemeen betreft, ſlechts aan het berigt van LAPEYROUSE en VANCOUVER te herinneren.

Wij vonden ſlechts de dragt der vrouwen, die de eerste beſchrijft, en die men in den atlas tot zijne reis afgebeeld vindt, veranderd; zij heeft ſedert acht of tien jaren voor onze Europeeſche modes plaats gemaakt, naar welker nieuwſten de dames met belangſtelling vernamen, en zij onderſcheiden zich enkel in de mannelijke dragt van den Araucaniſchen pongo (*) en den breedrandigen ſtroohoed.

Wij konden ons nogtans bij de vrije en aangename gezelligheid, die wij in *Conception* genoten, niet van ernstige en zwaarmoedige beſpiegelingen ontſlaan over den ſtaatkundigen criſis, waarin dit gedeelte der wereld gewikkeld is.

Wie in een' burgeroorlog nuchteren tusſchen de partijen intreedt, beſpeurt aan wederzijden bij den blinden hoop ſlechts woeste dronkenſchap en haat.

Wij

(*) De pongo is een langwerpige vierkante in de lengte geſtreepte deken van een bijzonder wollen weeffel, in wiens midden eene ſpleet geſneden is, waardoor men het hoofd ſteekt; de twee einden hangen van voren en van achteren. *Chili* ontvangt anders de modes uit *Lima*; maar men draagt den Chiliſchen pongo ook in *Peru*.

Wij zagen ſlechts de koninglijke partij, de Moren, gelijk, de geſchiedenis des moederlands indachtig, de liberalen hen noemen. Wij zagen in tegenſtelling met talrijke ſchitterende vrouwengezelſchappen, ſlechts weinig mannen, ſlechts officieren en ambtenaars des Konings, en een haveloos, armoedig, met moeite zamengeraapt ſoldatenvolk.

Van de ten dien tijde onderdrukten patriotten zaten velen in de ſtadsgevangenisſen, wier ruimte door eene kerk vergroot was geworden; zij werden tot het bouwen van een kasteel gebruikt, dat de ſtad in toom houden zou. Anderen waren naar het eiland *Juan Fernandez* vervoerd geworden, nog anderen, en daaronder vele geestelijken, hadden zich in *Buenos ayres* onder de vanen des vaderlands verzameld, die men ons na den val van *Carthagena*, dien wij met uitgelaten blijdſchap zagen vieren, als ganschlijk overwonnen ſchilderde.

Chili, dat MOLINA ons als een aardsch paradijs beſchrijft. welks vruchtbare bodem voor alle ſoort van landbouw geſchikt is, welks rijkdom aan goud en zilver, koren, edele wijnen, vruchten, voortbrengſelen van allerlei aard, aan timmerhout, aan rundvee, ſchapen- en paardenfokkerij overvloed heeft, lijdt gebrek in gekluisterde kindsheid zonder ſcheepvaart, handel en nijverheid. De ſluikhandel der Amerikanen, die door monniken geleid wordt, voorziet hetzelve alleen tegen gemunt geld, zonder dat het zijne producten vertiert, van alle behoeften, en dezelfde

Amerikanen drijven den walvischvangst op deszelfs kusten.

De geſchiedenis heeft de omwenteling beoordeeld, waaraan de Vereenigde Staten hunne opkomst, hunne welvaart, hunne ſnel toenemende bevolking en magt te danken hebben, en alle volken van *Europa* beſchouwen den worstelſtrijd der minderjarige Spaanſche bezittingen met toejuiching en gelukwenſchen. De afſcheiding van het moederland is vóóruit te zien, maar het is twijfelachtig, wanneer wijze bedaarde ontwikkeling den overgang uit de onderdrukking tot de vrije zelfſtandigheid bezegelen zal.

De ſtad *Mocha* is regelmatig en groot aangelegd, maar de huizen zijn laag en omſlagtig, en hebben ſlechts venſters naar de binnenplaatſen. De bouwwijze is wel op menigvuldige en ſterke aardbevingen, maar geenszins op winterkoude ingerigt. Men kent noch ſchoorſteenen noch kagchels; de armen bezitten zelfs geen kookhaard, en bereiden hunne ſpijze in de openlucht of in het voorvertrek. 's Avonds branden op de ſtraten van *Talcaguano* menigvuldige vuren, bij welken de menſchen zich warmen, en wij waren getuigen van een' brand, die daardoor ontſtaan was, en een huis in de asch leide.

De wijnbergen, die den geachten Conceptionwijn voortbrengen, zijn op een' aanmerkelijken afſtand van de ſtad gelegen. De wijn wordt, even als het koren, in lederen zakken ingevoerd, en men bewaart hem in grobte aarden potten (*yarres*); vaten zijn

er

er niet. Lastdieren, ezels, wier ras uitnemend ſchoon is, en muilezels, vervangen de rijtuigen, die er ſlechts weinig zijn, en van dezelfde ſoort als in *Santa Catharina*. De Gouverneur-intendant bezit alleen eene in *Lima* vervaardigde kales, en gebruikt haar zelden of nooit. De paarden zijn fraai en goed, en het paardrijden is algemeen; de vrouwen rijden insgelijks te paard, of gebruiken op hare reizen karren, die onze herdershuisjes gelijken, en door oſſen getrokken worden. De kreool is altijd te paard; de armſte bezit ten minſten een muildier, en de jongen rijdt achter de ezels die hij drijft. De muilkorf is algemeen in gebruik.

Wij vermelden een gebruik, dat, zonderling genoeg, op godsdienstige begrippen gegrond, ons gevoel beledigde. Wanneer een kind na den ontvangen doop ſterft, wordt 's avonds voor de begravenis het lijk, als een heiligenbeeld opgeſchikt, in eene verlichte kamer overeind op eene ſoort van altaar gezet, dat met brandende kaarſen en bloemkranſen pronkt. De menigte komt dan in, en vermaakt zich den geheelen nacht door met zang en dans. Wij waren tweemalen in *Talcaguano* getuigen van zoodanig een feest.

Enkele Araucanen, die wij in *Conception* zagen, en die tot de armen van hun volk behoorden, die zich aan de Spanjaards als dagloners verhuren, konden ons geen waar denkbeeld van deze ſtrijdbare, welſprekende, ſterke en reine natie geven, wier vrijheidszucht en geöefende krijgskunst eerst tegen de

wapenen der Inca's, en vervolgens de vernielende veroveraars van de nieuwe wereld een onoverwinnelijke bolwerk daarſtelden. De Peruvianen drongen niet zuidelijker in *Chili* voort dan tot aan de rivier *Rapel*, en de *Biobio* is de eigenlijke grensſcheiding der Spanjaards gebleven, die zuidelijker ſlechts de plaatſen *Sanpredo*, *Arauco*, *Baldivia*, den archipel *Chiloe* en onbeduidende grensposten bezitten, waarheen de weg door het onafhanglijke land der Indianen voert.

Wij zullen over de geſchiedenis van *Chili* en deszelfs bewoners geene boeken uitſchrijven, die elk ter hand nemen kan. OVALLE (*) is getrouw, uitvoerig en wijdloopig; MOLINA (†) ſchrijft met voorin-

(*) P. ALONZO OVALLE, *Breve Relacion del Reyno de Chili* 1646.

(†) G. I. MOLINA, *Saggio ſulla Storia civile del Chili*, 1781. De Abt GIOVANNI IGNACIO MOLINA is een' geboren Chiliër, en wordt onder de voornaamſte Italiaanſche ſchrijvers gerekend. Men kan in het aangehaalde werk een' *Catalogo di Scrittori delle coſe del Chili* naleezen, en een aanhangſel tot denzelven in den *Mithridates*. T. III, Parte II, 391 Seqq. en in den *Linguarum totius orbis Index*, van J. S. PATER. Berol. 1815, pag. 18. Onder de hulpmiddelen, tot het aanleeren der Araucaanſche taal geven wij op: A. HAVESTADT *Chilidugu Monast.* 1777, hetwelk beter dan de onderſcheiden in *Lima* uitgegeven drukken van LUIS DE BALDIVIA allen taalonderzoekers, gelijk ons, ten dienst zal ſtaan. MOLINA zelf geeft in zijn *Saggio ſulla Storia civile*

ingenomenheid met zijn vaderland eene geſchiedenis die men niet zonder vooringenomenheid lezen kan; en waarlijk, de geſchiedenis van een volk, dat nog op den trap ſtaat, waar de mensch als zoodanig geldt, en in zelfſtandige kracht en grootheid optreedt moet aanlokkender zijn dan de beſchaafde ſtaten, waar alles berekend wordt, het karakter ontaardt, en de mensch ſlechts afweegt of afgewogen wordt.

Onder de bronnen der geſchiedenis van *Chili* worden verſcheiden Spaanſche heldendichten opgeteld, waaronder de *Araucana* van *Don* ALONZO DE ERCILLA den eersten rang bekleedt; dit werk wordt in den *Don Quichot* met lof vermeldt; VOLTAIRE heeft het geprezen, en eene Hoogduitſche vertaling van hetzelve is te *Gotha* in 1806 in het licht verſchenen. Dit ſchoon geverſificeerd historisch fragment, welks opſteller oorlogen berigt, waarin hij zelf gevochten heeft, verdient minder de opmerkzaamheid der letterkundigen dan die der geſchiedenisonderzoekers. De geſchiedſchrijvers beroepen met vertrouwen zich er op, en het is in *Chili*, waar hetzelve voor een nationaal gedicht geldt, het boek dat het meest gelezen wordt.

Wij

le een zeer bepaald en duidelijk denkbeeld dezer ſchoone taal. Wij zullen op eene andere plaats gelegenheid vinden om de volken en talen van *Zuid-Amerika* met die der eilanden des grooten oceaans en der oostkust van *Azië* te vergelijken, en te betoogen dat ons onderzoek deswegens ons verwijderd heeft van eene gemeenſchap onder hen aan te nemen.

Wij zullen de aanteekeningen, die wij aan Pater ALDAY, een' zendeling, die een gedeelte van zijn leven onder deze volkeren heeft doorgebragt, te danken hebben, als een aanhangſel tot de geſchiedſchrijvers van *Chili* mededeelen, en ſlechts nog iets herinneren.

Het laatſte verdrag, tuſſchen de Spanjaards en Indianen werd in het jaar 1774 geſloten. De laatſten houden ſedert dien tijd een' Reſident bij den Kapitein-generaal van *Chili* in *Santyago*, en de vrede heeft ongeſtoord beſtaan. LA PEYROUSE ſchijnt opzettelijk misleid geworden te zijn, om hem of de geleerden zijner expeditie van een' uitſtap in het binnenland te wederhouden. Men ſpiegelde hem een' oorlog voor, van welken de geſchiedenis niets weet. Men zeide ons dat onder de tegenwoordige omſtandigheden de Indianen den Koning van *Spanje* getrouw aanhingen, en de bergpaſſen, tegen die van *Buenos-ayres* bezet hielden. De onmiddelijke gemeenſchap der kolonie met het moederland, die anders over de *Cordilleras* bij *Mendoza*, de *Pampas* en *Buenos-ayres* ging, werd in onzen tijd over *Lima* en *Carthagena* herſteld. Een parlement, eene plegtige volksvergadering der Indianen, waarin van de Spaanſche zijde de Kapitein-generaal zelf verſchijnt, waar de belangen der beide natiën overwogen en de vriendſchapsband bezegeld wordt, zou binnen weinige weken op de gewone grensplaats *Los Angeles* gehouden worden, en het ſpeet ons deze gelegenheid niet te kunnen waarnemen om de groote vergadering van een vrij volk

volk te zien, welks geſchiedenis, zelfs door zijne erfvijanden opgeteekend, aan groote mannen en daden zoo rijk is.

AANTEEKENINGEN VAN DEN ZENDELING, PATER ALDAY.

(Uit het Spaanſche handſchrift vertaald.)

De geſchiedenis van het rijk *Chili* werd van het begin af aan door GARCILLASSO DE LA VEGA, vermengd met zijne geſchiedenis van *Peru*, opgeteekend. Onze beroemde ERCILLA verheerlijkte haar tot aan het einde zijner eigen zending in heldenverzen. Pater OVALLE ſchreef te *Rome*, op het treffendſte, de gebeurtenisſen en lotgevallen van dit rijk ſedert deszelfs groddlegging tot op zijnen tijd, en eindelijk voltooide de Abt MOLINA het werk en voerde deze geſchiedenis in al hare deelen uit. Deze geleerde ex-Jezuit behandelt alles, wat het mineralen- en plantenrijk betreft, op het voortreffelijkſte, zoodat, bij hetgeen hij deswegens zegt, niets toegevoegd kan worden. Onuitputtelijk zijn de rijkdommen, die *Chili* bezit; deszelfs bodem is het geſchiktſte voor elke der voortbrengſelen, die *Europa* verrijken, terwijl hetzelve aan zijne uiterſte grenzen eene gelijkmatige temperatuur geniet, die noch de onweders kent, die den zijde-

worm

worm vijandig zijn, noch den hagel, die de vruchten des velds vernielt. Geen verſcheurend dier onthoudt zich in deszelfs gebergte, dat den mensch aanvalt, en geen enkele vergiftige worm vertoont zich binnen zijne grenzen.

De Indianen, die het land van de rivier *Biobio* af tot aan *Oſorno* toe bewonen, zijn in vier provincien verdeeld, die zich gelijk vier ſtrooken van het noorden naar het zuiden uitſtrekken. Hun getal zal omtrent 80,000 zielen bedragen. Zij zijn over het algemeen van meer dan middelmatige lengte, krachtig, ſtevig en ongemeen vlug. Allen zijn buitengemeen aan den drank overgegeven (*), en dit is de hoofdoorzaak der vermindering, die wij onder hen beſpeuren, wanneer wij hunne tegenwoordige volksmenigte met die vergelijken, welke ons [illegible] geſchiedenis ten tijde der verovering opgeeft. Derhalve zegt ook een ſcherpzinnig waarnemer dat *Don* GARCIA HURTADO DE MENDOZA, den verderflijkſten oorlog tegen hen gevoerd heeft, toen hij hen den appelboom gaf. Deze boomen vormen tegenwoordig geheele bosſchen in hun gebied. Het bloed der Indianen beſtaat thans nergens meer onvermengd. Hetzelve is ten deele afkomstig van de Spanjaards, die eene toevlugt voor de geregtigheid onder hen gezocht hebben, deels van de Spaanſche vrouwen, die zij bij de verwoesting van zeven koloniën tot ſlavinnen hebben

(*) Hun bedwelmende drank is appelwijn; ook armere kreolen bereiden en drinken dien.

ben gemaakt, deels van de Hollanders, die in zulk een groot getal van de Hollandſche expeditie, die onder de regering van PHILIPS IV bij *Baldivia* landde, deſerteerden, dat derzelver aanvoerder, bij zijn' aftogt twee galjoenen in den grond boren moest, die hij niet meer in ſtaat was te bemannen (*); men ziet thans de nakomelingen dezer Hollanders van *Vil-*

la-

(*) Met verlof, heer Pater! daar gelooven wij Hollanders geen woord van, die trouwens den Spanjaarden nooit veel geloof gaven, daarvan hebben zij tachtig jaren lang de bloedige ondervinding gehad. De aanvoerder HENDRIK BROUWER, voormalige Gouverneur-generaal van *Neerlands Indië*, overleed op dezen togt te *Carlomappa* hetwelk hij ingenomen had, en werd te *Baldivia* begraven: hij kon dus niet bij den aftogt in 1643 twee galjoenen in den grond boren, ook kwam zijn opvolger met al de ſchepen weder te huis; ten minſten VALENTYN en PRÉVOT verdienen ruim zooveel geloof als een *Societatis Jeſu frater*. Ook de Heer CHAMISSO, wien gij uw opſtel zelf gegeven hadt, is edelmoedig genoeg van op dit gezegde het volgende aan te teekenen: „ De berigten, die wij hebben, „ van de expeditie der Hollanders naar *Chili* in het jaar „ 1643, onder HENDRIK BROUWER ſtaan in *uitgemaakte te-* „ *genſpraak* met de hier aangevoerde daadzaken. Men „ vergelijke BURNEY's *chronological History*, Vol. III pag. „ 113. MOLINA roert ook deze gebeurtenis ſlechts vlug- „ tig aan." Ik heb echter geoordeeld hier als Hollander ook mijn penningsken te moeten bijwerpen.

DE VERT.

larica en *Tolten* tot aan de oevers van den *Rio del imperial.*

Het land der Indianen is naar den maatſtaf der poolshoogte van gelijke vruchtbaarheid met dat der Spanjaarden; maar men ziet daarin, wegens de aanmerkelijke verminderde bevolking, vele met hooge boomen en lage ſtruiken bewaſſen velden, wier vlakke bodem getuigt, dat zij eenmaal den akkerbouw toebehoorden, en waaraan het uit vele teekenen blijkt dat zij hunne voormalige bewoners verloren hebben.

De talrijke boomſoorten, die in het land der Indianen, zoowel in de vlakte als op het afhangen der *Cordilleras* waſſen, komen in het Spaanſche gebied voor. De *tayo* alleen maakt eene uitzondering. De ſchors van dezen boom, die glad en eene lijn dik is, heeft eene bijzondere kracht om inwendige verzweringen (*Apostemata*) en alle ſoorten van fiſtels of wonden te genezen. Voor inwendige ongemakken drinkt men water, waarin deze bast gekookt is, of men waſt de uitwendige zweren en wonden daarmede, en beſtrooit ze vervolgens met het poeder van dezen bast, die gedroogd en gewreven is. De overige planten en kruiden van deze landſtreek zijn van dezelfde eigenſchap als die welken het Spaansch gebied oplevert.

Men treft in de gebergten leeuwen (*) aan die zich

(*) Waarſchijnlijk is dit de puma; DE PAUW zegt dat er gee-

zich met andere dieren voeden, doch voor den mensch, dien zij mijden, onſchadelijk zijn. Aldaar opthouden zich ook ettelijke ſteenbokken en antelopen van de grootte eens lams; hun vleesch is goed van ſmaak. De rivieren zijn rijk aan goede forellen en mindere vischſoorten. Aan de oevers onthoudt zich een dier, doch niet in grooten getale, hetwelk van visch leeft, door de Spanjaards waterkat (*), en door de Indianen *Guillin* geheten. Zijn vel levert eene kostbare pelterij, en het bij uitſtek fijne haar heeft zijns gelijken niet voor het vervaardigen van hoeden.

Wij keeren tot de Indianen terug. Zij gebruiken, om de vrijheid hunner ſtaten te bewaren, eene zeer behoedzame ſtaatkunde. Zij laten geen Spanjaard of vreemdeling door hun gebied reizen, veel min het-

geene leeuwen in *Amerika* zijn, en deze voor den Amerikaanſchen leeuw gehouden wordt.

DE VERT.

(*) *Castor hudorius Mol.* Dit zou eigenlijk beteekenen waterbever; het woord *hudorius* heeft MOLINA oogſchijnlijk van het Griekſche ὕδωρ afgeleid en — een barbaarsch pleonasmus begaan: waar zijn toch andere dan waterbevers? Waterkat is immers letterlijk *Felis aquaticus.* Ik heb nooit iets van dezen Amerikaanſchen LINNEUS gezien, maar ik twijfel zeer of hij den lof wel verdient, dien de Pater hem in dit opſtel zoo mild toezwaait.

DE VERT.

hetzelve doorvorſchen, zonder voorkennis van den Cazique van het district, die het verlof daartoe nooit vergunt zonder den geen wel te kennen, dien hij het geeft. Dit wordt ook ten aanzien der zendelingen in acht genomen, die door het land van de eene misſie naar de andere reizen, zonder door den zendeling des districts zelven verzeld te zijn; want zoover gaat het wantrouwen der Indianen niet, dat zij tegen dezen bijzondere voorzigtigheidsmaatregelen gebruiken. Ik zal u de maat van hunne wantrouwige behoedzaamheid opgeven. De meeste Indianen zijn Christenen, en allen, zonder uitzondering, mogen wel lijden dat hunne kinderen gedoopt worden, maar gij weigeren, zoodra dezen den ouderdom bereikt hebben, om het Christelijk onderwijs te ontvangen, dezelven aan de kerk te verantwoorden, dewijl, zeggen zij, de zendelingen, ingeval zij zich van de kinderen meester maakten, zij zich ook van de ouders meester zouden maken, die dan de ſtaatkundige vrijheid hunner vaderen zouden verliezen. Op de tafels, die ik hierbij voeg, worden dienvolgens ſlechts de Indianen aangevoerd, die in de beſtaande Misſiën als kinderen der kerk leven, en niet de zoodanigen, die zich met de Heidenen van het district vermengen.

Men kan overigens het reisverhaal van THOMAS FALCONER, gedrukt in *London* 1774, nalezen. Deze geboren Engelschman bragt in *Paragay*, *Chili* en aan de Patagoniſche kusten veertig jaren door.

De

De verdeeling der Indianen in vier provinciën is bereids vermeld geworden; namelijk de Araucanen de *Llanistas* of bewoners der vlakte, de Huillichen en de Pehuenchen. De Araucanen bewonen de kusten, verdeeld in de volgende gouvernementen.

Arauco, hetwelk der geheele provincie zijn' naam geeft, *Tucapen*, uit hetwelk zij altijd tot hunne groote ondernemingen hunne aanvoerders gekozen hebben, *Lleulleu*, *Tixua*, *Imperial baxa*, *Voxoa*, *Tolten*, waar het regtsgebied van *Baldivia* begint, *Maxiguirra*, *Baldivia*, *Cudico* en *Cumcos*. Ieder gouvernement heeft zijn' eersten Cazique, die over alle districten beveelt, die zijn gebied omvat. Aan het hoofd van ieder district ſtaat een Indiaan van aanzien, onder den naam van Guilmen. De waardigheden van Cazique en Guilmen zijn erflijk.

De waardigheden van Caziquen en Guilmen vinden ook in de drie andere provinciën plaats, de *Llanistas*, bewoners der vlakte, de Huillichen, bewoners van het afhangen der *Cordilleras*, de Pehuenchen, bewoners van derzelver valleijen, hoogten en paſsen. Geen Cazique of Guilmen bemoeit zich met een' anders gebied. Zij roepen, om gewigtige zaken af te handelen, provinciale vergaderingen bij elkander, die der kust van *Arauco* tot *Tolten*, in *Chili*, en die van *Tolten* tot *Cumcos*, in *Baldivia*. Er heerscht de grootſte eendragt onder hen. De Caziquen komen alleen met weinig krijgslieden in de

vergadering; maar betreft de zaak het ganſche land, dan nemen gemagtigden van de andere provinciën deel in de raadplegingen, nadat de zaak in de afzonderlijke vergaderingen overwogen is geworden. Alle Indianen, behalve de Pehuenchen, bebouwen het veld en zaaijen tarwe, mais, gerst, bonen van onderſcheiden ſoort en vlas, welks zaad zij eten, en welks ſtroo zij tot bezems gebruiken. Zij bezitten allen paarden, runderen, ſchapen, varkens en hoenders; de muilezels zijn zeldzaam. Zij planten noch zaaijen vruchtboomen noch tuingewaſſen. Runderen en paarden verſpreiden alleen de zaden des appelbooms. De Pehuenchen bezitten vele ſtoeterijen, die zij door vleesch en melk van voedſel voorzien; en offchoon zij runderen en ſchapen houden, eten zij toch nooit derzelver vleesch. Zij bearbeiden zelf den wol hunner ſchapen, en verhandelen de runders aan de Spanjaarden. De vrouwen zijn over het algemeen zeer arbeidzaam; zij helpen hare mannen bij den akkerbouw en zijn den man dermate onderdanig, dat de boete, die God der eerſte vrouwe opleide, zich bij haar in hare geheele volheid openbaart.

TAFEL der Misſiën van het Collegie der *Propaganda fide* van *Santildefonſe* der ſtad *Chillan*, in het rijk *Chili*, en derzelver verrigtingen. Opgemaakt in het jaar 1815.

MISSIËN.	Jaren der ſtich-ting.	Getal der Mis-ſiën.	GEDOOPT. Kind.	GEDOOPT. Volw.	HUWELIJKEN. Gello-ten.	HUWELIJKEN. Beſt.	BEGRAVEN. Kind.	BEGRAVEN. Volw.	Christ. van alle ſtand.	Heiden. van alle ſtand.
Baldivia B †	1769	3	1113	361	460	79	469	465	465	20
Mariquina †	1769	2	1039	147	342	130	243	140	775	466
Arique	1776	2	1016	79	235	88	410	246	487	45
Nubla	1777	2	445	50	123	48	170	120	364	4
Nanihue	1777	2	406	68	137	58	97	105	264	20
Quinchilca	1778	2	1035	167	246	120	265	163	622	200
Rioduemo	1778	2	991	241	239	181	186	80	1086	500
Dallipulli	1787	2	1219	248	245	260	250	113	1216	303
Cadico	1787	2	1406	185	215	159	326	80	1231	275
Quilacahum O	1794	2	730	157	106	90	102	30	667	372
Cayunco	1794	2	882	272	180	171	150	77	964	890
Costa	1806	2	635	130	96	85	166	40	949	450
Arauco C †	1768	2	1016	66	201	106	282	202	540	2300
Tucapen	1779	2	108	12	17	5	18	8	15	6400
Sta. Barbara	1758	2	80	16	10	3	26	54	8	150
		31	12121	2199	2852	1570	3160	1923	9653	12400

TAFEL der Misfiën, die vernietigd zijn, benevens de jaren van derzelver vernietiging en het door haar verrigte.

MISSIËN.	JAAR der Stichting.	JAAR der Vernieig.	GEDOOPT.	HUWELIJKEN.	BEGRAVEN.
Culiaco P	1758	1766	59	6	26
Rorinlern P	1758	1766	—	—	—
Lolio P	1766	1766	52	—	—
Imperial baxa C	1768	1785	4	—	—
Tolen el baxo Y	1776	1787	179	6	6
			294	12	32

TA-

TAFEL der ligging en uitgeſtrektheid der Misſiën, benevens derzelver afſtand van het Collegie.

MISSIËN.	LIGGING (*).		UITGESTREKTH.		AFSTAND.	DISTRICTEN.
	Breedte.	Lengte.	van het N. naar het Z.	van het O. naar het W.		
Baldavia.	39° 47′	302° 28′	6	7	160	10
Mariquino.	39 , 24	302 , 31	6	7	140	10
Arique.	39 , 49	302 , 48	4	5	155	8
Nabla.	39 , 49	302 , 32	9	2	160	6
Nanhue.	39 , 32	302 , 48	10	8	145	9
Quinchilca.	39 , 42	303 , 18	13	10	179	12
Riobueno.	40 , 29	303 , 24	7	8	190	12
Dallipulli.	40 , 18	303 , 21	7	8	187	8
Cudico.	40 , 15	303 , 18	4	4	185	7
Quilacahum.	40 , 27	303 , 18	6	4	193	6
Cuyunca.	40 , 36	303 , 21	8	7	199	7
Costa.	40 , 37	302 , 47	7	4	201	6
Arauco.	37 , 21	302 , 30	20	4	50	16
Tucapen.	37 , 56	302 , 30	18	6	70	24
Sta. Barbara. (†)	36 . 41	304 . 2	—	—	40	—

(*) Astronomisch bepaald door CEDILLON.

(†) Is flechts een hospitaal, zonder zielzorg.

De met een † geteekende Misſiën hebben hare ſtichting aan de Jezuiten te danken, en kwamen in handen der Franciscanen in het jaar dat op de tafel aangewezen is. Die met de letter B gemerkt zijn liggen in het regtsgebied van *Baldivia*, die met de letter O in dat van *Oſorno*, en die met de letter C in dat van *Chili*. Allen zijn eigenlijke Misſiën, *Santa Barbara* uitgenomen, hetwelk ſlechts een hospicium voor de geenen is, die tot het bekeeren der natie *Pehuenche*, welke de *Cordilleras* bewoont, beſtemd zijn. Aldaar hadden de Franciscanen drie Misſiën, die in de tweede tafel met de letter P gemerkt zijn, met bijvoeging der jaren dat zij te niet gingen. Zij zijn, bij gebrek aan zendelingen, niet herſteld geworden, niettegenſtaande in het jaar 1803 de Indianen daarom verzochten, daar zij wel erkennen, hoe nuttig het voor hen is zendelingen onder zich te hebben, die hen onderrigten en de woede beteugelen van hun verblind Heidendom. De in dezelfde tafel met de letter C geteekende Misſie oorde tot *Chili*, die met de letter B tot *Baldivia*.

De drie eerste Misſiën der tweede tafel liggen in de vooralpen der *Cordilleras de los Andes*, alwaar van den oorſprong der rivier *Nubla* tot aan den archipel *Chiloe* zich de volgende volkanen bevinden: *Chillan*, *Antuco*, *Callagui*, *Chandel*, *Villarica*, *Huanchue*, *Copi*, *Llanguihue* en *Pürarauco*. Men moet weten dat zich aan den mond van iederen volkaan een groot meer bevindt, en dat de hoofdrivieren van dit uitgeſtrekte land uit deze meeren ontſtaan; namelijk uit den

Chil-

Chillan of uit deszelfs meer, ſpruit de rivier *Nubla*, uit de *Antuco* de *Loxa*, uit den *Callagui* de *Biobio*, uit den *Chandel* de *Imperial*, uit de *Villarica* de *Tolten*, uit den *Huanchue* de rivier van *Baldivia*, uit den *Copi* de *Riobueno*, uit den *Llanguihue* de *Pilmayguen* en uit den *Pararauco* de rivier *Rauhue*, die het gebied van *Oſorno* beſpoelt, en op de helft van den weg naar *Chiloe* een' tweeden arm vormt, die den naam *Maypuhue* bekomt.

De Indianen, die de *Cordilleras* bewonen, heten Pehuenches, een naam, die van de dennen afkomſtig is, die aldaar in menigte gevonden worden. Zij zijn buitengemeen rustig en boven alle begrip tegen hitte en koude gehard; zij zijn tevens dapper en ondernemend, en de bewoners der vallei vreezen hen. Hun gewoon voedſel is paardenvleesch en denappelen, die het gebergte in overvloed oplevert. Zij zaaijen niet, en wanneer zij groente begeren, dan ruilen zij die van de Indianen in de vlakte tegen zout en denappelen; zij drijven denzelfden ruilhandel met de Spanjaards, uit het gebied der *Cordilleras*. Zij bezitten zeer rijke ſalines, die zich twee dagreizen van het oosten naar het zuiden uitſtrekken, zonder dat men in deze rigting een' enkelen droppel zoet water aantreft. Dit zout is zeer gezond, wit als ſneeuw, laat zich ligt zoo fijn als meel wrijven. De vrouwen, die zeer arbeidzaam zijn, weven vele pongo's, en de mannen vervaardigen ſomwijlen, en als het ware tot uitſpanning, troggen en ander houtwerk. Deze nijverheid is de vrucht van hunnen

omgang met de Spanjaards. De den is onder de weinige boomſoorten, die de *Cordilleras* voortbrengen, de voornaamſte; deze boom groeit tot eene hoogte van 25 *varas*, (omtrent 75 voeten), en zijne dikte is naar evenredigheid van zijne hoogte. Het is te gelooven dat wanneer men hem ſlechts eenige oplettendheid ſchonk, hij als ſcheepstimmerhout alle andere houtſoorten overtreffen zou. De Pehuenchen verkeeren met de Spanjaards aan gene zijde der *Cordilleras* tot *Buenos ayres*. Zij deden voormaals rooftogten door de *Pampas*, plunderden de reizigers, vielen in de geringere dorpen en bezittingen der Spanjaarden, en voerden de vrouwen en kinderen weg, die zij als ſlaven behandelden. De zendelingen hebben eenigen dezer ongelukkigen losgekocht en bevrijd. Thans worden de Pehuenches in toom gehouden door de beide forten *Sanjuan* en *Sancarlos*, die de Spanjaards uit *Mendoza* op voegzame plaatſen hebben opgerigt.

CALIFORNIË (*).

Een laag gebergte ontuint, waar wij ze zagen, de kusten van *Californië*, en belet het oog in het bin-

(*) Wegens *Californië* kan men raadplegen: *Noticia de la California y de ſu conquista, por el Padre* MIGUEL VENEGAS, Madr.

binnenland te dringen. Het land heeft geen volkanisch aanzien (*). De haven van *Sanfrancisco*, in welke BURNEY (†) met geleerde critiek de haven van *Sir* FRANCIS DRAKE herkent, dringt door eene enge poort naar binnen, neemt ſtroomen uit het binnenland op, verſchuilt zich achter de hoogten, en maakt een ſchiereiland van het zuidelijk van den ingang gelegen land. Het Preſidio en de Misſie van *Sanfrancisco* liggen op deze langtong, die met hare heuvels en duinen het min gunstige veld was, dat zich het eerst voor onze naarſporingen opende.

De hoogten op de noordelijke zijde der haven zijn kieſelleigebergten. De heuvel, die op de zuidelijke zijde daar tegenover ſtaat, en waarop het fort ligt, is van ſerpentijnſteen. Wanneer men het ſtrand naar

Madr. 1775, waarvan *A Natural and Civil History of California* eene vertaling is. D. VICENTE VILA, *Diario historico de los viages de mar y de tierra hechos al norte de la California.* Mexico 1769. *Nachrichten von der Amerikaniſchen Halbinſel Californien, von einem Priester der Geſellſchaft Jeſu, welcher lang darin dieſe letztern Jahre gelebt hat.* Mannh. 1773, en De Reizen van LAPEYROUSE, VANCOUVER en LANGSDORFF.

(*) Bij *Santa Barbara* op 34° N. B. verheft zich van de kust een nog werkzame volkaan, wiens voet de zee beſpoelt, en op nog andere plaatſen van het ſchier-eiland openbaart zich volkaniſche natuur.

(†) *Chronological History*, Vol. I, p. 354.

naar de *Punto de los Lobos* naar het zuiden vervolgt, houdt de ſerpentijn op, en men ontmoet ettelijke bijna loodregte lagen kieſelleijen, die tegen grofkorligen zandſteen met kalkſpathſtrooken ſchildvormig aanliggen, en deze zandſteen, waaruit de zuidelijke heuvels tot aan de *Punto de los Lobos* beſtaan, ſchijnt de dieperliggende gebergteſoort te zijn. Stuifzand ligt op ſommige plaatſen in eene aanmerkelijke hoogte op den ſteen, en er is laagswijze een nieuwe zandſteen ontſtaan.

De omtrek van *Sanfrancisco* vertoont op het noordelijk halfrond eene veel armer natuur dan op dezelfde breedte de kust van *Chili* op het zuidelijk. In de lente, nadat de winter het aardrijk eenige vochtigheid gegund heeft, verſieren de heuvels en velden zich wel met pronkende zwaardleliën en andere bloemen, maar de droogte verdort ze weldra.

De nevels, die de heerſchende zeewinden over de kust heendrijven, losſen zich in den zomer boven de verhitte en dorstende aarde weder op, en het land vertoont in het najaar ſlechts kale bruingezengde ruimten, die met verblindend witte zandwoestijnen afwisſelen. Donkere dennenbosſchen vertoonen zich hier en daar op de bergruggen, tusſchen de *Punta de los Reyes* en de haven van *Sanfrancisco*. Hier groeit een ſtekelbladerige eik (*Quercus agrifolia*), de gemeenſte en ſterkſte boom. Met gekromde armen, digt gedrongen, met usneën behangen takken, ligt hij, gelijk de andere ſtruikgewasſen, land-

landwaarts in gebogen, en de begroeide vlakten, die de zeewind beſtrijkt, ſchijnen als door de ſchaar des hoveniers geſchoren. De Flora is hier arm, en wordt door geene der plantſoorten verſierd, die eene warmer zon voortbrengt; maar zij biedt den kruidkundigen veel nieuws aan. Bij bekende Noord-Amerikaanſche ſoorten (*) voegen zich landeigene (†) en de meesten zijn nog niet beſchreven. Slechts ARCHIBALD, MENZIES en LANGSDORFF hebben hier verzameld, en de vruchten hunner vlijt zijn der wereld nog niet medegedeeld. Ons was het jaargetijde niet gunstig; maar wij verzamelden het zaad van verſcheiden planten, en mogen ons belooven onze tuinen te kunnen verrijken.

Deze woestijnen ſtrekken velen dieren tot verblijf, waarvan menigeen welligt nog onbeſchreven is. Zij dragen hier de namen van bekende ſoorten, als kleine leeuw, wolf en vos, hert, geiten en konijnen; de geduchtſte daaronder is nogtans de beer, die, volgens de berigten der jagers, buitengemeen groot, ſterk en wild zijn moet. Hij valt menſchen en dieren aan, hoewel het hem geenszins aan plantenvoedſel ontbreekt, en verz[illegible]lt zich in menigte bij

(*) *Ceanotus*, *Mimilus*, *Oenothera*, *Solidago*, *Aster Rhamnus*, *Salix*, *Æsculus*, enz. Wilde wijnſtokken, die wij hier niet aantroffen, zouden verder in het binnenland menigvuldig zijn, en welſmakende vruchten dragen.

(†) *Abronia*, *Eschſcholzia*, *Chamiſſonia* en nieuw te beſchrijvene.

bij doode aan ſtrand geworpen walvisſchen. Zijne huid wisſelt af van het bruine in het zeer lichte, en heeft dikwijls plekken van andere kleuren. Het ſchijnt niet de witte beer van LEWIS en CLARKE te zijn, en is de bekende Amerikaanſche zwarte niet. Wij konden hem niet volgens het *individu*, dat wij zagen (eene jonge beerin), van den Europeeſchen bruinen onderſcheiden, en de ſchedel, dien de Profesſor RUDOLPHI onderzocht heeft, ſcheen hem ook tot deze ſoort te behooren. De Spanjaard is zeer geoefend in het vangen van dit gevaarlijk dier met ſtrikken, en verlustigt zich gaarne in deszelfs gevecht met den ſtier. De walvisſchen en robben van het noorden bezoeken deze kusten. De zeeleeuw is gemeen, en de zeeotter thans nergens menigvuldiger dan hier.

De vogels zijn hier in groote verſcheidenheid en menigte; de *Oriolus phaniceus* is hier inzonderheid menigvuldig. Wij beſpeurden geen enkelen van het geſlacht der ſpechten, en een glanzig gevederde colibri ſcheen een vreemdeling uit het zuiden, die hier verdwaald was.

Met eene treurige gewaarwording zetten wij ons om een paar woorden over de Spaanſche bezittingen op deze kust te ſchrijven (*). Met nijdige afgunst breidt

(*) Iedere Misſie ſtaat onder het opzigt van twee Franciscaner monniken, die zich verbonden hebben tien jaren in dit wereldddeel door te brengen. Zij zijn van den regel hun-

breidt *Spanje* zich hier uit, om andere maar geene ruimte te gunnen. Het onderhoud met groote kosten zijne Presidio's, en wil door het verbod van allen handel het klinkend geld dwingen naar zijn' oorsprong terug te vloeijen. Maar een weinig vrijheid zou weldra *Californië* tot de korenschuur en markt der noordsche kusten dezer zee en der schepen maken, die haar bevaren. Koren, rundvee, zout (te

hunner orde gedispenseerd en krijgen ieder vierhonderd Piasters van de kroon. Verscheiden Misiën staan onder een Presidio. De Commandant van het Presidio, Kapitein der Compagnie, heeft onder zich een' artillerieofficier, een commissaris (*officier payeur*), een' Luitenant, een' *Alferez* (vaandrig) en tachtig man, die ieder jaarlijks tweehonderd Piasters hebben. De Spanjaard is altijd te paard. Paarden en runders worden hier als kudden gehouden, en zijn bijna verwilderd; men vangt hen tot gebruik met den *lazo* (strik). De wapens zijn lansen, schilden en musketten. De Presidio's hebben geen akkerbouw; naauwelijks leggen de officieren tuinen aan; zij beschouwen zich als ballingen, die op hunne terugroeping wachten. De *Pueblos*, die er weinig zijn, zijn dorpen der Spanjaarden. Eenige in het eerst uitgezonden kolonisten en invalides maken de bevolking uit. Hunne vrouwen zijn meestal inboorlingen. De Gouverneur van *Nieuw-Californië*, in *Monterey*, staat, als die van *Oud-Californië*, in *Loretto*, onder den Vice-Koning van *Mexico*. In *Sanfrancisco* was in dien tijd de Luitenant, na den dood des Kapiteins, Commandant *ad interim*, en de *Alferez* afwezig.

(te *St. Quentin*, in *Oud-Californië*) wijn, wiens aanteeling de vraag vermeerderen zou, geven dit gewest in menig opzigt den voorrang boven de *Sandwicheilanden*, wier ligging op den handelweg tusschen *China* en de noord-westkust zeker beter is. En wie, met nijverheid en scheepvaart, dochters der vrijheid, kon in dezen handel voordeeliger aandeel nemen dan juist *Californië*, dat van alle kusten tegenwoordig den zeeotter bezit (*)?

Maar *Californië* ligt, zonder nijverheid, koophandel en scheepvaart, woest en onbevolkt (†). Het heeft zes of zeven jaren gedurende de binnenlandsche oorlogen van *Spanje* en deszelfs koloniën, zonder allen toevoer van *Mexico*, vergeten gesmacht. Eerst thans, terwijl wij hier waren, is in *Monterey* het schip van *Sanblas* binnengekomen, hetwelk anders jaarlijks de volkplantingen verzorgde. In de haven van *Sanfrancisco* bezitten de Misiën enkele slechte barkasen, die vreemde gevangenen gebouwd hebben. Het Presidio zelf heeft geene boot, en andere havens zijn niet beter voorzien. Vreemdelingen vangen de zeeotters tot binnen de Spaansche havens, en een sluikhandel, dien eerst na deszelfs ontstaan, se-

(*) De Californische zeeottervellen wijken inderdaad voor de noordelijken, maar het onderscheid is zoo aanmerkelijk niet.

(†) Men oordeele. De honderd ponden meel, die in de Misiën hier zes Piasters kosten, kosten in *Sanblas* veertig en in *Acapulco* zestig Piasters.

ſedert veertien maanden de tegenwoordige Gouverneur van *Nieuw-Californië* zoekt te beletten, voorziet alleen deze provincie van de noodigſte behoeften. *Spanje* heeft in de zaak van *Nootka* toegegeven. Tegenwoordig handelen, zonder acht te ſlaan op deszelfs ijdele gebiedaanſpraken, *Engeland* en de Vereenigde Staten met de volkplantingen aan den mond der *Columbia*, en de Ruſſiſch-Amerikaanſche Compagnie heeft een etablisſement weinig mijlen noordelijk van *Sanfrancisco*.

Maar men geeft nog eene andere reden dan de ſtaatkundige op, voor het inſtand blijven dezer etablisſementen; het vrome oogmerk, namelijk, der verbreiding des Christendoms en de bekeering der Heidenſche volkeren. Dit oogpunt gaf zelfs de Gouverneur dezer provincie ons op als het juiste; doch hier wordt een goed werk ondoelmatig begonnen en ſlecht volvoerd.

De vrome Franciskanen, die de Misſiën in *Nieuw-Californië* hebben, zijn in geene der kunsten en handwerken onderrigt, die zij hier moesten uitoefenen en leeren, in geene der talen, die de volkeren ſpreken, tot welken zij gezonden zijn. Het zijn monniken, even als in de kloosters van *Europa* (*).

Twee

(*) Eene in de Misſie van *Sanfrancisco* op den naamdag van dezen heiligen in de Spaanſche taal gehouden predikatie, waarin de patroon naast CHRISTUS geſteld werd, gaf ons meer ergernis dan ſtichting.

Twee in iedere Misſie hebben het opzigt over een' aanmerkelijken akkerbouw, houden den godsdienst, en onderhouden zich met de aan hunne zorg bevolenen door tolken, die zelf Indianen zijn. Alle eigendom behoort der gemeente van de Misſië, en wordt door de paters beſtuurd. De Indiaan trekt zelf onmiddelijk geene vrucht van zijn' arbeid, en geen loon, wanneer hij op het Preſido als daglooner verhuurd wordt. Hij leert het eigendom niet kennen, en wordt door hetzelve niet gebonden. Wij miskennen geenszins de zachtheid, de vaderlijke bezorgdheid der paters (*), waarvan wij onderſcheidenlijk getuigen

(*) Een voorbeeld, onder anderen. De paters zonden hunne Indianen in hunne boot naar onze ankerplaats, enkel opdat zij ons ſchip, een nieuw ſchouwſpel voor hen, zouden bezigtigen. De Indiaan in de Misſie danst op Zondag onder de oogen der Paters zijne nationale danſen, ſpeelt, altijd om winst, zijne gewone hazardſpelen; alleen is hem zijn kleed, een ſtuk grof wollen weeffel uit de fabriek der Misſie, verboden te verſpelen; hij kan ook het gewone dampbad gebruiken. De danſen zijn woest, onderſcheiden bij ieder volk, de daarbij gezongen of geneuriede melodie is meest zonder woorden. Het ſpel wordt door twee perſonen met ſchielijk voorgehouden ſtaafjes even of oneven geſpeeld; een regter zit er bij en houdt met andere ſtaafjes de rekening. Het gebruikelijke bad der Indianen, gelijk dat der Noordſche volkeren, is het volgende: Aan den ingang van eene grot aan den oever der zee, waarin de badenden zich bevinden

gen zijn geweest. Maar de betrekking blijft de hier opgegevene, en zou, naar het ons toeſchijnt, bijna op den naam nog eene andere zijn, wanneer de Heer SKLAREN hen aan den arbeid zettede en naar willekeur verhuurde; voeden zou hij hen insgelijks.

De wilde komt onbedachtzaam in de Misſie (*), ontvangt aldaar het gaarne gereikte voedſel, en hoort de leer aan; nog is hij vrij; maar heeft hij eerst den doop ontvangen, en behoort hij aan de kerk, dan ziet hij met vergeefs verlangen terug naar zijne vaderlandſche bergen. De kerk heeft een onvervreemdbaar regt op hare kinderen, en handhaaft dit regt hier met geweld. Kan dit vreemd zijn, daar het moederland nog de inquiſitie duldt? De wilde is onbedachtzaam; hij is wispelturig als het kind. Ongewone arbeid valt hem zwaar, de ſtap, dien hij gedaan heeft, berouwt hem; hij zucht naar zijne aangeboren vrijheid. Het magtigst is in hem de liefde tot zijn vaderland. De paters geven hunner zorgbevolenen meest tweemalen in het jaar, eenige

den, wordt vuur gekookt; zij laten het, wanneer zij genoegzaam bezweet zijn, uitgaan, en loopen er dan overheen, om zich in de zee te ſtorten. Dampbaden, gelijk de Ruſſiſchen, waren voormaals bij de meeste volkeren van *Europa* gebruikelijk.

(*) De onderſcheiden Misſiën is geen gebied aangewezen. De Indiaan gaat naar willekeur in deze of gene.

ge weken verlof, om hunne aanhoorigen in hunne geboorteplaats te bezoeken (*). Bij gelegenheid dezer reizen, die troepswijze ondernomen worden, vallen apostaten af en komen neophieten aan; de eersten, waaruit voor de Spanjaards de ergſte vijanden ontſlaan, zoeken de zendelingen door goedheid weder te winnen, en kunnen zij dit niet, dan wordt de gewapende magt tegen hen aangewend. Van daar verſcheiden der vijandelijke ontmoetingen tusſchen de Spanjaards en de Indianen.

De Indianen ſterven in de Misſiën uit, in eene vreeslijk toenemende verhouding. *Sanfrancisco* telt bij de duizend Indianen. Het getal der doden overtrof in het vorige jaar driehonderd; het bedraagt in dit jaar (October) reeds tweehonderd zeventig, waarvan alleen in de vorige maand veertig. Het getal der proſelieten moest nogtans dat der apostaten en ſtervenden overtreffen. Men noemde ons vijf Misſiën, die

(*) Twee kranken, man en vrouw, die hun einde voelden naderen, buiten ſtaat om de reis te volbrengen, waren van de verlofgangers achter gebleven. Zij waren niet naar de Misſie terug gekeerd, maar hadden zich aan den oever naast onze tenten, naakt, en zonder dekſel bij onſtuimige nachten, op den vochtigen grond gelegerd. Hunne oogen waren op de blaauwe bergen gevestigd; zij zagen hun vaderland, en hiermede troostten zij zich, daar zij het niet konden bereiken. De Pater, na eenige dagen opmerkzaam op hen gemaakt, zond hen met goede woorden naar de Misſie terug.

die in deze provincie ſedert VANCOUVERS tijd gegrondvest zijn geworden. Daartegen zijn van de Misſiën der Dominikanen in *Oud-Californiê* bereids ettelijken te niet gegaan, en aldaar zijn de voor het geloof gewonnen volken bijna reeds als uitgeſtorven aan te merken.

Geene geneeskundige hulp vindt hier plaats; ſlechts het aderlaten zou een ſcheepsarts hen geleerd hebben, en dit ſedert bij iedere gelegenheid aangewende middel den dood beſpoedigen. Eene kwaal, inzonderheid, die, offchoon de gevoelens, daaromtrent, verdeeld zijn, de Europeanen wel hier verſpreid mogen hebben, rukt zonder tegenweer hare ſlagtoffers weg. Zij heerscht insgelijks onder de wilde ſtammen; maar dezen verdwijnen niet met zulk een' vreeslijken ſpoed van de aarde. Het getal der blanken, daarentegen, neemt toe.

De verachting, die de zendelingen koesteren jegens de volken, aan wie zij gezonden zijn, ſchijnt ons weinig met hunne vrome roeping te ſtroken. Geen hunner ſchijnt zich wegens derzelver geſchiedenis, gebruiken, geloof, of taal bekommerd te hebben. „ Het zijn redenlooze wilden, en meer laat „ zich van hen niet zeggen. Wie zou zich met „ hun onverſtand bemoeijen en zijn' tijd daaraan ver„ ſpillen?"

Inderdaad, deze ſtammen ſtaan diep beneden die, welken de noordelijke kusten en het binnenland van *Amerika* bewonen. Zij gelijken over het geheel al-

len elkander, de Tcholovonen mogelijk uitgenomen, die wij weldra aan hunne bijzondere phyſiognomie leerden onderſcheiden, hetgeen de paters zelf niet konden doen. Allen zijn van een zeer wild voorkomen en zeer donker van kleur. Hun plat breed gegezigt, in hetwelk groote wilde oogen rondblikken, wordt door zwart, dik en lang ſluik haar beſchaduwd. De ſchakering der kleur, de talen, die volgens de wortelen elkander vreemd zijn, levenswijze, kunsten, wapenen, verſchillend bij eenigen aan den hals en kin getatoueerde liniên, de wijze van tot den krijg of den dans zich het ligchaam te beſchilderen, onderſcheiden de ſtammen. Zij leven onder elkander en de Spanjaards in verſchillende vriendſchappelijke of vijandelijke betrekkingen. De wapenen zijn bij velen boog en pijlen, dezen zijn bij eenigen van eene buitengewone ſierlijkheid, de boog ligt en ſterk, met peezen van dieren beſpannen; bij anderen is hij enkel van hout en plomp. Eenigen verſtaan de kunst (meestal de vrouwen) ſierlijke waterdigte vaten uit kleurige grashalmen te vlechten; maar doorgaans vergeet de Indiaan in de Misſie zijne industrie. Allen gaan naakt, allen zijn zonder paarden, zonder eenige kano hoegenaamd. Zij weten ſlechts bundels van biezen zamen te voegen, die hen door derzelver ſpecifieke ligtheid over het water dragen. Die aan de rivieren wonen leven gewoonlijk van zalm, dien zij in fuiken vangen; die in de bergen van wilde vruchten en granen; maar

geen

geen plant of zaait; zij branden ſlechts van tijd tot tijd de velden af, om derzelver vruchtbaarheid te vermeerderen.

De eilanders der *Zuid-zee*, ver van elkander geſcheiden, en over bijna een derde deel der verzengde hemelſtreek verſpreid, ſpreken eene zelfde taal; in *Amerika*, gelijk namelijk hier in *Nieuw-Californië*, ſpreken dikwijls bij elkander levende volken van een' menſchenſtam geheel verſchillende talen. Elk fragment van de geſchiedenis des menschdoms heeft zijne belangrijkheid. Wij moeten het aan onze nakomelingen, gelijk onze voorgangers aan ons, overlaten om voldoende berigten, aangaande de inboorlingen van *Californië* en derzelver talen, te verzamelen (*). Wij hadden zulks voorgenomen op eene beraamde reis naar eenigen der naastbijgelegen Misſien. Bezigheden van een' anderen aard hielden ons in *Sanfrancisco* en de dag van vertrek kwam aan, zonder dat wij tot deze reis den tijd hadden kunnen vinden.

Wij beroepen ons voor het overige op de berigten van LAPEYROUSE en VANCOUVER, die wij getrouw bevonden hebben. Sedert hunnen tijd is er ſlechts wei-

(*) DELAMANON heeft in LAPEYROUSES Reis voortreffelijke bijdragen geleverd wegens de taal der Achastliërs en Ecclemachis bij *Monterey*. Zie wijders MITTRIDATES, T. III. p. III. p. 182.

weinig in *Californië* veranderd (*). Het Preſidio is van ſteenen gebouwd en met pannen gedekt. De bouw der kapel, nog niet begonnen in de Misſiën, is insgelijks voltooid geworden, en de caſernen der Indianen te *Sanfrancisco* zijn van dezelfde bouwwijze. Een artillerist heeft molens, die door paarden gedreven worden, in de Misſiën aangelegd; zij zijn thans meest onbruikbaar en kunnen niet weder in ſtaat geſteld worden. Te *Sanfrancisco* is nog een ſteen, dien een paard zonder mechaniek over een' andere ſteen draait, de eenige molen die aan den gang is. Voor ſpoedige behoefte wrijven de Indiaanſche vrouwen het koren tuſſchen twee ſteenen. Een windmolen van het Ruſſisch-Amerikaansch etablisſement verwekt bewondering, en [illegible]'t geene naarvolging. Toen voor ettelijke jaren handwerkers met groote kosten hier heen getrokken werden, om de noodzakelijkſte kunsten te leeren, trokken de Indianen meer voordeel uit het onderrigt dan de *Gente racional* (het verſtandige volk), eene benaming, waarmede de Spanjaarden zich zelven aanduiden; zij zelven moesten dit getuigen.

Wij bemerkten met leedwezen, dat tuſſchen de Misſiën en de Preſidio's de beste verſtandhouding niet ſchijnt te heerſchen. De paters beſchouwen zich als de eersten in het land, tot wier beſcherming al-

(*) Een fort, op eene goed gekozen plaats aangelegd, ſluit nu de haven van *Sanfrancisco*.

alleen de Presidio's hier zijn. Een militair, die de wapenen draagt en dikwijls gebruikt, staat ongaarne onder de voogdijschap der kerk. De Presidio's, enkel van hunne bezolding levende, hangen aangaande hunne behoeften af van de Missiën, van welken zij die voor klinkend geld bekomen. Zij leden in den laatsten tijd gebrek en beschuldigen de Missiën dat zij hen gebrek hebben laten lijden.

Wij moeten tot besluit de edele gastvrijheid vermelden, waarmede de militairen en de zendelingen in onze behoefden poogden te voorzien, en de onbegrensde vrijheid, die wij hier op spaansche bodem genoten. Wij wijden deze regelen van aandenken en dankbaarheid aan onze vrienden in *Californië*.

Men heeft ons de volgende stammen der Californiërs genoemd als zoodanigen, die in het bereik der Missie van *Sanfrancisco* wonen:

De Guymen, Utschiun, Olumpali, Soclan en Sonomi. Dezen spreken allen eene taal, en maken het meerder getal uit, in de Missie van *Sanfrancisco*.

De Chulpun, Umpin, Cosmitas, Bolbones, Tchalabones, Pitem, Lamam, Apalamn en Tcholovones. Dezen wonen aan den *Rio del Sacramento*, en spreken eene taal. Zij voeren de beste wapenen. De Tcholovones, een krijgshaftige stam,

zijn met de Spanjaards tegen de andere Indianen verbonden.

De Suyſum, Numpali en Tamal. Dezen tatoueren zich, ſpreken dezelfde taal en wonen in het noorden; de Tamal in het noord-westen.

De Ululato wonen noordelijker dan de Suyſum, en ſlechts weinigen komen in de Misſie.

OVERZIGT VAN DEN GROOTEN OCEAAN, DESZELFS EILANDEN EN OEVERS.

Aan de westzijde des grooten oceaans vormt eene reeks van eilanden en ſchier-eilanden een' voorwal, voor de veelvoudig ingetande kusten des vasten lands. *Nieuw-Holland* verſchijnt achter dit bolwerk als de zuid-oostpunt der landenmaſſa van de oude wereld. De zamenhang der landen tusſchen *Nieuw-Holland* en *Azië* is door verſcheiden doorvaarten afgebroken, maar ligt in gedachten te herſtellen, en zoo verſchijnt in eene natuurlijke verbinding het eiland *Borneo*, dat men anders als een bijzonder vast land aanmerken moest.

De *Indiſche Oceaan* dringt van de zuidelijke open zee tusſchen de beiden voorgebergten van ons werelddeel, *Afrika* en *Nieuw-Holland*, als een ruime zeeboezem affcheidend in.

Wij

Wij keeren weder tot het basſin van den grooten oceaan, dien men met de even zeer onvoegzame namen van *Stille Zee* en *Zuid-zee* gewoon is te benoemen.

De *Philippines* vormen zijne oevers in deszelfs uiterſte westen tusſchen den evenaar en den noordelijken keerkring; zij liggen voor de landmasſa's, die wij als voortzettingen van het vaste land aanmerken, en ſluiten zich aan dezelven, en bij name aan *Borneo*, door bemiddelende eilanden en eilandengroepen aan.

Van *Mindanao*, het zuidelijkſte der *Philippines*, ſtrekt zich de keten der voorlanden naar het zuidoosten, over de *Molukkes* en *Gilolo*, *Nieuw-Guinea* en verſcheiden zich door aanſluitende archipels tot aan de daarvoor liggende *Nieuwe Hebriden* onder den zuidelijken keerkring. De afgezonderde landenmasſa van *Nieuw-Zeeland* kan als het zuidelijk einde van dezen voorwal aangemerkt worden, en het eiland *Norfolk* duidt op deszelfs verbinding. Van *Lucon*, het noordelijkſte der *Philippines* af, ſtrekt zich de keten der voorlanden naar het noord-oosten over *Formoſa*, kleinere eilandengroepen, *Japan*, de *Kurilen*, het ſchiereiland *Kamtſchatka*, de *Aleutiſche Eilanden*, het Amerikaanſche ſchiereiland *Alaschka*, en verbindt zich met het vaste land der nieuwe wereld op 60° N. B.

Brandende volkanen verheffen zich overal langs dezen oever, ten minſten van de *Nieuwe Hebriden* af tot aan het vaste land van *Amerika*. Men heeft ook

ook op *Nieuw-Zeeland* volkaniſche voortbrengſelen aangetroffen en aardbevingen beſpeurd. Landwaarts van den beſchreven zoom komt het volkaniſche ſlechts plaatswijze en eilandachtig voor. Het is aanmerkelijk dat de aardbevingen op het eiland *Paragua* (het *Patavan* der Engelſche kaarten), hetwelk in het zuid-westen van *Lucon*, tuſſchen *Mindoro* en de noordpunt van *Borneo* ligt, geenszins beſpeurd worden.

De westkust van *Noord-* en *Zuid-Amerika* wordt door den oostelijken oever des grooten oceaans gevormd. Hij loopt onafgebroken voort; ſlechts in het uiterſte noorden en zuiden tot ettelijke eilanden ingeſneden, en vormt ſlechts eene invaart, den Californiſchen zeeboezem, naar den noordelijken keerkring.

Een brandende volkaan verheft zich in *Nieuw-Californië* aan den oever der zee, en het ſchiereiland verraadt een' volkaniſchen aard. De naar den grooten oceaan toegekeerde rug der nieuwe wereld levert van *Nieuw-Spanje* tot aan de zuidpunt van *Amerika* eene reeks van brandende volkanen op.

De eilanden van het zoodanig begrensde zeebaſin zijn in twee hoofdprovinciën en eene afgezonderde groep verdeeld.

Tot de eerſte provincie behooren de eilanden, die in het oosten der *Philippines* tuſſchen den evenaar en den noorderkeerkring tot aan den meridiaan van *Greenwich* liggen. De tweede provincie ligt in het zuiden der linie naar den keerkring, welken zij op eeni-

eenige punten overſchrijdt, en ſtrekt zich van het westen naar het oosten, van de voorlanden tot aan het *Paasch-eiland* en de rots van *Sales y Gomez* in eene uitgeſtrektheid van meer dan honderd lengtegraden. Afgezonderd naar den noorderkeerkring ligt de groep der *Sandwich-eilanden*. De eilanden der tweede provincie, de *Sandwich-eilanden* en *Nieuw-Zeeland*, zijn ten aanzien der hen bewonende volkeren te vereenigen.

Deze eilanden behooren in een geographisch opzigt tot twee verſchillende vormingen. De hooge eilanden, die in den grooten oceaan het minder getal uitmaken, offchoon zij de hoofdgroepen vormen, zijn algemeen, gelijk in andere zeeën, en voornamelijk in den *Atlantiſchen Oceaan*, van eene volkaniſche natuur. De *Marianes* vormen in de eerste provincie eene met de *Philippines* paralel loopende bergketen, die men met de voorlanden vergelijken kon, welken het zeebaſſin begrenzen; zij bevat, gelijk dezen, en inzonderheid naar het noorden, aanhoudend werkzame volkanen, terwijl de eilanden, die afgezonderd midden in het zeebaſſin liggen, meest ſchijnen uitgebluscht. In het westen der tweede provincie brandt op *Tofua* een volkaan; en de *Mauna-Roa* op *O Weihee* heeft nog in 1801 door eene zijdelingſche uitbarsting een' lavaſtroom uitgeſtort. Op de *Vrienden-* en *Marquizen-eilanden* zijn granietgebergten; wij hebben op *O Weihee* ſlechts porphyr- en amandelſteenen gezien.

De lage eilanden, de zoogenaamde *Koraal-eilanden*,

den, en riffen leveren ons eene geheel eigenaardige zamenſtelling, welken naauwkeurig te onderzoeken het ons niet aan gewenschte gelegenheid ontbroken heeft, en die wij in ons opſtel over *Radack*, volgens onze inzonderheid aldaar verzamelde opmerkingen en waarnemingen, naauwkeurig beſchreven hebben. Deze eilanden en kringvormige eilandengroepen zijn tafelbergen, die zich ſteil uit den afgrond verheffen, en waarbij het dieplood geen' grond vindt. De oppervlakte der tafel is onder water; ſlechts een breede dam om dezelve (het rif) bereikt bij laag water den waterſpiegel, en draagt op zijn' rug de zandbanken (de eilanden), die de zee, inzonderheid op de windzijde en aan de uitſpringende hoeken van den omtrek opwerpt. Riffen en eilanden omſluiten dus een inwendig basſin (lagune). Slechts bij een' zeer geringen omtrek der tafel wordt dezelve aangevuld, in welk geval dan een enkel eiland, in plaats van eene groep, gevormd wordt. Wat van den dam onderzocht kan worden, beſtaat uit lagen van een' uit koraalzand en madreporenhuizen gevormden kalkſteen. De op den dam geworpen, dikwijls vademen groote rotsblokken zijn van denzelfden ſteen, die ſomtijds ſlechts grootere madreporenhuizen bevat dan de bovenſte blootliggende lagen, en wij houden het daarvoor dat de ganſche bouw van den tafelberg, die den grondſlag der eilandengroep uitmaakt, uit deze zelfde bergſoort beſtaat. Het is eene bergſoort van eene nieuwe vorming, die nog aanhoudend voortgebragt wordt. Deze zelf-

zelfde ſteen, deze zelfde bergſoort, legert zich onder dezelfde hemelſtreek aan den voet van alle hooge eilanden, ten minſten laagswijze, en vormt de koraalriffen, door welken ſommigen geheel omringd zijn.

De vlakten, die om den voet van zoodanige bergen den zoom der eilanden vormen, ſchijnen gelijke riffen te zijn, die de zee, welke haar heeft voortgebragt, bij voormaals hoogeren waterſtand overdekte. Deze aan hoog land aanliggende koraalriffen loopen hellende in de zee af, zoodat de golven op eene ſchuinſche vlakte branden, en niet, gelijk bij geenen, tegen den bovenrand van een' rotswal aanſlaan en breken (*). Dit is dezelfde ſteen, waarin men aan de kust van *Guadeloupe* menſchengeraamten verſteend gevonden heeft. Wij hebben het beroemde exemplaar daarvan in het Britſche muſeum gezien, en gelegenheid gehad om de ſteenſoort in de Britſche mineralogiſche verzameling naauwkeurig te vergelijken (†).

De-

(*) Wij hebben dit inzonderheid naauwkeurig op *Wahu* tuſſchen *Hana-rura* en de *Parel-rivier* waargenomen, waar wij in eene boot der inboorlingen langs het rif en verſcheiden malen heen en weder door de branding voeren. Buiten hetzelve waren ettelijke booten met den vischvangst bezig op eene diepte van drie tot vier vademen.

(*) Wij hebben in het jaar 1817 op *O Weihee*, aan den voet der lava, die in 1801 uit den *Woraray* vloeide, en waar

Deze koraalriffen, lage eilandengroepen en eilanden, zijn in den grooten oceaan tusſchen de keerkringen, en inzonderheid binnen de boven de beide eilandenprovinciën aangewezen grenzen, bij uitſtek menigvuldig. Nu treft men ze enkel aan, dan in de reekſen, die een' bergrug des zeegronds ſchijnen aan te duiden, dan weder in de nabijheid der hooge eilanden en der groepen, die zij uitmaken; maar deze vorming behoort niet bij uitſluiting aan dit zeebaſſin. De vermaarde zee tusſchen de kust van *Nieuw-Holland* en de reeks der voorlanden, van *Nieuw-Caledonië* af tot door de *Torres-ſtraat* heen (de zee waar LAPEYROUSE verging en FLINDERS naauwelijks hetzelfde lot ontkwam), is opgevuld met riffen en banken van deze ſoort. In den Indiſchen oceaan liggen verſcheiden, meest onbewoonde eilanden en riffen verſtrooid, die tot dezelfde vorming

waar geen eigenlijk rif is, dezen riffteen aangetroffen. Hier bevat hij fragmenten van lava, anders is hij eenzelvig met den op de lage eilanden verzamelden. De ſteen van *Guadeloupe* is met de fijnkorlige veranderingen volkomen een en dezelfde. Wij hebben ook dezen riffteen in laagswijze riffen op *Guaham* en *Manilla* aangetroffen. Ten aanzien der uit groote brokſtukken zamengeſtelde varieteiten mag uit de verſcheidenheid der madreporenſoorten, uit welken zij voornamelijk beſtaan, eene plaatslijke verſcheidenheid blijken. Wij menen dat de ſoorten, die op de plaats zelve leven, de grondſtof leveren tot den aldaar ontſtaanden ſteen.

ming behoren; zoo zijn de *Chagos*, *Juan de Nova*, *Cosmoledo*, *Assomption*, de *Amirante*, de *Kokos-eilanden*, enz. De *Maladiva* en *Laccadiva*, voor zoover wij uit berigten mogen besluiten, die veel te wenschen overig laten, mogten ook hierbij te rekenen zijn, en de steen van *Guadeloupe* toont ons eindelijk de grondstoffen dezer vorming in den *Atlantischen Oceaan*, in wiens enge straat zij zich echter niet tot het voortbrengen van onafhanglijke landen opgewerkt heeft.

In den grooten oceaan en de *Indische Zee* liggen de hooge en lage eilanden naar het westen, als het ware tegen de begrenzende oostkusten der vaste landen aangeleund, die allen van het oosten naar het westen ingescheurd zijn, en wij kunnen in den *Atlantischen Oceaan* dezelfde bemerking op een beperkter veld herhalen. De Mexikaansche zeeboezem vertegenwoordigt ons de *Chineesche Zee* met de eilandengroepen, die haar begrenzen, op het treffendste. Met *Incatan* is het gescheiden land *Borneo* te vergelijken, en slechts tusschen *Timor* en *Van Diemensland*, op *Nieuw-Holland*, is de landengte doorgescheurd, die in *Amerika* de landengte van *Darië* uitmaakt.

Op de westkust der oude wereld maakt *Europa* met de *Oost-zee*, de *Middellandsche Zee* en de daaraan liggende schiereilanden en eilanden, de eenige uitzondering van naam op de wet, die uit de beschouwing des aardbols voortvloeit.

Offchoon wij in de koraalriffen en de bergsoort

waaruit zij beſtaan, het geraamte der lithophieten nergens aan hunne oorſpronglijke ſtandplaats en aan de plek waar en hoe zij leefden en voortwieſen, herkennen, en daarin van FLINDERS afwijken, wiens waarnemingen ons anders de grootſte achting inboezemen (*), moeten wij toch gelooven, dat in de zeeſtreken, waar de ontzaglijke maſſa's dezer voortbrengſelen zich verheffen, zelfs in den kouden en lichtloozen zeegrond, dieren aanhoudend werkzaam zijn, om door het verſpillen van hun leven de ſtof tot een' onbetwijfelbaar voortdurenden wasdom en vermeerdering (†) te verſchaffen, en de oceaan tusſchen de keerkringen ſchijnt ons eene groote chemiſche werkplaats der natuur te zijn, waar

(*) Hij ſtelt dat de geraamten der madreporen op de plaats zelve waar zij gewasſen zijn, door aanvulling van hare tusſchenruimten, door toegevoerd koraalzand en andere madreporenſtukken, in riffeen overgaan, terwijl hare overige takken voortwasſen en anderen op den dus verhoogden grond voortbouwen. FORSTER is over dit onderwerp vlugtig, en wat hij daarvan zegt is der aandacht niet waardig. Het aannemen dat de kalkteelende polypen enkel aan de wanden der reeds beſtaande riffen en derzelver inwendige lagunen leven, zou het eerſte ontſtaan dezer riffen niet verklaren, wier loodregte hoogte men niet onder de honderd vademen aannemen kan.

(†) Kapitein ROSS heeft bij *Posſeſſion-baai* op 73°, 39′ N. B. levendige wormen in het ſlib van den grond gevonden, dat hij uit eene diepte van duizend vademen heeft opgehaald, en welks temperatuur onder het vriespunt was.

waar zij den kalkteelenden laag geörganiſeerden dieren in hare huishouding een gewigtig ambt toevertrouwt. De nabijheid van het gezigtpunt vergroot zeker de voorwerpen, en wie midden onder deze eilanden derzelver vorming beſchouwt moge geneigd zijn deze vorming in de geſchiedenis der aarde een grooter gewigt toe te ſchrijven dan zij werkelijk daarin heeft. De naauwkeurige vergelijking van den toeſtand van een dezer riffen, op verſchillende tijden, bij voorbeeld, na verloop van eene halve eeuw, ingeval zij mogelijk ware en werkelijk ondernomen wierd, zou noodwendig veel bijdragen om over menig punt der natuurkennis licht te verſpreiden.

Het is opmerkelijk dat de lage en geringe landpunten, die tot deze vorming behooren, geen invloed op den dampkring ſchijnen te hebben. De beſtendige winden beſtrijken hen onveranderd, gelijk den gladden waterſpiegel. Zij bewerken geen waternederſlag, geen daauw, en wij hebben bij de grootſte opmerkzaamheid het verſchijnſel der opdoeming (*mirage*), waartoe hunne vlakke profils bijzonder geſchikt zijn, bij dezelven nooit waargenomen. Wij moeten als eene uitzondering op dezen regel het zware onweder vermelden, hetwelk boven de groote met hooge palmboomen bewaſſen *Penrhyns-eilanden* viel, ten tijde dat wij dezelven zagen.

De organiſche natuur op de *Sunda-eilanden* beantwoordt door rijkdom en volheid, grootheid en menigvuldigheid van derzelver voortbrengſelen volkomen aan de verwachting, die wij van een onder den

evenaar gelegen vastland voeden; doch zij is slechts weinig bekend. Sedert RUMPHIUS en BONTIRES hebben slechts vlugtige reizigers, haar met wetenschappelijke oogen aangezien, en eerst thans vloeijen geleerden en verzamelaars van alle kanten toe, om den rijken oogst in te zamelen. Zij sluit zich aan de natuur van het zuidelijke *Azië* aan, van welke zij zich toch door veel bijzonders onderscheidt. *Nieuw-Holland* schijnt ons eene eigendommelijke schepping aan te bieden, die weigert zich door de naastgelegen landen te laten verrijken. De organische natuur heeft zich baarblijkelijk van het vaste land op de voorlanden en eilanden, dat is tegen den loop der winden, van het westen naar het oosten, over de uit den grooten oceaan omhoogstekende punten verbreid.

Het gezigt der natuur op de oostelijke eilanden der *Zuid-zee* herinnert aan *Zuid-Azië* en *Nieuw-Holland* tevens, en is van *Amerika* geheel vervreemd. Vele plantensoorten breiden zich over den Indischen en grooten oceaan van de Afrikaansche kusten tot op deze eilanden uit, en men zoekt vruchteloos naar dezelven op de tegenoverliggende kusten van *Amerika*.

Op het aan deze kust het naastgelegen en van de overige afgezonderde *Paasch-eiland* heeft FORSTER buiten de aangebouwde nuttige planten, die de menschen van het westen hier heen gevolgd zijn, slechts nog negen wildwassende soorten geteld.

FORSTER heeft op *Nieuw-Caledonië* drie Amerikaan-

kaanſche planten gevonden (*). Wij konden ettelijke wijdverſpreide ſoorten, meest ſtrandplanten, bij dezen tellen, als: *Ipomœa maritima*, *Dodonœa viscoſa*, *Suriana maritima*, *Guilandia Bunduc*, die wij gezamentlijk, onder anderen op *Radack*, *Portulaca oleracea*, die wij op *Romanzoff* gevonden hebben, en meer anderen; doch wat bewijzen dezen tegen het getuigenis der gezamentlijke plantenwereld? Wij kiezen als voorbeeld eenige uitſtekende karakteriſtieke trekken uit.

De vijftien ſoorten *Dracœna*, die wij kennen, (de *Dracœna borealis* is de *Convalaria Pursch*), zijn van de oostkust en zuidpunt van *Afrika* af over *Indië* en de eilanden des Indiſchen en grooten oceaans verſpreid. Geene komt op *Nieuw-Holland* voor, twee worden op *Nieuw-Zeeland* gevonden, en de *Dracœna terminalis*, is van *Indië* af tot op de oostelijke eilanden des grooten oceaans algemeen verſpreid. Twaalf Amomumſoorten (buitendien komt eene bijzondere op *Jamaica* voor) en beide *Curcuma's* zijn over hetzelfde werelddeel verſpreid, en de ſoorten, die op de bergen der *Sandwich-eilanden* wasſen, zijn insgelijks in *Indië* inheemsch. Deze ſoorten komen in *Nieuw-Holland* niet voor.

Men vindt van de Pandanusſoort eene in *Afrika*, eene in *Arabië* en eene op *Mauritius*. BROWN heeft

(*) *Murucuia aurantia*, *Ximeneſia encelioides* en *Waltheria americana*.

heeft er twee in *Nieuw-Holland* geteld, wij op *Luçon* vier of vijf, op *Guahan* twee of drie, en eene derzelve is op alle eilanden des grooten oceaans algemeen verſpreid. Eene met deze plant verwante ſoort komt op het eiland *Norfolk* (*) en op *O Weihee* voor.

Een Sagopalm wast op *Madagascar*, de andere ſoort op de eilanden van den Maleitſchen Archipel en de *Philippines*. De kokospalm overſchrijdt de *Torres-ſtraat* niet, en komt op *Nieuw-Holland* niet voor. De *Tacca pinnatifida* is in *Zuid-Azië*, *Nieuw-Holland* en de eilanden van den grooten oceaan inheemsch. Het *Phormium tenax* komt enkel op *Nieuw-Zeeland* en het eiland *Norfolk* voor. De *Baringtonia ſpecioſa* behoort tot de kusten van *Azië* en de eilanden van den grooten oceaan. Twee ſoorten *Allaurites* komen op de *Molukſche-eilanden* voor; eene derde ſoort maakt op de *Zuid-zee-eilanden*, een hoofddeel der vegetatie uit. Eene ſoort *Caſuarina* behoort in *Afrika*, eene in *Indië* en op de eilanden des grooten oceaans te huis; de overigen zijn op *Nieuw-Holland* bij uitſluiting inheemsch.

Van de Nieuw-Hollandſche talrijke ſoorten *Metroſideros*, *Melaleuca* en *Leptoſpermum* komen ſlechts eene ſoort in *Indië*, verſcheiden in *Nieuw-Zeeland*, *Nieuw-Caledonië*, *O Taheiti* en de *Sandwich-eilanden* voor; de ſoort *Eucalyptus* ſchijnt tot *Nieuw-Holland* bepaald. Van den Nieuw-Hollandſchen vorm der bladerlooze acaciën komt eene ſoort op *Mauritius* en eene *in Cochinchina* voor. Zoodanig een is

(*) BROWN, *Prodrom.* pag. 341.

is op de *Sandwich-eilanden* de pronk der wouden en de aanzienlijkſte boom. De *Santalum* (ſandelboom) eene Indiſche ſoort, waarvan BROWN vijf nieuwe ſoorten op *Nieuw-Holland* gevonden heeft, wordt op de *Fidje-* en *Sandwich-eilanden* gevonden.

Wij bepalen ons hier tot deze weinigen.

De voornaamſte plantenfamiliën zijn op *Luçon* de *Urticeæ*, de *Leguminoſæ* in veelvoudig afwisſelende gedaanten, de *Contortæ* en *Rubiaceæ*. Wij hebben bij de twaalf palmboomenſoorten geteld, en er mogen nog wel meer zijn, zij zijn ondertusſchen ſlechts ondergeordend. De *Nipa* blijft in de moerasſen, andere dwergſoorten in de ſchaduwe der vijgenbosſchen verborgen, en ſlechts de kokosboom, waar hij, aangeplant, ſchoone bosſchen vormt, beantwoordt aan de verwachting, die deze plantenvorm in ons verwekt (*). Het ſchoonſte der grasſen, het bamboesriet, waarvan verſcheiden ſoorten zijn, die bereids LOURCIRO in zijne *Flora Cochinchinenſis* onderſcheiden heeft, geeft het landſchap een eigendommelijk en lieflijk karakter.

Deze rijke Flora ſchijnt op de eilanden des grooten oceaans van het westen naar het oosten te verarmen. De palmen verdwijnen het eerst, tot op den

(*) Wij hebben insgelijks op de ſchoon begroende oevers der *Casper-* en *Sunda-straat* de palmen nergens heerſchend gezien.

den kokos, die tot de lage eilanden ſchijnt te behooren, en voornamelijk de *Penrhyns* met een luchtig verhemelte overſchaduwen, onder welken het oog tusſchen de ſlanke ſtammen den hemel doorſchijnen ziet; de bamboes gaat achteruit, de andere planten zijn anders gewijzigd. *O Taheiti* heeft verſcheiden planten, die op de *Sandwich-eilanden* ſchijnen te ontbreken; en dezen hebben weder anderen, die op *O Taheiti* niet voorkomen (*).

De met eeuwige ſneeuw bedekte hoogten van *O Weihee* blijven in hare afgeſcheidenheid de geheimvolſte en belangrijkſte voorwerpen voor den kruidkenner, zoolang de oogst, dien MENZIE daarop ingezameld heeft, der geleerde wereld onthouden wordt.

Het kommerlijkst begaafd is, het naast bij de Amerikaanſche kust, het *Paasch-eiland*, hetwelk trouwens boven den keerkring ligt.

Aſsomption, een ongaſtvrije volkaan, in het noorden der *Ladrones*, op 20° N. B. bood den geleerden der expeditie van LAPEYROUSE een' rijker' oogst aan.

De vegetatie ſchijnt zich ſlechts laat en traag op de lage eilanden aan te zetten. Zandbanken van eene aanmerkelijke uitgeſtrektheid ſchemeren in menig-

(*) Op *O Taheiti* de *Baringtonia ſpecioſa* en *Caſuarina equi ſetifolia*, op de *Sandwich-eilanden* het ſandelhout (*Santalum*).

nigte wit en naakt boven de golven. Eenmaal begonnen, moge zij ſnelle vorderingen maken; echter vertoont zij zich op verſcheiden eilanden en eilandengroepen op een' zeer ongelijken trap.

Waar zich de kokosboom bevindt, is de aarde tot het ontvangen van menſchen bereid, en de mensch onbreekt in de *Zuid-zee* zelden, waar hij leven kan.

De Fauna der *Sunda-eilanden* biedt ons meest dezelfde familiën en ſoorten aan, die in *Zuid-Azië* inheemsch zijn, maar vele ſoorten zijn hier eigendommelijk.

Onder de rijke menigvuldigheid van apen onderſcheidt zich de orang-outang, die meest den mensch gelijkt, wiens naastverwante ſoort men in *Afrika* aantreft. Men vindt den Aziatiſchen olifant, eene bijzondere ſoort van rhinoceros, verſcheiden herten, zwijnen, enz.

De zoogdieren, die op *Nieuw-Holland* gevonden worden, zijn doorgaans nieuwe ſoorten en geſlachten, en hebben nieuwe merkwaardige gedaanten. De grootſte ononderzochte ſoorten, een cangoeroe, is, met de dieren van het overige vaste land vergeleken, ſlechts klein; maar het beſtaan van grootere nog onbekende dieren is door het getuigenis van verſcheiden reizigers bevestigd. De vogels vertoonen op beide landen eene minder treffende verſcheidenheid. Van twee caſuarieſoorten komt de eene op de *Sunda-eilanden*, de andere op *Nieuw-Holland* voor.

De grootere rijkdom heerscht op de eilanden; de papegaaijen, hoenders en duiven, de bucerosſoorten onderſcheiden zich.

De *Pſittacus formoſus* en de *Menura* maken twee eigendommelijke Nieuw-Hollandſche ſoorten uit. De paradijsvogels ſchijnen tot het ons zoo weinig bekende *Nieuw-Guinea* bij uitſluiting te behooren.

De eilanden en het vaste land zijn, volgens den maatſtaf der hemelſtreek, waaronder zij liggen, aan groote amphibiën even rijk; krokodillen komen op beiden voor.

Verſcheiden dierſoorten hebben zich van de noordpunt van *Borneo* op de naastgelegen eilanden verbreid. Men vindt op *Jolo* (*Sooloo* der Engelſche kaarten) nog den olifant, en op *Mindanao* verſcheiden groote aapſoorten. Minder zoogdieren zijn van de noordpunt van hetzelve eiland op *Paragay* overgegaan, en het getal der ſoorten is op *Luçon*, het noordelijkſte der *Philippines*, reeds zeer beperkt.

Op het westelijkſte der eilanden in de noordelijke provinciën tot op de *Marianes*, in de zuidelijke tot op de *Vriendſchaps-eilanden* heeft zich de groote vledermuis (*Vespertilio vampyrus*) verbreid. Eene kleine ſoort komt nog op de *Sandwich-eilanden* voor. Het verst verbreide zoogdier is de rat, die overal, en zelfs op het *Paasch-eiland*, gevonden is.

De landvogels worden op de hooge eilanden in tamelijke menigte en menigvuldigheid gevonden, en me-

menige ſoorten ſchijnen zelfs geen ander vaderland te erkennen.

Eene krokodillenſoort is op de *Pelew-eilanden* verbreid. Slechts eenmaal heeft zulk een dier zich aan de Kaap vertoond, en in de zuidelijke provinciën op de *Fidje-eilanden* (*). Een ignon werd tot op de *Marianes* en *Eap* gevonden.

Alle eilanden zijn bij uitſtek arm aan inſecten. Het is merkwaardig dat de vlo den hond en den mensch op de eilanden des grooten oceaans niet gevolgd was, en eerst door de Europeanen derwaarts gebragt is geworden. Volgens onze ondervinding geld deze opmerking van de eilanden der eerste provincie, ſpowel als van *Nieuw-Zeeland* en de *Sandwich-eilanden*.

De gemeene aardworm ſchijnt een algemeen verbreid dier te zijn; wij hebben hem op de lage eilanden gevonden, waar zich maar eenige groeiaarde gevormd had.

Het eerſte menſchenras, dat onze opmerkzaamheid trekt, is de Papuas of Auſtraalneger met wollige haren, uitſtekende kinbakken, dikke lippen en zwarte huid. Deze negers verſchijnen ons voor het intrekken van andere volken en het begin der geſchiedenis als inboorlingen der Oost-Indiſche eilanden en een gedeelte der naaste vaste landen en voorlanden. Zij zijn op de meeste punten door vreemde volkeren verdrongen geworden en zijn in de gebergten der binnenlanden gevlugt, die zij als verenkelde wilde ſtammen bewonen.

Wij

(*) MARINERS *Tonga*, Vol. I. p. 327.

Wij treffen het eerst in het westen op het eiland *Madagascar*, gelijk op de Oost-Indiſche eilanden, twee uitgemaakt verſchillende menſchenraſſen aan. De ons bekende Madagascaren, die in verſcheidene elkander vijandige rijken verdeeld, alle kusten bewonen, zijn een volk en ſpreken eene taal. *Drury* noemt hen ook negers. Hun haar is lang en glad; enkele vorstenfamiliën onderſcheiden zich door eene helderer kleur. Hunne overeenkomst met den Maleitſchen menſchenſtam, en in hunne taal de gemeenſchappelijkheid veler wortelen met de overige dialecten, zijn treffend. De invloed van den Islam op hunne zeden is dadelijk onmiskenbaar. Voorheen ſtonden de Arabieren in handelbetrekkingen met hen. De Vinzimbers met bijna wollig haar, met kunstig vervormde herſenpan, met eigenaardige zeden en talen, ſchijnen, thans verſtrooid en zwervend, de oorſpronglijke bewoners van het eiland geweest te zijn.

Moeten wij de Madagascaren uit *Oost-Indië*, doch de Vinzimbers uit *Afrika* afleiden, of moeten wij hen met de Papuas, met wie zij te vergelijken zijn, vereenigen (*)?

De kleine eilanden der *Indiſche Zee* waren voor de Europeanen onbewoond.

Wij

(*) Wij hebben inzonderheid gebruikt: *Madagascar*, *or* ROBERT DRURY's *Journal. Lond.* 1729, zijn *Vocabularium* en dat van HIERONIMUS MEGISSERUS, *Leipz.* 1723.

Wij herkennen de Auſtraalnegers in de oorſpronglijke bewoners van *Cochinchina*, de Moys of Mayes, die uitgewekenen uit *Tunquin* van Tartaarsch ras, in het begin der vijftiende eeuw in de bergen, tuſſchen *Cochinchina* en *Cambogia*, hun tegenwoordig verblijf, terug dreven (*), en in de bergbewoners van het Maleitſche ſchiereiland, die *Samang Bila* en in het zuidelijk gedeelte *Dayack* genaamd worden. De volkeren van de *Andaman-eilanden* zijn oogſchijnlijk van hetzelfde ras. De Papuas zijn onder verſchillende namen op verſcheiden Maleitſche eilanden nog voorhanden, en het ſchijnt dat zij voormaals op allen gevonden werden. In de vroegere reisbeſchrijvingen der Arabieren worden zij onderſcheidenlijk vermeld (†).

De Aetas of *Nigritos del monte* (bergnegers), de Papuas der *Philippijnen*, zijn insgelijks de oorſpronglijke bewoners van dezen archipel, *los Indios* der Spanjaarden, de blanken zijn vreemde veroveraars, en de plaatsbenoemingen, die langs de kust nog in de talen der Papuas beſtaan, zijn monumenten, die dezen van hunne bezittingsregten hebben nagelaten.

Wij vinden hetzelfde menſchenras onder dergelijke omſtandigheden op *Formoſa* weder, en de geſchiedenis van *Japan* vermeldt zwarte inwoners, die men

(*) CHAPMAN, *Aſiatic Journal.*

(†) J. LEYDEN, *Aſiatic Reſearches.* Vol. X. p. 218.

men op de eilanden aan de zuidelijke kust van *Niphon* heeft aangetroffen (*).

Wij vinden de Auſtraalnegers in het meest ongeſtoord, onverdeeld bezit van *Nieuw-Guinea* of het land der Papuas en de oostelijker gelegen eilanden, die met de *Nieuwe Hebriden* en *Nieuw-Caledonië* de keten der voorlanden uitmaken, en herkennen hen in de volksſtammen, die FORSTER tot zijne tweede hoofdſoort der zuidlanders rekent (†).

Zij beſtaan op ettelijken der oostelijken dezer eilanden met het andere hoofdras te gelijk, en ſchijnen door vermenging met hetzelve op vele plaatſen zeer veranderd.

CROZET (§) heeft deze negers onder de bewoners der noordpunt van *Nieuw-Zeeland* aangetroffen, alwaar latere reizigers hen niet wedergevonden hebben.

De westkust van *Nieuw-Holland* en *Van Diemens-land* zijn door eigenlijke Papuas, door negers met wollig haar, bewoond. De overige volksſtammen van dit vaste land ſchijnen tot een eigendommelijk ras te behooren, die overal op den onderſten trap der beſchaving ſtaat. Zijn ook hier de negers de oorſpronglijke inwoners, en is het genen armzaligen

(*) MITTRIDATES, F. I. p. 569.

(†) J. R. FORSTER, *Obſervations*, p. 238.

(§) *Nouveau voyage à la Mer du Sud.*

gen evenwel gelukt, hen voor zich heen in de uiterſte hoeken van hun voormalig land te drijven, of zijn zij later en op vaartuigen hier gekomen? Wij herkennen echter in hen geen zeevarend volk.

Wij weten bijna niets van de Harafora's, Alfuriërs of Alfoïrs, die door velen met de Papuas verwisfeld worden, van welken zij echter verſchillend ſchijnen. Zij behooren nogtans, volgens LEYDEN (*), tot de wildſte en oudſte bewoners dezer eilanden, en zijn een eigenaardig menſchenras, met lang haar, dikwijls van helderer kleur dan de Maleijers.

Wij vinden in de geſchiedſchrijvers van *Manilla* geen grond om een derde van de negers en beſchaafde helderkleurige kustbewoners verſchillend ras op deze eilanden aan te nemen.

De talen der Papuas, die midden onder andere volkeren in afgezonderde ſtammen buiten alle gemeenſchap en betrekking leven, moeten zich in vele geheel afwijkende tongvallen geſplitst hebben; de Maleijers van het ſchiereiland *Malacca* beſchouwen de dialecten der negers van het gebergte als enkel ſisſen, hetwelk alleen met het geluid der groote vogels vergelijkbaar is, en er heerscht op menige der eilanden geene gunstiger voorſtelling daarvan. De taal der Haraforas geldt juist ook voor eene geheel bijzondere, die met de taal der overige volkeren niets

(*) *Aſiatic Reſearches*, Vol. p. [illegible].

niets gemeens heeft (*). Van de Aetas der *Philippines* beweren daarentegen de Spahjaards dat doorgaans hunne ſpraak eene groote overeenſtemming met die der kustbewoners heeft, en dat zij tongvallen der zelfde taal ſpreken als de Indianen.

Volgens FORSTER zijn de talen der volken van zijn tweede menſchenras niet ſlechts van de gemeene taal der Zuidlanders geheel verſchillend, maar ook onder elkander volkomen vreemd en ongelijk. De door hem medegedeelde proeven bevatten nogtans buiten de telwoorden, nog eenige wortelen, die gemeenſchappelijk zijn, en dezelfde aanmerking is ook op alle vocabulariën toepaslijk, die LEMAIRE en SCHOUTEN op *Nieuw-Guinea* en het eiland *Moiſe* verzameld hebben.

De talen op *Nieuw-Holland* ſchijnen onder en van de dialecten der andere menſchenraſſen afwijkend, echter zijn de woordenverzamelingen, die men daarvan heeft, te ontoereikend om eene oordeelvelling te gronden. ROBERT BROWN heeft ons verzekerd dat de volksſtammen, met welken hij verkeerd heeft, niet boven vier konden tellen, en dat vijf en veel voor hen zamenvloeijen.

Wij komen thans tot het menſchenras van ſchoone gelaatsvorming, lang, krullend haar en blanke, hoewel door den invloed des klimaats meer of min ge-

(*) J. LEYDEN l. c. p. 217. 218. MARSDEN, *Grammar*, *introd.* p 22.

gebruinde kleur, dat van *Madagascar* in het westen tot op het *Paasch-eiland* in het oosten verspreid is.

Wij moeten met MARSDEN de eenzelvigheid des taalstams erkennen, waartoe alle dialecten behooren, die de verschillende over zulk eene onmeetlijke ruimte verspreide volksstammen spreken. De overeenstemming der telwoorden in alle tongvallen van *Madagascar* af tot het *Paasch-eiland* toe (*) kan, strikt genomen, slechts gemeenschappelijke aanraking, geene gelijke afstamming bewijzen. De getallen worden ligtelijk uit eene vreemde taal aangenomen; wij vinden dezelven in verscheiden tongvallen der Papuas, wier stamverwantschap twijfelachtig blijft, en de inwoners der *Marianes* hebben het eerst in hunne taal de getallen vergeten, en zich de Spaansche getalwoorden aangewend.

Men vindt in alle tongvallen, behalve de gelijke getalwoorden, een aanmerkelijk aantal gemeenschappelijke wortelen, die meest de naaste eenvoudigste dingen en denkbeelden uitdrukken, en die van een' oorspronglijken stam geërfd, maar niet van een vreemd volk geleerd schijnen. Wij kunnen deze wortelen in de vocabulariën van *Madagascar* zoowel als van de eilanden des grooten oceaans aanwijzen.

Ein-

(*) Zie HERVAS, *Arithm. Nat.* en de vergelijkende tafel in COOKS derde reis, Aanhangsel N°. 1.

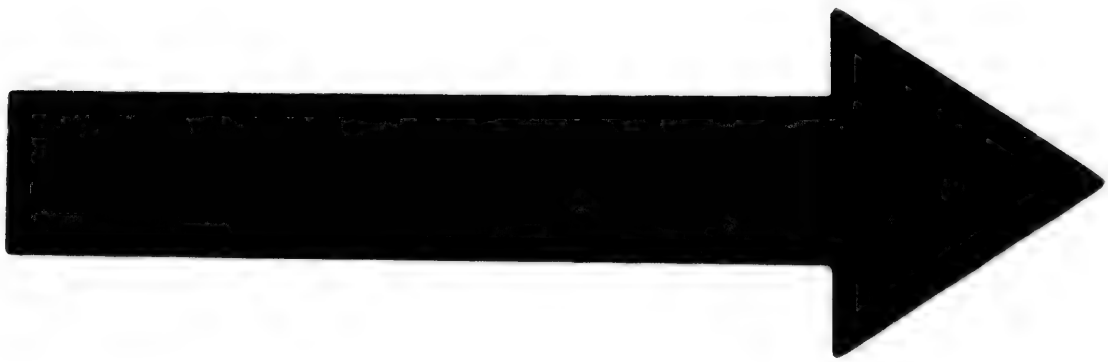

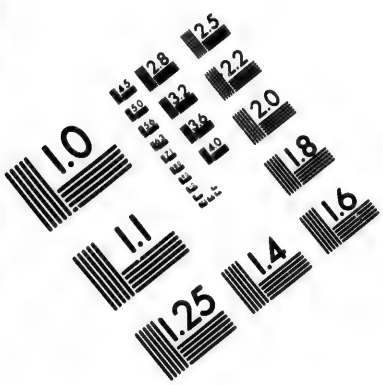

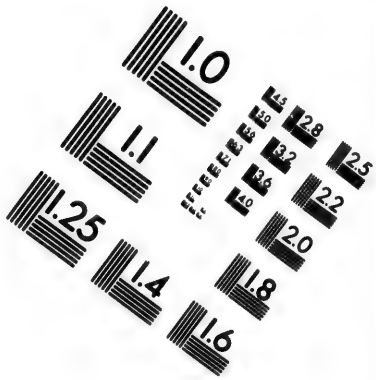

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

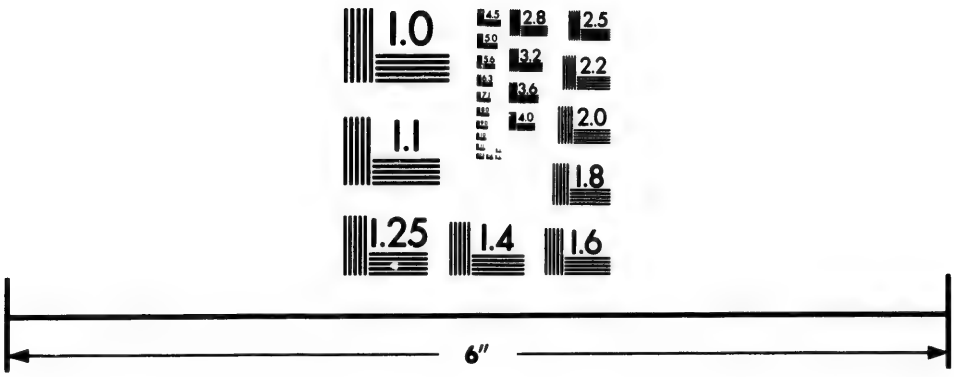

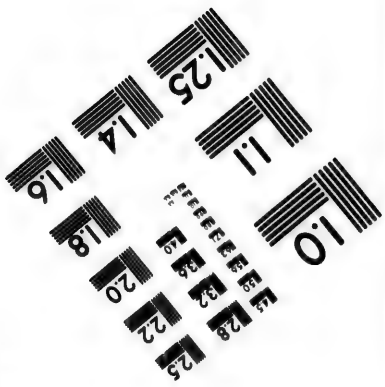

Photographic Sciences Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

Eindelijk is de taalkennis in de meer bekende dialecten Malaga, Tagalog en Tonga, meer of minder uitgewerkt, in het wezenlijke dezelfde, en niets geregtigt ons aan te nemen dat het met de minder bekenden anders gelegen is. Het zeer eenvoudige taalſtelſel is bij de meerſylbigheid der wortelen bijkans hetzelfde als in de eenſylbige talen. Er vindt geene woordbuiging plaats; de wortelen ſtaan, of, als in het Chineesch, ſcherp bij elkander, en bekomen hunne waarde van de plaatſing, of worden in de uitgewerkter dialecten door verſchillend aangehangen of ingevoegde deelen bedongen.

Er bewonen van deze verſchillende en verſchillend ſprekende volksſtammen van dit menſchenras de eilanden van den Oost-Indiſchen archipel. LEYDEN ſtelt de zuivere in het binnenſte des eilands geſproken wordende tongvallen van het Javaansch als met het Sanscritsch na en innig verwantſchapt voor. De eenvoudigſte voorwerpen en denkbeelden worden door woorden uitgedrukt, die van het Sanscritsch ſlechts in de uitſpraak ſchijnen af te wijken, gelijk het gebruik van een minder volkomen alphabet noodwendig bedingt. Taal, gedenkſtukken en geſchiedenis wijzen naar *Indië* terug.

De geſchiedenis vertoont ons eerst in de twaalfde eeuw een' dezer volksſtammen, de Maleijers van het gewest *Manangkabau*, in het zuid-westen van *Sumatra*, hunne eerste woonplaats, hunne veroveringen en de wet van MAHOMET, die zij van handelende Arabieren ontvingen, zoowel op het vaste land

land van het schiereiland *Malacca* als aan de kusten der overige eilanden uitbreidende. De bekeerde volkeren worden dikwijls met hen verwisseld, en de uitdrukkingen Maleijers, Moren en Mahometanen, zonder critiek, als gelijkbeteekend gebruikt.

Wij vinden in het derde boek van MARCO PAOLO een beeld van hetgeen deze archipel op het einde der dertiende eeuw was, en dit beeld is nog heden treffend. De aanmerkingen van dezen reiziger zijn in het bereik zijner eigene ondervindingen immer getrouw, en de fabelen, die hij op gezag verhaalt, zijn op de plaatsen, waar hij ze opgezameld heeft, nog niet vergeten. PIGAFETTA verdient een' gelijken lof. MARCO PAOLO vond dat de menschen, die in het rijk *Felech*, op het eiland *Klein-Java*, aan de zee woonden, Mahometanen waren, die de wet van MAHOMET van de kooplieden geleerd hadden, die aldaar verkeerden. PIGAFETTA, die in het jaar 1521 op *Tidor* was, berigt dat de Moren sedert omtrent vijftig jaren de *Molukkes* veroverd en hun geloof daarheen verplant hadden. De woordenverzameling, die hij aldaar bijeenbragt, stemt met het tegenwoordig Maleitsch overeen.

Het Maleitsch is in dit gedeelte der wereld tot eene algemeen bemiddelende taal geworden, tot de taal van allen handel en verkeer, en het wordt in de huisgezinnen der Europeanen tot aan de Kaap *De Goede Hoop* toe gesproken. Deze taal is ons volkomen bekend. MARSDENS *Grammar* en *Dictionary*, te *Londen* in het jaar 1812 gedrukt, laten ons in

opzigt niets over te wenſchen. Men vindt in de inleiding tot den *Grammar* de geſchiedenis en de litteratuur der bronnen om dezelve te leeren.

Het Maleitsch is een later uitgeſchoten tak van den gemeenſchappelijken ſtam. Het bevat tot een gedeelte gemeenſchappelijke wortelen een aanmerkelijk gedeelte Indiſche woorden, en de Islam heeft eene latere inwerking gehad, die oppervlakkiger gebleven is. Het Arabiſche ſchriftſtelſel heeft het Indiſche verdrongen, hetwelk de Heidenſche volkeren in eigendommelijke uitwerking nog aanhangen. De vier ſoorten van ſtijl en uitdrukking in de gemeenſchappelijke Maleitſche taal, die geſchikt zijn naar en overeenkomstig met den rang der geenen die haar ſpreken, de taal des hofs, der grooten, des landmans en der markt, zijn ſlechts door onkundigen voor dialecten aangezien geworden. In de Maleitſche ſpraakkunst is ons zonder keus een vergelijkingspunt voor de overige minder bekende tongvallen van dezen taalſtam gegeven.

Wij hebben aan den onderzoeklust der Engelſchen onze toenemende kennis der volken en talen der Oost-Indiſche eilanden te danken, en verwijzen voor derzelver beoefening naar de bereids aangevoerde geſchriften (*). Het zal hunner geleerdheid gelukken, de gedenkſtukken van aëloude gebeurtenisſen op Ja-

(*) MARSDEN *Sumatra*, RAFFLES *Java*, LEYDENS *Aſiatic Reſearches*, het *Aſiatic Journal*, enz.

Java te ontcijferen, talen en zeden in haren zamenhang met die van andere volkeren op te helderen, het ſtamvolk, dat ons bezig houdt, van het hooge *Azië* af te leiden, en den weg na te teekenen, langs welken hetzelve tot zijne tegenwoordige door de zee omſpoelde woonplaatſen gekomen is.

De *Philippines* bieden ons eene eigendommelijke familie van hetzelfde volk en dezelfde moedertaal aan. Wij vinden hier de taal op het hoogſte ſtandpunt van hare eigendommelijke zelfſtandige vorming, en de leerboeken der verſchillende dialecten, die wij aan de Spaanſche zendelingen te danken hebben, openen ons een' taalkundigen ſchat, in welken wij een' blik zullen beproeven te ſlaan (*).

De

(*) Vocabulario de la lengua Tagola, por el padre JUAN DE NOCEDA y el padre PEDRO DE SANLUCAS, de la compañia de Jeſus. Impreſo en *Manila* en la imprenta de la compañia de Jeſus. *fol.* — Vocabulario Tagalog, por el padre PEDRO DE BUENAVENTURA, 1613. — Vocabulario de la lengua Tagola, por nostro hermano DOMINGO DE LOS SANTOS, de los Religioſos minores descalzos. Impreſo en la muy noble villa de Tabayos 1703. *fol.* — Idem reimpreſo en la imprenta de N. S. de Loreto. *Sampaloc* 1794. — Arte Tagalog, por el padre FRANCISCO DE SANTIOSES, 1610. — Arte de la lengua Tagola, por el padre AUGUSTO DE LA MAGDALENA, 1669, 8vo. — Arte y reglas de la lengua Tagola, por THOMAS ORTIZ, 4to. — Compendio de la arte de la lengua Tagola, por el padre GASPAR DE SANTAUGUSTIN, religioſo de el mismo orden. 1703. — Idem ſegun-

De kustbewoners dezer eilanden, die men als derzelver eerste veroveraars aanmerken kan, ſpreken in hun-

da impreſion en la imprenta de N. S. de Loreto. *Sampaloc*, 1787. 8vo. — Tagalismo elucidado y reducido (en loposible) a la latinidad de Nebreija con ſu ſyntaxis, tropos, proſodia, posſiones &a. y con la aluſion, que en ſu uſo y compoſicion tiene con el dialecto Chinico mandarin, con las lenguas Hebrea y Griega, por el padre MELCHIOR ORANGUREN DE SANTA YNES, religioſo descalzo. *Mexico*, en la emprenta de Don F. X. SANCHEZ. 1742. 4to. — Arte de la lengua Tagala y Manual Tagalog, por el padre SEBASTIAN DE TOTANES, de los Religioſos descalzados de Sanfrancisco. Impreſo en la imprenta de N. S. de Loreto. *Sampaloc*, extra los muros de la ciudad de *Manila*. 1745. 4to. —— Idem reimpreſo en *Sampaloc*, 1796. 4to. —— Vocabulario de Pampango, por el muy R. P. Lector DIEGO BERGAÑO de la orden de los Hermitanos en *Manila*, en la conviente de N. S. de los Angeles, *fol.* — Arte de la lengua Pampanga, por el padre DIEGO BERGAÑO, en la imprenta de la compañia de Jeſus. *Manila*, 1729. 4to. — Idem *Sampaloc*, 1736 4to. — Vocabulario de la lengua Biſaya, compuesto por el R. P. MATHEO SANCHEZ de la Compañia de Jeſus. Al colegio de la S. C. de Jeſus. *Manila*, 1711. *fol.* — Arte de la lengua Biſaya de la Provincia de Leyte, compuesta por el padre DOMINGO EZGUERRA de la Compañia de Jeſus. Tiene enxeridas algunas advertenſias de la lengua de Zebu y Bôol, 1662. —— Idem reimpreſa en *Manila* en la imprenta de la Compañia de Jeſus, 1747. 4to. —— Arte de la lengua Yloca, por F. LOPEZ. *Manila*, 1617. 4to. — Vocabulario de los len-

hunne onderſcheiden volksſtammen zeven verſchillende hoofddialecten, namelijk in het noorden von *Luçon* de Pampanges, Zambales, Pangaſinanes, Ylocos en Cayayanes; in den omtrek van *Manilla* de Tagalos en op alle zuidelijke eilanden met eenige idiotismen de Biſayas (*).

De Spanjaards zijn vreemdelingen op de *Philippynſche Eilanden*. Vele ſtammen der Indianen hebben in het binnenland zelfs van *Luçon* hunne onafhanglijkheid gehandhaafd, en de kusten, die met het Christendom het vreemde juk hebben aangenomen, hebben de vreemde taal niet geleerd. De monniksorden, die de geestelijke verovering der volkeren volbragten en de politieke heerſchappij verzekerden, hebben derzelver talen zich eigen gemaakt. Het Tagalog inzonderheid, hetwelk, door de omſtandigheid, dat hetzelve om de hoofdſtad heen geſproken wordt, tot

lenguas de Philipinas, por ALONZO DE MENTRIDA, 1637. 4to. — Arte de la lengua Biſaya y Vocabulario Español Biſaya de lengua Sugbuana, compuesto por el padre THOMAS DE SANGERONIMO, de los descalzos de Santaugustino. Reducido a un exacto orden &a. por un individuo de la misma provincia. *MSS. in ons bezit.*

(*) Te *Marigondon*, aan den oever der groote bogt van *Manila*, werden in ouden tijd inboorlingen der *Molukſche Eilanden* verplaatst, hunne nakomelingen ſpreken bij het Tagalog en Spaansch nog hunne taal, die zij zorgvuldig bewaren. F. JUAN DE LA CONCEPCION, T. VII, p. 102.

tot de hoofdtaal geworden is, heeft daardoor niet alleen aan leerboeken, maar ook aan ſtichtelijke ſchriften van allerlei aard, beide in proza en in verzen, eene aanzienlijke litteratuur bekomen. Pater FRANCISCO DE SANTJOSEF wordt *el Ciceron*, Pater PEDRO DE HERRERA *el Horacio Tagalo* genaamd, en het ontbreekt zelfs niet aan treurſpelen; de *Artes* en *Vocabularios* der Pampango-, Biſaya- en Ylocotalen zijn in druk verſchenen. De hulpboeken der overige tongvallen zijn in handſchrift, en de afſchriften door welken zij verveelvuldigd worden, bevinden zich meest ſlechts in de handen der paters.

De zeven aangevoerde tongvallen komen, naar het getuigenis van alle Tagalisten, in het wezenlijke der grammatiſche vormen zoowel als in de wortelen overeen. Wij hebben zelfs de leerboeken der Tagala- Pampango- en Biſayatalen vergeleken, en ſlechts onbeduidende afwijkingen beſpeurd. Wanneer het verſchil der uitſpraak den inboorling van de eene provincie belet zich in eene andere dadelijk te doen verſtaan, is toch een korte tijd toereikend om de zwarigheid weg te nemen, en hij leert weldra de bijzondere taal. Wat hier van het Tagalog gezegd wordt is insgelijks op de overige dialecten toepaſſelijk.

LEYDEN heeft (*) de Tagaliſche, Maleitſche, Bugiſche en Javaanſche talen als zustertalen opgegeven, den

(*) *Aſiatic Reſearches*, p. 207.

den kunstiger bouw der Tagaliſche tot de gronden der Maleitſche terug gebragt, en in beiden de eenzelvigheid der voegwoorden bewezen, waarop in een taalſtelſel, hetwelk iedere woordbuiging vreemd is, alle grammatica berust.

LEYDEN ſchijnt ons de verdienstelijke vlijt niet genoeg te waarderen, waarmede de Tagalisten het met alle voegwoorden, die zulks vereiſchen, onderſcheidenlijk verbonden werkwoord, bij eenvoudigen, verdubbelden of halfverdubbelden en bovendien euphonisch veranderden wortel in eene conjugatietafel gebragt hebben, die ten minsten een vlugtig overzigt levert. Het is onbetwistbaar dat bij dit voordeel hunner daarſtelling het Tagaliſche werkwoord aan de oorſpronglijke eenvoudigheid der taal niet beantwoordt, en ons taalſtelſel daar tracht te vertegenwoordigen, waar werkelijk een ander voorhanden is.

Door een lidwoord en voortzetſel worden aan het naamwoord meest niet meer dan een middelijk en onmiddelijk geval beteekend. Het meervoudig, en niet, gelijk in het Maleitsch, het enkelvoudig, wordt inzonderheid door een geſcheiden lidwoord aangeduid. De voornaamwoorden zijn dezelfden als in het Maleitsch, ſlechts volſtandiger. Er zijn buiten de twee meervouden van den eersten perſoon, van welken de eene den aangeſproken perſoon mede begrijpt en de andere dien uitſluit (*), nog een tweevoud,

(*) Deze twee meervouden van den eersten perſoon

voud, ieder drie perſonen. De voornaamwoorden hebben in het middelijk en onmiddelijk geval verſcheiden vormen. Den wortel, die de handeling uitdrukt, worden voegwoorden voor en na aangehangen en ingevoegd, die aan de voorzetſels van onze talen beantwoorden, en aan dezelven den tijd en de betrekkingen beteekenen, die wij aan de naam- en bijwoorden, of door buiging van dezelven, of door bijgevoegde voorzetſels gewoon zijn uit te drukken: vandaar de drie lijdende tijden, welker zin en gebruik te leeren het moeilijkſte van het Tagalog is. Wij kunnen in een' volzin ſlechts het onderwerp of voorwerp der handeling in den noemer ſtellen, en de betrekking door het werkwoord aanduiden; bedrijvend en lijdend, *amo* en *amor*, ik bemin en ik word bemind. De Tagalen kunnen het onderwerp, het voorwerp, het doel of het werktuig en de plaats der handeling in het onmiddelijk geval zetten, en de betrekking door het werkwoord uitdrukken. De zin beſluit wat als noemer der phraſe uitkomen en vooraan geplaatst moet worden, en de vorm des werkwoords rigt zich daarnaar. Men kan op die wijze in den volzin: „PETRUS hieuw MALCHUS het oor „af met het zwaard," op PETRUS (het onderwerp) hetgeen ſnijdt (bedrijvende vorm), het oor (het voorwerp), hetgeen geſneden wordt (eerste lijdende vorm

bevinden zich, behalve in de tegenwoordige taalſtammen, nog in de Quitchua- of Peruviaanſche taal.

vorm met *y*), het zwaard (het werktuig), waarmede geſneden wordt (tweede lijdende vorm met *in*) en op MALCHUS (de plaats), waar geſneden wordt (derde lijdende vorm met *an*) den nadruk naar goedvinden leggen. De fijnheid en moeilijkheid der taal liggen in het gebruik. Dezelfde voegwoorden, die de wortelen als werkwoord bedingen, bedingen die ook in dergelijke verbindingen als hoofd- en eigenſchapswoord. Het bereids zamengeſtelde woord wordt als enkelvoudig behandeld, verder zamengeſteld, de rijkdom wast uit den rijkdom, maar er vindt geene eigenlijke woordbuiging plaats.

De Tagalen gebruiken in hunne poëzij verzen, die, hoewel eigendomelijk, door het getal der ſyllaben en eene ſoort van rijm of halfrijm aan Spaanſche voetmaten herinneren. Zij hebben nogtans de kunstiger canzonen en ſonetten, die Pater FRANCISCO DE SANTIOSEF hen beproefd heeft te geven, geweigerd aan te nemen. Wij hebben vergeefs getracht proeven van hunne oorſpronglijk Heidenſche liederen, hoedanigen er nog zijn, te bekomen. Wie geeft in het land zelf om geſchiedenis, kunst en oudheden van een onderdrukt volk?

Wij zullen ſtraks, en wel uit drie verſchillende bronnen, het Tagalisch alphabet mededeelen, hetwelk zich aan het oudere ſchriftſtelſel der volkeren van de Oost-Indiſche eilanden aanſluit, en verwijzen naar de aanmerkingen, waarmede wij hetzelve vergezellen.

De kustbewoners van het eiland *Formoſa*, in het noor-

noorden der *Philippines* ſchijnen ons tot denzelfden volksſtam, hunne taal tot dezelfde ſtamtaal te behooren.

Wij komen tot de in het oosten der *Philippines* gelegen eilanden, die wij als de eerste provincie van *Polyneſië* beſchouwd hebben. Wij vinden in derzelver bewoners eene volkenfamilie, die dezelfde zeden en kunsten, eene met groote kunst uitgebreide ſcheepvaart en handel veelvoudig verbinden. Een vreedzaam, goedaardig volk bidt geene beelden aan, leeft, zonder huisdieren te bezitten, van de voortbrengſelen der aarde, en offert aan onzigtbare goden ſlechts de eerstelingen der vruchten, waarmede het zich voedt; het bouwt de kunstigſte vaartuigen en volbrengt bij groote kennis der mousſons, der ſtroomen en der ſterren, verre zeereizen. Op de westelijke eilanden, der *Pelew-eilanden*, *Eap*, de *Marianes* vindt men gebruiken der Oost-Indiſche eilanders, gelijk het kaauwen van den betel, ingevoerd.

Bij eene groote overeenkomst der meeste volksſtammen (anderen, gelijk die der *Pelew-eilanden*, die door ſchaamteloosheid van zeden en mindere kunde der ſcheepvaart zich onderſcheiden, mogten vreemd in de familie getreden zijn), en bij het veelvuldig verkeer, dat hen onder elkander verbindt, heerscht onder hen een groot verſchil van tongvallen. Wij hebben taalproeven hunner tongvallen verzameld, doordien wij met hen in nadere verbinding geſtaan hebben dan andere reizigers voor ons, en wij deelen

len hierachter eene vergelijkende woordenlijst mede van de *Marianes*, *Eap*, *Ulea* en *Radack*.

De volkeren der *Marianes* gelijken, volgens P. JUAN DE LA CONCEPCION, de Biſayas, zoowel in gedaante als in taal, welke laatſte echter in eenige dingen afwijkt (*in algunas coſas alterado*). Maar deze Chamorl- of Marianataal is genoegzaam met het volk dat haar ſprak verdwenen, en het nieuwe geſlacht ſpreekt de taal der veroveraars en de eigene ſlechts nog door derzelver bijmenging misvormd. Men moet opmerken dat er ſlechts in het Spaansch geteld wordt, en het ons moeite gekost heeft om de telwoorden der Marianataal te bekomen. Er ſchijnen van den anderen kant zich benamingen uit Philippinetalen voor menige der ingevoerde vreemde dieren en voorwerpen ingedrongen te hebben. Zoo hebben ook op de *Pelew-eilanden* dieren, die de Engelſchen hadden ingevoerd, Maleitſche namen bekomen; de geit, *Gaming*, Maleitsch *Kambing*, enz.

Een *Vocabalurio de la lengua Mariana*, in den vorm der vocabulariën, die wij van de talen der *Philippines* hebben, en namelijk het *Vocabulario Tagalog*, van P. DOMINGO DE LOS SANTOS, bevindt zich nog, van de Jezuiten afkomstig, in *Agāna*; eene *Arte* ſchijnt te ontbreken. Dit handſchrift verrot onbenuttigd, daar de Spaanſche taal den tegenwoordigen zielzorgeren tot hun ambt genoegzaam is. Wij hebben getracht den grammatiſchen bouw der Chamoritaal naar te ſporen, en hebben in *Manilla* de paters opgezocht, die het opzigt

zigt hadden over de misſie op *Guaham*. Ettelijken hadden de taal eigenlijk niet geleerd, en een grijzaard was onvermogend om rekenſchap daarvan te geven. De plaatsbenoemingen eindigen op de *Marianes*, gelijk op de *Philippines*, meest in *an*, een voegwoord, hetwelk in de talen der *Philippines* de plaatslijke betrekking beteekent en het derde *paſſivum* bedingt, en wij vinden nog andere kenteekenen der analogie, die allen in de dialecten der *Carolines* wegvallen. *Don* LUIS DE TORRES heeft ons verzekerd dat in de Marianataal en in die van *Ulea* geene woordbuiging plaats vindt. Wij merken aan, dat wij de woorden der Marianataal, die wij ter vergelijking mededeelen, niet uit het *Vocabulario* getrokken, waartoe wij geen tijd hadden, maar in onze ſpelling naar de uitſpraak van *Don* LUIS opgeſchreven hebben.

Een *Vocabularium* van het op de *Pelew-eilanden* geſproken wordende dialect wordt ons door WILSON medegedeeld, hetwelk ons ſlechts te wenſchen overlaat dat men, om de ſpraakleer op te helderen, dezelfde vlijt aangewend of ons ſlechts eenige proeven, eenige liederen medegedeeld had, die ons vergund hadden een' blik daarin te ſlaan.

Deze arbeid heeft voor ons meer gezag dan eene geringe, vlugtig nedergeſchrevene woordenverzameling,

(*) *An Account of the Pelew-islands, from the journals of Captain* HENRY WILSON, *by* GEORGE KEATE, *the* 5 *ed.* London 1803. *Suppl.* p. 63.

1

ling, die ons een Spanjaard in *Manilla* heeft medegedeeld, en die wij om deze reden onderdrukken; zij zou flechts bewijzen dat dezelfde klank door verſchillende natiën anders opgeven en anders opgeteekend kan worden.

Zelfs moeten wij ons, wegens de ontoereikendheid der woordenverzamelingen van *Eap*, *Ulea* en *Radack*, die wij ingelijks mededeelen, zonder in het zamenſtel der taal te treden, verontſchuldigen. Men overwege hoe onverhoopt en onverwacht onze vriend en leermeester KADOE van ons ſcheidde. Er had zich onder ons, terwijl deze verzamelingen ontſtonden, een middel van verſtaanbaarmaking opgedaan, hetwelk zich allengs volmaakte, en wij hadden de volvoering van ons voornemen, om onzen arbeid door te loopen, te verbeteren, ons wegens afgetrokken begrippen te onderhouden en de ſpraakkunst te behandelen, tot een' tijd uitgeſteld, dien wij niet meer zamen beleefd hebben.

De inboorlingen van *Radack* hebben, gelijk de Engelſchen, bij eene zwaar te treffen uitſpraak, geene geſchiktheid om vreemden ligt te verſtaan, en zich aan hen wederom verſtaanbaar te maken. Wij gelooven deze dialecten minder eenvoudig in hunne zamenſtelling dan de tongval van het oostelijk *Polyneſië*. Men herkent in verſcheiden opſtellen de wortelen niet weder, die men in dezelven verwacht, en de moeilijkheid van het wederzijds verſtaan ſchijnt daaruit te ontſtaan. De tongval der *Pelew-eilanden* ſchijnt ons de afwijkendſte te zijn, die van *Radack* zich

zich het naast aan de gemeenschappelijke taal der oostelijker zuidlanders aan te sluiten; en wij vinden ook het eerst daar het talstelsel op de schaal van twintig gegrond, gelijk op *Nieuw-Zeeland* en de *Sandwich-eilanden*, inmiddels de westelijker Carolliners, de Maleijers en de Tagalen de zuivere decimaalschaal gebruiken, die ook op *Tonga* gebruikelijk is.

Wij vinden reeds binnen de aan deze provincien aangewezen grenzen, en wel in het zuid-westen, het digtst bij de woonplaatsen der Papuas en der Molukken, ettelijke eilanden, wier bewoners door inboorlingen der *Sandwich-eilanden* verstaan worden en wier booten aan de O Weiheeschen gelijk zijn, namelijk de *Mavils-eilanden* (*), een verschijnsel, dat ons opmerkzaamheid schijnt te verdienen.

Op *Nieuw-Zeeland*, de eilanden der tweede provincie, tot ver in het oosten op het afgelegen *Paasch-eiland*, en op de afgezonderde groep der *Sandwich-eilanden*, bevindt zich slechts een volk, dat overal bijna op een' gelijken trap van beschaving staat, dezelfde zeden en gebruiken heeft, en eene gemeenschappelijke taal spreekt, wier tongvallen bijna alleen door plaatslijke afwijkingen der uitspraak gewijzigd zijn, zoodat dikwijls reizenden zich met woorden, op een eiland verzameld, op een ander ver-

(*) Zie ARROWSMITHS *Chart of the Pacific Ocean*, 1798, en MEARES *Voyages*, p. 293.

verafgelegen kunnen doen verſtaan; de inwoners der *Sandwich-eilanden* konden met die der *Vrienden-eilanden* ſpreken, en TUPEIA, een eilander dezer laatſte groep, ſprak met de Nieuw-Zeelanders.

Wij hebben aan de Heeren MARINER en MARTIN eene volſtandige grammatica des tongvals van *Tonga* (*) te danken, die ons in ſtaat ſtelt de taal van het oostelijk *Polyneſië* nader op te helderen. Wij herkennen daarin het Maleitſche taalſtelſel in de mogelijkſte eenvoudigheid en, naar ons inzien, op het ſtandpunt van onontwikkelde kindsheid. Het is een lieflijk kinderſtamelen, dat naauwelijks eene taal te noemen is.

De Tongataal ſluit zich meer onmiddelijk aan het oneindig kunstiger Tagalog dan aan het Maleitsch; zij heeft het menigvuldiger gebruik van het lidwoord, en onderſcheidt inzonderheid het meervoud door voegwoorden. De voornaamwoorden zijn onmiskenbaar dezelfden, en zij heeft bij de twee meervouden van den eersten perſoon nog het tweevoud. De wortelen worden zonder onderſcheid voor het naamwoord, de eigenſchap of de handeling gebruikt. Bij de handeling worden, gelijk in het Maleitsch, de drie tijden door enkele geſcheiden bijwoorden aangeduid. Van twee bij elkander ſtaande wortelen is, gelijk in ande-

(*) *An Account of the Natives of the Tonga islands, from the communications of* M. W. MARINER, *by* T. MARTIN, M. D. London, 1818.

dere tongvallen, de eerste naamwoorden de andere eigenſchap.

Bij de eenvoudigheid mogt evenwel de tongval van *Tonga* een der afwijkendſte, zoowel als een der uitgewerktſte van *Polyneſië* zijn. *Tonga* ligt aan de westelijke grenzen het digtst aan de voorlanden, en het talſtelſel, gelijk wij bereids hebben aangemerkt, is niet dat van *Nieuw-Zeeland* en de *Sandwich-eilanden*.

De taal der *Sandwich-eilanden* heeft ons inderdaad nog veel kinderachtiger toegeſchenen dan ons de tongval van *Tonga* in derzelver ſpraakleer voorkomt. Wij hebben in dezelve ſlechts twee voornaamwoorden ontdekt, *Wau* voor den eersten perſoon, *Hoe* voor den tweeden, en ſlechts twee bijwoorden ter bepaling van den tijd der handeling, *Mamuré* voor den toekomenden, *Mamoa* voor den voorleden tijd. Het vragende of twijfelende voegwoord *Paha*, dat achteraan gezet wordt, is van een veelvuldig gebruik. *Nue* en *Nue-nue*, zeer en zeer groot, vormen den comparatief en den ſuperlatief. Ettelijke voegwoorden beteekenen als voorzetſels de betrekkingen der naamwooorden (*).

De

(*) Wij kunnen wel niet de grenzen onzer verkregen kennis van de taal der *Sandwich-eilanden* voor de taal zelve opgeven, maar vinden in andere taalproeven van *Polyneſië*, en vooral in NICHOLAS *Voyage to New-Seeland*, *Londen* 1817, geene aanduiding van een verder berigt; wij

De op de wijze der kinderen uit de herhaling van een' klank gevormde woorden, waarbij de wortel nu denzelfden, dan een' anderen zin heeft, die in de gemeenſchappelijke talen der oostelijke eilanden veel menigvuldiger voorkomen dan in de westelijker uitgewerkte dialecten, waaraan zij echter niet ontbreken, geven dezelven een geheel bijzonder lieflijk karakter (*).

De O Weiheërs hebben bereids van de vreemde natiën, met welken zij verkeeren, vele woorden overgenomen, die volgens hunne uitſpraak, bij het ge-

wij vinden daar ook ſlechts twee voornaamwoorden. Het voornaamwoord eerſte perſoon op *O Weihee Wau*, *Nieuw-Zeeland Aou*, Tonga *Au*, misſchien het Tagalog *Aco*, Maleitsch *Ku*. Het Tonga heeft bovendien en onder anderen ook *Cita*, Tagalog *Quita*, Maleitsch *Kita*, voornaamwoord tweede perſoon *O Weihee Hoe*, *Nieuw-Zeeland Eakoe* of *Aquoi*, Tagalog *Ycao*, Maleitsch *Ankau*. Hetgeen ons bij de beoefening dezer talen het meest verwart, is het verſchil der ſpelling bij de verſchillende woordenverzamelaars en ſpraakvorſchers. Men moet dikwijls het woord kennen om het te herkennen.

(*) *Moku-moku*, oorlog; *Moku*, eiland en Europeaansch ſchip; *Make-make*, beminnen, gaarne lusten; *Make* of *mate*, doden, vechten; *Mire-mire*, beſchouwen, zien; *Moe-moe*, ſlapen; *Nome-nome*, ſpreken, zeggen; *Hane-hane*, maken, doen; *Para-para*, teekenen; *Wite-vite*, ſnel, ſchielijk; *Rike-rike*, gelijk, even als.

gebrek aan ettelijke letters en de onverſchilligheid van anderen moeilijk te herkennen zijn. Het getal derzelven neemt dagelijks toe, en zij verdringen de eigendommelijken (*).

De taal der liturgie is op de *Sandwich-eilanden* eene bijzondere, van de thans geſproken wordende afwijkende, die de gemeene man niet verſtaat, waarſchijnlijk de andere onveranderde taal des volks, die een der eerste voorwerpen der wetenſchappelijke naarſporingen van den geleerden behoorde te zijn, dien het lot een langer verblijf op deze eilanden vergunde. Daarmede ſtemmen de berigten uit *O Taheiti* overeen (†), en het mag wel uit kracht van de-

(*) Van gelijke waarde zijn de letters R, I en N, K en T. Voorbeelden van zoodanige woorden zijn *Kau-kau*, Chineesch *Tſchau-tſchau*, voor *Païni*, eten. *Pane-pane*, Chineesch, voor *Aïni*, bijſlaap, welk vreemd woord nog welvoeglijk ſchijnt te zijn, daar bij de algemeene ſchaamachtigheid zedige dames het andere toch vermijden. *Pihi*, Engelsch *Fish*, voor *Haïïna*, visch; *Neipa*, Engelsch *Knife*, mes; *Pikenenc*, Spaansch *Pequeño*, voor *Kädea*, klein. Wij verwonderen ons niet alleen op *Nieuw-Zeeland* hetzelfde woord weder te vinden, maar ook onder de voorgewende Groenlandſchen, die BERNARD O'REILLEY, in zijn *Greenland, the adjacent ſeas and the Nordwest paſſage*, London, 1818, mededeelt.

(†) Wij beroepen ons op het getuigenis van den Heer MARIN, van wien wij hieronder verder zullen ſpreken.

ze andere liturgiſche taal geweest zijn, dat de geleerde TUPEIA zich door de Nieuw-Zeelanders deed verſtaan, hetgeen andere gewone menſchen van zijn volk niet gelijk hem gelukte.

Het is bekend dat op *O Taheiti* hij de aankomst van een nieuw opperhoofd en dergelijke gelegenheden woorden uit de gemeene taal geheel verbannen en door nieuwe vervangen worden. Zoodanige willekeurige veranderingen hebben in later' tijd de taal van dit eiland, die anders van die van *O Weihee* weinig afweek, zeer van haar vervreemd, en de inboorlingen van beide eilanden verſtaan elkander niet meer.

De volgende daadzaak uit de geſchiedenis van *O Weihee*, die wij aan de mededeeling van een' geloofwaardig' getuige, een' denkend' en onderrigt' man, den Heer MARIN, een' aldaar gevestigden Spanjaard, te danken hebben, laat ons onverwacht dit vreemd gebruik ook op de *Sandwich-eilanden* wedervinden, en wel op de treffendſte wijze.

Omſtreeks het jaar 1800 verzon TAMMEAMEA, bij gelegenheid der geboorte van een' zoon, eene geheel nieuwe taal, en begon dezelve in te voeren. De nieuw bedachte woorden waren met geene wortelen der gangbare taal verwant, van geenen afgeleid, en zelfs de voegwoorden, die de vormen der ſpraakleer vervangen, en het bindmiddel der rede zijn, waren op gelijke wijze omgewerkt. Men zegt dat magtige hoofden, wien deze taalomwenteling mishaagde, het kind, hetwelk daartoe aanleiding gegeven had,

door vergift uit den weg ruimden. Bij deszelfs dood werd dus opgegeven wat bij deszelfs geboorte ondernomen was geworden. De oude taal werd weder aangenomen en de nieuwe vergeten. De nieuwigheid ging van *Hana-rura* naar *O Weihee* over, waar TAMMEAMEA zich in dien tijd ophield. De Heer MARIN bevond zich op *O Weihee*, waar zij naauwelijks begon in te dringen. Toen wij den Heer MARIN vroegen, hoe het eene of andere woord in de nieuwe taal geheten had, ſprak hij daarover met aanwezigen van *Hana-rura*, wien allen de zaak wel bekend was, doch de nieuw ingevoerde woorden meest ontgaan waren (*).

De Heer MARIN wist geen ander voorbeeld van willekeurige taalverandering op deze eilanden; KADOE had op de *Carolines* geen begrip van derzelver mogelijkheid gehad.

De mensch is van de groote tusſchen *Azië* en *Nieuw-*

(*) Dus kunnen wij ook ſlechts onvoldoende bewijzen van deze geheele taalherſchepping aanvoeren, die, ofſchoon voor ons genoegzaam bevestigd, de maat onzer inbeeldingskracht dermate overtijgt, dat wij ons niet vermeten geloof te begeeren.

Gewone taal.	Nieuwe taal.
Kanaka,	*Auna*, man.
Waheini,	*Kararu*, vrouw.
Kokine,	*Amid*, gaan.
Irio,	*Japapa*, hond.

De Heer MARIN ſprak *Irio* uit, men hoort anders *Lio*.

Nieuw-Holland liggende landenmasſa van het westen naar het oosten, tegen den loop der winden getrokken, en heeft van alle aardpunten, die uit den grooten oceaan opduiken, tot aan het afgelegene in het oosten afgezonderde *Paasch-eiland* bezit genomen. Zijne taal getuigt van zijne herkomst, zijne zeden, gebruiken en kunsten duiden daarop, zijne huisdieren en eetbare gewasſen, die hem overal gevolgd zijn, en die gezamentlijk tot de oude wereld behooren, melden ons de kust van welke zij ze heeft medegebragt (*).

Het ſuikerriet, de piſang, de papiermoerbeziënboom, de *Ibiscus populneus*, de curcumawortel, de kalabas, de arumſoorten, yamswortelen en zoete patatten, en onder de dieren het hoen, bevinden zich op

(*) Het is onbeſlist of het zwijn en de hond niet in *Chili* gevonden worden, en HUMBOLDT heeft bewezen dat de *Muſa* (piſang) in *Mexico* inheemsch was, alvorens de Afrikaanſche van de *Kanariſche Eilanden* in 1516 naar de *West-Indiën* werd overgebragt. De broodboom en de papiermoerbeziënboom behooren uitgemaakt bij uitſluiting tot *Oost-Azië*, waar de verwantſchapte ſoorten nog alleen voorkomen. Het Indiſche ſuikerriet is door de ouden naar *Sicilië* en door ons naar *Amerika* verplant geworden. Verſcheidene ſoorten van *Arum*, *Dioscorea*, *Convolvulus*, en *Ipomæa* (taro, yams en patatten) komen in beide werelddeelen voor, en vorderen een naauwkeuriger onderzoek, waarmede wij hier geene gelegenheid hebben om ons in te laten.

op het *Paasch-eiland*, de broodboom, en andere gewasfen, het zwijn en de hond zijn tot op de *Gezelfchaps-*, *Marquizen-* en *Sandwich-eilanden* verfpreid. Het zwijn fchijnt op de lage eilanden het niet te kunnen houden. *Nieuw-Zeeland* heeft flechts den hond, de *Vriendfchaps-eilanden* hebben flechts het zwijn, doch de hond was aldaar bij name (*Ghuri*, volgens FORSTER, en *Gooli*, volgens MARINER), bekend, en wij gelooven in het woord *Giru* op *Radack* denzelfden naam en eene dergelijke overgeleverde kennis van hetzelfde dier gevonden te hebben. Het zwijn en de hond ontbreken op alle eilanden der eerste provincie.

De bereiding van het op alle eilanden gebruikelijke bastdeeg heeft PIGAFETTA het eerst op *Tidor* befchreven, en hij vertoont ons de Bifayas van zijnen tijd met doorboorde en verwijderde oorlappen, gelijk FORSTER de bewoners van het *Paasch-eiland* gevonden heeft, eene mode, die dezen in onzen tijd reeds verlaten en die wij op *Radack* en de *Garolines* nog heerfchende gevonden hebben.

Men zal welligt vergeefs beproeven om de heilige veelvoudig belettende gebruiken en -wetten van het *taboe*, die de geflachten afzonderen, tusfchen de klasfen des volks onomftootelijke fcheidsmuren plaatfen, en bij de onderfcheiden volkeren verfchillend en bij allen in denzelfden geest de grondflagen der maatfchappelijke orde zijn, tot een beginfel en eene bron terug te brengen, en deze inftellingen in haren zamenhang te verftaan, of uit het godsdienstig of burgerlijk

lijk ſtelſel van andere bekende natiën af te leiden. Hier ontbreekt de ſchrift, en wie kon, hadden wij niet het geſchreven document in de hand, uit dergelijke verbodswetten en gebruiken der Joden, de zachte Mozaïſche wetgeving wedervinden, die ook het dier een welafgemeten regt toekent, en waarin ons overigens nog het begrip van rein en onrein gegrond toeſchijnt (*)? Wij zijn bovendien er ver af van aan te nemen, dat iedere burgerlijke of godsdienstige verordening als een voleindigd geheel uit een' geest voorgekomen is; zulk een' bouw verrigt ſomtijds de geſchiedenis, die van het toeval de ſteenen tot denzelven ontvangt. En zien wij niet zelfs den eenvoudigen mensch uit eene zuivere geestelijke religie tot het polytheismus terug keeren, en zijn ijdel aardsch vertrouwen in ſtoffelijke voorwerpen van ſteen en hout ſtellen? Valt het ons niet zelfs, gelijk andere volken der wereld, ligter aan tooverij, den leugen en het gezag te gelooven dan den geest aan te hangen?

De onder de eilanders der *Zuid-zee* zoo diep ingewortelde ongelijkheid der volksklaſſen, de bijzondere heiligheid van ettelijke familiën en perſonen, die van rijkdom en magt onafhanglijk zijn, herinneren on-

(*) Wij herinneren in het voorbijgaan, zonder iets daaruit af te leiden, dat het woord *taboe* in dergelijken zin als in de Mozaïſche boeken voorkomt, hetgeen door de geleerden niet onopgemerkt is gebleven.

onwillekeurig aan *Indië*. De tegenwerping doet niets af, dat de bijzondere casten van *Indië* bijzondere handteringen, levenswijzen, enz. zijn toegedaan; zoodanig eene uitzondering kan op deze eilanden geene plaats hebben.

De vrijwillige dood der vrouwen, bij het sterven van haren man, op de *Fidje-eilanden*, en het dergelijk gebruik in de familie van den Tocitonga te *Tonga*, duidt insgelijks op *Indië* (*).

Brengt men nu de vraag in overweging, hoe en in welke tijden een oorspronglijk Aziatisch volk zich tegen den loop der winden, zijner huisdieren en nuttige gewassen met zich voerende, op de afgelegenste eilanden des grooten oceaans verstrooid heeft, gelijk aldaar in hunne afgescheidenheid de verschillende volksstammen nog gelijke zeden en gelijke kunsten bewaren, en bij het gemis van schrift, hetwelk alleen in staat schijnt om de taal in hare wankelbaarheid te ondersteunen, en ondanks het gebruik der willekeurige taalnieuwigheden, evenwel een' gemeenschappelijken tongval behouden, dan staan wij hier in onze onwetendheid bloot. De vermelde omstandigheden bewijzen eene gelijktijdige uitwijking van een punt, en schijnen op een nieuwer tijdvak te duiden; maar de kindsheid der taal, en in menig opzigt des volks zelven, schijnen het tijdstip in eene grijze oudheid te dompelen. Onze eerse zeereizigers heb-

(*) MARINER's *Tonga*. Vol. I, p. 330.

hebben de volkeren der *Zuid-zee* in den toeſtand gevonden, waarin zij nog zijn.

Mousſons en ſtormen doen de zeelieden der *Carolines* naar het westen, zoowel als naar het oosten, en dikwijls op *Radack* vervallen, op den 180° der lengte van *Greenwich:* wij kunnen ons ligt van de bevolking van dit eiland rekenſchap geven; maar wij vinden in deze provincie verſchillend ſprekende volksſtammen, die eene verbeterde ſcheepvaart onderſcheidt en die geene huisdieren bezitten. De naam des honds is op *Radack* ſlechts in het oostelijk dialect bekend (*). Deze volksſtammen ſchijnen, in weerwil van de overeenkomst en misſchien beſlisten overgang der talen, de oostelijke eilanden des grooten oceaans van de westelijke landen eer af te zonderen dan te verbinden.

Het gevoelen van ZUNIGA (†) en der geenen die beproefd hebben de bevolking der eilanden des grooten oceaans naar den loop der pasſaatwinden van het oosten naar het westen, van *Amerika* naar *Aziē* af te leiden, is wederlegd.

Ingeval het uit het onderzoek blijken mogt, dat er

(*) *Giru* en *Ghuri* laten zich niet bepaald van het Maleitsch *Kuyuk*, Biſaya *Iro*, Tagalog *Aſo* of *Ayam* afleiden. *Irio* of *Lio* der *Sandwich-eilanden* komen het Biſaya nader bij.

(†) In het tweede hoofdſtuk zijner *Historia de las Philipinas.*

er werkelijk toereikende gronden voorhanden zijn om in de bewoners van *Zuid-Amerika* en de eilanden des grooten oceaans of de volken van *Oost-Azië* hetzelfde oorspronglijk volk en in hunne talen dezelfde stamtaal te herkennen, dan zouden veeleer volgens MOLINA's gevoelen de bewoners der nieuwe wereld van de oude wereld over de zee af te leiden zijn, hetzij over de eilandenketen der tweede provincie en tegen den loop van den passaat, hetzij over *Nieuw-Zeeland* en onder het rijk der wisselende winden.

Wij onderzoeken eerst de vergelijkingen, die men beproefd heeft te maken tusschen de kolossale standbeelden van het *Paasch-eiland* en de monumenten van Peruviaansche bouwkunst. Wij herkennen in gene figuren, die uit een' ligten volkanischen steen gehouwen zijn, slechts de gewone afgoden, die op het Morai der meeste eilanden te vinden zijn, en die op de *Sandwich-eilanden*, *Aku*, goden, en op de *Gezelschaps-eilanden Tighi*, geestenzielen genaamd worden.

Wij merken aan dat de het meest aan de Amerikaansche kust gelegene eilanden, de *Galepagos*, *Juan Fernandez*, enz., gelijk alle in de *Atlantische* en *Indische Zee* gelegen, ver van het vaste land verstrooide landpunten zonder bewoners waren. Geen Amerikaansch volk was een zeevarend volk.

ZUNIGA oppert het vermoeden dat de taal der Arau-

Araucaners en Patagoniërs (*) met de taal der Philippinen in het wezenlijke overeen komen moet, en bouwt, van alle middelen tot onderzoek ontbloot, op deze vooronderſtelling voort; maar het is zoo niet (†).

Wij hebben tuſſchen de wortelen der Araucaanſche taal en die der ſtamtaal, die ons bezig gehouden heeft, geene overeenſtemming gevonden. De tel- en voornaamwoorden zijn anders; men kon wel de tijdvoeging des werkwoords tot den wortel terug brengen, die ſteeds onveranderd blijft, en welken ſlechts voegwoorden aangehangen worden, maar dezen worden ſteeds nagezet, en in den aard zoowel als in den zin heerscht een geheel eigendommelijke geest, die met het Maleitsch en Tagalisch niets gemeen heeft. De perſoon wordt aan het werkwoord, en wel aan deszelfs einde aangeduid, de perſoneele uitgangen blijven elkander door alle tijden volkomen, en door alle wijzen in het wezenlijke gelijk. Er ontſtaat, door het invoegen van verſcheiden voegwoorden na de

(*) De Patagoniërs, de Puelci of Puelchi, de Morgenlanders, gelijk de Araucaners hen noemen, behooren tot het Chiliſche volk en ſpreken dezelfde taal.

(†) Wij hebben over de Araucaanſche taal gebruikt: B. HAVESTADT, *Chilidugu.* Munster 1777; MOLINA, *Saggio ſulla ſtoria civile del Chili.* Bol. 1787; MITTRIDATES, Tom. III. p. 403, en over de Quitchua taal MITTRIDATES, Tom. III. p. 519.

de wortelen (ſlechts weinig voorzetſels worden voor dezelven gezet) eene menigte conjugatiën, waarin de betekenis verſchillend bedongen ſchijnt. Er wordt ook verſchillend in de tranſitive conjugatiën (*Tranciſiones* der Spaanſche ſpraakkundigen) het voorwerp der handeling, het *pronomen accuſativi*, in het werkwoord opgenomen. Er wordt gaarne een volzin als wortel van een werkwoord behandeld en met het voegwoord van tijd, van uitgang, van perſoon, enz. voorzien, zoodat de zin zich in een enkel woord dringt. Uit zoodanig zamengeſtelde woorden worden als uit eenvoudige door verſchillende uitgangen afgeleide woorden gevormd. Het Araucaansch heeft in de verbuiging en tijdvoeging een tweevoud, maar heeft het dubbele meervoud van den eersten perſoon niet, dat de Quitchuataal met de talen van *Oost-Indië* gemeen heeft; maar dit zamentreffen is ook in het Quitchuaansch louter toevallig, en op geene innerlijke verwantſchap gegrond. Het Quitchuaansch is den taalſtam, die ons bezig houdt, even zoo vreemd als het Chilidugusch, waarmede hetzelve, bij een aanmerkelijk verſchil der wortelen, wezenlijk in de grammatica overeenkomt en onmiskenbaar tot hetzelfde taalſtelſel behoort.

De volkomen regelmatigheid der Araucaanſche taal, die zonder *anomolia* de wet der noodzakelijkheid volgt, getuigt van hare bedaarde, ongeſtoorde, zelfſtandige ontwikkeling, die geene vreemde bijmenging of inwerking geweld aangedaan heeft. De uitgang *an*, die in de Araucaanſche taal dikwijls gehoord

hoord wordt, en toegebragt heeft om ZUNIGA te misleiden, is van dergelijken uitgang in het Tagalisch geheel onderſcheiden.

Volkomen onderſcheiden ſchijnen ons, gelijk de talen, zoo de volken, en wij houden het daarvoor dat deze met regt tot verſchillende menſchenraſſen te rekenen zijn. Gemeenſchappelijke trekken vereenigen de Araucaners met de overige Amerikaanſche volkeren, gelijk de eilanders des grooten oceaans met de overige volkeren der Oost-Indiſche eilanden, en er blijven bij het verſchil der maatſchappelijke orde, zeden en gebruiken, ſlechts twee punten in het oog te houden, die zeer geſchikt zijn om de opmerkzaamheid tot zich te trekken, en waaromtrent wij, om het ſtandpuut der vraag niet te verwrikken, wat ons overgeleverd is, mededeelen.

Het zwijn en de hond hebben in de Araucaanſche taal eigen namen, daar de overige door de Spanjaarden ingevoerde dieren ook met vreemde woorden aangeduid worden. Het zwijn heet volgens de Italiaanſche ſpelling *Ciancio*, twee verſchillende ſoorten van honden heten *Quiltho* en *Thega*, en MOLINA is geneigd aan te nemen, dat zij voor den inval der Spanjaards inheemsch geweest zijn, en door de oorſpronglijke inwoners van het westen over de zee herwaarts gebragt zijn geworden. Pater ACOSTA, die kort na de verovering ſchreef, waagt niet te beſliſſen, of het zwijn in *Peru* gevonden werd of door de Europeanen derwaarts is gebragt geworden. Wij merken ſlechts aan dat de aangevoerde namen de

de talen der *Zuid-Zee* en van *Oost-Indië* volkomen vreemd zijn (*).

BURNEY (†) haalt eene plaats aan uit een Hollandsch' reiziger (§), waar van een drank der Chiliers bij *Baldivia* gewaagd wordt, *Cawau* en *Schitie*, en door anderen met Italiaanſche ſpelling *Cici* genoemd, die gelijk de *Kava* of *Ava* der *Zuid-zee* bereid wordt, en ſlechts eene langere gisting noodig heeft. De wortel, waaruit men hem bereidt, wordt *Inilie* geheten. Het drinken van den *Kava* is een eigendommelijk gebruik van de bewoners der oostelijke eilanden hetwelk op de eilanden der eerste provincie, zoowel als op de Oost-Indiſche eilanden geheel onbekend is, offchoon de plant aldaar voorkomt. Wij hebben den *Piper methysticum* op *Guaham*, en den zeer gelijken *Piper latifolium* op *Luçon* verzameld. Het is niet aan te nemen dat dit verderflijke kruid in *Chili* kan wasſen, het kon nogtans door andere vervangen worden, en wij beken-

(*) Het zwijn heet in het Maleitsch *Babi*, in het Tagalog en Biſaya *Babui*, in de talen der *Zuid-zee Bua*, *Buacea*, *Buaha* en *Puha*. Vergelijk aangaande den naam des honds eene voorgaande aanteekening.

(†) *Chronological History of the Discoveries in the Sud. ſea*, Vol. V. p. 3 Ch. 5. p. 187.

(§) H. BROUWERS Voyagie naar de kusten van *Chili*, blz. 72.

kennen dat de overeenſtemming des naams opmerkelijk is. Wij vinden overigens in MOLINA niets over dezen drank.

BURNEY zoekt tusſchen den Araucaanſchen Pongo en de kleederdragt der eilanders des grooten oceaans eene overeenkomst, die wij niet vinden, en wij kunnen geen grooter gewigt op de wankelende overlevering der Araucaners leggen, volgens welke zij van het westen afſtammen, terwijl een ander hen van het noorden laat intrekken, en weder een ander hen als inboorlingen daarſtelt van het land dat zij bewonen.

Het reſultaat van onze naarſporingen, zoo der geſchiedenis als der natuur, is ons den mensch zeer jong op deze oude aarde voor te ſtellen. In de lagen der bergen liggen de puinhopen eener oudere wereld als hyarophyphen begraven, de wateren trekken terug, dieren en planten verſpreiden zich van verſcheiden punten in verſcheiden rigtingen over de oppervlakte der aarde, de bergen ſcheiden de landen, de mensch verlaat zijne wieg, het gebergte van *Azië*, en neemt, zich naar alle kanten uitbreidende, het vaste land in bezit; hij verſpreidt zich in het westen over *Afrika*, waar de zon den neger kleurt, en over *Europa*, waar later ingetrokken ſtammen in drievoudige tongvallen onmiskenbaar de taal van *Indië* ſpreken (*). De Papuas, op de oostelijke onder

(*) Autochtonen kan men in *Europa* ſlechts de Canta-

der de linie gelegen landen, ondergaat door gelijke inwerking dezelfde verandering als de Afrikaan, of behoort welligt met hem tot een' ſtam. De Chinees blijft in *Oost-Azië* onveranderlijk. Andere ſtammen verſpreiden zich in het noorden van *Azië;* de noordoostpunt der oude wereld baant tot de nieuwe den weg; hier verſtrooijen en vervreemden zich de volksſtammen, eene zekere overeenkomst laat ons een' gemeenſchappelijken menſchenſtam aannemen, maar de talen hebben zich geheel van elkander geſcheiden. De geſchiedenis wijst ons nog in versch geheugen een' volkenſtroom, die over de vlakte van *Mexico* van het noorden naar het zuiden zich voortſtort, andere ſtammen voor zich heen drijft, gedenkſtukken van zijn' overgang achterlaat, en herinneringen aan zijn geboorteland, het hooge *Azië*, getrouw bewaart (*). Een andere ſtam, de Esquimaux, wier gelaatsvorming ons het Mongoliſche en Chineeſche menſchenras verraadt, verſpreidt zich van *Noord-Azië* langs den noordelijken zoom van *Amerika* tot aan *Groenland* heen, en bewaart in beide wereldeelen eene gelijke taal, gelijke levenswijze en gelijke kunsten. Eindelijk ſtort zich van de zuid-oostpunt van *Azië* een ſtoutmoedig zeevolk, het Maleitſche

briërs en Celten noemen, en ſlechts in zoover zich hun intogt en afſtamming niet laat aanwijzen. De Tſchudiſche volksſtam laat zich tot andere Aziatiſche terug brengen.

(*) HUMBOLDT *Vues des Cordillières*, pag. 152.

ſche ras, over de woonplaats der Papuas heen, tot over de oostelijkſte, afgelegenſte eilanden des grooten oceaans, en de vraag wordt op het tapijt gebragt, of ook in het zuiden der linie de mensch zich op ſchepen van de oude naar de nieuwe wereld den overgang heeft gebaand.

Wij vermoeden dat hij, die, met behoorlijke kundigheden toegerust, alle talen van den ſprekenden mensch overzien en vergelijken kon, in dezelven flechts verſchillende; uit eene bron afgeleide tongvallen herkennen zou, en wortel en vormen tot een' ſtam terug brengen kon.

HET TAGALISCHE ALPHABET.

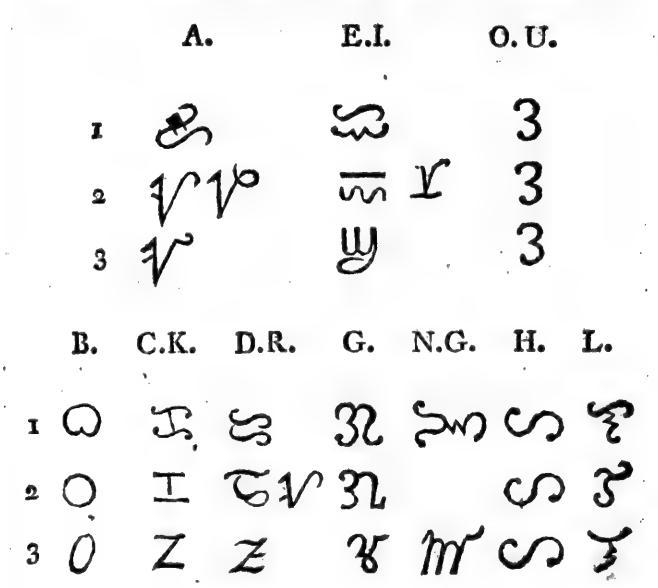

Het eerste is ontleend uit het *Compendio de la Arte de la lengua Tagala, por el Padre* GASPAR DE SANTAUGUSTIN. *Segunda impreſa.* Sampaloc, 1787.

Het tweede uit eene *Arte de la lengua Biſaya de la provincia de Leyte, por el Padre* DOMINGO EZGUERRA *de la compañia de Jeſus. Reimpreſa en* Manila, 1747.

Het derde uit eene *Arte de la lengua Biſaya* in handſchrift.

De Tagalisten ſtemmen overeen dat dit letterſchrift van de Maleijers ontleend is. De Maleijers hebben met het Islamismus het Arabiſche ſchrift aangenomen, maar de onbekeerde volkeren van het binnenſte van *Sumatra* en *Java* bedienen zich nog van de alphabetten, die op de grondregelen van het Sanscritsch of *Deva-nagri* berusten, en, volgens MARSDEN (*), gelijk het Sanscritsch en de Europeeſche talen van de linkerhand naar de regter geſchreven worden. Dit wederſpreekt LEYDEN; het Javaansch alphabet wordt volgens hem van de regterhand naar de

(*) *Grammar of the Malayan language.* Lond. 1812. 4to. p. 2.

de linker geſchreven, en het Batta-alphabet op *Sumatra* van onder naar boven, in eene met die der Chineezen regelregt ſtrijdige orde. Het Battaſchrift wordt op boomſchors of ſtaven met den *cris* ingeſneden. Het Lampang en Rajang zijn veranderde wijzigingen daarvan, die op andere ſtoffen en in eene andere orde geſchreven worden. Het Bugisch op *Celebes* ſchijnt ten aanzien der orde, in welke het geſchreven wordt, met het Javaansch overeen te komen (*).

Wij hebben ons niets kunnen verſchaffen wat met Tagaliſche letters gedrukt of geſchreven was. Ofſchoon dit ſchrift in afgelegene provinciën nog niet buiten gebruik is, heeft ons niemand in *Manilla* opheldering deswegens kunnen geven, en de Tagalisten laten ons in twijfel in welke orde hetzelve geſchreven wordt (†).

In

(*) LEYDEN's *Aſiatic Reſearches.* Vol. XI. p. 150. *On the Languages and literature of the Indo-Chineſe nations, by* T. LEYDEN. p. 190, 193, 205.

(†) El modo de escribir era formando los renglones de alto a bajo empezando por la isquierda, y acabando por la derecha al modo de los Hebreos (§) y Chinos.

Sus

(*) Error, Don JUAN! los Hebreos escriben de la derecha a la isquierda; pero es posible a VMD. de esto ignorar, por que eres Espanol. (Mis, mijnheer ZUNIGA! de Hebreeuwen ſchrijven van de regterhand naar de linker; doch het is mogelijk dat gij dit niet weet, vermits gij een Spanjaard zijt.)

VERT.

In welke orde ook de hier vermelde alphabetten geſchreven worden, is nogtans het Indiaanſche ſchriftſtelſel niet in dezelven te miskennen. Het ſchrift der Tagalen ſchijnt, ten aanzien der klinkers, het eenvoudigſte en onvolkomenſte te zijn (*).

Sus caracteras eran enteramente diverſos de los nuestros, no tenian vocales &a. *Historia de Philipinas*, por JUAN MARTINEZ DE ZUNIGA, *Sampaloc* 1803. p. 30. („ De „ ſchrijfwijze was de regels van boven naar beneden te „ trekken, beginnende aan de linkerhand, en eindigende „ aan de regter op de wijze der Hebreeuwen en Chinee„ zen. Hunne letters waren geheel verſchillend van de „ onzen; zij hadden geene klinkers," enz.) Solian antes de ahora (y aun muchos oy dia) escrivir de abajo hazia arriba, poniendo el primer renglon hazia la mano isquierda. EZGUERRA l. c. p. 1. („ Zij waren gewoon in „ vroeger tijden, (gelijk velen nog heden doen) van onder „ naar boven te ſchrijven, ſtellende den eersten regel aan de „ linkerhand.") Zij ſchrijven op bamboes, piſang en palmbladen.

(*) Zie de *Vergleichungstafeln der Schriftarten verſchiedener Völker*, *von* C. W. BÜTTNER. 2te *Aufl.* Gött. 1779, waar het Tagalisch op de vijf eerste tafelen de 43ſte colom, op de zesde de 23ſte en op de zevende de 21ſte beſlaat. De daartoe betrekkelijke tekst ontbreekt.

WOOR-

WOORDENLIJST

DER

TONGVALLEN

VAN

DE MARIANES, EAP, ULEA en RADACK.

Wij hebben den klank met onze gewone letters trachten uit te drukken; een' middelklank tusschen a en o hebben wij å, een zeer open e, het Fransche *ai*, *j'aimais* ä, en een' den Franschen neusklank zeer nabijkomende uitgang ng geschreven; wij hebben voor den klank tusschen v en w enkel de v gebruikt, en uit het Engelsche alphabet de w en th voor verwantschapte klanken gebezigd. De j of g der Franschen, de)†(der Russen komt enkel in het woord *nagen* voor.

De klemtoon valt meest op de laatste lettergreep. Waar anders medeklinkers elkander ontmoeten of ophopen schijnt een geleidende klinker welluidendheidshalve ingevoegd te worden.

Dat overigens geen der misslagen, die wij in dergelijken arbeid met toegevendheid behandelen, vermijd kon worden, behoeven wij hier niet te herinneren; bovendien is onze spelling ook welligt de ware niet, daar zelfs de uitspraak van onzen meester (KADOE) in hem vreemde talen onvolkomen was. Wij hoorden op *Radack Medid*, *Irud*, *Dilé*; hij sprak *Mesid*, *Irus*, *Thilé* uit. Wij waren steeds tusschen d, th, us, tusschen ch, k en g twijfelachtig. Van de laatste letters schijnen ch of k aan het einde van een woord hard te klinken, en in verbinding tot eene zachtere g over te gaan: *Ingach - Ingaga*, *game-late rossa*, ik versta niet, ik versta niet de taal *Rusland*.

GETALLEN,

TER VERGELIJKING EN AANVULLING DER TAFEL IN *COOKS* DERDE REIS.

VOLGENS DE SPAANSCHE ARTES.			PELEW-EILANDEN.	
Tagalog.	*Pampango.*	*Bisaya.*	*Volgens* WILSON.	*Volgens een Spaansch MSS.*
1. Ysa	Isa	Usa *en* Sayo	Tong	Dita
2. Dalva *en* Dalava	Adua	D'uhà	Oroo	Teru
3. Tatlò	Atlo	Tolo	Othey	Tedey
4. Apat	Apat	Upat	Oang	Oa
5. Limà	Lima	Lima	Aeen	Oim
6. Anim	Anam	Unum	Malong	Malo
7. Pitò	Pitu	Pito	Oweth	Vis
8. Valò	Valo	Valo	Tei	Yay
9. Siyàm	Siam	Siam	Etew	Ytiu
10. Polò *en* Povò	Apulo	Pole	Mackoth	Magot

Chamori. (*Marianeeilanden.*)	Lengtemaat (vadem) in dezelfde taal.	*Eap.*	*Carolines*(*).	*Ulea.*	*Radack.*
1. Hatjijai	Tac natjun	Rep	Eiota (Pota)	Eoth	Duon
2. Huguijai	Tac hugua	Ru	Ruo	Rii	Ruo
3. Totguijai	Tac tulum	Thalep	Tolu	Al	Dillu
4. Fatfatai	Tac fatum	Eninger	Teia	Fahn	Emmen
5. Limijai	Tac lima	Lahl	Lima	Lim	Lallim
6. Gonmijai	Tac gonum	Nel	Honu	Ol	Dildinu
7. Fedguijai	Tac guijai	Medelip	Feizu	Fis	Dildimemduon
8. Gnalguijai	Tac gualùm	Meruk	Warto	Oetl	Eidinu
9. Siguijai	Tac siguam	Merep	Hivo	The-u	Eidinemduon
10. Manutai	Tac manud	Ragach	Segga	Seik	Tjabudjet *en* Tjongaul.

Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
11.		Seikamethéo	Tjabudjetmeduon
12.		Seikemeruo	Tjabudjetmeruo
13.		Seikemesilu	Tjabudjetmedillu
14.		Seikemefao	Tjabudjetmeemmen
15.		Seikemelimo	Tjabudjetmeallim
16.		Seikeméoco	Tjabudjetmedildinu
17.		Seikemefiso	Tjabudjetmedildinemduon
18.		Seikemeolo	Tjabudjetmeeidinu
19.		Seikemethemo	Tjabudjetmeidinemduon
20. Huguanafulu	Repudegach	Rueg	Tjagoren
30. Tulungafulu	Thalepanath	Selig	Tjagorenmetjabudjet
40. Fatfatnafulu	Eningenath	Faig	Ruagor

50.

(*) Volgens J. WILSON, op zijne reis met het fchip *The Duff*, in 1797.

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
50.	Limangafulu	Lahlonath	Limeg	Ruagormetjabudjet
60.	Gonumnafulu	Nelonath	Oleg	Dillagor
70.	Fitinafulu	Medelipenath	Fisig	Dillagormetjabudjet
80.	Gualungafulu	Merugenath	Oalig	Eagor
90.	Siguanafulu	Merebenath	Théuég	Eagormetjabudjet
100.	Manud *en* Gatus	Raai	Semaul	Limmagor
120.				Dildinu
140.				Dildinemduon
160.				Eidinu
180.				Eidinumeduon
200.				Tjabugi
1000.	Tjalan	Wubiu	Theongoras	
Alleen		Tarep	Theotog	Duonot

Aanmerking. In het Radackſche rekenſtelſel is de ſchaal van 20, gelijk op *Nieuw-Zeeland* en de Oost-Indiſche eilanden. De eenvoudige getalen gaan ſlechts tot 5; 6 wordt uit 3 gevormd, 7 is 6 en 1; zoo wordt 8 uit 4, en 9 uit 8 en 1. *Tjabudjet* is de gewone 10. *Tjongaul* wordt van menſchen, ſchepen, pandanusvruchten, enz. gezegd.

De

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
De naam. Hoe heet dat?	Nahan	Waoresingen	Aitan	Aitan
Uitroeping van verwondering		Eretam	Ilomaut	Errio
„ van misnoegen		Wutävan	Tamaurel	Epada
Ik	Guaho	Igagh	Ngang	Nga
Gij	Hago			
Ja	Huu	Ier	Illa	Inga (op de zuidel. Groep.) Ja
Neen; ook verbod	Ahe	Matamat	Taboe *te* Buluath Ebin	Emo *en* Ap
Er is niet		Tari	Tor	Eitolok
God		Tautup	Tautup	Jageach
De naam van God	Engalap *hetzelfde te* Ngoli, Mogemug *en* Ulea. *Te* Feis: Rongala, *te* Lamureck *en* Elath: Fuss, *te* Fojo: Lagé.			
Aanroeping bij het offeren			Wareganam gure Tautup!	Gid ien Anit mne jeo
Het volk herhaalt:			Tautup!	Jeo!
De ziel	Anti			
Man, mensch	Lahi	Pimohn	Mamoan	Mamoan
Ligchaam	Tatautau	Kainim	Kagei	Goen
Bloed	Haga	Ratta	Ta	Wothagedig
Zweet		Aithu	Lass	Mnagaru
Hoofd	Ulu	Elingeng	Methackitim	Emethackwo *en* Methackw
Hoofdhaar	Gapunalu	Lalügel	Timui	Worra
Vezels, draden	Gapu			
Haren	Pulu			
De baard, de kin	Atschai	Räp	Elsal	Koriak

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
De oogen, het gezigt	Mata	Eauteg	Matai	Medja
Zien	Atan	Mutangarangai	Kolomethoa	Medimedi
De ooren	Talanja	Ilig	Talengel	Talengel
Hooren	Hungug	Gorungar	Erungerung	Rungerung
De neus	Guihin	Busemun	Wathel	Wathu
Rieken		Foloboun	Easangi	Easangi
De mond	Patjud	Langach	Eol	Langin
De tanden	Niñn	Mulech	Nir	Nir
De tong	Hula	Athaen	Luel	Luel
De hals	Hagaga	Lügünag	Uiel	Wuruwen
De borst	Hauf	Nüerungoren	Uwal	Ugel
De buik	Tudjan	Thugunem	Siel	Sien
De arm, De hand	Kanei	Pach; Karovinarinepagh	Bäï Humutel	Bän Laperinepet
De vingers	Kalulud	Pugelipagh	Kasthel	Thanetheri
De duim	Tamagath	Wagulinegah	Kasthelep	—
Het been, De voet	Adding	Aï; Garovereven	Petehl Patepatelpetehl	Nen Leporinen
De vrouw	Palauan	Wupin	Tabut, *te* Feilvil	Fels: Gora *en* Redini
De borsten	Susu	Thithi	Thithi	Thithi
De melk	Tschugususu	Lengirén	Fall	Fall
Zuigen	Pogsal			
Zwanger		Kaithien	Sasiel	Eliipesien
Baren, ook eijeren leggen		Korgoel	Sasiemeiau	Emesalesal
Vader		Tamangen	Taman	Taman
Moeder		Langelin	Rehn	Rehn
Kind		Vagh	Nagen	Nagen
[illegible]		Taraman	Taraman	Taraman
[illegible]		Wulil	Tarvével	Lerrick
Tweelingen		Tathangen	Usi	

Oud-

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Oudſte zoon		Ngani	Molles	Sän
De jongeren		Waïn	Usel	Sathen
Dochter		Olagen	Moengel	Inéu
Als kind aannemen		Fagh (*zie* Kind)	Là-eul	Nasi
Vrienden, gelieven	Atjama	Tafaveil	Marer	Sera
Grijzaard		Pelewider	Malellap	Elallap
Jongeling		Waitiketihk	Oaëtit	Enning
Opperhoofd	Tjamoro	Pilu *Te* Lamuniur, Käthegube *en* Meur, Ratulweli. *Te* Pelli, Ruwach (Rupack WILSON.)	Tamohn	Irud, *ook* Irus(*) Tamoln
Iemand		Tonepinau	Malegaffageu	Armesuan
Lieden, menſchen				Loma
Een mismaakte, kreupele		Botalip	Emmate	Ruwéwé
Eene taal, een woord		Rewemaringach	Säckapatapat	Gamelat
Verſtaat gij?		Komenang	Kogela	Kosalage
Ik verſta		Kümenang	Uigüla	Uisala
Ik verſta niet		Thajonang	Ittagela	Ingach
Spreken		Märangach	Kapatapat	Tattigalai
Zwijgen		Fahwach	Tangiel	Riap
Schreeuwen	Agang	Taulul	Taaul	Lamuit
Eten	Tjumatju	Thamunemun	Mogai	Mogai } (†)
Drinken	Guminim	Thachu	Por	Bogai } (†)
Een' kokos drinken				Gaga } (†)
Te eten vragen		Piwotuguai	Tattegalai	Gisäsirick
Andere dingen begeeren		Pigofanai	Kassiso	Läsoch
Nemen	Tjuli	Mugol	Bulii, *te* Feis: Choli	Kabudri
Geven	Nahe	Areganam	Kalamuje	Kalamuje

Koo-

(*) Onder *irus* ſchijnen verſcheiden rangordeningen aangeduid te worden.
(†) *Mogit*, hij eet; *bogit*, hij drinkt; *gagit*, enz.

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Koopen, ruilen	Fahan	Uaraifanam	Eamuje	Mojamuje
Ik wil niet	Mungajo			
Ergens zijn, blijven zich ophouden		Wairi	Emelega	Eberi
Gaan	Humanan	Mahn	Galloch	Wailok
Komen	Malaila	Meongrai	Maiga	Waidok
Iemand halen, roepen	Maila, *kom hier!* maila quini	Mahnemupinning	Vosangahsog	Gollali
Waar gaat gij heen?		Thingamanangan	Kowalaïa	Cathigit
Daarheen	Adju			
Klimmen		Manangelang	Theusagk	Resach
Loopen	Malago	Mumill	Therr	Theser
Springen		Mooch	Ludt	Gāloch
Schrijden	Mamockat			
Struikelen, vallen		Idol	Tāparack	Ewong
Staan	Tumotughe	Tüling	Sūsach	Sūsach
Zitten	Matatju	Permowut	Mathóthi	Sichiet
Liggen	Umassum	Mål (*en ſlapen*)	Uilloch	Wawu
Geeuwen		Pingesül	Mauloch	Mō
Zich uitrekken		Dhadha	Reloch	
Slapen	Mahigu	Mål	Mādur	Mādur
Droomen	Manguifi	Lickai	Thal	Thanack
Ontwekken	Magmata			
Wekken, ook eene omgeſlagen boot weder omkeeren	Pangun			
Lagchen	Tschali	Minimin	Malikowot	Lea
Wenen	Tangis	Thingejur	Kawasinng	Aikang
Hij weent	Tumatangis			
Niezen		Oingut	Mussi	Mussi
Hoesten		Tautol	Tageſach	Pogepoch
Zuchten		Poghovan	Nassetairack	Menuna
Vreezen		Kogethigau	Resumith	Ilubüch

Zich

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Zich ſchamen		Ettamera	Emma	Essoch
Sidderen	Laulau			
Een die ſiddert	Laulaulau			
Jeuken	Makaka			
Krabben	Kassass	Gatal-gitigit	Moé *en* Ethat, *te* Feis: Rub	Irir
Tatoueren, teekenen		Kotau	Möck	Aio
Groeten door het aanraken der neuzen		Farai	Feissong	Agomit
Buigen		Mogawornack	Kowaru	Gehli
Breken		Mutar	Kopi	Kosai
Scheuren		Mukuruv	Katarra	Epeosach
Snijden		Mithap	Kutovi	Mutemut
Goed	Mauli	Jertam	Ilamoút	Eidara
Slecht, van menſchen	Abbale			
„ van voorwerpen	Tailage			
Weinig	Diddini	Thanelor	Teitolop	Ejet
Veel	Meggai	Wéor	Etolop	Eor
Groot	Dankulu	Poga	Eolep, *te* Feis: Mallilop.	Eliip
Klein	Dikiki	Wätich	Edigit, *te* Feis: Taraman	Irick
Hoog		Otaliang	Etageet	Etageet
Laag		Otawut	Ottatal	Ottatal
Boven, over		Mungelang	Theusach	Resach
Beneden, onder		Mulu	Theusi	Thuseni
Gezond		Kaitii	Sahtii	Edjaghu
Krank	Malango	Vaiamith	Emmedack	Emmedack
Regts	Agapa	Wanegilei	Gilimera	Rear
Links	Akagui	Wanemetau	Giltschägil	Jeridili
Ligt		Wowaut	Eppel	Emmera
Zwaar		Tomal	Ettau	Irro
Jong	Paggun			
Oud	Amku			

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Vet		Bogha	Eculip. *te* Epalling.	Feis: Eghasur
Mager		Poetiketik	Egetigeth	Egoirick
Droog		Mallick	Epellepell	Emora
Vochtig		Wogarda	Óllö	Eée
Koud		Ollüm	Isaleu	Päo
Warm		Eatho	Lass	Mnagaru
Wit		Umira	Ewuet	Emous
Zwart		Alic	Wol	Raran
Karmijnrood		Eria	Lap	
Cylindervormig		Otapalo	Eulul	Eúlethilith
Vierkant		Emetavan	Emetavan	Eurevan
Vlak		Bogarathan	Etoilep	Erilep
Genoeg		Kaivel	Laimal	Emuit
Ver in tijd of ruimte; oud		Wutaurel *en* Taurel	Esaolog	Eddo
Hier		Eroi	Iga	Idi
Thans		Tharu	Igala	Gihn
Nabij		Utuwur	Egarep	Ebeágk
Ziedaar		Waram	Mathailal	Juéo
Kijven, knorren, iemand roepen		Tabuel	Sasegh	Emadirdir
Vechten, kwetsen		Mliéau	Kaulí	Mani
Doden	Punu	Mlleaungaim	Kaullwoimes	Manimaniimütch
Sterven	Matai	Kaim	Imütch	Imûtch
Strijd, oorlog	Mumu	Matämai	Maul	Meidar
Werpspiets, lans	Gugudanun	Thillagh	Tilleg	Mari
Dezelve ongepunt, ook de punt afstompen	Fudfud			
Werpen		Mun	Kattevi	Kave
Treffen		Ikan	Jel	Ellil
Misſen		Theikan	Tarami	Tjapomele

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Slinger		Kaul	Kaul	Wuath
De dubbelgepunte werpſtok		Tauwalach		Gilibilip
Trommel				Adi
Trommelſlag, wanneer de vijand nog ver af is				Ringesipinen
Idem tot den aanval				Pinneneme
Zingen en danſen		Turu	Waruk	Eäp
Een bijzondere ronde dans		Walebong	Walebong	
Een andere dans		Kapangach	Kapangach	
Huis	Guma	Naun	Ihm	Ihm
Drijfhout		Eeal	Kapépe	Gaimed
Idem met ijzer		Marauasai	Waleparang	Gaithoga
IJzer	Loeloe	Uasai	Parang	Meul
Het ijzer van de bijl, een ſtuk van een' ijzeren haspel		Uasai	Parang	Meul
Een bijtel, ſpijker of ander ſtuk ijzer		Matai	Tété	Miré
Bijl		Kol	Moil	Sisür
Mes		Ear	Sar	Bogebog
Slijpſteen	Guasaun	Tamathelai	Fasitte	Ragäioll
Slijpen	Guasa	Musum	Taité	Timetim
Scherp	Malagdus			
Timmeren		Mutoi	Falla	Ticketick
Naaijen		Munevit	Thigi	Dilledill
Een langwerpig houten vat		Thawi	Tapi	Tapi
Een rond dito	Sahádjan			
Stampen		Eoagil	Lovis	Komällis
Een krans		Iliau	Kabulipeu	Pellepel
Halsband		Maremar	Maremar	Maremar
Oorſieraad		Tharau	Wot	Worr

	Chamorr.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Mat van pandanusbladen		War	Mang	Mang
Slaapmat		War	Sagi	Sagi
Eene ſoort van ſtof uit de vezels der bananenplant		Waigi	Kou	
De bastſchort der mannen				Mudirdir
De mattenſchort der vrouwen				Thibidja
Mannenkleeding		Thoù	Kapellepel	
Vrouwenkleeding		Platu *en* Jong	Kapellepel	
Het curcumapoeder		Rahn	Rahn	
Vischhoek		Lam	Gau	Gäth
Vischnet		Teù	Uch	Kabiul
Schip, vaartuig	Sahadjan	Mu	Oa	Oa
De mast	Falina	Olian	Gkeus	Gisu
Het zeil	Laadjag Gahid	Lai	Uif	Usala
De uitlegger of het evenwigt der kano's	Litja	Tham	Tham	Gubach
Een touw		Tal	Tal	Tho
Een koord			Kologol	Kologol
Eene ſierlijke koord, waarmede de ſchort omgebonden wordt				Irick
Het voorſte gedeelte van een vaartuig onder zeil		Wukämu	Muril	Tjabogon
Het achterſte gedeelte		Mitämu	Mol	Moan
————	Ulin	Bogailäat	Ekailioth	Djudjuve
Sturen, het roer	Pogsal	Mawann	Fathell	Girgagi
Het land uit het gezigt verliezen		Kaiau	Sasol	Esisäsalog

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Met den ſtroom voortdrijven		Obogail	Eckail	Emarungerung
Schipbreuk lijden			Thou	Ribadi
Wenden		Teitei	Tattagul	Arbuluul
Laveren (*)	Lailai			
Stukken ſchildpad, eene ſoort van munt	Lailai			
Dunne ſchijven ſchildpad aan eene koord, eene andere ſoort van munt	Alas			
Baden en zwemmen van menſchen	Numango	Monong	Evoloch	Aū
Onderduiken	Lumuuf	Mulit	Esúlong	Esüloch
Opduiken	Kahulu	Farangalang	Ewäsach	Oaloch
De zon	Addau	Al	Al	Al
Eene maand	Pulau	Pul	Moram	Alling
De ſterren	Putiun	Tuv	Fiss	Idiu
De poolſter		Fissimogedigit	Fissimogedigit	Lemannemann
De ſchaduw	Aninnig	Vahn	Eangal	Allil
De morgen	Aggaan	Kairagan	Eral	Eral
De middag	Talluani	Kaimesū	Tajet	Tajet
De avond	Pupoeni	Kaiau	Thasuleal	Thülog
De nacht	Poeni	Kainep	Ebong	Ebong
Een dag	Haani			

Aanmerking. De tijd wordt op *Radack*, *Ulea* en *Eap* door het getal der nachten en manen (op de *Marianes* door de dagen en manen) gerekend. (De Sandwichers tellen insgelijks de nachten, *Po*). Het woord, dat wij voor een jaar of twaalf maanden bekomen hebben, is ons zeer twijfelachtig gebleven.

Een

(*) Ook heen en wederloopen.

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*			*Radack.*
Een jaar		Wosu	Sewaruk			Sewarak.
Eergisteren	Nigabrija		Talanginlallau			
Gisteren	Nigab	Fanop	Lallau	volg. KADOE.	Lalo	Inné
Heden	Paagu		Ralai			Ebong
Morgen	Agupa	Chabul	Lao		Walasu	Ildiu
Overmorgen	Agupanja	Langelat	Salangin		Watalangin	Tjagalat
De derde dag			Watalangin			
De zevende dag			Ranalal			

volg. DON LOUIS DE TORRES.

De dagen der maand op *Ulea*, volgens KADOE.

De 1e.	Lingiling	De 9e.	Mesadu	De 17e.	Gilei	De 24e.	Tamalaval
— 2e.	Sigaur	— 10e.	Tjabong	— 18e.	Kaira	— 25e.	Ereve
— 3e.	Mesul	— 11e.	Alabugi	— 19e.	Sopatemir	— 26e.	Eil
— 4e.	Meseven	— 12e.	Oloboa	— 20e.	Ortevalan	— 27e.	Erevi
— 5e.	Neselim	— 13e.	Olomoal	— 21e.	Olabugi	— 28e.	Euu
— 6e.	Mesaul	— 14e.	Alat	— 22e.	Olahué	— 29e.	Evan
— 7e.	Mesevel	— 15e.	Ir	— 23e.	Olamahé	— 30e.	Etav
— 8e.	Mesavol	— 16e.	Ladi				

De twaalf hoofdwindſtreken op *Ulea*, volgens *Don* LOUIS DE TORRES.

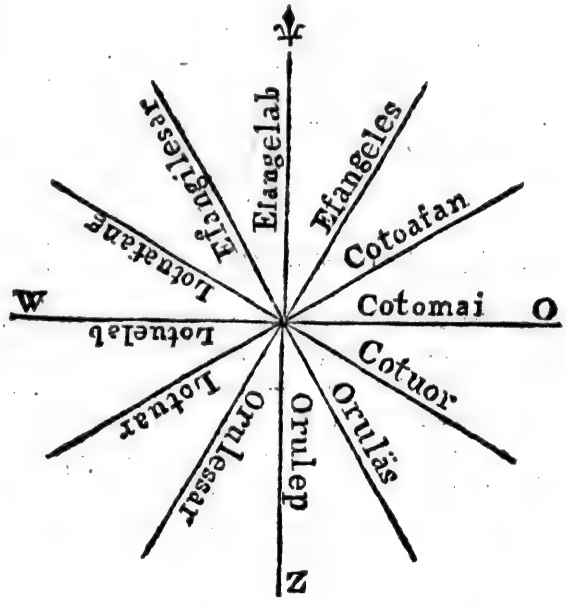

Halve ſtreken brengen het getal op 24; zij worden naar de twee ſchen welke zij liggen, op de volgende wijze genoemd:

Efangalab. caululor. Efangeles. Efangeles. caululor Cotoafan etc.

De koers der ſchepen op *Ulea*, volgens denzelven.

Tuſſchen W. en O. naar het N. Puc.
" O. en W. " Z. Puilung.
" N. en Z. " O. Puitag.
" Z. en N. " W. Puitug.

De getijden van den dag naar den zonneſtand, op *Ulea*, volgens denzelven.

De morgen, Nissur. De middag, Egwol. De avond, Eppong.

Noord

	Chamorl.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Zuid	Timi	Laélot	Maévan	Wasogien
Oost	Seplun	Inut	Majürr	Wasogrick
West	Manuu	Ngaäck	Mattaral	Käsu
De hemel	Fanlipan	Ngal	Mäleso	Käsusogepiling
De wind	Langin	Lang	Lang	Lang
De zee	Mangeu	Niveng	Aiang	Githu
De vloed	Tahsi	Nāo	Lao	No
De ebbe		Fasach	Fasach	Aäthagh
De ſtroom		Elsowil	Elsowil	Aätho
Branding		Eatsch	Eath	Aäthagk
Uitwerpen		Tanna	Faleram	Thiwanegelingi
Land, eiland, gebied op een eiland	Tahno	Kaipaht	Sapat	Eotheck
Eene lage eilanden-groep	Tahno	Wunau	Valli	Enni
Binnenland		Lügülleng	Lügülling	Aäleng
De oever				Iar
Doorvaart		Illüch	Illüch	Iligieth
Berg	Alumtano	Thibutol	Thau	Tjer
Rivier	Saddug	Taït		
Waterplas		Lnll		
Zoet water	Hanum	Rahn	Tahl	Ranlibul
Vuur	Guafi	Munum	Eliimi	Ira
Aanſteken		Nevi	Eaf	Gidieg
Rook	Assu	Muruweg	Fissigi	Dilé, *ook* Thilé
Wolken	Mapagahis	Athanenevi	Oath	Oath
Neval		Tharami	Tharami	Tharami
Regen	Utjan	Thap	Thap	Thap
De regenboog	Issa	Nu	Uth	Uth
De donder	Hulu	Laulüor	Laulüor	Tamäluth
De blikſem	Lammlamm			
Aardbeving	Linau	Hirru	Fallamar	
Een pad, weg	Tjalan	Ua	Ieal	Ial

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Steen	Atlu	Malang	Vas	Ragha
Vallen		Emul	Eponloch	Ewonloch
Een gewas, boom of kruid		Pan	Oluel	Mar
Een boom	Uddunnadju			
Boomſtam, hout	Hadju			
Wortel	Hali	Likangèn	Oagăr	Oagar
Blad	Hagun	Imm, *ook* Iuan	Teúl	Pellepel
Bloem	Tschinali	Oamangin	Ual	Länn
Planten of zaaijen		Miong	Fasagŭ	Gallub
Den wortel uitgraven	Haali			
Arbeid			Engang	Marilliir
Kruid	Papaguan			
De pandanus en zijne vrucht		Ner	Faht	Wob, *de mannel. boom de wilde* Eruan, *geculiveerde basterden*: Buger, Bugien, Eilugk, Undaim, Erugk, Lerro, Adiburik, Eideboton, Eremamugk, Tabenebogk, Radilebil, Tumulisien, Lugulugubelan, Aodian, Ulidien, *enz. De uit het ſap bereide Confituur* Mohan.
De bast van de kokosnoot		Thaivu	Pajŏl	Aé
Kokos, de boom en de vrucht	Nidju	Niu	Ni	Ni
De broodboom en zijne vrucht	Lemnai	Ethau	Mä	Mä
De Banane	Tjodha	Pao	Ut	Kaibaran
Arum esculentum		Mal	Eoth	Kadack
Arum sagittifolium		Ulack	Wulach	Jerat
Arum macrorhizon		Lai	Villa	Woth
Tacca pinnatifida	Mungemung	Mogemug	Mogemug	Mogemug
Hibiscus populneus		Gahl	Giliveu	Lo

Eene

	Chamori.	*Eap.*	*Ulea.*	*Radack.*
Eene ſtruik met eetbaren bast		Aromä	Aromä	Aromä
Triumfetta procumbens		Korach	Karach	Alahat
Curcuma		Gutol	Eong	
Bambus		Mor	Wowau	
Areca catechu		Bu		
Caryophylla aromatica		Tongath		
Eene ſoort van zoete aardappelen		Rämot		
Hond				Giru
Zwijn	Babui			
Kat (Spaansch)		Cato	Gato	
Rat		Warro	Git	Gidirik
De ſtaart van een dier		Wuck	Patal	Logon
Schildpad		Woel	Woal	Uen
Groote haagdis	Iguana	Kaluv		
Haagdis		Athavaruru	Purupur	Uioe
Een visch	Guihan	Nich	Igk	Igk
Zwemmer	Numango	Kajen	Illoch	Illoch
Dolphijn		Gätich	Gui	Gui
Haai		Kojong	Paghu	Paghu
Roch				Samuso
Vliegende visch		Kogh	Mongar	Thotho
Kinkhoorn		Eabul	Taui	Silimaré
Zeeëgel			Mugol	Mugol
Een vogel	Gaga	Eretä	Girigagk	Waó
Vliegen	Gumupu	Caitomgagk	Elsoch	Gäsoch
Veder		Fath	Ulellemell	Emmerim
Nest		Taggil	Fa	Rong
Eijeren		Fagk	Fathiel	Lip
Broeden		Bernasakein	Eponfathiel	Wavulerong
Haan		Nümen	Mallich	Kahu
Hen		Nümenewupin	Malugofeivil	Lala
Fregatvogel		Mooov	Gutaf	Agk
Mier				Kallep

LIEDEREN VAN *RADACK*.

1.

(Door vrouwen gezongen.)

:/: Esülog o no ogo dildinu	*Onderduiken in de zee, zes malen.*
Oalog o no logo dildinu :/:	*Opkomen uit de zee, zes malen.*
dildinemduon!	*Zeven malen!*

2.

WONGUSAGELIG, opperhoofd van *Ligiep*, voerde zijne vaartuigen en manschappen naar LAMARY, op *A-ur*, toen de bewoners van *Meduro* en *Arno* hem den oorlog verklaard hadden. Het eerste gedeelte van het lied vertegenwoordigt zijn vertrek van *Ligiep*, het tweede zijne aankomst in *Aur*.

Wónguságelíg	WONGUSAGELIG
:/: Agaratéragerig	*Gaat onder zeil.*
Iligiéth a lomá	*Beſtrijden aan land het volk.*
Wágeság diwón.	*Zetten wij het zeil om.*
Ríbadi aäiénginé!	*Stoten wij niet op het rif!*
Esisäsalóg!	*Land uit het gezigt verloren.*
Aäthó! Aäthó!	*Ebbe, ebbe!*
Wónguságelíg! :/:	WONGUSAGELIG, enz.
Eaafnewarasach:	*En het bevel klinkt:*
„Sellesi inneseo!	*De vaartuigen digt bij elkander geheuden!*
„Eyeweapwesog	*De golven ſlaan binnen boord.*
„Tjabogén djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé!	*Op de plegt! ſtuur, ſtuur, ſtuur, ſtuur, ſtuur, ſtuur!*
„Emarúngerúng aäthagín!"	*Anders ſleept de vloed ons mede!*

OVER-

OVERZIGT DER *PHILIPPIJNSCHE EILANDEN.*

Cavite, op de uiterſte punt eener landtong gelegen, die zich in de ſchoone en welbevaren bogt van *Manil'* verlengt en een gedeelte derzelve afzonderd, is het ongunſtigſte ſtandpunt voor een reiziger, die den korten tijd van zijn verblijf op *Luçon* beſteden wil, om de natuur des lands naar te ſporen. De landtong en de ſchoon bebouwde oever der bogt tot aan *Manilla* behooren den menſchen toe. Men ziet tusſchen de dorpen en huizen ſlechts rijstvelden, tuinen en plantſoenen, waarin zich de gewasſen der beide *Indiën* vermengen.

Wij hadden ſlechts gelegenheid om een' uitſtap van acht dagen in het binnenland naar *Taal* te doen en den volkaan in de *Lagune de Bonborig*. De ons toegevoegde militaire bedekking, waarin zich de Spaanſche *grandezza* uitſprak, belastte ons zeer onnut en vermeerderde de kosten eener reis, waarbij onder de vriendelijke en gastvrije Tagalen ſlechts een leidsman noodig geweest was. Het eiland *Luçon* is doorgaans hoog en bergachtig; de hoogſte top-

toppen ſchijnen nogtans het gewest der wouden niet te overſtijgen. Drie volkanen verheffen zich op dezelven. De eerste in het noorden der *Aringuay* in het gebied der Ygorrotes, in de provincie *Ylocos*, die den 4den Januarij 1641 gelijktijdig met den volkaan van *Jolo* en den *Sanguil*, in het zuiden van *Mindanao* uitbarstte, waardoor deze eilanden een der verſchrikkelijkſte tooneelen opleverden, waarvan de geſchiedenis melding maakt (*). Het gedruis werd tot op het vaste land van *Cochinchina* vernomen. De tweede de volkaan de *Taal*, die omtrent eene dagreis van de hoofdſtad verwijderd is, en eindelijk de vergeziene *Mayon*, in de nabijheid der *Embocadera de Sanbernardino*, tusſchen *Albay* en *Camarines*.

Goud-, ijzer- en kopermijnen, die rijk maar veronachtzaamd zijn, bewijzen het voorkomen van andere gebergteſoorten als even volkanisch. Wij hebben op den weg, dien wij afleiden, ſlechts een' ligten, uit asch, puimſteen en ſlakken beſtaande volkaniſchen tuf aangetroffen, en in *Manilla*, *Cavite*, *Taal*, *Balayan*, enz. geen anderen metſelſteen gezien dan dezen zelfden tuf en den rifkalkſteen, die der zee afgewonnen wordt. De graniet, dien men tot de gebouwen van *Manilla* gebruikt, wordt als ballast van de Chineeſche kusten aangebragt.

Wan-

(*) De jaarboeken van *Manilla* verhalen de verwoestende aardbevingen van 1645 en 1648.

Wanneer men van *Cavite* zuidwaarts naar *Taal* reist, verheft het land zich allengs en onmerkbaar, tot men aan hoogten komt, die aan gene zijde ſteil naar beneden loopen, en van welken men aan zijne voeten de *Laguna de Bonborig* en den rookenden wijden krater, die daarin een treurig naakt eiland vormt, overziet.

Het meer (*de lagune*) mag omtrent zes Duitſche mijlen omtreks hebben, en ontlast zich in de *Chineeſche Zee* door een' thans ſlechts nog voor kleine ſchuiten bevaarbaren ſtroom, die voormaals champanes en grootere vaartuigen droeg; hij loopt ſterk en de lengte van zijn' loop bedraagt over eene Duitſche mijl. *Taal* is ſedert de verwoesting van 1754 van zijn' mond verlegd geworden.

Het water der *Lagune* is brak, maar toch drinkbaar. In derzelver midden zou het dieplood geen grond vinden. Men wil dat zij van haaijen en kaaimans krielt; wij hebben er echter geen een' gezien.

Toen wij ons tot de overvaart der *Lagune* naar het eiland inſcheepten, vermaanden de Tagalen ons op deze onveilige plaats wel alles te bezien, maar te zwijgen, en door geen onbedachtzaam voorbarig woord het ſpook te tergen. De volkaan toonde zich altijd onrustig; wanneer een Spanjaard hem bezocht, en was ſlechts jegens de inboorlingen onverſchillig.

Het eiland is ſlechts een hoop van asch en ſlak-

ken

ken, die, in zich zelven ingeſtort, den wijden onregelmatigen krater vormt, die zooveel ſchrik verſpreidt. Er ſchijnt nooit eene lava uitgevloeid te zijn. Van den oever, waar ſpaarzaam hier en daar nog een weinig gras wast, en eenig vee gehouden wordt, beklimt men op de oostzijde, langs een kaal ſteil pad, in omtrent een kwartieruurs den rand, van welken men in de kolk nederziet, als in de ruimte van een' wijden circus. Een poel van geel zwavelwater beſlaat bij de twee derde deelen van den grond. Deszelfs waterpas is oogſchijnlijk gelijk met dat der *Laguna*. Aan den zuidelijken rand van dezen poel bevinden zich ettelijke zwavelheuvels, die ſtil voortbranden. Naar het zuiden en noorden van denzelven begint een enger, digter krater binnen den grooten te ontſtaan. De boog, dien hij vormt, omſpant, gelijk de *moraine* eens *gletſchers*, de brandende heuvels, door welken hij ontſtaat, en leunt met zijne beide einden aan den poel. De poel kookt van tijd tot tijd aan den voet der brandende heuvels.

Men kan aan den binnenwand des kraters de legering der verſchillend gekleurde ſlakken, waaruit hij beſtaat, duidelijk herkennen; rook ſtijgt van eenige punten van denzelven op.

Wij bemerkten van het ſtandpunt, van waar wij den krater afgeteekend hebben, aan de tegenover ons liggende zijde van denzelven eene plaats, waar eene inſtorting naar binnen eene afhelling ſcheen

aan

aan te bieden, langs welke het mogelijk zijn kon in den grond af te dalen. Het kostte ons tijd en moeite dit punt te bereiken, dewijl wij de ſcherpe en takkige kanten, waarop wij gingen, op menige plaatſen onbegaanbaar vonden, en dikwijls genoodzaakt waren naar buiten tot aan het ſtrand toe af te dalen. Wij werden onder den wind des brands ſlechts matig door den zwaveldamp gehinderd.

De aangeduide plaats is die, aan welke in de laatſte uitbarſtingen het uitgeworpen water zich nedergeſtort heeft. Wij beproefden in verſcheiden zich opdoende klooven te dalen, en moesten van ons voornemen afzien, nadat wij omtrent twee derde deelen der diepte bereikt hadden. Wij waren in *Taal* niet van de touwen voorzien geworden, die wij begeerd hadden, en met hulp van welken wij misſchien den loodregten wand van ettelijke vademen hoogte, die zich het eerst aanbood, afgekomen waren, zonder daarom tot op den grond te kunnen geraken, want de afhelling werd naar de diepte immer ſteiler. Wij vonden in deze ſtreek den bodem met gekriſtalliſeerde zouten overtrokken (*). De tijd liet ons niet toe meerdere heuvels te bezoeken. De andere kraters zijn aan den voet van den hoofdkrater.

De vreeslijkſte uitbarsting van den volkaan de *Taal* was in het jaar 1754; dezelve wordt door

JUAN

(*) Volgens MITSCHERLICHS onderzoekingen pluimaluin.

JUAN DE LA CONCEPCION uitvoerig verhaald (*). De berg rustte tot op dien tijd van zijne vroegere uitbarstingen, de laatste had in het jaar 1716 plaats gehad, en er werd zwavel uit den schijnbaar gedoofden krater gewonnen. Hij begon op nieuw in het begin van Augustus te rooken, den 7den werden vlammen gezien en de aarde beefde. De schrik nam toe van den 3den November tot den 12den December; asch, zand, klei, vuur en water werden uitgeworpen. Duisternis, orkanen, donder en blikfem, onderaardsche geluiden en lang aanhoudende aardschuddingen werden in vreeslijke afwisselingen herhaald. *Taal*, toenmaals aan den oever der *Laguna* gelegen en verscheiden dorpen werden ganschlijk verwoest. De volkaan had tot zulke uitbarstingen den mond te klein; hij werd daarbij zeer verwijd, en er opende zich een tweede, die insgelijks slijk en vuur uitspoog; ja, nog meer, het vuur barstte op verscheiden plaatsen der laguna bij eene groote diepte des waters uit; het water kookte; de aarde opende zich op verscheiden plaatsen, inzonderheid gaapte eene diepe spleet, die ver in de rigting van *Colangbong* zich uitstrekte. De berg rookte nog een' langen tijd voort. Er hebben sedert nog uitbarstingen plaats gehad, doch met afnemend geweld.

De schoone bosschen, die de bergen en een gedeel-

(*) *Historia general de Philipinas*, T. XIII, Cap. 12.

deelte des lands met welig groen bekleeden, ſtrekken zich tot aan de zee uit, in welke rhizophoren en andere boomſoorten nog afdalen. Wij hebben deze bosſchadiën te vlugtig op gebaande wegen aangedaan, en zijn in dezelven niet diep genoeg ingedrongen, om ze behoorlijk te kunnen ſchilderen. De vijgenboomen ſchijnen ons daarin de voornaamſten. Ettelijke ſoorten ſteunen als magtige boomen op een zonderling net van ſtammen en lianes, dat de rots omvat en zich over haar uitbreidt. Anderen verheffen zich ſlankſtammig tot eene verbazende hoogte, en men ziet beneden aan de ſtammen van boomen, wier kroon boven het loofdak des wouds uitſteekt, de raadſelachtige vrucht uitbreken. Andere ſoorten blijven ſtruikachtig en andere ranken. Wij hebben in de bosſchen de ſchoone vormen der acaciaboomen met veelvoudig gevederde bladen vermist. De talrijke ſoorten der ahornen nemen anders hier alle bedenkelijke gedaanten aan. De varens, en vooral de boomachtigen, de lianes, de orchideën, de plantenvormen, die in *Brazilië* luchtig gedragen tuinen op de toppen der boomen daarſtellen, ſchijnen zeer achteruit te gaan, of als *cactus* of Bromeliaceën geheel te ontbreken. De natuur draagt een ander bedaarder karakter. De palmſoorten zijn talrijker dan in *Santa Catharina*. De ſlanke nederliggende rotang is wel van allen de wonderbaarlijkſte. Onder de aroideën is de *Pothos ſcandens*, die met grasachtige in het midden verengde tweeregelige bladen aan de

boomſtammen opkruipt, een aanmerkelijke plantenvorm.

In de gronden en aan de oevers der beeken wast het ſierlijke bamboesriet (*), welks ſlanke halmen in digtgedrongen bosſen uit den wortel geſchoten klettérende in den wind langs elkander glijden, en een digt bosch levert daar de rijkſte menigvuldigheid van planten op.

Op de vlakten worden de wouden met de ſavanen afgewisſeld, wier Flora de allerbehoeftigſte is. Een paar grasſoorten, wier halmen bij de acht voeten hoogte bereiken, en die de zon uitdroogt, ſchijnen koren te zijn, dat den oogst te gemoet rijpt: zeer weinige dwergplanten, meest ſtruiken, verbergen zich in derzelver ſchaduwe, en eene boomachtige *Bauhinia* ſteekt enkel hier en daar er uit.

Deze ſavanen worden in brand geſtoken, hetzij om ze ter bebouwing toe te bereiden, hetzij om den kudden jonger grasgewas te verſchaffen. De vlam gaat knetterend daarover heen, en kleine valkſoorten en andere vogels omzweven de rookwolken, waar-

(*) De halm van den bamboes ſchiet in een' enkelen regentijd tot de volkomen hoogte op, die hij ooit bereiken kan, en verhout ſlechts in de volgende jaren; hij drijft zijtakken zonder te wasſen. De jonge ſpruitling is eetbaar als de aspergies. Etlijke der door LOURCIRO beſchreven ſoorten zijn hier inheemsch. Wij hebben den bloeſem van geenen gezien.

waarſchijnlijk de inſecten najagende, die daardoor opgedreven worden.

De omſtandigheden hebben onze naarſporingen in het organiſche rijk der natuur bijna bij uitſluiting tot de botanie en entomologie bepaald. Wij vinden hier nogthans gelegenheid om een woord te zeggen aangaande een zeegewormte, hetwelk der geleerde wereld minder bekend is dan der handeldrijvende.

Onder den gemeenſchappelijken naam van *biche de mer*, Maleitsch *Trepang*, Spaansch *Balate*, worden op de markt te *Canton* gedroogde en gerookte holothuriën van zeven en misſchien verſcheiden ſoorten gebragt, waarvan ieder hare waarde en naam heeft. Dezelfde belustheid der Chineezen, die een' hoogen prijs ſtelt op de tot in *Europa* bekende vogelnesjes houdt ook bij de groote mededinging den *Trepang* in waarde. De Maleijers zoeken hem tot op de kusten van *Nieuw-Holland*, in de golf van *Carpentaria*, de Maleijers en Chineezen tot op de kusten van *Nieuw-Guinea*; de Engelſchen laten hem op de *Pelew-eilanden* inzamelen waar zij met deze verrigting belaste matrozen achterlaten; de Spanjaards brengen hem aan van de *Mariane-eilanden*, en daar hij van de kusten, waar hij gezocht wordt, welligt allengs verdwijnt, worden er reizen om hem te ontdekken, welken wij op eene andere plaats zullen vermelden, naar de *Carolines* gedaan. De *Trepang* ſchijnt ook in de Indiſche zee en wel op het eiland *Mauritius*, voor den handel ingezameld te worden. Men vindt deze

holothuriën inzonderheid op de koraalriffen, waar eenige ſoorten, gelijk de op *Radack* voorkomende, droogvoets bij de ebbe opgeraapt kunnen worden, zich in dieper wateren ſchijnen op te houden. Wij hebben gelegenheid gehad om deze eene ſoort naauwkeuriger te onderzoeken en af te teekenen. Alle ware holothuriën zouden als *Trepang* genuttigd kunnen worden. Dit kostbaar inſect wordt op verſcheiden plaatſen der *Philippijnſche Eilanden* verzameld. De inſectenwereld is op deze eilanden rijk. De vlinders, kevers en torren zijn bijzonder ſchoon. Een ſcorpioen ſchijnt dezelfde ſoort te zijn, die ook op de eilanden des grooten oceaans voorkomt, en die wij insgelijks op *Radack* gevonden hebben, doch de individus waren hier veel grooter. Termiten en mosquitos zijn hier eene plaag der inwoners. Eene groote mantisſoort, die bij *Manilla* menigvuldig is, mag wel aanleiding gegeven hebben tot PIGAFETTA's vertelling van de levende bladen aan een' boom op het eiland *Cimbonbon*. Hetzelfde ſprookje en dergelijken van het levende eiland, het minnekruid, de ſlangenbroeders en de menſchen met ſtaarten, die JUAN DE LA CONCEPCION in zijne geſchiedenis heeft opgeteekend, worden nog door de Spanjaards naverteld; want niemand heeft hier ſmaak voor de natuurlijke historie of eenige wetenſchap hoegenaamd, en ieder vraagt ſlechts naar hetgeen hem voordeelig of in zijn beroep noodwendig is. De verzameling van naturaliën van *Don* GONZALES DE CARAGUAL, Intendant der *Philippines*, ten

ten tijde van LAPEYROUSE (1787), is federt van *Manilla* naar het moederland overgezonden geworden.

De geleerde CUELLAR, die uit *Spanje* afgezonden en met verſcheiden oeconomiſche oogmerken, het aankweken van de katoen, het winnen van den kaneel enz., belast was, en, na een lang verblijf op deze eilanden, voor weinig jaren in *Manilla* ſtierf, had een' botaniſchen tuin bij *Cavite* aangelegd; er is geen ſpoor meer van denzelven voorhanden. CUELLAR zond naturaliën van allerlei ſoort naar *Madrid*, bezorgde den inkoop van Chineeſche boeken, verrijkte de tuinen van *Mexico* en *Madrid* met de zaden van hier groeijende planten, en onderhield geleerde betrekkingen met beide werelden.

Wij hebben zijne nagelatene papieren onderzocht, en ons overtuigd dat alles, wat de wetenſchappen betreffen kon, voor den ondergang bewaard en naar *Spanje* gezonden is geworden. Het ſchijnt dat CAVANILLA zijne verzamelde planten, even als die der expeditie van MALESPINA, die hier een' geleerden verloor, beſchreven heeft.

Om den rijken oogst in te zamelen, dien de natuurkennis nog in te vorderen heeft, is een langer verblijf noodig, en er zouden reizen gedaan moeten worden naar de onderſcheiden en vooral naar de veel beloovende zuidelijker gelegene eilanden en in het binnenland van dezelven. Er is hier voor velen nog veel te doen.

De *Philippijnſche Eilanden* hebben meer en uit-

voeriger geſchiedſchrijvers gevonden dan menig Europeesch rijk (*). De vertaler van het werk van ZU-

(*) ANTONIO DE MORGA, Sucefos de Philipinas, *Mexico*, 1603. — PEDRO MURILLO VELARDE, Historia de Philipinas, *Manila*, en la imprenta de la Compañia de Jeſus, 1749, 2 vol. in fol. JUAN DE LA CONCEPCION, Historia general de Philipinas, *Manila* 1788—1792, 14 vol. 4to. JOAQUIN MARTINEZ DE ZUNIGA, Historia de las islas Philipinas, *Sampaloc*, 1803, 4to, waarvan eene Engelſche vertaling reeds den tweeden druk beleeft: *An historical View of the Philippine Islands, from the Spanish of* MARTINEZ DE ZUNIGA, *Lond.* 1814. Poblacion de Philipans, fol. Eene gebrekkige ſtatistieke tabel, met vele misſlagen in de getallen, gedrukt te *Cavite* en *Santelmo*, 1817. Het ſchijnt, dat er dergelijke tafelen vroeger, en mogelijk van 1734 af, in het licht verſchenen zijn. — Carta edificante o viaje a la provincia de Taal y Balayan, por el abate Don PEDRO ANDRES DE CASTRO Y AMOEDO, 1790 MSS. in ons bezit. Er worden bovendien nog de volgende geſchiedſchrijvers aangevoerd, die wij geene gelegenheid gehad hebben, aan te halen:

CASPAR DE SANTAUGUSTIN. COLIN, Historia de las *Philipinas*. — Een uittrekſel uit PEDRO CHIRINO, Historia de Philipinas MSS. der bibliotheek van het Collegie en verſchillende chronijken en geſchiedenisſen van onderſcheiden monnikenorden, of liever van hunne provinciën der *Philippines*, die als MSS. in de kloosters dezer orde te *Manilla* bewaard worden. CH. GOBIEN, *Histoire des Isles Mariannes, nouvellement converties à la religion Chrétienne et de la mort glorieuse des premiers Missionaires qui y ont prêché la foi*, Paris 1700. *Lettres édifiantes*, Tom. V. Mu-

ZUNIGA ontslaat ons van de verpligting om bij deze vervelende geschiedenis te vertoeven, die slechts uit een weefsel van monnikendisputen en geschillen der geestelijke magt met de wereldlijke bestaat, waarop de berigten volgen der Misiën in *China*, *Japan*, enz. in een ongunstig licht voorgedragen. JUAN DE LA CONCEPCION brengt de geschiedenis tot de regering des gouverneurs ARANDA, voor den inval der Engelschen in het jaar 1764. Wij zullen ons vergenoegen met op den tegenwoordigen toestand dezer Spaansche bezitting een vlugtig oog te slaan.

De Spanjaards rekenen tot het gebied van dit gouvernement de *Marianes*, de *Karolines*, van welken afgedreven vaartuigen hen vroegtijdig berigt gebragt en waarop zij hun geloof en juk getracht hebben te verspreiden, en eindelijk de zuidelijker eilanden der *Philippines*, *Mindanao*, *Jolo*, enz. zetels van hunne erfvijanden, de Mooren, of Mahometaansche Indianen, die niet ophouden door een zeerooversoorlog schrik en verwoesting over alle kusten der Christenen te verspreiden.

Het Presidio van *Canboangan*, op de westpunt van *Mindanao* moet dit gespuis in toom houden, maar

MURILLO VELARDE en JUAN DE LA CONCEPCION schijnen geene andere bronnen dan de hier voorhanden brieven en berigten gebezigd te hebben. G. KEATE, *Account of the Pelew-islands*. Lond. 1803, 4to.

maar het is inderdaad, gelijk het gouvernement der *Marianes*, flechts eene prebende, die den commandant geregtigt om zich door alleenhandel met alle voor bezitting en beambten bepaalde bezoldingen te verrijken. De expeditiën op gewapende booten, die van *Manilla* uitgezonden worden om tegen den vijand te kruiſen, zijn niet doelmatiger; zij begunstigen flechts den fluikhandel, en Christenen en Mooren ontwijken elkander daarbij met gelijke zorgvuldigheid. Slechts de bogt van *Manilla*, die volgens LAPEYROUSE als onveilig geſchilderd wordt, ſchijnt thans voor de zeerovers geſloten te zijn.

Men vindt op de *Philippijnſche Eilanden*, behalve de Spanjaarden, die als vreemde heerſchers aan te merken zijn, en de Chineezen, hunne paraſieten, twee inheemſchen menſchenraſſen, Papuas in het binnenland en Maleijers in den ruimeren zin, of zuidlanders aan de kusten.

De Spanjaarden zijn flechts weinig. De Chineezen, die men Sangleijes, dat is reizende kooplieden noemt, de Joden van dit werelddeel, zijn onbepaald, nu in grooter, dan in kleiner getal. Hunne burgerlijke betrekking berust op geen vast verdrag, en de geſchiedenis laat hen nu als gedulden, dan als vervolgden, dan als oproerigen verſchijnen. Menigen hunner nemen, om zich zeker te kunnen vestigen, den doop aan, en zenden niet zelden, wanneer zij *Manilla* op vreemde ſchepen met hunnen verworven rijkdom verlaten, hun wit neophietenkleed en hun kruis den Aartsbisſchop, van wien zij het-

hetzelve ontvangen hebben, terug, opdat hij anderen hunner landslieden daarmede kunne gerijven.

De Papuas, eerste bezitters des bodems, de Aetos of Negritos der Spanjaarden, zijn wilden, die zonder vaste woonplaats, zonder veldbouw, in het gebergte, dat zij doorkruisen, van de jagt, wilde vruchten en honig zich voeden. Zij laten zich tot geene andere levenswijze verlokken. Zelfs zoodanigen, die van hunne kindsheid af onder de Spanjaards zijn opgevoed, zijn onstandvastige Christenen, en loopen niet zelden van hunne opvoeders weg, naar de lieden van hunne kleur in de wildernis. Zij schijnen vijandiger jegens de Indianen, door wien zij verdrongen zijn geworden, dan jegens de Spanjaards, die hunne wrekers zijn. Men weet zeer weinig van hen, en het is ons niet gelukt bepaalde berigten in te winnen. Zij worden in het algemeen als een zacht, ergloos volk geschilderd, en zijn van het gebruik menschenvleesch te eten nooit beschuldigd geworden. Zij gaan, op eene schort van boombast na, geheel naakt; wij hebben vergeefs getracht, dit kleedingstuk of slechts iets van hunnen arbeid te zien, en moeten onbeslist laten of deze boomschors ruw of naar de kunst der Zuidlandsche stoffen bewerkt is. Wij hebben van dezen menschenstam slechts twee jonge meisjes gezien, die in *Manilla* en *Cavite* in Spaansche familien opgevoed werden. Er bevonden zich bovendien twee mannen als vestinggevangenen in *Cavite*.

Er zijn Maleijers, de Indios der Spanjaarden,

verſcheidene en verſchillend ſprekende ſtammen en volken, die de geſchiedenis uit *Borneo* en *Mindanao* intrekken laat. Menige ſtammen, die het binnenland bewonen, hebben hunne vrijheid bewaard; de kustbewoners zijn Christenen in de handen der Spanjaarden en onderdanen der Spaanſche kroon.

De vrije ſtammen verdienden onze opmerkzaamheid, wij hebben nogtans geene nadere kennis van hen kunnen bekomen. Zij wijken in verſcheiden dingen van elkander af, en wat van den eenen geldt is op allen niet toepaſſelijk. Het is opmerkelijk dat bij eenigen de kuisheid, niet alleen der vrouwen, maar ook der meisjes in groote achting ſtaat, en door ſtrenge bepalingen bewaakt wordt. Eene ſoort van beſnijdenis zou bij anderen een oorſpronglijk gebruik, en niet van den Islam af te leiden zijn.

De Indianen der *Philippijnſche Eilanden* zijn over het algemeen een vriendelijk, zorgloos, vrolijk en zindelijk volk, welks karakter meer aan de bewoners der oostelijke eilanden dan aan de eigenlijke Maleijers of de wreede Battas herinnert. Verdorvenheid heerscht ſlechts onder het [illegible], dat zich in *Manilla* en *Cavite* om de vreemdelingen dringt. Wij verwijzen, wat de zeden, gebruiken en het veelvoudig bijgeloof dezer volken betreft, naar de aangevoerde bronnen, en PIGAFETTA's reisbeſchrijving. De bevolkingstabel van 1815 brengt het getal der onderdanen van *Spanje* in den omtrek van dit gouvernement op nagenoeg twee en een half millioen

zie

zielen (*). Het ontvangen van den doop beteekent in den regel de onderwerping. In dit getal zijn niet begrepen tweeduizend familiën der onbekeerde Indianen der Tinguianes der provincie *Ylocas* in het noorden van *Luçon* bij de duizend familiën der onbekeerde Indianen Ygorrotes (†) in het gebergte dezer provincie. Twaafhonderd familiën der Nigritos van hetzelfde gebergte, en eindelijk over de negenhonderd familiën der onbekeerde Indianen der provincie *Calamianes*, die allen in verſchillende waren en namelijk de Nigritos in maagdenwas ſchatting betalen. De bevolking van *Manilla* wordt, met uitſluiting der geeſtelijkheid, der bezetting, der gevestigde Spanjaards, Europeanen en Chineezen, vier- tot zesduizend in getal, op negenduizend zielen berekend.

Manilla ſchijnt met deszelfs haven *Cavite* de eenige ſtad van naam op de *Philippijnſche Eilanden* te zijn

(*) De gewone wijze van volkstelling geſchiedt door eene ſchatting, die van ieder gezin geheven wordt. Tot een gezin worden door elkander vijf zielen gerekend. In dezelfde tabel wordt opgegeven, dat de bevolking ſedert het jaar 1734 met 1,000,700 zielen vermeerderd is.

(†) De gelaatsvorming van deze Ygorrotes van *Ylocas* en hunne heldere kleur getuigen, dat zij zich met de bewoners van den *Limahon* vermengd hebben, die naar hunne bergen vlugtten, toen JUAN DE SALSEDO *Pangaſinan* belegerde.

zijn. In de provinciën verheffen zich ſlechts de prachtvolle gebouwen en kerken der geeſtelijkheid tuſſchen de zindelijke en ligte hutten der inboorlingen, die, gelijk ten tijde van PIGAFETTA, op palen verhoogd, uit bambocsriet en rotang gevlochten, en met nepabladen gedekt, bij ſierlijke vogelkooijen te vergelijken zijn. Het vuur verteert dikwijls zoodanige dorpen ligt en ſnel, gelijk het kale gras der ſavanen, en na weinig dagen verrijzen zij verjongd uit hunne asch.

De Spanjaards in *Manilla* bewonen inzonderheid de eigenlijke verſterkte ſtad, aan den linkeroever der rivier. De voorſteden der Chineezen met uitſtallingen en winkels en die der Tagalen, door fraaije tuinen omringd, breiden zich aan den regteroever uit. De ſtraten der ſtad zijn lijnregt aangelegd, de huizen maſſief, van eene verdieping, op eene ongebruikte verdieping verhoogd. De vochtigheid in den regentijd gebiedt in dit opzigt het voorbeeld der inboorlingen te volgen; zij zijn aan alle kanten met buitengallerijen omringd, wier venſters, in plaats van met glas, met eene doorſchijnende moſſelſchelp bezet zijn. Men bevindt rich in de ruime, luchtige en ſchaduwrijke vertrekken tegen de hitte wel gedekt. De kloosters en kerken, die de hoofdgebouwen der ſtad uitmaken, zijn van geene ſlechte architectuur. De muren worden, uithoofde der aardbevingen, van eene buitengewone dikte opgehaald, en door ingemetſelde balken verzekerd. Ettelijke de-

dezer kerken bezitten ſchilderijen van goede meesters; eenige altaren zijn met houten ſtandbeelden verſierd, die niet zonder kunstwaarde en het werk van Indianen zijn; maar wat de Indiaan gemaakt heeft, wordt niet geacht. Wij hebben de weinige vlugtige uren, die wij in *Manilla* geweest zijn, meest in de kloosters doorgebragt, waar wij, wegens voor ons gewigtige voorwerpen, onderrigting wenschten te bekomen. Wij hebben in deze kweekſcholen der Chineeſche en Japanſche Misſiën geen monnik aangetroffen, die met de wetenſchappen en letterkunde dezer volkeren vertrouwd was. De vreemdelingen leeren op de plaats hunner beſtemming zelf de voor hen noodwendige talen, en datgeen, waarnaar men in de niet onaanzienlijke bibliotheken van *Manilla* zich haast te vragen is juist hetgeen in dezelven ontbreekt, het vak namelijk der inlandſche talen en letteren der volken, die men van hier af voor het geloof zoekt te winnen.

De inquiſitie ſchijnt thans te ſluimeren, maar het ontzag voor haar beſtaat, en men merkt aan de menſchen dat er een ſpook gevreesd wordt, dat men niet meer ziet.

De Spanjaards vertoonen hier eene groote pracht. De rijtuigen zijn talrijk en elegant. De menigte der ſpijzen op hunne tafels, bij het getal der maaltijden, die zij op een' dag houden, grenst bijna aan overdaad. Geldwinnen en fortuin maken is het doel, dat ieder zich voorſtelt, en een gemeen Spaansch ſpreekwoord zegt; „Ik ben niet naar *Indië* gekomen,

„ men, enkel om eene andere lucht in te ade„ men."

Meerdere vrijheid zal den handel in *Manilla* bloeijend maken, en de verdrukkingen, waaraan hij in *Canton* onderworpen is, kunnen de markt tusſchen *China* en de overige wereld hier verplaatſen.

Ieder handelt, en de monniken, die het klinkend geld bezitten, zijn bereidwillig om den ſpeculanten kapitalen tegen bepaalde winst voor bepaalde ondernemingen aan te vertrouwen. Suiker en indigo ſchijnen tot heden de voornaamſte waren te zijn, die hier voor *Europa* gezocht worden; katoenen en geweven ſtoffen worden naar *Mexico* uitgevoerd. De Chineezen koopen trepang en vogelnestjes in; de cauris, die in ſommige gewesten van *Indië* als munt geldt, en die deze eilanden leveren, paarlen, paarlemoer, amber, enz. kunnen naauwelijks in aanmerking komen. Deze eilanden konden veel meer voorwerpen van handel leveren dan zij werkelijk doen; de koffie, die van eene goede hoedanigheid is, wordt, als de cacao, ſlechts tot eigen behoefte aangebouwd. Den kaneel, die op vele plaatſen in de bosſchen wild voorkomt, den ſago, enz. ſchijnt de nijverheid nog niet tot bronnen des rijkdoms gemaakt te hebben.

Wanneer de geſchiedenis den afval van beide *Amerika's* van het moederland bezegeld zal hebben, zullen de *Philippijnſche Eilanden* aan de Spaanſche kroon blijven, en kunnen haar door een wijzer beſtuur het verlies van een onmetelijk grondgebied ver-

vergoeden, waarvan zij de voordeelen niet verſtond te trekken, die hetzelve aanbood.

De Indianen zijn grondeigenaars en vrije menſchen, en worden als zoodanig behandeld. De kasteelen, die op de kusten tegen de Mooren gebouwd zijn, bevinden zich in hunne magt en worden door hen bezet. De voorregten hunner adelijke familiën zijn vervallen; ieder district, ieder dorp kiest zijne hoofden, en de keus wordt ſlechts bevestigd. Bij deze *Governadorcillos*, *Capitanos*, enz. die door de Spanjaards met *Don* aangeſproken worden, berust het wettig gezag, maar het aanzien, de rijkdom, de magt zijn geheel op de zijde der *Padres*. De monniken, die het volk beheerſchen, zuigen hetzelve op alle mogelijke wijzen uit, en nadat de kerk haar regt bekomen heeft, en de priester zich het beste toegeëigend heeft, geeft de arme nog zijne laatſte ſpaarpenningen voor rozenkranſen en heilige printjes weg.

De ſchatting, die aan den Koning betaald wordt, is een billijke last; maar de adminiſtratie des tabaks, die voor allen, zonder onderſcheid van geſlacht en ouderdom, tot eene eerste levensbehoefte geworden is, is drukkend. De velden, waar hij voormaals voor eigen rekening aangebouwd werd, liggen thans braak. De Indiaan vreest dat een nieuw voortbrengſel van dezelven nieuwe verdrukking ten gevolge zal hebben. Van den arecapalm, wiens noot met het betelblad en kalk gekaauwd wordt, betaalt men ſlechts eene geringe belasting.

Het

Het volksvoedſel is de rijst, en daarbij komen alle vruchten, waarmede de natuur deze vruchtbare aarde zoo overdadig begaafd heeft, en waaronder wij ſlechts de veelgeprezen *Manga* (*), twee ſoorten van broodvruchten, de gemeenſchappelijke der Zuid-zeeëilanden en de eigendommelijke der *Philippines*, de piſang en den kokos, willen noemen.

De huisdieren, die zich oorſpronglijk op dezen archipel bevonden, waren het zwijn, de geit, de hond, de kat, het hoen, de gans, en volgens ZUNIGA ook de *Carabao* of Oost-Indiſche buffel (†) dien men van den zuid-Europeaanſchen onderſcheiden moet, en wegens welken wij op MARSDENS berigten terugwijzen (§). De *Carabao* bevindt zich in

(*) ZUNIGA trekt in twijfel, of de *Manga* oorſpronglijk inheemsch is, dan of zij door de Spanjaards van de kusten des vasten lands is overgebragt. Hij rekent op eene voor ons onbegrijpelijke wijze het ſuikerriet onder de gewasſen, die de Spanjaards hebben ingevoerd. PIGAFETTA gewaagt uitdrukkelijk van het ſuikerriet in *Zebu*. *Don* SANTYAGE DE ECHABARRE heeft vergeefs getracht den noten- en kastanjeboom te doen tieren. Hij heeft beiden verſcheiden malen aan de bergen van het binnenland en aan den rand der bosſchen gezaaid, doch zonder gevolg.

(†) PIGAFETTA ſchijnt den *Carabao* niet op de eilanden van dezen archipel, waar hij geweest is, aangetroffen te hebben. Hij noemt den buffel ſlechts op *Borneo* met den olifant en het paard. Het woord *Carabao* is Maleitsch.

(§) MARSDEN's *Sumatra* pag. 94. 1 ed.

in de gebergten ook wild of verwilderd. De Spanjaards hebben eerst onze runderſoort, het paard en het ſchaap ingevoerd.

Het hanengevecht, van hetwelk PIGAFETTA reeds gewaagt, is het grootſte vermaak der Indianen. Een goede vechthaan is de trots en wellust van zijn' meester, die hem overal op den arm met zich neemt. Hij wordt in het woonvertrek, aan een' poot vast gebonden, zorgvuldig bewaard. De vechtlust en de moed dezer dieren ontſtaat uit de onthouding, waartoe men hen veroordeeld.

De palmwijn, of liever de brandewijn, is, even als ten tijde van PIGAFETTA, een lievelingsdrank der Indianen. Wij vinden de wijze van denzelven te winnen het eerst in MARCO PAOLO beſchreven.

De bloemſpatel van den kokospalm wordt, alvorens hij zich ſluit, zamengebonden, de punt wordt afgeſneden, en men maakt eene bak van bamboes daaraan vast, waarin het uitvloeijend ſap opgevangen wordt. Men verzamelt dit ſap twee malen op een' dag, en wanneer zoodanig eene bron verdroogt, rijpt op denzelfden boom een andere ſpatel om haar te vervangen. Uit dit ſap, hetwelk versch gedronken, verkoelend is, wordt door eene gepaste behandeling wijn, azijn, brandewijn of ſuikerſyroop bereid (*). Menige kokosboom wordt oog-

(*) De zoete ſyroop der *Pelew-eilanden* wordt flechts van den kokospalm op deze wijze gewonnen. Gegiste of geſtookte drank ſchijnt aldaar geen ingang gevonden te hebben.

oogſchijnlijk door te weligen groei onvruchtbaar, om hetwelk te vermijden men diepe ſneden in den ſtam markt. Maar is een boom op deze wijze onnut geworden dan velt men hem en heeft aan de kool, de onontwikkelde bladen in het midden der kroon, eene welſmakende groente (*).

Eene bijzondere ſoort van *Muſa* (piſang, banane), die geene eetbare vrucht draagt, wordt enkel wegens het vlas gekweekt, dat uit haren ſtam gewonnen wordt, en boven vele anderen de voorkeur ſchijnt te verdienen. De vezels hebben de volle lengte van den ſtam (bij de acht voeten) en zijn van onderſcheiden fijnheid, zoodat uit dezelfde plant het vlas gewonnen wordt, waaruit men de bij uitſtek goede ankertouwen vervaardigt, die hier meest de Spaanſche marine gebruikt, en waaruit men de fijne geſtreepte ſtoffen weeft, waarvan de ſierlijke hemden gemaakt worden, die tot de dragt van dit zindelijk volk behooren (†).

Een palmboom (*Palma de cabello negro*) levert eene

(*) Wij hebben het onvruchtbaar, of, volgens de Spaanſche uitdrukking, dol worden (*tornar loco*) van den kokosboom en het daartegen aangewende middel, inzonderheid op *Guaham* opgemerkt.

(†) De Karoliners vervaardigen ook hunne matachtige ſtoffen uit de vezels der *Muſa*, die, volgens KADOES zeggen, te dien einde, alvorens zij vruchten gedragen heeft, afgeſneden wordt.

eene vaste zwarte bast, die ingelijks tot touwen en kabels bearbeid wordt. (De Chineesche uit rotang gedraaide ankertouwen, die menig zeeman des grooten oceaans gebruiken moet, gelden voor de slechtsten en onvoldoendsten). Deze palmboom wordt wegens zijne nuttigheid aangekweekt en vermenigvuldigd.

Eindelijk moeten nog de bamboes en de rotang onder de nuttigste gewassen van deze hemelstreek gerekend worden.

De Tagaal bouwt met zijn' *bolo* (een mes, dat hij steeds welgeslepen in de schede bij zich draagt, en hem als eenig werktuig bij alle mechanische kunsten en tevens als wapen dient) zelf zijn huis en voorziet hetzelve van de meesten der noodigste gereedschappen en meubelen. De aarde verschaft hem spijze en drank, stoffe tot zijne kleeding, den tabak, de arecanoot en den betel tot zijn vermaak, een vechthaan maakt hem gelukkig. De aarde is hier zoo rijk, de mensch zoo te vreden; hij heeft zoo weinig noodig tot zijn onderhoud en tot zijn vermaak, en heeft dikwijls dit weinige niet!

DE *MARIANES.*

De *Marianes* vormen eene volkanische keten, die in de rigting van het noorden naar het zuiden ligt;

de volkanen en de zetels der onderaardſche vuren zijn in het noorden der keten, waar onvruchtbare rotſen onder de eilanden geteld worden.

Op *Guaham*, het zuidelijkſte en tevens grootſte en voornaamſte, worden ſlechts ligte aardſchuddingen beſpeurd. *Guaham* komt voor van de noordoostzijde als een matig hoog, vlak land, welks oevers ſcherpe ſteilten zijn. De ſtreek om de hoogten en de ſtad draagt een ander karakter en heeft hooge heuvels en ſchoone dalen.

Wij hebben hier geene andere delfſtoffen aangetroffen dan madreporen, kalkſteen en kalkſpath.

Het eiland is boschrijk, de Flora oogſchijnlijk rijk, de vegetatie welig. Het bosch daalt langs de ſteile hoogten tot de zee af, en verſcheiden Rhizophoraſoorten baden op gedekte plaatſen hun loof in den vloed. Niets is te vergelijken met de geuren, die, toen bij wij onze aankomst eene ankerplaats zochten, over de branding naar ons toe waaiden. De oranjeboomen zijn, gelijk andere vruchtboomen van verſchillende ſoorten, bij gemis van de vroegere oppaſſing, verwilderd. Vele ingevoerde planten hebben de Flora aanzienlijk vermeerderd, gelijk, bij voorbeeld, de ſtekelige *Limonia trifoliata*, die niet meer te beteugelen is, en de *Indigofera tinctorio*, waarmede niemand voordeel weet te doen. De broodboom, de kokos, de piſang zijn er in overvloed; de *Magnifera indica* is aangeplant, maar niet inheemsch geworden. Wij vonden hier ſlechts eenigen der plantenſoorten, die het vaste land van

Azië

Azië en den eilanden des grooten oceaans gemeen zijn, bij voorbeeld, de *Baringtonia ſpecioſa* en de *Caſuarina equiſetifolia*; maar wij vermisten de plantenvormen van *Nieuw-Holland*, de Proteaceën, Epeirideën; Myrtoideën en Acaciën met eenvoudige bladen. Wij troffen de meesten der op *Radack* wasſende planten weder aan, waarvan wij naderhand ettelijken op *Luçon* vermisten, bij voorbeeld, de *Toua pinnatifida*, die, offchoon in *Cochinchina* inheemsch en aangebouwd, bij *Manilla* ſchijnt te ontbreken. Er komen twee verſchillende pandanusſoorten voor en verſcheiden rijgenboomen.

Behalve de vledermuizen (wij vonden den *Vampyrus*), is het eenige der op alle eilanden der *Zuidzee* zoo algemeen verſpreide zoogdier de rat. De Spanjaards hebben buiten onze gemeene huisdieren, waarvan hier geen gevonden werd, den *Guanaco* uit *Peru*, en een hert uit de *Philippines* ingevoerd, het laatſte ten tijde van den Gouverneur THOMAS. Velen dezer dieren zijn thans op verſcheiden dezer eilanden verwilderd. Onderſcheiden ſoorten der landvogels komen hier voor, onder anderen ook een valk. Wij bemerkten onder de amphibiën een' iguaan en eene groote zeeſchilpad, en onder de zoophyten eenigen der holothurien, die onder den naam *Trepang*, *Biche de mer* en *Balate*, zulk een' gewigtigen handeltak voor *China* opleveren.

De duistere geſchiedenis der *Mariane-eilanden* is in *Europa* genoegzaam bekend. Wij verwijzen

naar het werk van CHARLES GOBIEN (*), en op deszelfs beoordeelend uittrekfel bij BURNEY (†).

Deze eilanden werden door MAGELLAAN ontdekt; zij heten onder de inboorlingen *Laguas*, de Spanjaards noemden ze *Islas de los Ladrones*, *Islas Latinas* en eindelijk *Marianes*. De vrome zendeling *Don* DIEGO LUIS DE SAN VITORES landde op *Guaham* in het jaar 1661; hij beweerde den volkeren de eenwige zaligheid te brengen, maar hem volgden foldaten en geſchut. Nog voor het einde der eeuw was dit Christelijk werk volbragt en de natie beſtond niet meer!

Deze zoo aanmerkelijke vermindering komt uit de onderwerping voort, waartoe de wapenen hen dwongen. Zij konden, hunne vrijheid beminnende, geen vreemd juk dulden, en hetzelve werd voor hen zoo drukkend, dat zij, onvermogend hetzelve af te werpen, zich veel liever verhingen of op eene andere wijze wanhoopig om het leven bragten. De vrouwen maakten zich opzettelijk onvruchtbaar, en wierpen hare eigen vrucht in het water, overtuigd dat zij door zulk een' vroegen dood, die hen van jammer en ellende verloste, hare kinderen gelukkig maakten. Zij hielden de afhanglijkheid voor de uiterſte en verſchrikkelijkſte ellende; ook kwam hierbij nog eene epidemiſche ziekte, die in het begin

(*) Hiervoor bl. 150 vermeld.

(†) *Chronological History*, Vol. III, p. 271.

gin der achttiende eeuw de overig geblevenen genoegzaam allen wegrukte (*).

Don PEDRO MURILLO VELARDE ſchildert hetzelfde beeld met dezelfde trekken. Wij laten het gaarne aan de Spanjaards over hier het woord te voeren.

De oorſpronglijke volksmenigte bedroeg, volgens JUAN DE LA CONCEPCION, 40,000, en volgens MURILLO VELARDE 44,000 zielen. Het heet dat het getal der menſchen, voormaals over de 60,000, tot op 800 of 900 geſmolten is. Het overſchot der inboorlingen werd in het jaar 1695 op de eilanden *Saypan* en *Guaham*, en na de onmiddelijk daarop volgende krankheid op het laatſte eiland alleen verzameld. Na de volkstelling, zonder jaargetal, die MURILLO VELARDE als de nieuwſte mededeelt, waren er 1738 inwoners voorhanden. De toenemende bevolking was in het jaar 1783 op 3231 en in het jaar 1816 op 5389 zielen geklommen (†).

GOBIEN ſchijnt het eerst de onzinnige ſtelling beweerd te hebben, dat de bewoners der *Marianes* het vuur eerst door de Europeanen hebben leeren ken-

(*) JUAN DE LA CONCEPTION, *Historia general de las Philipinas*, Tom. VII, p. 348.

(†) Men vergete niet, dat men in vroeger' tijd, om de Misſie te verſterken, honderden van *Philippinus* naar *Guaham* verplaatst had, en dat hunne nakomelingen in deze tellingen mederekenen.

kennen. De geſchiedſchrijvers van *Manilla* herhalen deze ſtelling, VELARDE past het zeggen op hen toe: *Nulla Getis toto gens truculentior orbe* (*), en men verwondert zich dat achtingwaardige ſchrijvers, van wie men gezondere critiek verwacht had, zich daardoor tot onverantwoordelijke dwalingen laten verleiden (†).

Deze volksſtam behoort tot de volkenfamilie, die, door karakter, zeden en kunsten verwant, door han-

(*) Er is geene wreedaardiger natie op den geheelen aardbol dan die der Geten.

(†) BURNEY toont ook hier in welke goede handen zich bij hem de grondigſte geleerdheid bevindt, l. c. pag. 312. Hoe zouden bewoners van eilanden, waarop menigvuldige volkanen branden, het vuur niet gekend hebben? PIGAFETTA rekent onder de voorwerpen, waarmede zij zich voeden, het vleesch der vogelen, zonder te melden dat het raauw gegeten wordt. Wij merken in het voorbijgaan aan, dat het zwijn, hetwelk, volgens zijn' reisbeſchrijver, MAGELLAAN, bij zijne aankomst op *Humunu*, ſlachten liet, de ongegronde vooronderſtelling veroorzaakt ſchijnt te hebben, dat MAGELLAAN zwijnen van de *Ladronis* medegenomen heeft. Daarvan zwijgen zoowel MASSIMILIANO TRANSIL, als de *Breve naracio de un Portugues* (bij RAMUSIO) en HERRARA, *Historia de las Indias*, T. II. p. 3, meldt niets daarvan. Alle berigten ſtemmen daarin overeen, dat zich bij het in bezit nemen geene viervoetige dieren daarop bevonden. HERRERA, l. c. ſchrijft deze eilanden de rijst toe, doch zonder eenigen grond.

handel en ſcheepvaart verbonden, de oostelijk van de *Philippines* tot den 180° der lengte gelegen eilanden bewoont. Deze zachtaardige en beminnelijke volkeren ſtaan op geen geringen trap der beſchaving, en de bewoners der *Marianes* wijken in niets voor hunne broederen.

Zij waren in de ſcheepvaart de kunstrijkſten der Karoliners ten minſten gelijk (*). De nog beſtaande werken hunner bouwkunst op *Tinian* en *Saypan* getuigen, dat zij, in dit opzigt, de overigen overtroffen, en wij hebben onder hunne antiquiteiten iets ontdekt dat een' onmetelijken ſtap in de beſchaving

(*) Wij moeten hier in DAMPIERS berigt van de *proas* der *Mariane-eilanden* eene onnauwkeurigheid berispen. De vaartuigen der Karoliners zeilen werkelijk, zoo als in ANSONS reis opgegeven wordt, en gelijk reeds PIGAFETTA aanteekent, met den uitlegger op de windzijde en de vlakke zijde des vaartuigs onder den wind. Het is ook volgens ANSON, dat men in *Engeland* deze vaartuigen naargevolgd heeft. De gang van vier en twintig knopen, dien DAMPIER aan dezelven toeſchrijft, moet overdreven ſchijnen, oſchoon zij ligt, ſnel en inzonderheid veel geſchikter zijn dan onze ſchepen, om ſcherp bij den wind te zeilen. Wij moeten wijders aanmerken, hetgeen bovendien van zelven ſpreekt, dat het roer ſteeds onder den wind geſtuurd wordt, hetwelk ten aanzien der booten van *Radack* in de tot dit werk behoorende afbeelding (titelvignet van het tweede deel) niet in het oog gehouden is.

ving ſchijnt aan te duiden, dien zij allen eilandenbewoners des grooten oceaans vooruit gedaan hebben; wij bedoelen de uitvinding der munten. Wij hebben de voorwerpen, die wij beſchrijven, zelf gezien, en verklaren ze volgens den bevoegdſten gezaghebber, *Don* LOUIS DE TORRES, den vriend der Indianen, den kenner hunner zeden en onzen vriend.

Aan eene grove ſnoer van kokosbast zijn ſchijven van ſchildpad in de gedaante van een' knopenvorm, maar dun als papier, digt aan elkander geregen, en door wrijving van buiten glad geworden. Het geheel vormt een' buigzamen cylinder ter dikte van een' vinger en ter lengte van eenige voeten.

Deze ſnoeren zouden als een middel des handels in omloop geweest zijn, en dezelven te vervaardigen en uit te geven, was ſlechts het regt van eenige weinige opperhoofden.

Schilden van de groote zeeſchildpad zijn onderſcheidenlijk in het midden met een groot, en aan den breederen, dunneren rand met verſcheiden kleine gaten doorboord of hebben ſlechts een enkel gat in het midden. Wie, vermoedelijk onder het zwemmen, eene ſchildpad gedood had, welligt een moeilijk waagſtuk, bragt het ſchild aan het opperhoofd, die, volgens de omſtandigheden der daad, en de daarbij verleende hulp, de gaten daarin boorde; hoe minder, hoe grooter de waarde is. Zoodanige tropheën zullen dan den eigenaar een zeker dwangregt gegeven hebben, om ze, volgens aangenomen gebruik,

bruik, tegen het eigendom van anderen in te ruilen, en in zeker opzigt als een middel van handel en teeken van waarde gegolden hebben.

Terwijl de inwoners van *Guaham*, zegt CROZET, door de beschaving nieuwe kundigheden verwierven, hebben zij in den bouw hunner booten de kunst, die zij van hunne vaderen geërfd hadden, volkomen behouden; zij hadden in dit opzigt niets te winnen (*).

Al moesten wij dit getuigenis, gelijk dat van vroegere reizigers, laten gelden, dan is het toch thans geheel anders gelegen dan ten tijde van ANTON (1748) en DUCLESMEUR (1772). De tegenwoordige bewoners van *Guaham* kennen niet meer de zee, zijn geene schippers, geene zwemmers meer, zij hebben opgehouden booten te bouwen; naauwelijks hollen zij nog boomstammen lomp uit, om binnen de brandingen op den vischvangst te gaan. Het zijn de bewoners der *Karolines* (*Lamureck*, *Ulea* enz.) die, nadat de loots LUITO uit *Lamureck* in het jaar 1788 de wederontdekking van *Guahum* voor zijne eilanden volbragt, sedert het jaar

(*) *Les insulaires de* Guaham *acquérant par la civilisation de nouvelles connoissances, ont parfaitement conservé l'art quils tiennent de leurs ancêtres pour la construction de leurs bateaux; ils n'avaient rien à acquérir dans cette partie.* Nouveau Voyage à la Mer du Sud, par MARION et DUCLESMEUR, redigé sur les plans et les journaux de M. CROZET, pag. 204.

jaar 1805, jaarlijks met eene koopvaardijvloot naar *Guaham* komen en de Spanjaards tegen ijzer van de hen noodige vaartuigen voorzien, die zij voor dezelven op hunne eilanden bouwen. Zij zijn het ook, die op hunne eigen booten de expeditiën des Gouverneurs naar *Tinian* en *Saypan* bevorderen, en de voormaals moeilijke betrekkingen met de *Mariane-eilanden* onderhouden.

Van deze Karoliniſche booten zijn er thans tien of twaalf hier, en men herinnert zich niet dat er ooit zoodanigen op *Guaham* gebouwd werden. Hebben niet ook in vreemde landen gebouwde booten de vroegere zeelieden misleid? ten allen tijde zijn de booten van Karoliners op deze kust vervallen, en nog tusſchen 1760 en 1770 eene boot uit *Eap*, want zoo ver ſtrekken onze op herinnering gegronde berigten.

De tegenwoordige bewoners van *Guaham* zijn tot Spanjaards omgeſchapen (*); zij wonen en kleeden zich als de Tagalen omſtreeks *Manilla*, bouwen rijst voor hunne behoefte, bereiden en drinken den kokoswijn, kaauwen den betel, rooken tabak

(*) Wij gaven den wensch te kennen, met de eigendommelijke zeden, ſpelen en danſen der inboorlingen bekend te worden, en de Gouverneur liet hen voor ons een operaballet uit *Montezuma* in tooneelcostumes uitvoeren, die zich ſints oude tijden in het collegie, de ſchoolgebouwen der Jezuiten bevinden.

bak, en genieten traag tot in hoogen ouderdom (*) de vruchten des wouds, de gaven der gewillige aarde en de zachtheid des hemels.

En hoe zou de nijverheid werkzaam kunnen zijn! Den Gouverneur van dit afgelegen gedeelte der wereld is voor een' korten tijd zijn ambt als een fortuinmiddel verleend. Hij heeft den alleenhandel der kolonie, dit heet dat hij het aanzienlijke klinkende geld (†), dat *Spanje* voor bezoldigingen zendt, behoudt en daarvoor verpligt is zijnen onderbeambten zoo weinige en zulke flechte waren te geven als hij wil (§), daarentegen betaalt de Indiaan geene fchatting, bouwt zelf zijn' tabak en heeft de kerk geene tienden op te brengen.

Zelden leggen thans de galjoenen van *Acapulco* in *Guaham* aan, en flechts bij gelegenheid de Amerikanen, die den handel der noordwestkust drijven. De tegenwoordige Gouverneur der *Marianes* bezit een eigen fchip, eene fraaije brik, waarmede hij de gemeenfchap en den noodigen handel met *Ma-*

(*) Een wakker grijzaard van zes en tachtig jaren en vier maanden woont in *Agāna* met zijne even zoo bejaarde vrouw, de eenige gezellin zijner jeugd en zijns ouderdoms; zij tellen thans honderd vijf en dertig nakomelingen en het zesde geflacht.

(†) Bij de 18000 Piasters jaarlijks, eene opgave, voor wier naauwkeurigheid wij echter niet inftaan.

(§) ZUNIGA, *Historia de las Philipinas*, p. 6.

Manilla onderhoudt, en bovendien den pretanghandel drijft. Hij heeft den Karoliners begonnen aan te moedigen hem dit handelartikel toe te zenden, hetwelk zich in menigte op hunne eilanden bevindt, daar zijn loots, een Engelschman, wegens het gevaar der riffen geweigerd heeft hetzelve van daar te halen. Deze ſtap kan een' grooten en weldadigen invloed op de verdere ontwikkelinggeſchiedenis dezer eilanders bekomen.

De Jezuiten zijn tot de afſchaffing der orde in het bezit der Misſiën gebleven. Zij verbrandden een gedeelte hunner papieren en boeken, toen de Augustijnen hen aflosten en ruimden hen het veld. Daar het in den laatſten tijd aan zendelingen ontbroken heeft, is de zielzorg der *Marianes* aan wereldgeestelijken opgedragen geworden. De eilanden zijn in twee kerspels verdeeld, dat van *Agaña* en dat van *Rota*, welk laatſte een gedeelte van het eiland *Guaham* in zich bevat; beiden ſtaan eigenlijk onder den Bisſchop van *Zebu*, maar die wegens te groote afgeſcheidenheid het beſtuur derzelven aan den Aartsbisſchop van *Manilla* overlaat. De kapellanen zijn jonge Tagalen uit *Manilla*, wien de Spaanſche taal tot de uitoefening van hun ambt genoegzaam is. In *Agaña* is het gebouw der Missie.

Op het eiland *Rota* is thans een vast etablisſement onder het opzigt van een' officier, daarentegen zijn er geene woningen op het eiland *Tinian*. Hetzelve wordt ſlechts bezocht om den aanbouw van de rijst te bezorgen. Men zeide ons dat op *Tinian* zich

zich runderen, zwijnen en geiten, op *Saypan* runderen en zwijnen en op *Agrigan* zwijnen en geiten verwilderd bevonden.

Er hebben zich eenige Karoliners, die den doop ontvangen hebben, op *Guaham* nedergezet. Wij vonden ſlechts weinigen van hen aanwezig; verſcheiden hadden van den Gouverneur verlof bekomen om de hunnen op hunne eilanden te bezoeken, en waren in het vorige jaar met de flotille van *Lamureck* derwaarts heen vertrokken.

De handel van dezen oceaan maakt voor de zeevarenden, in wier bezit hij zich bevindt, dergelijke nederzettingen op de oostelijke eilanden zeer wenſchelijk. De betrekkingen op de *Sandwich-eilanden* maken aldaar den menſchenroof gemakkelijk, en het eiland *Agrigan*, een der noordelijkſten der *Marianes* ſchijnt tot zulk eene nederzetting bij uitſtek geſchikt, niettegenſtaande hetzelve bergachtig en ter bebouwing ongeſchikt is, zelfs geene runderen voeden kan en geene gedekte ankerplaats oplevert.

Kapitein BROWN was in het jaar 1809 of 1810 met het ſchip *Derby*, uit *Boston*, op *Atuei*. Op dit eiland kwam de Heer JOHNSON bij hem, ſcheepsbouwmeester des konings, die wegens een ongeval dat een ſchip getroffen had, in ongenade gevallen was. Men ligtte de ankers gedurende den nacht, en ontvoerde veertien vrouwen, die zich aan boord bevonden. Men naderde het eiland *Oniheau*. Eene boot bragt ververſchingen van land. Zij werd afgewacht, zeven man, die zich op dezelve bevonden,

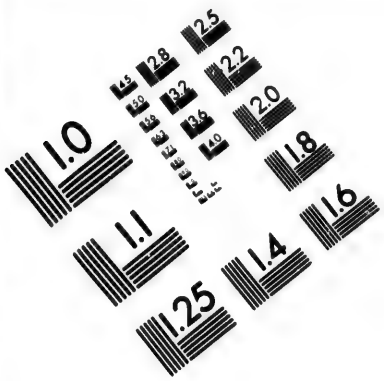

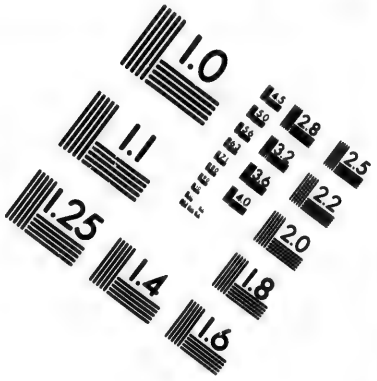

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

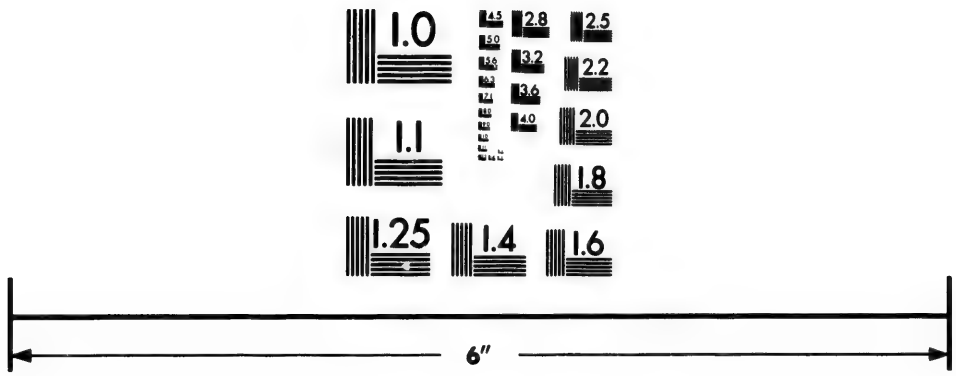

Photographic Sciences Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

den, werden in het ſchip opgenomen, vervolgens de boot zelve opgehaald en men rigtte den koers naar *Agrigan*. Dit eiland werd gemist, hetzelve bevond zich in het noorden; men zocht, om niet met tijdverlies tegen den wind op te worstelen, op een der zuidelijker eilanden te landen. Dit geſchiedde op *Tinian*. Hier bleven twee partijen, eene van de zijde van JOHNSON met vier man en de Sandwichers (dezen zouden een vaartuig bouwen, om naar *Agrigan* over te gaan), van de andere zijde de tweede ſtuurman des ſchips met drie man, die, uit den dienst ontſlagen, eene barkas, die zij van den Kapitein bekwamen, tot een ſchip bearbeiden wilden, om deze zee op handelſpeculatiën te bevaren. De Sandwicher boot werd aan de uitgezetten overgelaten, beiden partijen gingen naar *Saypan*, welk eiland hen beter timmerhout opleverde, en verrigtten daar hun werk; maar de Sandwichers dachten aan hunne vrijheid, aan de wraak en hun vaderland. Toen de ſtuurman zijn vaartuig gereed had, hetwelk zij meenden te gebruiken om naar hun vaderland te keeren, namen zij de gelegenheid waar om de geſcheidenen en weerloozen te overvallen; de ſtuurman en een blanke werden gedood; de oorlog woedde.

Men had ondertusſchen op *Guaham* vernomen, dat zich vreemdelingen op *Saypan* en *Tinian* onthielden. De Gouverneur *Don* ALEXANDRO PARRENO zond derwaarts en het was midden in deze bloedige twisten dat in Junij 1810 JOHNSON met vier blanken,

ken, twee negers, de zeven Sandwichers en vijftien Sandwicherinnen naar *Guaham* gevoerd werd, waar hij zich nog bevindt.

In Mei 1815 werd op bevel van den Kapitein-Generaal der *Philippines*, *Don* JOSE GORDOQUE, een etablisſement op *Agrigan* opgeheven, en veertig menſchen, waaronder een Amerikaan, drie Engelſchen en de overige Sandwichers waren, naar *Guaham* overgebragt.

Men weet uit verſcheiden geloofwaardige berigten dat zich bereids een nieuw etablisſement op *Agrigan* bevindt. Volgens het tegenwoordig bevel van den Kapitein-Generaal te dezen aanzien wordt den nederzettingen aldaar geen hindernis meer in den weg gelegd; de koloniſten moeten ſlechts de opperheerſchappij der Spanjaarden erkennen, en een Spanjaard moet als opperhoofd derwaarts gezonden worden. Men heeft tot heden toe nog niemand derwaarts gezonden.

Guaham herinnert aan den in *Europa* bekend geworden naam van den Gouverneur THOMAS.

In den *Nouveau voyage à la Mer du Sud* wordt zijner met lof gedacht, en de Abt RAYNAL wijdde hem op zijne wijze tot de onſterfelijkheid in. LAPEYROUSE vond hem kort daarop te *Manilla* in handen van de inquiſitie, en ſchreef zulks toe aan de loffpraken van den wijsgeer. Met betere plaatskennis twijfelen wij echter of dit onregt aan den Franſchen verlichter toe te ſchrijven zij.

De inquiſitie treft, gelijk het toeval onder de aan

zienlijken en rijken, ieder die flechts als offer aangeduid wordt, en het is iets gewoons, dat vrouwen in huislijke oneenigheden den arm des heiligen geregts voor hare eigen zaak wapenen. De goederen der veroordeelden vallen het geregt ten deel en flechts de arme en onbekende mensch leeft in veiligheid.

UITTREKSEL UIT DE ARCHIVEN VAN *SANTYGNACIO DE AGAÑA.*

	Get. der inwon.	Ver-meerd.	Ver-mind.
1783, het eerste der regering van *Don* FELIPE DE CERAIN.	3231	—	—
1784, ...	3213	—	18
1785, ...	3292	72	—
1786, ...	3301	9	—
1787, het eerste der reg. van *Don* JOSE DE ARLEGUI Y LEOZ.	3344	43	—
1788, ...	3433	89	—
1789, ...	3501	68	—
1790, ...	3564	63	—
1791, ...	3630	66	—
1792, ...	3680	50	—
1793, ...	3584	—	96
1795, het eerste der regering van *Don* MANUEL MURO.	3500	—	84
1796, ...	3643½	143	—
1797, ...	3789	146	—
1798, ...	3935	146	—
Transporteren		895	198

	Get. der inwon.	Vermeerd.	Vermind.
Transport		895	198
1799, ...	4001	66	—
1800, ...	4158	157	—
1801, ...	4245	87	—
1802, ...	4249	4	—
1803, het eerste der regering van *Don* VICENTE BLANCO.	4303	54	—
1804, ...	4308	5	—
1805, ...	4354	46	—
1806, het eerste der reg. van *Don* ALEXANDRO PARRENO.	4442	88	—
1807, ...	4545	103	—
1808, ...	4690	140	—
1809, ...	4804	114	—
1810, ...	4845	41	—
1811, ...	4958	113	—
1812. het eerste der reg. van *Don* J. DE MEDINILLA Y PINEDA.	4921	—	37
1813, ...	5049	128	—
1814, ...	5232	183	—
1815, ...	5315	83	—
1816.	5389	74	—
Vermeerdering		2393	235
Vermindering		235	

Totale Vermeerdering 2158

Santygnacio de Agana, Hoofdſtad der *Marianeeilanden*, den 27ſten November 1817.

BERIGTEN WEGENS DE EERSTE PROVINCIE DES GROOTEN OCEAANS.

Nieuwe Bronnen. — KADOE, *Don* LUIS DE TORRES. — *Geographisch overzigt.*

(Met eene kaart).

Na de ontdekkingen van SAAVEDRA, 1528, VILLABOBOS, 1542, LEGASPI, 1565, en anderen, en de ontdekking der *Karolines* (misschien *Eap*) door LAZEANO, 1686, verzamelde de Jezuit PAUL CLAIN, in 1697 op de *Philippines* de eerste bepaalde berigten, aangaande de eilanden, die naderhand de *Karolines* genoemd werden, van inboorlingen dezer eilanden, die de storm op *Samal* geworpen had. Wij vernamen tevens dat deze eilanders dikwijls, nu toevallig, dan opzettelijk, deze kusten bezoeken. *Lettre du* P. PAUL CLAIN. *Lettres édifiantes*, Tom. I. pag. 112. *Aux Jésuites de France, par* CHARLES GOBIEN, Tom. VI. met de kaart van SERRANO, die geene opmerkzaamheid verdient.

De zendelingsijver ontwaakt; alle Monarchen der aar-

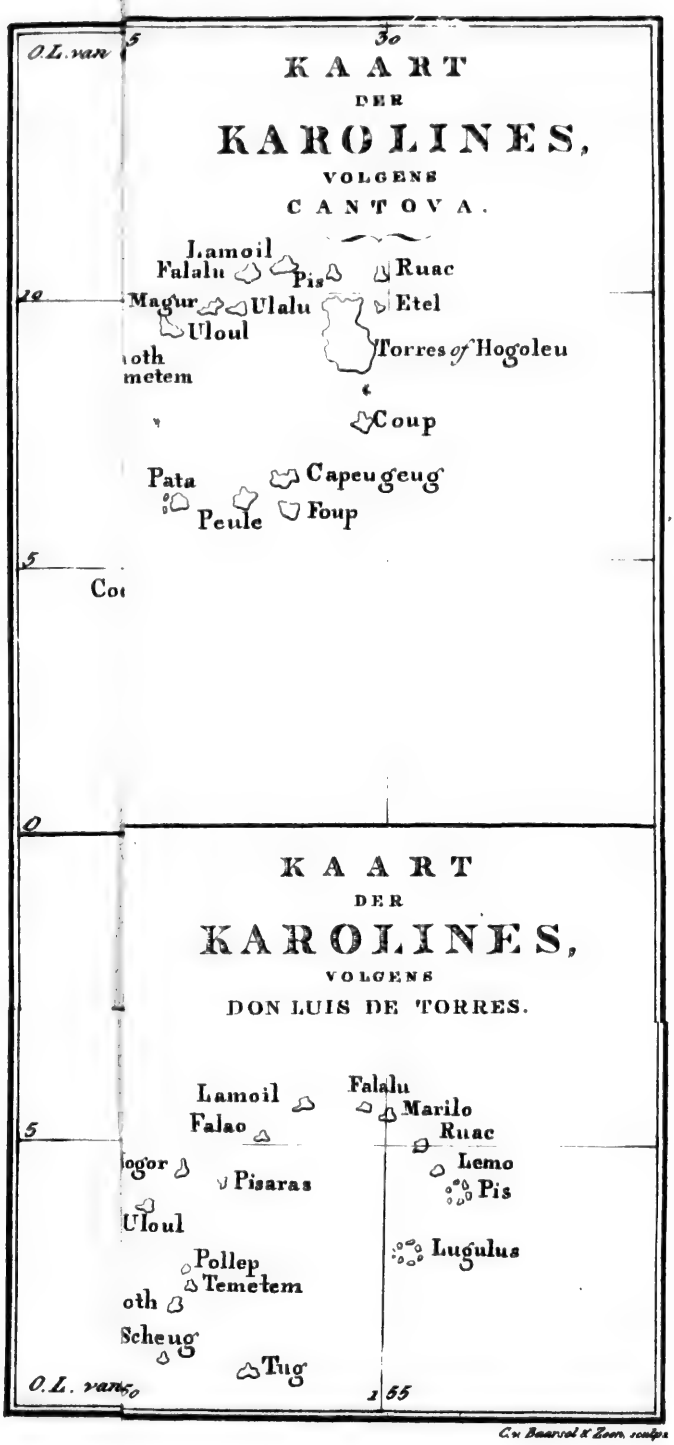
O.L. van
5
30
KAART
DER
KAROLINES,
VOLGENS
CANTOVA.
Lamoil
Falalu
Pis
Ruac
10
Magur
Ulalu
Etel
Uloul
Torres of Hogoleu
oth
metem
Coup
Pata
Capeugeug
Peule
Foup
5
Co
0
KAART
DER
KAROLINES,
VOLGENS
DON LUIS DE TORRES.
Lamoil
Falalu
Marilo
Falao
5
Ruac
Lemo
ogor
Pisaras
Pis
Uloul
Lugulus
Pollep
Temetem
oth
Scheug
Tug
O.L. van
50
155
C.v. Baarsel & Zoon, sculpsit

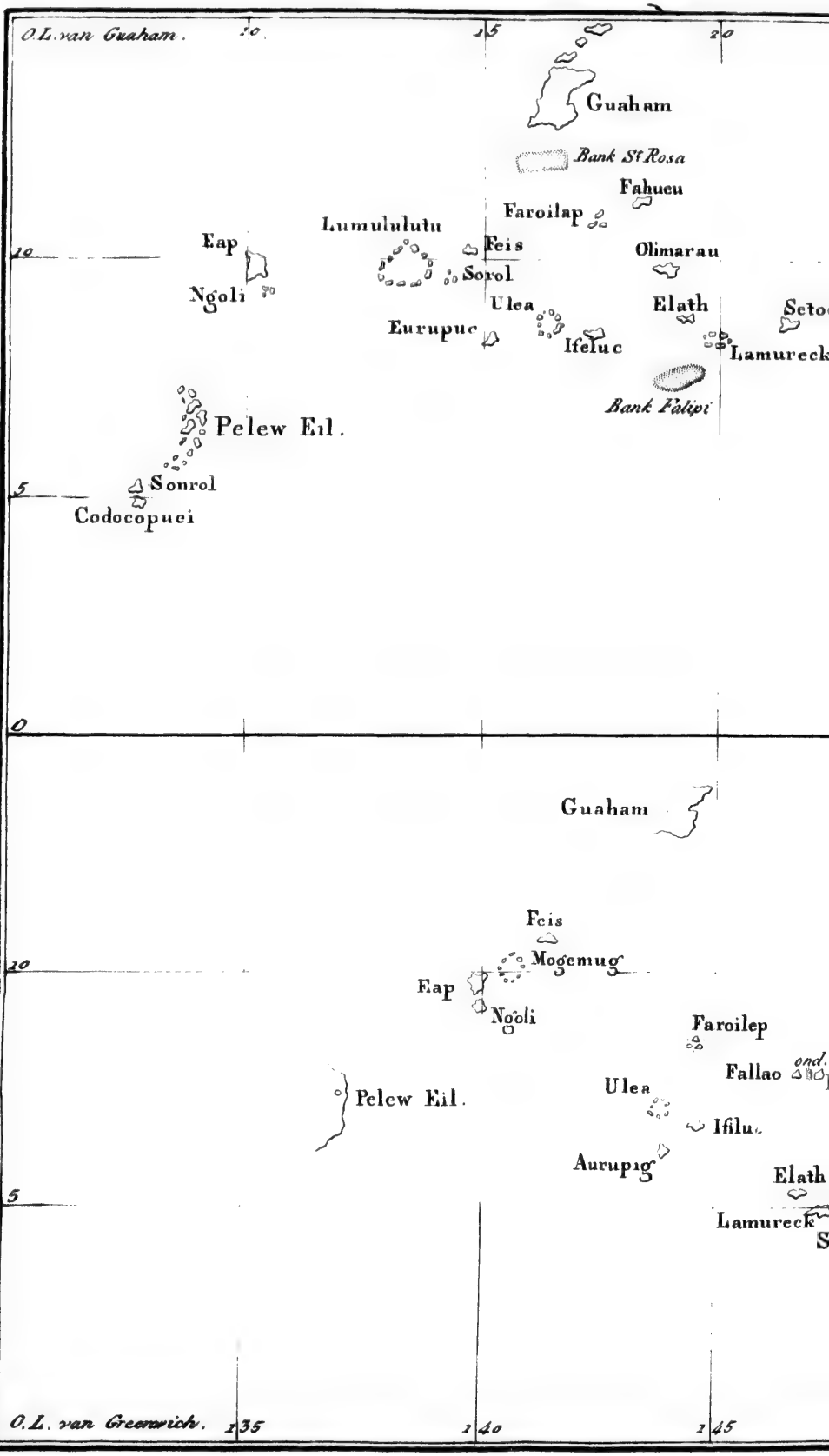
O.L. van Guaham.
10
15
20
Guaham
Bank St Rosa
Fahueu
Faroilap
Lumululutu
Eap
Feis
Olimarau
10
Sorol
Ngoli
Ulea
Elath
Eurupuc
Ifeluc
Lamureck
Bank Palipi
Pelew Eil.
5
Sonrol
Codocopuei
0
Guaham
Feis
Mogemug
20
Eap
Ngoli
Faroilep
Fallao
Pelew Eil.
Ulea
Ifilu
Aurupig
Elath
5
Lamureck
O.L. van Greenwich.
135
140
145

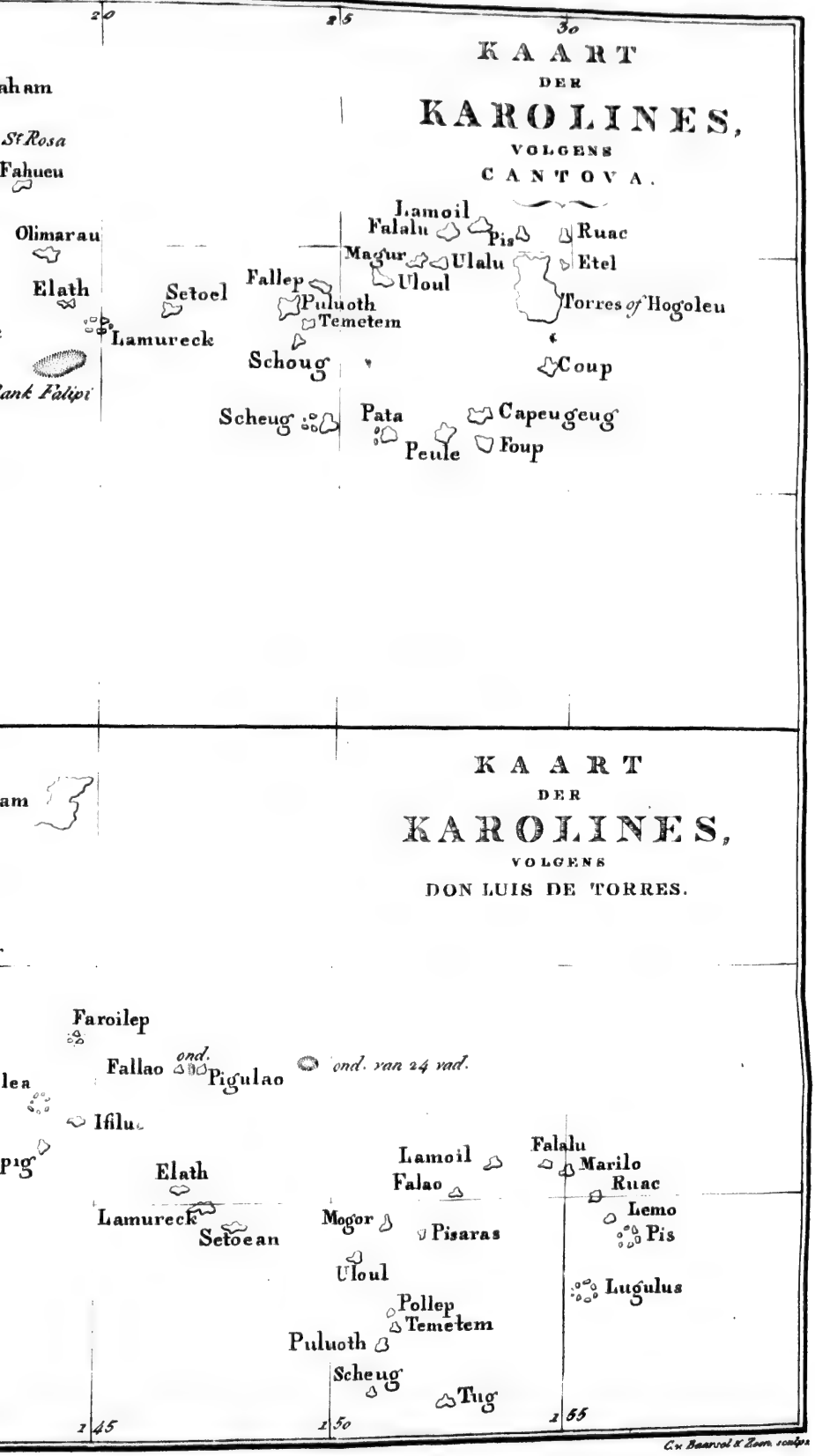
KAART
DER
KAROLINES,
VOLGENS
CANTOVA.
Olimarau
Elath
Setoel
Fallep
Puluoth
Temetem
Lamureck
Schoug
Lamoil
Falalu
Pis
Ruac
Magur
Ulalu
Etel
Uloul
Torres of Hogoleu
Coup
Scheug
Pata
Capeugeug
Peule
Foup
KAART
DER
KAROLINES,
VOLGENS
DON LUIS DE TORRES.
Faroilep
Fallao
ond.
Pigulao
ond. van 24 rad.
Ifilu
Elath
Lamureck
Setoean
Lamoil
Falao
Falalu
Marilo
Ruac
Lemo
Pis
Mogor
Pisaras
Uloul
Lugulus
Pollep
Temetem
Puluoth
Scheug
Tug
145
150
155

aarde worden aangespoord ons de uitbreiding van de leer der Christenen bevorderlijk te zijn. Verscheiden schepen worden in *Manilla* uitgerust, die een voor het geluk en de onafhanglijkheid der volken gunstig toeval van hun doel terug houdt. Eindelijk landen de vaders CORTIL en DUFFRON op *Sonsorol* in het jaar 1710. Wind en stroom verwijderen weldra het schip; de zendelingen zijn verlaten, en verijdeld wordt iedere onderneming om hen te hulp te komen. *Aux Jésuites de France.* J. B. DU HALDE, Tom. VI. *Relation en forme de Journal*, Tom. VI. pag. 75. *Lettre du* P. CAZIER, Tom. XVI.

Pater CANTOVA verzamelt in 1722 op *Guaham* van de op de kust vervallen eilanders uit *Ulea* en *Lamureck* de volstandigste berigten wegens de *Karolines*, en ontwerpt eene kaart van deze eilanden die alle aandacht verdient; zijn hart ontvlamt in ijver om het Christendom op dezelven te verbreiden. *Lettre du* P. J. A. CANTOVA, Tom. XVIII, pag. 188 met de kaart.

De geschiedschrijvers van *Manilla* hebben deze geschiedenissen zorgvuldig uit de bronnen bijeen gebragt. *Historia de la Provincia de Philipinas, por el Padre* PEDRO MURILLO VELARDE, *de la Compañia de Jesus.* Manila, 1749, Tom. II. *Historia general de Philipinas, por* JUAN DE LA CONCEPCION, Tom. IX. C. 4. pag. 151 en Tom. X. C. 9. pag. 239. Wij ontleenen hetgeen volgt uit het laatste werk.

Het gelukt CANTOVA tot de volkeren der *Karolines* gezonden te worden. Hij wordt in het jaar 1731 met Pater VICTOR UVALDUC van *Guaham* naar *Mogmug* overgebragt, en eene Misfie wordt op het eiland *Falalep* gevestigd. Pater VICTOR doet eene reis naar de *Marianes*. Toen hij met nieuwe hulp voor de Misfie in 1753 wederkeert, is de plaats, waar dezelve geflaan had, verwoest en verlaten. Hij vervolgt zijne moeilijke reis naar *Manilla*. Zij vernamen van een' gevangenen, dien zij ontvoerden, dat tien dagen na het vertrek van Pater VICTOR, den 9den Julij. 1731 Pater CANTOVA geroepen werd, onder voorwendfel van een' volwasfenen op *Mogmug* te doopen. Hij ging met twee foldaten er heen en vond alles in de wapenen. Zij zeiden dat hij eene nieuwe wet in de plaats van hunne oude wilde uitvoeren, en doorboorden hem met drie lansfteken, twee in de zijden en eene in het hart; zij doodden ingelijks de foldaten en wierpen hen in de zee, maar zij ontkleedden den Pater, en verwonderden zich dat hij zoo blank was en begroeven hem onder een klein dak. Naderhand overvielen zij onverziens de op *Falalep* teruggeblevenen; dezen konden flechts in de haast hunne kleine ftukken affchieten, doodden dus vier Indianen en

(*) Zoo begraven zij hunne eigene doden; de Pater werd als een vorst en het paar foldaten als lieden uit het volk behandeld.

en kwetsten anderen met het zwaard, maar hunne verdediging was vruchteloos. De gezamentlijke Spanjaards, die op het eiland waren, veertien in getal, werden gedood, en flechts een' jonge Tagaal gefpaard, facristain van den Pater, dien de chef van het eiland tot zijn' zoon aangenomen had.

Deze zelfde gevangene verklaarde dat de vertrouweling des Paters, eene zekere DIGAL, dien hij op *Guaham* gedoopt had, de voornaamfte aanlegger van dit oproer geweest was. Op deze wijze eindigt de gefchiedenis der Miflie op de *Karolines*.

Later worden wij met eene enkele groep dezer eilanden bekend gemaakt in het *Account of the Pelew islands, from the journals and communications of Captain* HENRY WILSON, *by* GEORGE KEATE, *Esq.* 5 *ed.* Rondon 1803.

BURNEY berigt in het 1fte *chapter* van het 5de deel zijner *Chronological History*, uitvoerig uit de bronnen hetgeen de *Karolines* betreft. Hij voert bij den dood van CANTOVA een gedenkfchrift aan van den Gouverneur der *Philippines*, dat ons niet onder het oog gekomen is. Het 5de *chapter* behelst eene volftandige daarftelling van onze geographifche kennis der eilanden, die de Spanjaards onder den naam *las Carolinas* begrijpen.

Wij vinden ons genoopt om de *Karolines*, waarbij de *Pelew-eilanden* en de westelijker gelegen groepen te tellen zijn, met de bijna op gelijke breedte oostelijker gelegene eilanden tot die, welken KRUSENSTERN naar de hoofdontdekkers van dezelven

de *Gilberts- en Marshals-eilanden* noemt, en met de *Marianes* in het noorden der *Karolines* onder een gezigtpunt en onder de benaming van westelijke of eerste provincie des grooten oceaans te vereenigen.

KRUSENSTERN heeft in zijne *Beiträgen zur Hydrographie*, Leipzig 1819, de ontdekkingen, die de nieuwere reizigers in deze zeestreek gedaan hebben, onder verscheiden hoofdstukken verzameld en met groote geleerdheid afgehandeld. Hij heeft daarbij inzonderheid de *Memorias* van *Don* JOZEF ESPINOSA Y TELLO, Madrid, 1809, gebruikt.

TUCKEY heeft in zijne *Maritim Geography and Statistics*, Londen 1815, doordien hij de bronnen, volgens welken hij de ligging van twijfelachtige eilanden (*Lamurca*, *Hogoleu*) bepaalt, verzuimt op te geven, zijn werk van alle vertrouwen beroofd.

ARROWSMITHS *Chart of the Pacific Ocean* met de *additions to* 1817 schijnt ons van grooter gezag.

Het is hier de plaats, daar wij ons zetten om onze eigen ondervindingen en verzamelde berigten, aangaande de eilanden en volkeren dezer Provincie, mede te deelen, wegens de nieuwe bronnen, die wij tot derzelver kennis aanvoeren, rekenschap te geven.

Deze bronnen zijn de mededeelingen van onzen vriend en reisgenoot KADOE en die van *Don* LUIS DE TORRES op *Guaham*, die aan CANTOVA's brief en kaart aansluiten.

Wij hadden in het begin van 1817 in het uiterste

oos-

oosten dezer provincie op de groep *Otdia* en *Kawen* der eilandenketen *Radack* met het minzaam volk, dat dezelve bewoont, kennis gemaakt en vriendſchap geſloten. Toen wij daarop de groep *A-ur* derzelfde eilandenketen invoeren, de inboorlingen op hunne kano's ons te gemoet kwamen, en zoodra wij het anker geworpen hadden, bij ons aan boord klommen, trad uit hun midden een man voor, die in verſchillende opzigten zich van hen onderſcheidde. Hij was niet regelmatig getatoueerd, gelijk de Radackers, maar had onduidelijke figuren van visſchen en vogelen enkel en in rijen om de knie, aan de armen en op de ſchouders. Hij was van eene gedrongener geſtalte, helderder kleur en gekroesder haar dan zij. Hij ſprak ons aan in eene taal, die, van de Radakſche verſchillende, ons volkomen vreemd klonk, en wij beproefden even vruchteloos de taal der *Sandwich-eilanden* met hem te ſpreken. Hij maakte ons begrijpelijk dat hij voornemens was op ons ſchip te blijven, en ons op de verdere reis te verzellen. Zijn verlangen werd hem toegeſtaan. Hij bleef van het oogenblik af bij ons aan boord, ging op *A-ur* ſlechts eenmaal met verlof aan land, en volhardde bij ons; hij bleef onze trouwe medgezel, werd met de officieren gelijk gerekend en van allen bemind, tot onze terugkomst op *Radack*, waar hij met een ſnel veranderd beſluit verkoos zich neder te zetten, om de bewoner en uitdeeler onzer geſchenken onder onze behoeftige gastvrienden te zijn. Niemand kon van den mensch-

lievenden geest onzer zending doordrongener zijn dan hij.

KADOE, een inboorling der eilandengroep *Ulea*, in het zuiden van *Guaham*, van eene onedele geboorte, maar de vertrouwling zijns Konings TOUA, die zijne verrigtingen op andere eilanden door hem bezorgen liet, had op vroegere reizen de keten der eilanden, met welken *Ulea* verkeert, in het westen tot aan de *Pelew-eilanden*, en in het oosten tot aan *Setoan* leeren kennen. Hij was op eene laatste reis van *Ulea* naar *Feis* met twee zijner landslieden en een' chef uit *Eap*, welke laatste naar zijn vaderland terugkeeren wilde, toen een storm hunne boot uit het vaarwater bragt. De reizigers, als wij hunner onvolkomene tijdrekening geloof mogen geven, zwierven acht maanden op de open zee. Drie maanden strekte hun zuinig gespaarde voorraad, vijf maanden onderhielden zij zich, zonder zoet water, enkel van vischen, die zij vingen. Om den dorst te lesschen haalde KADOE, in de diepte der zee duikende, koeler, en, zoo hij meende, ook minder zout water in eene kokosschaal op. De noord-oostpassaat dreef hen eindelijk naar de groep *A-ur* van de keten *Radack*, waar zij zich in het westen van *Ulea* geloofden te bevinden. KADOE had van een' grijzaard op *Eap* kennis van *Radack* en *Ralick* gekregen. Reizigers van *Eap* zouden eens op *Radack*, en wel op de groep *A-ur* vervallen zijn, en van daar over *Nugor* en *Ulea* den terugweg naar *Eap* gevonden hebben. De namen *Radack* en *Ralick* waren insgelijks een' inboorling uit *Lamurcck* bekend, dien

dien wij op *Guaham* aantroffen. Er vervielen dikwijls booten uit *Ulea* en de omliggende eilanden op de oostelijke eilandenketens, en nog leven op de zuidelijke groep *Arno* der keten *Radack* vijf inboorlingen uit *Lamureck*, die een zelfde lot op denzelfden weg daar heen gevoerd heeft. De opperhoofden van *Radack* beschermden de vreemdelingen tegen de kwalijkgezinden van hun volk, wier hebzucht het ijzer, hetwelk genen bezaten, had gaande gemaakt. Men treft de edelmoediger gevoelens steeds bij de hoofden aan.

De inwoners van *Ulea*, die in ruimer omstandigheden en uitgebreider verkeer leven dan de Radackers, overtreffen hen in menig opzigt. KADOE stond in een zeker aanzien op *Radack;* hij mogt, toen wij deze eilanden bezochten, sedert omtrent vier jaren op dezelven aangeland zijn. Hij had twee vrouwen op *A-ur*, en bij de eene een' zoon, die reeds begon te spreken.

Onze verschijning verspreidde in *A-ur*, waar men nog geene Europeanen gezien had, schrik en ontsteltenis. KADOE, die veel gereisd en ondervonden had, en zich op dien tijd op een afgelegen eiland der groep bevond, werd dadelijk gehaald, en men vroeg hem om raad, hoe men de magtige vreemdelingen bejegenen zou, die men voor boosaardige menschenеters aanzag.

KADOE had van de Europeanen veel vernomen, zonder dat hij ooit een hunner schepen had gezien. Hij sprak zijnen vrienden moed in, waarschuwde

hen

hen voor diefstal, en verzelde hen aan ons schip, met het vast besluit bij ons te blijven en in de hoop door ons weder in zijn lieve vaderland te geraken, daar er eens een Europeesch schip in *Ulea* geweest was, op een' tijd, dat hij zelf afwezig was.

Een zijner landslieden en lotgenoot beproefde vergeefs hem van zijn voornemen af te brengen, en zijne vrienden bestormden hem vruchteloos met angstige gebeden; hij was toen onverwrikbaar. Een andere medgezel van KADOE, het opperhoofd van *Eap*, dien wij in het gevolg van den Koning LAMARY bij *Udirick* aantroffen, nam hetzelfde besluit en voedde dezelfde hoop als onze vriend. Hij was een zwakke grijzaard; zijn verzoek vond geen gehoor. Het was moeilijk hem te bewegen om ons schip te verlaten, waarop hij schreijende in de houding bleef liggen, door welke hij ons zijn verzoek had gezocht te verzinnelijken. Wij hielden hem zijn' ouderdom en de ongemakken der reis voor: hij bleef bij zijn voornemen; wij beduidden hem dat onze voorraad slechts op een zeker getal menschen berekend was: hij stelde ons voor onzen vriend KADOE hier te laten, en hem in diens plaats mede te nemen.

Wij moeten de gemakkelijke en welvoegelijke wijze roemen, waarmede KADOE zich naar onze gebruiken wist te schikken. De nieuwe betrekkingen, waarin hij zich verplaatst vond, waren moeilijk te be-

beoordeelen, te behandelen. Hij, een man uit het volk, werd onvoorziens onder de rijke en magtige vreemdelingen gelijk een' hunner edelen aangezien, en de matrozen dienden hem als een' der officieren. Wij willen de misslagen niet verzwijgen, die hij in het eerst beging, maar die hij te snel en te ligt weder goed maakte, om strenge berisping te verdienen. Toen kort na zijne opneming onder ons opperhoofden van *Radack* bij ons aan boord kwamen, nam hij de houding en gebaarden aan, die slechts genen voegden: eene erglooze bespotting van hunnen kant was zijn verdiende loon; het gebeurde niet voor de tweedemaal. Hij zocht in het eerst den gang en de manieren des bevelhebbers naar te volgen, doch liet dit van zelven na. Het is niet te verwonderen dat hij de matrozen in het eerst voor slaven aanzag. Hij gebood eens den jongen hem een glas water te brengen; deze nam hem stil bij den arm, bragt hem bij het watervat en gaf hem de nap in de hand, waaruit de anderen dronken. Hij leide er zich op toe om zich onze zeden en gebruiken eigen te maken, naar welken hij zich spoedig leerde schikken, gelijk hij zich onze uiterlijke welvoeglijkheid in den omgang en aan tafel had weten eigen te maken.

KADOE leerde allengs de kracht onzer geestrijke dranken kennen. Men wil bemerkt hebben dat hij zich in het eerst brandewijn van de matrozen geven liet. Toen daarop een matroos gestraft werd, bedeelde men hem dat zulks geschiedde wegens het hei-

heimelijk drinken van het vuur, gelijk hij den brandewijn noemde. Hij dronk nooit weder brandewijn, en wijn, waarvan hij veel hield, flechts met matigheid. Het gezigt van dronken menfchen, dat hij op *Unalaska* had, maakte hem met zelfgevoel waakzaam over zich zelven. Hij bezwoer in het eerst den wind tot ons voordeel, naar het gebruik van *Eap;* wij lachten, en hij lachte mede om deze bezweringen, die hij naderhand flechts uit fcherts en om ons te vermaken herhaalde.

Kadoe had gevoel, verftand en geest; hoe nader wij elkander leerden kennen, hoe liever wij hem kregen. Wij vonden flechts bij zijn aangenaam karakter eene zekere traagheid aan hem te beftrijden, die zich tegen onze oogmerken verzettede. Hij wilde gaarne flechts zingen of flapen. Toen wij wegens de eilanden, die hij bereisd of waarvan hij kennis had, berigten van hem zochten te bekomen, beantwoorde hij flechts de vragen; die wij hem deden, en dezelfde vraag niet gaarne twee malen, terwijl hij zich beriep op hetgeen hij reeds gezegd had. Wanneer in den loop des gefpreks iets nieuws te voorfchijn kwam, dat wij hem verweten verzwegen te hebben, dan zeide hij gelaten: „ Dat hebt „ gij mij niet eer gevraagd." Daarbij was zijn geheugen niet zeker; hij herinnerde zich alles flechts allengs, en wij geloofden tevens te bemerken dat de menigte en veelvuldigheid der voorwerpen, die zijne opmerkzaamheid bezig hielden, vroegere indrukken bij hem wegwischten. De liederen, die hij

hij in verſcheiden talen zong, en van de volken, onder welken hij verkeerde, geleerd had, waren, om zoo te ſpreken, het boek, waarin hij opheldering of bewijs zocht, van hetgeen hij zeide.

KADOE hield onder ons zijn journaal, volgens maanden, met knopen, die hij in eene ſnoer leide; doch dit journaal ſcheen ons ſlordig gehouden te worden, en wij konden uit zijne rekening niet wijs worden.

Hij was niet onleerzaam en niet zonder weetgierigheid. Hij ſcheen wel te begrijpen wat wij hem wegens de gedaante der aarde en onze nautiſche kunst aanſchouwlijk zochten te maken; maar hij was zonder volharding, inſpanning vermoeide hem, en hij keerde uitwijkend tot zijne liederen terug. Hij gaf zich eenige moeite om ſchrijven te leeren, waarvan hij het nut begrepen had, maar het wilde geheel niet gelukken. Wat men hem zeide om hem aan te moedigen benam hem ganſchlijk den moed; hij beproefde het nu en dan weder, en liet het eindelijk geheel blijven.

Hij ſcheen hetgeen wij hem van de maatſchappelijke orde in *Europa*, van onze zeden, gebruiken en kunsten berigtten met open zin aan te nemen. Het gevoeligſte was hij nogtans voor de vreedzame avantuurlijkheid onzer reis, waarmede hij het oogmerk verbond den ontdekten volkeren mede te deelen wat voor hen goed en nuttig was; hij verſtond zeker hoofdzakelijk daaronder hetgeen tot voedſel dient, maar erkende ook wel, dat onze meer-

meerderheid op onze grootere kennis berustte, en hij eerde en diende, naar mogelijkheid, onzen onderzoeklust, zelfs wanneer deze ook menigen beſchaafden onder ons zeer matig ſcheen.

Toen wij op *Unalaska* aangekomen waren, en hij deze barre, van alle boomen ontbloote aarde beſchouwd had, ſpoedde hij zich om ons aan te ſporen ettelijke kokosnoten die wij nog aan boord hadden, en waarbij hij nog eenigen geven wilde die hem behoorden, hier op geſchikte plaatſen te zaaijen. Hij drong, ons het gebrek der inwoners voorhoudende, op eene proefneming aan, en liet zich ongaarne overreden dat zulks volkomen nutteloos was.

De natuur trok het meest zijne opmerkzaamheid en nieuwsgierigheid. De runderen op *Unalaska*, die hem het eerst herinnerden, dat hij die vroeger op de *Pelew-eilanden* gezien had, hielden hem aanhoudend bezig, en hij liep hen dagelijks op de weide na.

Niets op de ganſche reis vermaakte hem meer dan het gezigt der zeeleeuwen- en zeebeerenkudden op het eiland *St. George* (*).

Ge-

(*) Toen wij, van het eiland *St. George* aan boord teruggekeerd, ons wegens de zeeleeuwen onderhielden, met wier gang en geluid op eene grappige wijze naar te bootſen KADOE zich en ons vermaakte, werd hij met oogſchijnlijken ernst gevraagd of hij ook hunne nesten en eije-

Gelijk KADOE gedurende de reis veronachtzaamde ſtukken ijzer, glasſcherven en al het door ons weggeworpene, wat voor zijne landslieden waarde kon hebben, zorgvuldig opraapte en bewaarde, zocht hij op *Unalaska* aan den oever alle tot ſlijpſteenen bruikbare ſteenen op. Wij hebben dezen zachtmoedigen man ſlechts eenmaal in bedwongen gramſchap en gemelijkheid gezien; dit was toen hij in den loop der reis deze ſteenen op de plaats, waar hij die bewaard had, vergeefs zocht, en de klagt, die hij deswegens deed, weinig gehoor vond. Hij was in zijne welmenendheid gekrenkt.

KADOE was in zijne armoede milddadig en erkentelijk in zijn hart. Hij diende degeenen onder ons die hem beſchonken hadden, en nam op *OWeihee* de gelegenheid waar om door den verſtandigen handel, dien hij met de kleine waren dreef, waarmede wij hem verrijkt hadden, ons en de matrozen, die hem hadden gediend, tegengeſchenken te doen, die ieder naar zijn' ſmaak aangenaam waren. Hij hield niets voor zich zelven dan datgeen, waarmede hij zijnen landslieden dacht te bevoordeelen of te verblijden. Zoo had hij zijnen vrienden op *Radack* alles achtergelaten, wat hij bezat, en ſlechts

ſeren onder de klippen aan het ſtrand had opgenomen. Hoe onbedreven hij ook in de natuurlijke historie der zoogdieren was, bevreemde deze vraag hem toch, wier ſcherts hij dadelijk ontdekte en belachte.

ſlechts een enkel kleinood voor zich behouden, een halsſieraad, dat hij nog lang onder ons gedragen heeft. Hij vertrouwde ons eens met vochtige oogen glimlachend de geheimzinnigheid van dezen halsband. Hij ſtreed op *Tabual*, een eiland der groep *A-ur* van *Radack*, in de gelederen zijner gastvrienden tegen den uit *Meduro* en *Arno* ingevallen vijand; hij bekwam de overhand op zijn' vijand, en was voornemens den aan zijne voeten gevallenen te doorboren, toen deszelfs dochter reddend te voorſchijn ſprong en zijn' arm wederhield. Zij bekwam van hem het leven haars vaders; dit meisje ſchonk hem hare liefde, en hij droeg tot eene gedachtenis aan haar het pand der liefde, dat zij op het ſlagveld hem vereerd had.

Wij moeten in KADOE's karakter twee trekken inzonderheid opmerken, zijn' diep ingewortelden afkeer van den oorlog, den menſchenmoord en de zachte ſchaamachtigheid, die hem zoo wel ſtond, en die hij onder ons nooit verloogchend heeft.

KADOE verafſchuwde het bloedvergieten en was niet lafhartig. Hij droeg voor op de borst de lidteekens der wonden, die hij in den verdedigingsoorlog op *Radack* bekomen had, en toen wij ons tot eene landing op het *St. Laurens-eiland* met wapens toerustteden, en hij onderrigt werd dat zulks niet tot een' vijandelijken aanval, maar tot zelfverdediging geſchiedde, ingeval van noodweer onder een volk, welks karakter ons onbekend was, en waarmede wij enkel voornemens waren tot weder-

zijds

zijds voordeel te handelen, begeerde hij wapens, een' fabel, waarmede hij ons des noods kon bijftaan, daar hij zich in het fchieten op *Unalaska* nog niet genoegzaam geoefend had. Hij was van de vaste mening, die hij op *Eap* zich had ingeprent, dat men flechts daardoor grijze haren bekomt, dat men de menfchenflagting in al hare gruwelen heeft bijgewoond.

KADOE toonde, ten aanzien van het andere geflacht eene voorbeeldige kieschheid. Hij hield zich verwijderd van de vrouw, die in het bezit van een' ander was. Hij had een juist gevoel van het welvoegelijke. Wat hij op *OWeihee* vernam mishaagde hem, en hij fprak vrij daarover, zoowel als over de zedenloosheid, die hij op de *Pelew-eilanden* heerfchende gevonden had. In het vrije mannengefprek wist hij zich zoodanig te fchikken, dat hij altijd binnen de hem aangewezen grenzen bleef.

Men vindt den vlugften geest en den grootften aanleg tot vernuft onder de volkeren, die het minst van de natuur vervreemd zijn, en inzonderheid waar de zachtheid des hemels den mensch een genotrijk leven gunt, KADOE was bij uitftek geestig, doch bleef in het fchertfen binnen de behoorlijke palen, en hij wist met groote gefchiktheid door kleine diensten of gefchenken de geenen weder te bevredigen, met wie hij zich lustig gemaakt had.

Onze vriend betuigde ons, bij herhaling, in den loop van onze reis, dat hij voornemens was tot

aan het einde derzelve bij ons te blijven, en al zouden wij zelfs zijn geliefd vaderland *Ulea* vinden, niet van ons te ſcheiden, maar ons naar *Europa* te verzellen, van waar wij hem de terugreis naar *Ulea* konden belooven, daar de handel onze ſchepen geregeld naar de *Pelew-eilanden* voert, waar de booten van *Ulea* even geregeld verkeeren. Wij waren zelf nog van den anderen weg over *Guaham* onkundig. Maar hij koesterde den wensch, en deze zou op *Guaham* vervuld geworden zijn, gelegenheid op een der hem bekende eilanden te vinden, om berigt naar *Eap* te zenden, wegens het lot en het tegenwoordig verblijf van het opperhoofd van dit eiland op *Radack*, opdat, meende hij, de zijnen een ſchip bouwden en hem aldaar opzochten. Hij hield zich ernstig met dit denkbeeld bezig.

Wij zochten op *OWeihee* nuttige dieren en gewasſen, ſtekken en zaden van nuttige planten bij elkander te brengen, die wij op *Radack* beproeven wilden in te voeren. KADOE wist ons voornemen, en wij ſpoorden hem aan om zich hier in alles te laten onderrigten wat op *Radack* dienstig kon zijn, daar hij onzen vrienden onderwijzen en hen beduiden kon welk voordeel voor hen uit onze geſchenken ontſtaan zou, en hoe zij die aankweeken moesten. Hij begreep ons voornemen wel, maar het doel lag hem nog te ver, en ligtzinnigheid en traagheid lieten hem in dit wellustig verblijf een' leer-

leertijd verwaarloozen, van wiens verzuim hij naderhand berouw had (*).

Wij kwamen op *Radack* en landden op *Otdia*, onder het gejuich der weinigen onzer vrienden, die niet mede in den oorlog getrokken waren. Van dit oogenblik af was KADOE ijverig bezig om bij het planten, zaaijen en het bezorgen der dieren ons met raad en daad de behulpzame hand te biepen, en den inboorlingen het noodige te verklaren en in te ſcherpen. Nog was hij vast voornemens bij ons te blijven.

Toen op *Otdia* al het noodige bezorgd was, ging KADOE naar *Ormed*, het eiland van het oude opperhoofd LAERGAZ, om aldaar ook een' tuin aan te leggen. Op deze expeditie, die in booten der Radackers werd uitgevoerd, liet ik hem alleen. Op *Ormed* gingen de uren van den dag met arbeiden en die des avonds in aangename gezelligheid om. De vrouwen zongen ons de vele liederen voor, die gedurende onze afwezigheid op ons gedicht en waarin onze namen aan de herinnering gewijd waren. KADOE verhaalde hen van zijne reizen, en mengde grappige ſprookjes onder zijn verhaal; hij deelde geſchenken uit, die hij gedurende de reis voor zijne vrienden be-

(*) KADOE had de OWeiheërs gemakkelijk leeren verſtaan, en hij maakte ons zelf op de overeenkomst van verſcheiden woorden in hunne taal met die in de talen der eilanden van de eerste provincie opmerkzaam.

bereid had. Zoodra den anderen dag, de laatſte van ons verblijf op *Radack*, de boot, die ons naar het ſchip voerde, onder zeil was, verklaarde KADOE, wiens vrolijke luim in bedaarden ernst overging, dat hij nu op *Otdia* bleef, en met den *Rurick* niet verder ging. Hij gaf zijn' vriend uitdrukkelijk last om dit nieuw onveranderlijk beſluit den Heer KOTZEBUE te melden, en, alle tegenvoorſtellingen beſtrijdende, zettede hij de redenen, die hem daartoe bewogen, uit elkander. Hij bleef op *Otdia* om hoeder en verzorger der dieren en planten te zijn, die zonder hem uit onkunde verwaarloosd wierden, en zonder nut voor de onverſtandige menſchen zouden bederven. Hij wilde bewerken dat onze geſchenken voor de behoeftige Radackers genoegzaam voedſel opleverden, dat zij voortaan uit nood hunne kinderen niet meer behoefden te doden, en daarvan aflieten. Hij wilde er op werken dat tusſchen de zuidelijke en noordelijke groepen van *Radack* de vrede herſteld wierd, en de menſchen elkander niet meer vermoordden. Hij wilde, wanneer de dieren en planten genoegzaam vermeerderd waren, een ſchip bouwen, en naar *Ralick* overgaan, om onze geſchenken ook aldaar te verbreiden; hij wilde van den bevelhebber, terwijl hij hem alles wat hij van hem ontvangen had wedergaf, ſlechts eene ſpade, om de aarde te beärbeiden, en een en ander nuttig gereedſchap verzoeken. Zijn ijzer wilde hij voor den magtigen LAMARY verbergen en des noods verdedigen. Hij rekende bij zijne onderneming op

de

de medewerking van zijn' landsman en lotgenoot, dien hij uit *A-ur*, waar hij zich thans bevond, bij zich ontbieden wilde. Deze zou ook zijn kind medebrengen, dat, gelijk hij nu vernomen had, ſedert zijn vertrek treurig was, om hem riep en niet wilde ſlapen. Zijne vrouwen hadden andere mannen genomen; ſlechts zijn kind lag hem op het teederſte aan het hart.

Het berouwde KADOE in dezen tijd het leeren van veel nuttigs, het bereiden der baſtſtoffen op *OWeihee*, enz. verzuimd te hebben, en hij verlangde in deze laatſte oogenblikken nog over vele dingen raad, dien hij met groote opmerkzaamheid aanhoorde.

De boot, waarop wij onzen togt tegen den wind in volbragten, was een ſlechte zeiler; de zon neigde zich reeds naar den horizont, toen wij aan het ſchip kwamen, en de bevelhebber bevond zich juist aan boord. Toen het beſluit van KADOE bekend geworden was, zag hij zich onverwacht in het bezit van onmetelijke ſchatten, van zoodanigen, die in dit gedeelte der wereld de begeerlijkheid der vorsten en natiën opwekken. De vriendſchap werd bekend, die hij onder ons genoot, en men zag ieder ſtilzwijgend bezig met den hoop ijzer, gereedſchappen en bruikbare voorwerpen, die voor hem bij elkander gebragt werden, uit den eigen voorraad te vermeerderen; matten en ſtoffen uit *OWeihee*, ſtroohoeden, en derg. werden niet vergeten.

Toen KADOE zijn bed, zijne kleederen, zijn linnen, dat hij nu behield, bezig was tot een' bundel

zamen te pakken, zonderde hij zijne winterkleederen zorgvuldig af en bragt dezelven den matroos, die hem gediend had als een geſchenk, hetwelk deze nogthans weigerde aan te nemen.

De zon was bereids ondergegaan, toen KADOE met zijn' rijkdom aan land overgebragt werd. De tijd liet niet toe hem eenig geſchreven getuigenis te geven; ſlechts een opſchrift op eene koperen plaat, aan een' kokosboom op *Otdia* aangeſlagen, behelst den naam des ſchips en de dagteekening.

KADOE werd aan de vergaderde inwoners van *Otdia* als onze man voorgeſteld, wien onze dieren, onze plantingen waren aanbevolen, en die bovendien met onze geſchenken aan LAMARY belast was. Er werd beloofd dat wij, die reeds driemalen op *Radack* geweest waren, na eenigen tijd zouden wederkeeren, om hem te bezoeken en rekenſchap af te vragen. Tot bekrachtiging van deze belofte en tot een teeken van onze magt (wij hadden tot hiertoe ſlechts blijken van onze goedheid en vriendſchap gegeven) werden, toen wij in den donkeren avond aan boord terug gekeerd waren, twee kanonſchoten gedaan en een vuurpijl opgelaten. Toen wij den anderen morgen de ankers ligtten, was onze vriend en reisgenoot aan den oever met de dieren bezig, en zag dikwijls naar ons over.

Een der liederen, die KADOE dikwijls onder ons zong, roemde in de taal van *Ulea* de namen SAMUEL, BORMANN (hij ſprak MOREMAL uit) en LUIS. Dit lied had betrekking op het Europeeſche ſchip, het-

hetwelk *Ulea* bezocht, op een' tijd dat KADOE zelf op reis was. *Waghal* kwam in de verhalen van KADOE voor als een groot land, alwaar zelfs runderen voorhanden waren, benevens ijzer en andere rijkdommen in overvloed, waarheen de Koning TOUA eens eene reis gedaan en van waar hij drie tweeponds kanonkogels medegebragt had.

Wij herkenden, zoodra wij op *Guaham* geland waren, dit *Waghal* in dit eiland, en de LUIS van het bewuste lied trad ons vriendelijk te gemoet in den perſoon van *Don* LUIS DE TORRES, van wien wij hier met innige liefde en erkentelijkheid zijner gedenkende, de volgende berigten naſchrijven.

LUITO, een zeereiziger der in het zuiden van *Guaham* gelegen eilanden, wiens roem onder zijne landslieden voortleeft, vond in het jaar 1788 met twee booten den weg van *Waghal* of *Guaham* weder, waarvan een lied uit ouden tijd de kennis ſchijnt bewaard te hebben. Hij kwam, door den uitſlag der eerste reis en het onthaal dat hij gevonden had aangemoedigd, in het jaar 1789 weder met vier booten, en verlangde van den Gouverneur verlof om jaarlijks weder te komen. De vier reizigers werden, toen zij zich tot de terugreis gereed maakten, oneens wegens den koers, dien zij zouden houden: zij ſcheidden van elkander. De zee gaf geen van allen aan zijn vaderland terug. Hierop werd de begonnen gemeenſchap afgebroken.

In den zomer van het jaar 1804 ging het ſchip *Maria*, uit *Boston*, Kapitein SAMUEL WILLIAMS

BOLL, Supercarga THOMAS BORMANN, van *Guaham* uit, op ontdekking om den trepang op de *Karolines* te zoeken. *Don* LUIS DE TORRES ſtapte als pasſagier aan boord der *Maria*, in de hoop om de eilanders, die hij lief gekregen had, weder te zien, hen goed te doen, te vernemen waarom zij nalieten *Guaham* te bezoeken, en hen tot wederkomen te bewegen. Op deze reis werden geographisch bepaald, volgens het journaal van *Don* LUIS:

Eene ondiepte van vierentwintig vademen, op 8°, 20′ N. B. en 149°, O. L. van *Greenwich*.

Het woeste eiland *Piguelao* (volgens *Don* LUIS DE TORRES) *Bigellé* (volgens KADOE), op 8°, 6′ N. B. en 147°, 17′ O. L. (ontbreekt bij CANTOVA).

De ondiepte *Oraitilipu* van twaalf vademen op gelijke breedte, op den halven weg naar het woeste eiland *Fallao* (*Don* LUIS DE TORRES) *Fahuéu* (CANTOVA) *Fayo* (KADOE), op 8°, 5′ N. B. en 146°, 45′ O. L.

De kleine lage groep *Farruelap* (*Don* LUIS DE TORRES) *Faroilep* (CANTOVA) *Fatoilep* (KADOE), op 8°, 3′ N. B. en 144° 30′ O. L. en eindelijk

De groep *Guliai* (*Don* LUIS DE TORRES), *Ulee* (CANTOVA), *Ulea* (KADOE), *Ulé* (naar de uitſpraak van *Radack*), op 7° N. B. en 144° O. L. in welke groep de *Maria* indrong en eenigen tijd vertoefde.

Don LUIS DE TORRES heeft op *Ulea*, welks taal hij verſtaat, en welks beminnelijk volk hij hoogacht,

acht, bij de onderrigtſten van dit volk de gelegenheid waargenomen om berigten aangaande hetzelve te bekomen en de volken, waarmede hetzelve verkeert. Hij heeft op *Ulea*, volgens opgave der ervarendſte zeelieden onder de inboorlingen, met inachtneming der ſtreken, volgens welken zij zeilen, eene kaart ontworpen van alle hen bekende eilanden, wier overeenſtemming met de hem onbekende kaart van CANTOVA opmerkelijk is. Hij heeft ſints lang op *Guaham* in voortdurenden omgang met zijne vrienden aldaar geleefd, en jaarlijks de bekwame zeelieden, die de koopvaardijvloot uit *Lamureck* naar *Guaham* brengen, gezien. Het ſpijt ons dat wij uit den ſchat zijner ondervindingen en berigten, dien hij ons zoo gulhartig geopend heeft, ſlechts vlugtige oogenblikken gehad hebben om te putten, en wij verwachten van de Franſche expeditie onder den Kapitein FREYCINET, die een langer verblijf op *Guaham* beloofd wordt, en met wier geleerde deelnemers wij een geſprek aan de Kaap over dit onderwerp gehad hebben, eene nalezing, die veel rijker dan onze oogst uitvallen kan.

Don LUIS DE TORRES vernam op *Ulea* dat het wegblijven van LUITO in het jaar 1789 den Spanjaarden op *Guaham* misduid geworden was. De eilanders, beter onderrigt, beloofden den afgebroken handel weder aan te knopen, en hielden hun woord.

Een paſſagier aan boord der *Maria*, een Engelschman, dien *Don* LUIS JOHN noemt, zettede zich

zich op *Ulea* neder. KADOE heeft na zijne terugkomst hem aldaar onder den naam van LISOL gekend; hij had eene vrouw genomen en een kind bij haar gewonnen. Volgens zijn berigt is later, op een' tijd dat KADOE nogmaals op reis was, deze LISOL met een ſchip weder afgehaald geworden. Volgens de naarſporingen van *Don* LUIS is dezelve op *Ulea* geſtorven.

Don LUIS DE TORRES had op deze reis runderen en zwijnen en verſcheiden eetbare gewasſen op *Ulea* gezocht in te voeren. De inwoners hebben naderhand de runderen en zwijnen opzettelijk uitgeroeid, dewijl zij voor hen niet alleen onnut maar ook ſchadelijk waren. De runderen weidden de jonge kokosboomen af, de zwijnen beſchadigden de taroplantaadjen. Van de gewasſen was ſlechts de ananas voortgekomen. Toen zij vrucht droeg, en de menſchen zich daarover verheugden, hebben zij de plant, die ieder bezitten wilde, zoo dikwijls omgezet, dat dezelven ten laatſten vergaan is.

Sedert de reis van *Don* LUIS heeft geen nieuw ongeval het wederaangeknoopte verkeer afgebroken. De Karoliners komen jaarlijks talrijker naar *Guaham*. Hunne vloot, uit booten van *Ulea* en omliggende groepen, uit *Lumareck* en *Setoan* beſtaande, verzamelt zich in *Lamureck*. De reis wordt van daar in de maand April ondernomen. Men rekent tot aan *Fayo*, een woest eiland, aan hetwelk men een paar dagen vertoeft, twee dagen overtogt, van

Fayo

Fuyo naar *Guaham* drie dagen. De terugreis geſchiedt insgelijks over *Fayo* en *Lamureck*. De tijd is in Mei, het laatst in Junij, alvorens de westmousſon, die te vrezen is, invallen kan.

KADOE ſprak van eene onderneming des Chefs van *Faitoilep*, om van deze groep onmiddelijk naar *Waghal* (*Guahum*) te zeilen. Hij dwaalde lang op zee, en kwam, zonder dit eiland gevonden te hebben, eindelijk op *Mogmug* aan, van waar hij weder naar huis keerde.

De vloot miste eens *Guaham*, en dreef onder den wind van dit eiland. De reizigers ontdekten bij tijds hunne dwaling, en bereikten, tegen den wind worstelende, ſlechts met eenige vertraging hun doel.

Deze verre reis volbragt eens eene zeer kleine boot, die ſlechts drie menſchen voerde. Zij zeilde beter dan de twee grootere vaartuigen met welken zij kwam. De reiziger OLOPOL uit *Setoan* bragt dezelve aan *Don* LUIS tot een geſchenk. OLOPOL ſtierf in *Agaña*. Wij hebben de boot aldaar nog gezien.

TOUA (*), de Koning van *Ulea*, kwam zelf in het jaar 1807 naar *Guaham*.

Het was ook in dit jaar of het volgende, dat eene boot van het oostelijk eiland *Tug* op *Guaham* ver-

(*) *Don* LUIS DE TORRES noemt hem ROUA, gelijk hij *Rug* het eiland noemt, dat wij, volgens KADOE, *Tug* ſchrijven.

verviel. Zij had vijftien menſchen aan boord. De ſtuurman heette KULINGAN. De vreemdelingen werden goed ontvangen; maar eene proceſſie, die in die dagen plaats had, en artillerieſalvo's veroorzaakte, verſpreidde ſchrik en vrees onder hen; zij verborgen zich in het bosch, en gingen in denzelfden nacht, van allen voorraad ontbloot, weder in zee. Tot hun geluk ontmoette hen op deze vlugt de aanlandende flotille uit *Lamureck*, die hen van levensmiddelen voorzag en de noodige aanwijzing gaf tot hunne terugreis.

De vloot was in het jaar 1814 achttien zeilen ſterk.

De Karoliners ruilen op *Guaham* ijzer, glaskoralen, lakens, enz. tegen booten, ſchelpen (*) en zeldzaamheden in; de trepang kan tot een' gewigtiger' tak van hunnen handel worden. Zij zelf worden, gedurende den tijd van hun verblijf op *Guaham*, op het gastvrijſte door de inboorlingen behandeld.

Don LUIS DE TORRES heeft met genoegen op zich genomen den vrienden van KADOE op *Ulea* zijn lot en verblijf te laten berigten, en hen in zijn' naam onze geſchenken over te zenden. Hij heeft ons

(*) Deze ſchelpen, waaronder de ſchoonſte ſoorten voorkomen, zendt de Gouverneur van *Guaham* naar *Manilla*, van waar onze Muſeums en verzamelingen dezelven bekomen.

ons wijders berigt gegeven van een hoog groot eiland van een' onbekenden naam, hetwelk door den brigantyn *Santantonio de Manille*, Kapitein MANUEL DUBLON, op de reis van *Manilla* naar *Guaham* den 10den December 1814 op 7°, 20′ N. B. en 151°, 55′ O. L. is gezien geworden. Een zeer hooge berg verheft zich op hetzelve.

Wij hadden KADOE een lied van *Feis* hooren zingen, hetwelk betrekking had tot een ſchip, waarmede de eilanders in het gezigt van hun eiland gehandeld hadden, zonder dat hij zich had opgehouden. Het bezong de namen JOSE MARIA en SALVADOR. Wij vernamen op *Guaham* dat in het jaar 1808 of 1809 de *Modesto* uit *Manilla*, Kapitein JOSE MARIA FERNANDEZ, die de *Pelew-eilanden* opzocht om trepang in te zamelen, dezelven miste, en in het gezigt van *Feis* kwam. Toen daarop de *Modesto* de *Pelew-eilanden* bereikte, bevond zich aldaar een der inboorlingen van *Feis*, met wien men op zee verkeerd had; deze was, om den handel te bevorderen, het ſchip derwaarts vooruitgeſneld. De Gouverneur der *Marianes*, *Don* JOSE DE MEDINILLA Y PINEDA bevond zich aan boord van den *Modesto*. Wij hebben op *Manilla* vergeefs getracht verdere berigten, aangaande deze reis, te bekomen.

Wij verhalen uit den mond van onzen vriend KADOE hier nog een voorval, dat belang wekken kan. Op *Eap* zijn eens zes witte kleederen dragende menſchen op een met houten pennen zonder ijzer zamengevoegd vaartuig aangeland. Dit vaartuig

tuig was anders op de wijze der Europeesschen gebouwd. De vreemdelingen werden gastvrij ontvangen. Een hunner, BOÉLÉ genaamd, werd door LAMAN, opperhoofd van *Kattepar*, als zoon aangenomen. Deze bleef op het eiland, toen de overige vijf, na een verblijf van weinig maanden, weder in zee gingen. KADOE, die kort daarop te *Eap* kwam, heeft BOÉLÉ gekend. Hij ging op het eiland naakt, en was boven aan de lendenen getatoueerd.

De eilandenketen *Radack* zal ons thans bezig houden. Wij zullen hetgeen ons de eigen aanschouwing geleerd heeft door KADOES berigten aanvullen, welker geloofwaardigheid te bevestigen het laatste bezoek, dat wij onzen vrienden gaven, ons de gelegenheid gegeven heeft.

Aan *Radack* sluiten zich natuurlijk aan:

De eilandenketen *Ralick*, die, nabij in het westen gelegen, den Radackers volkomen bekend is.

De eilanden *Repith Urur* en

Bogha, van welken op zee verdwaalde menschen hen het berigt hebben overgebragt, en

De eilanden door het fregat *Cornwallis* in het jaar 1809 ontdekt, die ARROWSMITH geneigd is aan te zien voor het *Gaspar Rico* der oude kaarten. Eene noordelijk van *Radack* gelegen woeste groep, welke wij weder opgezocht hebben.

De

De eilandenketens *Radack* en *Ralick* liggen in de zeestreek, die de *Marshals-eilanden* (*Lord Mulgraves range*) en naastgelegene eilanden beslaan.

Kapitein MARSHALL en Kapitein GILBERT hebben in het jaar 1788 dezelfde eilanden gezien. De eerste, dien KRUSENSTERN volgt, geeft hen (*) eene westelijker ligging dan de tweede, wiens origineele kaarten en journalen ARROWSMITH bezit en volgt. Men kan geen geographischen wetenschappelijken arbeid over de eilanden van deze zeestreek ondernemen, zonder deze documenten te gebruiken. Het is, bij de afwijkende bepalingen van beide Kapiteins, en bij de andere namen, die ieder aan de eilanden geeft, hunne opgaven met elkander en met de hier invallende ontdekkingen van andere zeereizigers te vergelijken, eene moeilijke taak, die voor bevoegder aardrijkskundigen bespaard blijft: die mogen beslissen, welken van de eilanden, die hier slechts onder de namen der inboorlingen (dezen hebben bestand) aangevoerd worden, vroeger onzen reizigers bekend geworden en welken der door hen gezíene eilanden, offchoon in de nabijheid van *Radack*, den Radackers evenwel onbekend gebleven zijn. De zeereiziger, die zich vergenoegt met de eilanden, welken hij ontdekt en wier ligging hij bepaalt, willekeurig te benoemen, schrijft zijn' naam in het zand; hij, die de wezenlijke namen zijner ont-

(*) *Voyage of Governor* PHILLIP. Lond. 1790. p. 218.

ontdekkingen verneemt en bewaart, verzekert zijn' arbeid, en helpt het gebouw werkelijk optrekken, waartoe de andere enkel ſteenen aanbrengt.

Wij hebben onder de Radackers geene kennis van de *Gilberts-eilanden*, dat is van eilanden in het zuiden van *Radack*, aangetroffen. Men wil, gelijk ons uit menige gronden, de ſtreek der winden, enz. onvoldoende ſchijnt, *Repith Urur* daarheen verplaatſen.

In MARSHALLS berigt verſchijnen ons de zuidelijke en noordelijke keten der door hem ontdekte eilanden in alles gelijkvormig en door hetzelfde volk bewoond, alleen dat de zuidelijker eilanden vruchten volkrijker zijn dan de noordelijker, gelijk wij op *Radack* zelven bevonden hebben, en hetgeen ons noopt om aan te nemen, dat zulks op alle archipels van deze zeeſtreek het geval is.

Los Pintados en *los Buenos Jardines van* ALVARO DE SAAVEDRA zijn op de breedte van 7°, 8° of 10° N. oogſchijnlijk ver in het oosten van *Radack* gelegen. De beſchrijving dezer eilanden, die van onze kaarten verdwenen zijn, en die van derzelver bewoners noopt ons hier hunner te gedenken.

Wij hebben op *Radack* de natuur zelve waargenomen en met het volk omgegaan. Vertrouwd met deze natuur en met dit volk, zullen de berigten, die wij van de *Karolines* mede te deelen hebben, ons aanſchouwelijker onder het oog komen.

De *Karolines* zullen het onderwerp van een bijzonder opſtel uitmaken. Wij zullen met onze vrienden

den KADOE en *Don* LUIS DE TORRES van *Ulea* of de omliggende eilanden pogen te overzien, en een beminnelijk volk, dat flechts in de kunsten des vredes ervaren is, op zijne moedige togten volgen. Wij zullen daarbij onze berigten met die der Jezuiten, en vooral met die van CANTOVA, zorgvuldig vergelijken.

Wij tellen hier deze eilanden flechts op, en deelen de ons voorkomende geographiſche opmerkingen mede. Dit gedeelte van onzen arbeid kan gelijk de kaart van *Tupaya* en de berigten, die QUIROS van de inboorlingen van *Taumaco* inzamelde, wenken bevatten, die voor toekomende zeereizigers der opvolging niet geheel onwaardig mogten zijn.

De hier bijgevoegde kaarten van CANTOVA en *Don* LUIS DE TORRES zullen bijdragen om onze berigten op te helderen. De aangevoerde ontdekkingen der nieuweren zijn in de bronnen of in de voorgenoemde hydrographiſche werken, inzonderheid op de kaarten van ARROWSMITH en KRUSENSTERN naar te zien.

Ulea (KADOE), *Olé*, volgens de uitſpraak van *Radack*, *Ulee* (CANTOVA), *Guilai* (TORRES), en volgens hem op 7° N. B. en 144° O. L. gelegen. (De dertien eilanden van WILSON met het ſchip *the Duff* in 1797 gezien, liggen op 7°, 16′ N. B. en 144°, 30′ O. L.)

Eene hoofdgroep van lage eilanden is in CANTOVA's oorſpronglijke kaart opgeteekend; KADOE heeft

ons vierentwintig genoemd en de geringere onbewoonden overgeslagen; namelijk:

Volgens KADOE.	Volgens CANTOVA.
Ulea.	*Ulee.*
Raur.	*Raur.*
Pelliau.	*Peliao.*
Marion.	*Mariaon.*
Thageliip.	*Tajaulep.*
Engeligarail.	*Algrail.*
Tarreman.	*Termet.*
Falalis.	*Falalis.*
Futalis.	*Faralies.*
Lusagé.	*Otagu.*
Falelegé.	*Falelmelo.*
Falelemoriet.	
Falelepalap.	
Faloctik.	
Lollipellich.	
Woesafo.	
Lugalop.	
Jesang.	
Seliep.	
Pugel.	
Tabogap.	
Tarremat.	
Piel en	

Ulimiré, de residentie van TOUA, het opperhoofd der eilandenketen en het vaderland van KADOE.

Fa-

Fatoilep (KADOE), *Farroilep* (CANTOVA), *Farruelap* (TORRES), en volgens hem op 8°, 30′ N. B. en 144°, 30′ O. L. gelegen. Volgens CANTOVA, door JUAN RODRIGUEZ in het jaar 1696 tusschen den 10° en 11° N. B. gezien. Eene kleine lage groep van drie eilanden.

De bank van *St. Rosa*, nabij de zuidkust van *Guaham*, wier bestaan inzonderheid DAMPIER 1686, en herhaald JUAN RODRIGUEZ 1696 bewijzen, wordt niet meer gevonden, en in 1804 zeilde de *Maria* over de plaats, die zij op de kaarten beslaat.

Uetasich is volgens KADOE eene ondiepte in het noorden van *Ulea*, die den zeereiziger, van *Feis* komende, tot een waarteeken dienen kan, om *Ulea* niet te missen. Men ziet nogtans op dezen togt *Uetasich* niet, zoo men slechts rigtig stuurt. Het water is witgekleurd. De zee brandt niet.

Eurupugk (KADOE), *Eurrupuc* (CANTOVA) *Aurupig* (TORRES), eene geringe lage groep, van drie eilanden, waarvan twee zeer klein zijn, op geen grooten afstand van *Ulea*, volgens KADOE en CANTOVA naar het westen, en volgens TORRES naar het zuiden gelegen.

De *Two-islands* 1797 op ARROWSMITHS kaart schijnen ons, hoezeer afgelegen, hier ten minsten vermeld te moeten worden. Vergelijk ook *Sorol*.

De vier volgenden vormen eene keten, die van *Ulea* af, volgens CANTOVA naar het oos-

ten, en volgens TORRES naar het oost-zuid oosten loopt.

Iwiligk (KADOE), *Ifcluc* (TORRES) (de dertien eilanden of de twee lage eilanden van WILSON?) eene lage eilandengroep.

Elath (KADOE), *Elato* (CANTOVA), *Elai* (TORRES). (De twee lage eilanden van WILSON?) eene kleine lage groep, waarvan flechts het eiland, naar hetwelk zij heet, aanmerkelijk is. De mindere zijn vier of vijf in getal.

Lamureek (KADOE), *Lamurrec* (CANTOVA) *Mugnac* (TORRES), *Lamurfee* bij KRUSENSTERN, dikwijls ook *Lamurca* genaamd, *Lamuirce* of *Falu* bij GOBIEN en op de kaart van SERRANO. (*Swedesislands*, de zes eilanden van WILSON?) LUITO (bij KRUSENSTERN) bepaalt het getal der eilanden op dertien.

Eene hoofdgroep van lage eilanden. De namen *Puc*, *Falait* (*Falu* van SERRANO?) *Toas* en *Uleur*, op de kaart van CANTOVA, moeten op enkele eilanden toegepast worden; misfchien ook *Olutel* offchoon bij *Elath* begrepen.

De *Banc de Falipy* van CANTOVA komt noch bij KADOE noch bij *Don* LUIS DE TORRES voor.

Setoan (KADOE), *Seteoel* (CANTOVA), *Satahual* (TORRES). (TUCKERS eiland *Wilfon* op 7°, 21′ N. B. en 146°, 48′ O. L.?) Een laag, groot, alleenliggend eiland.

Ollimirau (KADOE), *Olimarau* (CANTOVA). Eene ge-

geringe lage groep, die op de kaart van *Don* LUIS DE TORRES ontbreekt. KADOE plaatst haar in het oosten van *Setoan*, CANTOVA in het noordwesten van *Lamureck*, op halfweg naar *Fayo*, eene ligging, die onjuist zijn moet, daar zij op de reis van *Lamureck* naar *Fayo* en *Guaham* niet aangedaan wordt, en er blijft, ingeval onze aanduiding van WILSONS eilanden juist is, tusschen *Lamureck* en de noordelijker woeste eilanden voor eene andere groep geene ruimte. Wij zouden *Olimirau* oostelijk of noordelijk van *Setoan* zoeken.

Fayo (KADOE), *Faheu* (CANTOVA), *Fallao* (TORRES) en volgens hem op 8°, 5′ N. B. en 146° 45′ O. L. gelegen (*). Een onbewoond eiland zonder vruchtboomen en zoetwater, hetwelk slechts na den regen in kuilen staan blijft. De bewoners van *Fatoilep*, *Ulea*, *Iviligk*, *Elath*, *Lamureck* en *Olimirau* bezoeken hetzelve om den schildpad- en vogelvangst.

Bigellé (KADOE), *Piguelao* (TORRES), en volgens de-

(*) *Fayo* zou dienvolgens 43′ N. en 3′ W. van TUCKERS eiland liggen, en zijn de *Swedes Islands Lamureck*, dan zou de vaart van deze groep over *Fayo* naar *Guaham* in twee en drie dagen onjuist verdeeld zijn; men moest *Fayo* in een' dag bereiken. Wij merken aan dat de reis van *Fayo* naar *Guaham*, een' afstand van 7° of 360 mijlen, in drie dagen of 72 uren af te leggen, een' gang van vijf knopen vooronderstelt; dit is 5 mijlen of 1¼ Duitsche mijlen in een uur.

deze op 8°, 6′ N. B. en 147°, 17′ O. L. ontbreekt bij CANTOVA.

Een ander dergelijk eiland, dat insgelijks wegens de jagt, door de bewoners van *Elath*, *Lamureck* en *Olimirau* bezocht wordt,

Oraitilipu (TORRES), is eene ondiepte tusschen de beide straksgemelde eilanden op 8°, 6″ N. B.

Eene andere ondiepte, van vierentwintig vademen, heeft *Don* LUIS op 8°, 20′ N. B. en 149° O. L. bepaald.

De tot hiertoe genoemde eilanden maken de tweede provincie van CANTOVA uit; die in zijn' tijd in de twee rijken van *Lamureck* en *Ulea* verdeeld was, maar thans den tamon of vorst van *Ulea* als eenig opperhoofd erkent. Deze tamon, met name TOUA, wordt bovendien nog op ettelijken der oostelijke eilanden, die CANTOVA tot zijne eerste provincie rekent, erkent, en namelijk, volgens KADOE, op *Saugk*, *Buluath* en het hooge land *Tug*. Volgens *Don* LUIS DE TORRES zullen deze eilanden na het overlijden van TOUA niet aan zijn' erfgenaam op *Ulea* toevallen, en dit Neptunisch rijk vervalt.

Op alle eilanden der tweede provincie van CANTOVA wordt eene en dezelfde taal gesproken.

De berigten, aangaande de oostelijke eilanden, die bij CANTOVA onder de vorsten van TORRES of *Hogoleu* de eerste provincie, *Cittac* genaamd, uitmaken, zijn het onvolledigst, en derzelver geographie op te helderen valt moeilijk.

KADOE was zelf op geen dezer eilanden geweest; hij

hij daar, immer naar de opgaande zon van *Ulea* af in eene iets naar het zuiden neigende rigting, vijf eilandengroepen of eilanden volgen.

Saugk (KADOE), *Sog* (TORRES) *Scheug*, of volgens de ligging *Schoug* (CANTOVA), eene lage groep.

Buluath (KADOE), *Puluat* (CANTOVA), *Poloat* (TORRES), een rif, op hetwelk flechts het eiland van dezen naam bewoond is. *Saugk* en *Buluath* hebben nog de taal van *Ulea*.

Tug (KADOE), *Rug* (TORRES), *Schaug*, of volgens de ligging *Schoug* (CANTOVA), het eenige hooge land, van hetwelk KADOES berigten in het oosten gewagen. *Tug* heeft zeer hooge bergen, een' piek, volgens *Don* LUIS. De inwoners leven in oorlog met die van de afgelegen eilanden *Ciep* en *Vageval* Hunne taal is van die van *Ulea* zeer afwijkend. *Don* LUIS DE TORRES noemt haar eene bijzondere. KADOE heeft met de inwoners van *Tug* en *Buluath* op *Ulea* verkeerd, waar zij de fchatting brengen en handelen.

Savonnemufoch en

Nugor, rijke lage eilandengroepen, die KADOE op verderen afftand naar dezelfde hemelftreek verplaatst. Iéder zou eene bijzondere taal hebben. Men kon in den naam *Nugar* dien van *Magor* (TORRES), *Magur* (CANTOVA) herkennen.

Toroa en

Fanopé zijn, volgens KADOE, lage eilandengroepen, die door dikwijls van daar op *Buluath* ver-

vallende zeelieden den bewoners van dit laatſte eiland wel bekend zijn. Na een kort verblijf op *Buluath* hebben ettelijken dezer vreemdelingen beproefd den weg naar hun vaderland weder te vinden; zij waren na eene maand zwervens op *Buluath* aangekomen. De taal van *Ulea* wordt op *Toroa* en *Fanopé* geſproken.

In een lied dezer eilanders, hetwelk KADOE op *Ulea* van lieden uit *Buluath* geleerd heeft, wordt de kennis van

Malilegotot, eene ver afgelegen lage eilandengroep, bewaard, die hen door eene van daar hier vervallen boot bekend geworden is. Er wordt eene bijzondere taal geſproken, en de bewoners zouden menſchenvleesch eten.

Wuguietſagerar is een zeer gevaarlijk rif, den bewoners van *Buluath* wel bekend, en naar hetwelk zij zich in hunne vaarten ſchijnen te rigten. Hetzelve zou op een aanmerkelijken afſtand van hun eiland liggen. Hetzelve vormt een' halven cirkel, in welken men met groot gevaar zich ingeſloten zou vinden. Men moet den ingang vermijden en het geheele rif ter zijde laten liggen.

Giep, *Cuop* (CANTOVA), en

Vageval zijn lage eilandengroepen op een' grooten afſtand van *Tuch* en in oorlog met dit eiland. KADOE heeft geen verder berigt deswegens.

Lomuil en

Pullop zijn namen van eilanden, die hij zich eens herinnerd heeft op *Ulea* vernomen te hebben. De

kaart

kaart van *Don* LUIS DE TORRES ſtemt in de hoofdſchikking der eilanden van deze oostelijke provincie, gelijk in de meesten hunner namen, met die van CANTOVA overeen. Toen hij haar eerst ontwierp, ontbrak daarop het hoofdeiland *Torres* of *Hogoleu* (CANTOVA), dat ook op de kaart van SERRANO onder den naam *Torres* aangeteekend is, en waarvan de berigten van KADOE niets melden. Doch nadat hij de negenentwintig eilanden van MONTEVERDE (met den *San Rafael*) in 1806 volgens hunne opgegeven lengte en breedte op dezelve toegebragt had, waar zij dan in den kring, die de provincie *Cittac* uitmaakt, de oostelijke plaats nagenoeg aanvult, die *Hogoleu* bij CANTOVA beſlaat, heeft de bekwame zeereiziger OLOPOL, uit *Setoan*, aan deze eilanden den naam *Lugulus* gegeven, waarin men misſchien *Hogoleu* herkennen moet.

CANTOVA heeft negentien eilanden, *Don* LUIS, met *Lugulus*, ſlechts zestien; hem ontbreken die, welken bij CANTOVA den kring in het zuid-oosten ſluiten, vijf in getal, en hij heeft in den overigen omtrek drie nieuwen, tegen een dat hij mist; namelijk:

Volgens CANTOVA.	Volgens *Don* LUIS DE TORRES.
1. *Torres* of *Hogoleu*, in het oosten; en vandaar noordwaarts den kring vervolgende.	1. *Lugulus.*

2. *Etel.*	2. *Pis.* (4. C.)
3. *Ruac.* (4. T.)	3. *Lemo.*
4. *Pis.* (2. T.)	4. *Ruac.* (3. C.)
5. *Lamoil.* (7. T.)	5. *Marilo.*
6. *Falalu.* (6. T.)	6. *Felalu.* (6. C.)
7. *Ulatu.* (8. T.)	7. *Namuhil.* (5. C.)
8. *Magur.* (9. T.)	8. *Fallao.* (7. C.)
9. *Uloul.* (11. T.)	9. *Magor.* (8. C.)
10. *Pullep.* (12. T.)	10. *Pifaras.*
11. *Pülluot* of *Leguifchel*, in het westen, het naast aan *Setoan* gelegen. (14. T.)	11. *Olol*, in het westen, het naast aan *Setoan* gelegen.
12. *Temetem.* (13. T.)	12. *Pollap.* (10. C.)
13. *Schoug.* (16. T.)	13. *Tametam*, (12. C.)
14. *Scheug.* (15. T.)	14. *Poloat.* (11. C.)
15. *Pata.*	15. *Sog.* (14. C.)
16. *Peule.*	16. *Rug*, in het zuiden, van waar de kring openblijft.
17. *Faut.*	
18. *Capeugeug.*	
19. *Cuop.*	

Het vergelijkend overzigt, hetwelk de bijgevoegde kaarten verfchaffen, ontflaat ons van eene verdere uitelkanderzetting.

CANTOVA fchrijft zijner provincie *Cittac* eene enkele taal toe, welke van die van *Ulea* verfchillend is. Daarentegen is KADOES getuigenis ten minsten ten aanzien van *Buluath* en *Tug* overwegend.

CANTOVA laat ons nog ver in het oosten van *Cittac* eene

eene groote menigte eilanden onbepaald beſpeuren, onder welken hij flechts *Folupet* (*Fanopé*, KADOE) noemt en nader aanduidt. De haai zou aldaar aangebeden worden. Zeelieden van deze eilanden, die op de westelijker vervallen waren, hebben het berigt daarvan verbreid.

Wij keeren naar *Ulea* terug, om van daar de keten der westelijker eilanden over te tellen.

Feis, volgens KADOE en CANTOVA, *Veir*, volgens de uitſpraak van *Radack*, *Fais*, volgens TORRES, en *Pais*, volgens de kaart van SERRANO, door de Nederlandſche vloot in 1626 gezien, ligt in het noord-westen van *Ulea*, en de reis derwaarts, die eene der moeilijkſten ſchijnt te zijn, vereischt, volgens KADOES getuigenis, aan hetwelk wij overigens niet blindelings geloof geven, veertien dagen tijd. *Feis*, offchoon van dezelfde gedaante als de overige lage eilanden, is hooger en veel vruchtrijker dan allen. Drie eilanden, of jurisdictiën heten *Liteuteu*, *Sofo* en *Vaneo*. De chef van *Liteuteu* is onafhanglijk vorst van *Feis*.

Mogemug (KADOE), *Mogmug* (TORRES), *Egoi* of *Lumululutu* (CANTOVA). (Hij geeft den eersten naam aan de westelijke eilanden der groep of de eilanden boven den wind.) *Los Garbanzos* op zijne verbeterde kaart en bij JUAN DE LA CONCEPCION *Ulithi* op *Eap* geheten, door BERNARD DE EGUI in het jaar 1712 ontdekt, de groep op welke CANTOVA als zendeling ging en den dood vond.

Eene hoofdgroep van lage eilanden en oogſchijn-

lijk

lijk grooter dan *Ulea*; zij ligt tusschen *Feis* en *Eap*, op geringen afstand van beiden, en erkent een bijzonder opperhoofd.

CANTOVA teekent de namen van drieentwintig eilanden aan; KADOE noemt zesentwintig derzelven, waaronder de meesten van CANTOVA te herkennen zijn; namelijk:

Volgens CANTOVA.	Volgens KADOE.
Mogmug.	*Mogemug.*
Sagaleu.	*Thagaleu.*
Oiescur.	*Esfor.*
Falalep.	*Talalep.*
Guielap.	*Ealap.*
Gaur.	*Cor.*
Lufiep.	*Lusfiep.*
Alabul.	
Pugelup.	*Pugulug.*
Pig.	*Pig.*
Faleimel.	*Faleiman.*
Faitahun.	*Teitawal.*
Laddo.	
Fantarai.	*Fafarai.*
Caire.	
Pigileilet.	*Pigeleili.*
Soin.	
Troilem.	
Lam.	*Lam.*
Elil.	*Elell.*
Petafaras.	

Me-

Medencang.
Marurul.

Malauli.
Tongroſs.
Malemat.
Tarembag.
Soug.
Elipig.
Eo.
Eoo.
Laſs.

Feis en *Mogemug* maken, volgens CANTOVA, de derde provincie uit, waaraan eene bijzondere taal toegeſchreven wordt, aldaar wordt echter de taal van *Ulea* met ſlechts weinig veranderingen geſproken.

Eap (KADOE), *Yap* (CANTOVA), *Yapa* (TORRES), *Ala-cap* (*), gezien door de Nederlandſche vloot in 1625, door FUNNEL en zijne reisgenooten in 1705, en door den *Exeter* in 1793, naar wiens bepaling dit eiland thans op de kaarten aangeduid wordt. Een hoog en aanmerkelijk eiland, hetwelk nogtans, gelijk de *Pelew-eilanden*, geene zeer aanzienlijke bergen heeft. Hetzelve ſtond voormaals onder een opperhoofd en genoot den vrede; thans is er oorlog tusſchen de hoofden der onderſcheiden districten, waarvan KADOE ons zesenveertig heeft opgeteld; namelijk:

Kat-

(*) *Account of the Pelew-islands*, p. 21, rem.

Kattepar, *Sigel*, *Sumop*, *Samuel*, *Litol*, *Suomen*, *Palao*, *Runnu*, *Girrigai*, *Athebut*, *Tagor*, *Urang*, *Maloai*, *Rumu*, *Gilifith*, *Inif*, *Ugal*, *Umalai*, *Sawuith*, *Magetagi*, *Elauth*, *Toauwai*, *Ngari*, *Gurum*, *Taboneſi*, *Sumenaki*, *Sabogel*, *Sumuſalai*, *Tainefar*, *Thorta*, *Unau*, *Maloai*, *Taumuti*, *Sul*, *Sutemil*, *Tap*, *Ulienger*, *Wutel*, *Laipilau*, *Sullang*, *Thelta*, *Urieng*, *Meit*, *Feidel*, *Tumunaupilau*, *Sop*, enz. Kleinere eilanden langs de kust van *Eap* zijn zonder namen en inwoners.

Eap heeft eene bijzondere taal, die nog op de volgende groep geſproken wordt:

Ngoli (KADOE), *Ngolog* (TORRES), *Ngoly* (CANTOVA), eene kleine lage groep, op geringen afſtand van *Eap* naar het zuiden en op den weg naar *Pelli*. Zij heeft ſlechts drie eilanden, van welken enkel dat, naar hetwelk de groep heet, bewoond is, en niet over de dertig inwoners telt. De namen *Petangaras* en *Laddo* bij CANTOVA hebben betrekking op de andere eilanden der groep, en de naam *Ladde* heeft op menige nieuwere kaarten de overhand behouden.

Tuſſchen *Eap* en de *Pelew-eilanden* zijn met *Ngoli* te vergelijken de eilanden *de los Reyes* (SAAVEDRA 1528), *de los Matelotes* (VILLALOBOS 1542), de door HUNTER in 1791 en de in 1796 geziene eilanden. Die van HUNTER ſchijnen ons aan de ligging van *Ngoli* het meest te beantwoorden. De *Islas de Sequeira* 1526 betrekt BURNEY met

met waarſchijnlijkheid tot de *los Martires* der Spanjaarlen 1802, westelijker dan de *Pelew-eilanden* gelegen.

Pelli (KADOE), naar de uitſpraak van *Ulea* en volgens hem juister *Walau*; *Pannog* (TORRES) *Paleu* en *Palaos* (CANTOVA), *Pelew-eilanden* (WILSON), *Los Arrecifes* van VILLALOBOS 1542, de *Dieven-eilanden* van FRANCIS DRAKE 1579, een archipel van hooge eilanden, in twee rijken verdeeld, die voortdurend in oorlog zijn. De *Pelew-eilanden* zijn ons volkomen bekend, en worden regelmatig door onze ſchepen bezocht. De taal is eene bijzondere, en zelfs het volk ſchijnt in menig opzigt van de Karoliners onderſcheiden.

De kaart van *Don* LUIS DE TORRES is hier begrensd, en CANTOVA heeft nog ſlechts de *Andries-eilanden* in het zuid-westen der *Palaos*.

KADOE telt nog in deze rigting:

Lamuniur (KADOE), *Lamuliur* (P. CLAIN). Men vergelijke de twijfelachtige *St. Jans eilanden*.

Sonſorol (KADOE), en *Relation et Lettres édifiantes*, Tom. XI, p. 75, gelijk ook op de daarbij gevoegde kaart ſtaat. *Sonrol* bij CANTOVA; beide namen heeft JUAN DE LA CONCEPTION behouden.

Kathogube (KADOE), *Codocopuei* (CANTOVA). Deze beiden zijn de *St. Andries-eilanden*, op welker eersten de zendelingen CORTIL en DUPERON in het jaar 1710 teruggelaten werden en verdwenen. Zij verſchijnen in de zendelingsberigten als eilanden van eene en dezelfde groep, en KADOE, die ze ſcheidt en derzelver afſtand van elkander in dagreizen op-

geeft, heeft hier, bij eilanden, die hij zelf niet bereisd heeft, geen gezag.

Wull (KADOE), *Pulo* of *Pulo* der zendelingsberigten, volgens welken dit eiland Z. ¼ Z. W. van *Sonsorol* ligt. Vergelijk het *Current-island* van CARTERET.

Merir (KADOE), *Merieres* der zendelingsberigten, volgens welken dit eiland Z. ¼ Z. O. van *Sonsorol* ligt. Vergelijk *Warren-Hastings-island.*

De namen van beide laatſte eilanden, *Pulo Maria* en *Pulo Ana* op de kaart bij JUAN DE LA CONCEPTION, en *Pulo Mariere* en *Pulo Anna* op andere kaarten zijn uit verſchillende talen bedorven zamengeſteld. Het Maleitſche woord *Pulo*, voor eiland, is den Europeanen in den Maleitſchen archipel gemeenzaam.

Alle genoemde eilanden in het zuid-westen der *Palaos* zijn lage eilanden of eilandengroepen, wier vreedzame vriendelijke inwoners de taal van *Ulea* ſpreken. Het gebeurde bij *Sonsorol*, waar eilanders uit *Ulea* en *Lamureck* den Spanjaarden als tolken dienden, bevestigen hierin KADOES gezegde.

Volgens KADOE gaan de koopvaardijbooten uit *Ulea* naar deze eilanden, namelijk tot naar *Merir* over de keten der noordelijker eilanden, gelijk wij die van *Ulea* af vervolgd hebben; maar zij komen van *Merir* naar *Ulea* langs een' anderen weg terug, namelijk over

Sorol of *Sonrol* (KADOE); (niet het *Sonrol* der *St. Andries-eilanden*), *Zaraol* (CANTOVA), volgens wien

wien hetzelve onder het gebied van *Mogemug* ſtaat, en vijftien uren van daar verwijderd ligt. Hetzelve is op zijne kaart aangeteekend, maar de naam weggelaten.

Eene kleine groep van twee eilanden in het zuiden en op geen grooten afſtand van *Mogemug*. Vergelijk de *Philip-Islands* van HUNTER 1791 en de *Two-Islands* 1791, die wij bereids met meer waarſchijnlijkheid bij *Eurupugk* hebben aangevoerd.

Sorol ſchijnt naar het zeggen van KADOE uit *Mogemug* bevolkt geworden te zijn, en onder deszelfs heerſchappij geſtaan te hebben. Thans is hetzelve ſchier ontvolkt. De overlevering vermeldt nog

Lugulot, eene lage eilandengroep van welke eene boot, die naar

Umaluguoth, een afgelegen woest eiland, op den ſchildpadvangst voer, op *Sorol* verviel. De vreemdelingen beſtonden te rooven; de twist, die daaruit ontſtond, werd bloedig. Het opperhoofd van *Sorol*, benevens zeven mannen en vijf vrouwen van de zijnen werden gedood; van de zijde der vreemdelingen vier mannen. Naderhand gingen nog eenige der inwoners van *Sorol* te ſcheep derwaarts, die niet weder gekeerd zijn. Op de groep bleven ten laatſten ſlechts een man en eenige vrouwen achter.

Wij kunnen wegens de ligging dezer eilanden een vermoeden opgeven.

Don LUIS DE TORRES heeft ons in ſtaat geſteld om de ontdekkingen van WILSON aan boord van *The Duff* 1767 onder de *Karolines* op te zoeken en

wij hellen er toe over om in zijne volkrijke en welbemiddelde dertien eilandengroepen, offchoon het getal der eilanden, waaronder hij flechts zes grooteren telt, niet uitkomt, *Ulea* te herkennen. Wanneer wij ons in onze vooronderftelling niet bedriegen, dan loopt de eilandenketen van *Ulea* naar *Setoan* (dertien eilandengroepen en TUCKERS eiland) onder den 7° N. B. van het westen naar het oosten in de rigting, die zij in CANTOVA's kaart heeft, en niet van het west-noord-westen naar het oost-zuid-oosten, gelijk *Don* LUIS DE TORRES haar aangeteekend heeft. Deze keten beflaat wijders flechts omtrent drie lengtegraden, in plaats dat zij zich tot meer dan vijf zou uitftrekken.

De betrekkelijke ligging der eilanden tot elkander laat zich uit de opgaven der inboorlingen ligter afnemen dan derzelver afftanden. De ftreken laten zich met bepaaldheid opgeven, de afftanden flechts naar den tijd, die tot de reis vereischt wordt, en zelfs daarin ontbreekt hier alle maat van tijd. CANTOVA fchijnt bij het ontwerpen van zijne kaart, gelijk *Don* LUIS DE TORRES, van *Ulea*, dat hij rigting in het zuiden van *Guaham* geplaatst had, uitgegaan te zijn. Beiden hadden voor het westelijk gedeelte bepaalde punten, tusfchen welken hen flechts overbleef de overige eilanden te fchikken. Doch niet alzoo voor het oostelijk gedeelte, waar de ruimte zich onbegrensd voor hen opende. De toevallige overeenftemming van den maatftaf, dien zij aangenomen hadden, is te bewonderen. Wanneer wij nu

nu het regt hebben om de verjongingsſchaal, die ons de ontdekkingen van WILSON aan de hand geven, op de provincie *Cittac* toe te paſſen, dan zal dezelve nagenoeg tuſſchen 148° en 152° O. L. van *Greenwich* en $5\frac{1}{2}$° en $8\frac{1}{2}$° N. B. te zoeken zijn. En hier vinden wij inderdaad dat verſcheiden eilanden door onze zeereizigers binnen de opgegeven grenzen ontdekt zijn geworden; namelijk:

De door Kapitein MULGRAVE in 1793 en *Don* JUAN IBARGOITIA in 1801 geziene eilanden, die de laatſte, zonder gronden daarvoor op te geven, en ARROWSMITH voor de *Quiroſas* of *St. Bartholomé* houden, een groot matig hoog eiland, hetwelk QUIROS, na den dood van MENDANA, in 1595 ontdekte. Wij merken aan dat zich lage eilandergroepen nabij in het westen der *Quiroſas* moeten bevinden.

Het eiland *Cota*, 1801.

Een laag eiland, gezien in 1796.

Los Martires.

De ondiepte van *Don* LUIS DE TORRES, in de *Maria*, 1804.

De ongenoemden van ESPINOSAS kaart en het hooge land van MANUEL DUBLON in den *Santantonia*, 1814.

Het zamentreffen van MONTEVERDE met *Lugalos* op de kaart van *Don* LUIS DE TORRES is enkel voor eene misleiding te houden. Wij zijn daarentegen niet ongenegen met BURNEY *Hogoleu* en de *Quiroſas* te vereenigen; maar wij gelooven dit eiland van de

plaats, waar hij hetzelve ſtelt, en waar de lage groep *Augustin* van F. TOMPSON 1773 werkelijk ligt, westwaarts te moeten verplaatſen. De ligging van het eiland *Dublon*, dat, gelijk *Tug*, met een' hoogen piek beſchreven wordt, ſchijnt ons aan de *Quiroſas* of *Hogoleu* te beantwoorden, terwijl IBARGOITIA de *Quiroſas* in een eiland herkent, dat ons de plaats ſchijnt te beſlaan, waarin wij *Tug* eer gezocht hadden.

In het oosten van *Cittac* blijft tot aan de eilandenketens *Ralick* en *Radack* eene tusſchenruimte van bijna 15°, waarin ons de onbepaalde berigten van CANTOVA nog menige eilanden doen vermoeden, en waarin onze zeereizigers werkelijk reeds verſcheiden ontdekt hebben. Wij merken alleen aan dat zich daaronder, en wel ten oosten, nog hooge eilanden bevinden, als daar zijn *Strong-island* (*Teyoa* van ARROWSMITH), dat zich tot een' hoogen berg verheffen zou, en *Hope*, 1807. Het eiland *St. Bartholomé* van LOYASA, 1526 ligt noordelijker, insgelijks een hoog land, in welks westen zich lage eilanden bevinden. Men heeft verkeerdelijk de door de Nederlandſche vloot geziene eilanden daaronder betrokken.

De booten van de provincie *Ulea* en *Eap*, die op *Radack* vervallen zijn, leeren ons dat de mousſons veel verder naar het oosten ſtrekken dan wij geloofd hadden.

De zeereizigers dezer eilanden, die van *Radack* den weg naar hun vaderland wedervinden, en van

den

den anderen kant naar de *Philippines* varen en van daar terugkeeren, toonen ons dat hunne ſcheepvaart eene ruimte van omtrent vijfenveertig lengtegraden omvat, hetgeen bijna de grootſte breedte des *Atlantiſchen Oceaans* bedraagt.

RADACK. RALICK, REPITH-URUR, BOGIIA, DE *CORNWALLIS-EILANDEN.*

Wij hadden op *Radack* gelegenheid om de vorming der lage koraaleilanden nader te onderzoeken en onze vroegere waarneming over dit onderwerp aan te vullen en te verbeteren.

Wij verbeelden ons eene eilandengroep van deze gedaante als eene rotsmaſſa, die zich met lijnregte wanden uit de onmetelijke diepte des oceaans verheft, en boven, digt aan den waterſpiegel, een overſtroomd *plateau* vormt. Een door de natuur rondom aan den rand dezer vlakte aangebragte breede dam verkeert hetzelve in een baſſin. Deze dam, het rif, is meestal aan de zijde van den omtrek, die naar den wind toegekeerd is, eenigzins verhoogd, en ſteekt dan bij de ebbe, gelijk een breede kunstweg, uit het water omhoog. Op deze zijde, en inzonderheid aan de uitſpringende hoeken, verzamelen zich de meeste eilanden op den rug des dams; onder den wind, integendeel, duikt dezelve

meest onder water. Hij is daar plekswijze afgebroken en zijne openingen leveren dikwijls vaarwegen voor zelfs grooter schepen op, door welken zij met den stroom het binnenste bassin kunnen invaren. Binnen deze doorvaarten liggen dikwijls enkele rotsbanken, die als brokstukken van den ingescheurden muur of aanduidingen van denzelven zijn. Andere dergelijke banken liggen hier en daar in het binnenste des bassins verspreid. Zij schijnen van gelijke gesteldheid als de ringmuur te zijn, maar steken nooit boven den waterspiegel uit. De binnenzee (de lagune) had in de aanmerkelijke groep *Kawen* vijfentwintig tot tweeëndertig vademen diepte, in de geringere *Eilu* bij menigvuldige ondiepten bij de tweeëntwintig vademen. De grond is fijn of grof koraalzand en plekswijze koralen. De zee is reeds bij deze diepte met het donkerblaauw gekleurd, dat de zuivere wateren van dezen oceaan onderscheidt. Het oog onderscheidt de ondiepten van verre en het dieplood wordt ontbeerlijk.

Het gedeelte des rifs, dat uit het water steekt of onderzocht kan worden, bestaat uit bijna lijnregte lagen van een' harden, moeilijk te breken kalksteen, die nu uit grovere dan fijnere madreporenhuizen met bijgemengde schelpen en echinusstekels zamengesteld is, en die in groote schijven breekt, die sterk onder den hamerslag klinken. De steen bevat de lithophieten slechts als schalen, en geenszins in den staat waarin zij gewassen zijn en geleefd hebben.

De oppervlakte des dams is aan zijnen naar de zee

zee toegekeerden rand, door het uitrollen der brandende golven geveegd en glad gemaakt. Op den uiterſten rand zelven, waar de branding aanſlaat, zijn blokken van den ſteen uit hunnen ſtand gerukt.

Zoodanige blokken bevinden zich weder op de zijde die naar de lagune ligt, hier en daar verſpreid. Deze zijde is ſteil, en de minder ſcherp geteekende rand ligt onder het water. De lagen naar binnen toe ſchijnen ſteil te zijn, en de bovenſte lagen niet zoover te reiken als die, op welken zij rusten. De ankerplaatſen, die men in de lagune, onder bedekking der windwaarts gelegene hoofdeilanden der groepen bij vier tot zes vademen diepte vindt, zijn aan zoodanig eene afſchuining der ſteenlagen te danken. Doch meestal valt binnen en langs het rif het dieplood van twee tot drie vademen diepte onmiddelijk op twintig tot vierenveertig, en men kan eene linie vervolgen, op welken men van de eene zijde der boot den grond ziet, en van de andere de donkerblaauwe diepte.

Een fijn wit zand, uit madreporenhuizen, bedekt de met water beſpoelde afſchuining des dams. Eenige ſoorten van ſierlijk getakte madreporen of milleporen verheffen zich plekswijze uit dezen grond, in welken zij met knollenvormige wortelen vastzitten. Anderen wasſen aan de ſteenwanden van grootere kloven, wier grond met zand gevuld is, en onder dezen ook de *Tubipora muſica*, die wij in den levenden toeſtand gezien, en wier voortbren-

ger wij voor een' ſtervormigen achtdeelig opſchietenden polypus herkend hebben. Soorten, die den ſteen overtrekken, of zich koekvormig aanzetten, (*aſtrea*), komen in ſteeds bewaterde uitholingen des bodems digt aan de branding voor. De roode kleur des rifs onder de branding komt van eene *Nullipora* voort, die overal, waar golven ſlaan, den ſteen overtrekt, en zich onder gunstige omſtandigheden ſtalactietvormig aanzet. Kleur en zijdeachtige glans, die in de lucht verganglijk zijn, noopten ons dadelijk eene dierlijke natuur toe te kennen en de behandeling des gebleekten ſceleets met verdund ſalpeterzuur bevestigde ons op analogie gegrond oordeel. Het vlugtig oog onderſcheidt ſlechts aan de kleuring en een zeker fluweelachtig aanzien de lithophietenſoorten met fijnere poriën in den levenden toeſtand van hunne doode uitgebleekte ſceletten. Wij hebben enkel de *Millepora cærula* en de *Tubipora muſica*, en een geel-rood-bruinachtige *Diſtichopora* met op zich zelven gekleurde ſceletten gevonden, maar de laatſten nooit levend waargenomen. De ſoorten met ſterren of lamellen hebben grootere bemerkbare polypen. Zoo overtrekken de eindtakken eener *Caryophyllia*, die wij ook boven de linie des laagſten waterſtands levend hebben aangetroffen, een actinieachtig dier, ſtam en wortel ſchijnen uitgebleekt en geſtorven. Men ziet aan de lithophieten dikwijls levende takken of deelen bij andere geſtorvenen beſtaan, en de ſoorten, die zich anders kogelvormig aanzetten, vormen op plaat-

plaatſen, waar zand aangevoerd wordt, vlakke ſchijven met verhoogden rand, terwijl het zand het bovenſte deel doodt en zij ſlechts aan den omtrek leven en voortwasſen. De ontzaglijke masſa's uit een gewas, die men hier en daar op de eilanden of op de riffen als gerolde rotsbanken aantreft, zijn in de ſtille diepte des oceaans voortgebragt. Boven onder afwisſelende inwerkingen kunnen ſlechts vormingen van geringe grootte ontſtaan. Eene breedledige *Corallina* heeft in den levenden toeſtand eene vegetabiliſche groene kleur, die zij, uitgedroogd, verliest. Er komt ſlechts eene kleine onaanzienlijke ſoort van *Fucus* voor, die nog onbeſchreven is, *Fucus radaccenſis Mert.* (*).

Het zand, hetwelk op de inwendige afſchuining des rifs afgezet wordt, hoopt zich daar tot banken op. Uit zandbanken worden eilanden. Deze zijn, gelijk wij bereids aangemerkt hebben, menigvuldiger, van grooteren omvang, en rijker aan groeiaarde op de windzijde en aan de uitſpringende hoeken der groep. Geringere, als het ware beginnende eilanden zijn op het rif naar binnen gelegen, en het binnenmeer beſpoelt ſteeds hun ſtrand. Eenige eilanden rusten op ſteenlagen, die ſchuins naar de binnenzee afdalen.

(*) De wieren, die den lagen eilanden ganschlijk ſchijnen te ontbreken, worden op de riffen aan den voet des hoogen lands wedergevonden. Wij hebben op de riffen van *Oſſeihee* den *Fucus natans*, verſcheiden ulven enz. verzameld.

len. Vervolgens bemantelt meest deze lagen, waar zij naar de buitenzee aan het licht moesten komen, eene andere laag van hetzelfde gesteente, hetwelk uit grovere madreporenbrokken beslaat, en aan zijne oppervlakte ongelijk en beknabbeld schijnt. Deze uitwendige laag is dikwijls gebrokkeld en ligt in groote tafels buiten de laag. Men bemerkt bij andere eilanden op de buiten- en binnenzijde slechts mantelvormige lagen, de vorming schijnt nieuw, en lagen van zand wisselen meest met die van kalksteen af. Dit is aan het strand der binnenzee altijd het geval.

Een op dezen grond opgeworpen dam van groote madreporenrollen vormt naar de branding toe den uitersten rand der eilanden; het binnenste derzelven bevat verlagingen en geringe heuvels. Naar het strand der binnenzee is de bodem eenigzins verhoogd en van fijn zand. Op het eiland *Otdia*, groep van denzelfden naam, grijpt de binnenzee aan eene plaats op het land weder in, en *Lythrum pemphis* houdt zich met ontblootе wortelen op de door het water bespoelde rotsen vast. Op *Otdia* bevindt zich in het midden een meer van zoet water, en op *Tabual*, groep *A-ur*, een moerasfige grond. Op de grootere eilanden is aan zoet water geen gebrek; het welt genoegzaam in de kuilen op, die men te dien einde graaft.

Op den koraaldam, die de eilanden van buiten omzoomt, wassen vooreerst *Scævola Königii* en *Tournefortia Sericea:* deze beschermende struiken ver-

verheffen zich allengs, en bieden naar buiten aan den wind met digt ineengevlochten takken eene ſchuinſche vlakte aan, onder welker bedekking zich het bosch of het gewas van binnen verheft. De pandanus en met hem, waar de aarde rijker is, eene *Cerbera*, maken het hoofdbeſtanddeel der vegetatie uit. *Guettarda ſpecioſa*, *Morinda citrifolia*, *Terminalia moluccenſis* zijn op alle eilanden gemeen; *Hernandia ſonora* ontbreekt op de rijkeren zelden, *Calophyllum inophyllum*, *Dodonea viscoſa*, *Cordia ſebestena*, enz. komen enkel voor; op de noordelijker behoeftiger groepen wasſen *Lythrum pemphis* en *Suriana maritima* aan het ſtrand der binnenzee op dor zand. Zij ontbreken op *Kawen* en *A-ur*. De oever der binnenzee alleen is bewoonbaar voor den mensch, en hij bouwt daar zijne hutten onder de kokosboomen, die hij geplant heeft.

De Flora van dit eiland is behoeftig; wij hebben op de keten *Radack* ſlechts negenenvijftig plantenſoorten gevonden, die, welken ſlechts aangebouwd voorkomen, zeven in getal, medegerekend. Drieëntwintig van dit getal, waaronder vijf gecultiveerden, hadden wij bereids op *OWeihee* aangetroffen, en twaalf, den kokosboom medegerekend, op het eiland *Romanzoff*, waar in het geheel ſlechts negentien ſoorten verzameld werden. Wij vonden bij de twintig van dezelven op *Guaham* weder. Wij merken aan dat noch oranjes noch koolpalmen, voortbrengſelen, die men op twijfelachtige aanduidingen aan de *Mulgrave-eilanden* toegeſchreven heeft,

heeft, op de keten *Radack*, voor zoover wij die hebben leeren kennen, voorkomen (*).

Wij zijn niet van gevoelen dat de Flora van *Radack* tot het bovenaangevoerd getal planten bepaald is; wij gelooven veeleer dat zelfs op de groepen, die wij bezocht hebben, en van welken wij niet alle eilanden konden onderzoeken, ettelijke foorten onzer naarfporingen ontgaan zijn; maar inzonderheid dat de zuidelijker groepen, die wij niet gezien hebben (*Arno*, *Meduro* en *Millé*) bij oudere vegetatie en rijkeren bodem, verfcheiden gewasfen moeten voortbrengen, die op de behoeftiger noordelijken geheel ontbreken. De vegetatie fchijnt op deze eilandenketen in het zuiden begonnen te hebben, en de mensch hare voortgangen naar het noorden gevolgd te zijn.

Bigar, nog woest en zonder zoet water, wordt enkel wegens den fchildpad- en vogelvangst bezocht. *Udirick*, een rif van geringen omvang, en arm aan land, heeft flechts twee bewoonde eilanden. Op dezelven verheft zich wel de kokosboom boven het overige woud, maar evenwel fchijnt de vegetatie behoeftig en de broodboom is zeldzaam. *Tegi*, bij *Udirick*, woest en fchraal begroend, is naauwelijks bij name onder het volk van *Radack* bekend. *Ei-*

(*) Zie *Voyage of Governor* PHILLIP, 2 ed. Lond. 1790 p. 218 en de Reis van Kapitein MARSHALL met den *Scarborough*.

Eilu (misschien beter *Eilug*) is de armoedigste van alle groepen, op welken wij geland zijn. *Udirick* en *Eilu* halen hunne behoefte aan aromé, eene plant, die hen ontbreekt, van de westelijker liggende groep *Ligiep*. Op *Ligiep* ontbreekt de broodboom, en de kokosboom verheft zich niet boven het woud. *Temo*, op halfweg naar *Ligiep*, is een klein woest eiland, op hetwelk op de reis derwaarts vernacht wordt. *Mesid*, een oostwaarts van de keten af liggend eiland, van omtrent twee mijlen in deszelfs grootste doorsnede, leverde op de zijde onder den wind, van welken wij hetzelve naderden, geenszins het gezigt eener bijzonder welige vegetatie op. Men ziet slechts enkele kokosboomen zich uit deszelfs midden verheffen, en het zoet water, dat ons om te drinken aangeboden werd, was buitengemeen slecht. Desniettemin onderscheidt hetzelve zich van al de groepen van *Radack*, die wij bezocht hebben, door deszelfs sterkere bevolking; wij schatteden ten minsten op honderd het getal der bij onze nadering op kano's en aan het strand verzamelde menschen. De aanmerkelijke groep *Otdia*, die wij het naauwkeurigst hebben leeren kennen, heeft, vrouwen en kinderen medegerekend, naauwlijks een gelijk getal bewoners. Men ziet op *Otdia* slechts op een eiland oude hoogstammige kokosboomen, en slechts op dit eene verscheiden wortelen en sporen van vroeger verdorde boomen. *Enegup*, bij *Otdia*, is eene armoedige, onbeduidende groep, door slechts vijf mannen en eenige vrouwen bewoond.

woond. Wij vonden *Kawen*, de grootſte der door ons geziene groepen, in ouder cultuur en bloeijender toeſtand. De Flora verrijkte zich met verſcheiden planten, en wij ontdekten aldaar voor het eerst den piſang, die onlangs aangeplant ſcheen geworden te zijn. Het eiland *Tabual*, het eenige der groep *A-ur*, waarop wij geland zijn, vertoonde zich in een' ongewonen bloei. Achter een digt woud van hoogſtammige kokospalmen zijn in de verlagingen plantſoenen van bananen en arum, en ettelijke planten wasſen aldaar, die op de andere groepen vreemd zijn. De zuidelijke groepen *Meduro*, *Arno* en *Millé* zouden aan bananen en wortelen rijker zijn, en beide eersten vergelijken zich alleen met de overige der keten zamengenomen in bevolking en magt. *Limmoſalulu*, in het noorden van *Arno*, is een rif, eene klip, waarop de zee brandt, en die den zeereizigers van *Radack* tot een waarteeken dient.

Het gezigt van al deze groepen en derzelver enkele eilanden heeft eene vermoeijende eentoonigheid. Men zou bezwaarlijk van de buitenzee, daar, waar de kokospalm zich niet boven het woud verheft, de tegenwoordigheid van den mensch vermoeden. Men ziet van binnen zijne nederzettingen en de vorderingen zijner bebouwing. Een eiland ſlechts der groep *Otdia* onderſcheidde zich, en trok reeds in de buitenzee onze opmerkzaamheid tot zich door den aanſchijn van verhoogd land. Hetzelve verhief zich als een ſchoonbegroende heuvel boven den

ſpie-

ſpiegel der golven. Dit eiland beſlaat een' uitſpringenden hoek des noordelijken rifs; het heeft, van andere eilanden in gedaante verſchillende, eene geringere breedte en meer diepte, terwijl het zich op een punt uitſtrekt, die het rif aldaar naar de binnenzee toe vormt. De ſtroomingen dezer zee bewerken ook aan het ſtrand, dat hetzelve beſpoelt, eene ſterke branding. Wat berg ſchijnt is bosch. Een boom, dien de omſtandigheden niet toelieten te bepalen, bereikt daar, op een' lagen grond van madreporenklompen, eene verbazende hoogte en dikte. Op andere eilanden, waar hij insgelijks voorkomt, geraakt hij tot geene aanmerkelijke grootte. Omgevallen boomen hebben dikwijls hunne omhoog gerigte wortelen weder tot takken omgevormd, terwijl hunne nederliggende kruinen wortels ſchoten (*), een verſchijnſel, dat anders op *Radack* niet zeldzaam is, en orkanen vermoeden doet. Het naar den rand des eilands toe lage woud ſchijnt deszelfs toenemende uitbreiding aan te duiden. De pandanus is verdrongen, niets lokt op deze plaats de menſchen aan. Eene zeezwaluw (*Sterna ſtolida*) neſtelt bij ontelbare ſcharen in de hooge toppen (†).

Het

(*) Dit is zulk een groot wonder niet; men kan dit verſchijnſel waarnemen aan onzen gewonen aalbesſenboom, als men hem met de kruin in den grond zet.

VERT.

(†) Op *Enegup* zagen wij ook boven een eiland, dat

Het nuttigſte gewas dezer eilandenketen is de gemeene pandanus der *Zuid-zee-eilanden* (*Wob*). Hij wast wild op het dorſte zand, waar de vegetatie eerst begint, en mest den grond door de vele bladen, die hij afwerpt. Hij woekert in de vochtige verlagingen van rijkere eilanden. Hij wordt bovendien opzettelijk aangebouwd, talrijke wilden met veredelde vruchten, die aan de cultuur toe te ſchrijven zijn, worden door afleggers voortgeplant. Derzelver zaad brengt den oorſpronglijken vorm (den *Eruan*) weder voort (*). De vrucht van den pan-

da-

zich overigens van de anderen niet onderſcheidt, denzelfden vogel in even ontelbare vlugtzwermen.

(*) Men telt van deze basterdſoorten over de twintig, en onderſcheidt ze aan de uiterlijke gedaante der vrucht, of der zamengeſtelde ſteenvruchten, die zij dragen, en aan het getal der in elk vervatte enkele vruchten of kernen. De mannelijke boom heet *Digar*, de wildwasſende vrouwelijke *Eruan*. De basterden zijn: *Buger*, *Bugien*, *Eilugk*, *Undaim*, *Erugk*, *Lerro*, *Adiburik*, *Eideboton*, *Tabenebogk*, *Rabilebil*, *Tumuliſien*, *Lugulugubilan*, *Ulidien*, enz. (Die wij in 1816 van *Udiriek* kregen was *Lerro*; de pandanus op het eiland *Romanzoff Eruan*). Het gedeelte der vrucht, waaruit op *Radack* en *Ralick* de menſchen hun voedſel trekken, wordt op de *Sandwich-*, *Marquizen-* en *Vrienden-eilanden* tot welriekende goudkleurige kranſen gebezigd. Wij merken in het voorbijgaan aan, dat de pandanusſoort een verder moeilijk onderzoek vereischt, daar de karakters, die de meeste kruidkundigen gekozen hebben, om de ſoorten, die zij opgeven, te on-

der-

danus maakt op *Radack* het volksvoedsel uit. De zamengestelde vezelige steenvruchten, waarin de kogelvormige vrucht zit, bevatten aan haren basis, het punt harer aanhechting, een geurig sap. Men klopt eerst, om dit sap te nuttigen, de vrucht met een' steen, kaauwt vervolgens de vezels, en zuigt ze in den mond uit. Men bakt ook de vrucht in kuilen, op de wijze der *Zuid-zee-eilanden*, niet zoo zeer om ze in dien toestand te nuttigen als wel om *Mogun* daaruit te bereiden, eene drooge geurige confituur, die, als een kostbare voorraad, voor zeereizen bespaard wordt. Bij de bereiding van den *Mogun* zijn al de leden van een of meer huisgezinnen bezig. Uit de schaalvruchten wordt, wanneer zij uit de bakkuilen komen, het verdikte sap boven eene schelp uitgedrukt, vervolgens op een met bladen belegd rooster over een zacht kolenvuur in de zon gezet en gedroogd. De dunne schijf wordt, zoodra zij genoegzaam droog is, digt zamengerold en de rol in bladen gewikkeld en ombonden. De amandel dezer vrucht is smakelijk, maar moeilijk te winnen, en wordt dikwijls verwaarloosd. Uit de bladen van den pandanus vervaardigen de vrouwen alle soorten van matten, zoowel de vierkanten met sierlijke randen,

derzoeken, van geen gewigt zijn. LOUREIRO merkt uitdrukkelijk aan in zijne *Flora Cochinchin.* dat de vrucht van den *Pandanus odoratissimus* oneetbaar is.

den, die tot ſchorten dienen, als die, welken tot ſcheepszeilen gebruikt worden, en de dikkeren, waaruit het leger beſtaat.

Na den pandanus behoort den kokosboom (*Ni*) de tweede rang. Niet alleen zijne noot, die drank en ſpijs, vaten en olie tot huislijk gebruik oplevert, maakt hem nuttig, maar ook hoofdzakelijk de bast om denzelven, waaruit ſnoeren en touwen vervaardigd worden. Op den pandanus berust het voedſel, op den kokosboom de ſcheepvaart des volks. De vervaardiging der ſnoeren en touwen is een arbeid der mannen, en men ziet zelfs de eerste chefs zich daarmede bezig houden. De vezelen van den bast worden in zoetwaterkuilen geweekt en los gemaakt. De ſnoer wordt tevens met de twee draden, waaruit zij beſtaat, geſponnen, terwijl bij ieder' draad voorloopig bereide vezels ingedraaid worden. Het hout van den ouden kokosboom, tot pulver gewreven, en met het ſap der ſchaal van de onrijpe noot tot een' deeg gemengd, wordt, in kokosſchalen gekookt of op het vuur geroost, tot eene ſpijs bereid. Kokosſchalen zijn de eenige vaten, waarin de menſchen water bij zich kunnen dragen; zij worden in gevlochten langwerpige, bijzonder daartoe beſtemde korven, met de opening naar boven, naast elkander geſchikt, bewaard. De kokosboom wordt overal op bewoonde en onbewoonde eilanden aangeplant en vermeerderd; maar bij de vele jonge plantſoenen, die men aantreft, ziet men hem enkel op bewoonde eilanden vruchten dragen, en ſlechts op

op weinigen, en wel op de zuidelijker groepen zijne kruin hoog in de lucht wiegen. De kokosnoot draagt op *Radack* flechts zeer kleine noten.

De broodboom (*Mä*) is op *Radack* niet zeer gemeen; men vindt hem flechts in het vochtige binnenland van bewoonde eilanden aangeplant; oude boomen bevinden zich nogtans op ettelijken der armeren. Zijn hout is even als zijne vrucht zeer kostbaar; daaruit wordt de kiel tot de booten gelegd; de overige planken worden meest uit drijfhout bearbeid. Zij worden met fnoeren van kokosbast zamengevoegd, en de voegen met pandanusbladen gekalefaat. De broodboom levert bovendien eene harst, die onderfcheidenlijk gebruikt wordt. Er zijn van den broodboom, gelijk van alle geculti-veerde gewasfen, verfcheiden basterden. De eenige hier voorkomende is van de oorfpronglijke gedaante weinig afgeweken, deszelfs vrucht is klein en de zaadkorlen daarin dikwijls volwasfen.

Uit de fchors van drie verfchillende plantenfoorten wordt een bruikbare bast gewonnen. De voornaamfte is eene ftruik uit de familie der netelen (eene *Boemeria?*) de *Aromé*, die flechts op beteren vochtigeren grond wast.

De *Aromé* levert een' witten draad van uitnemende fijnheid en fterkte. De *Atahat* (*Triumphetta procumbens Forst.*), is eene kruipende plant, uit het gellacht der linden; zij is gemeen en overtrekt met de *Caffyta* het dorfte zand. Uit haren bruinen

nen bast worden meest de mannenſchorten vervaardigd, die uit loshangende bastſtroken, om een' gordel van matwerk genaaid, beſtaan. Daaruit worden ook randverſieringen in de fijnere matten ingevlochten. De fijne witte bast van den *Hibiſcus populneus* (*Lo*), dien wij op *Radack* flechts op de groep *A-ur* gevonden hebben, heeft hetzelfde gebruik. Op de *Sandwich-eilanden* en op andere plaatſen worden touwen uit dezen bast vervaardigd.

Uit den knolligen wortel der hier zeer menigvuldige *Tacca pinnatifida* wordt een voedzaam meel gewonnen, doch hetwelk zelden bereid en weinig gebruikt ſchijnt te worden.

Drie taroſoorten (*Caladium*), *Arum esculentum*, *marcrorhizon* en *ſagittifolium*, de banane en *Rhizophora gymnorhiza* worden enkel hier en daar op verſcheiden groepen en eilanden aangebouwd. Wij vonden hier nergens den diepen moergrond, dien zij noodig hebben, om hunne wortelen uit te ſpreiden, en zijn op deze eilanden niet geſchikt om een wezenlijk gedeelte van het volksvoedſel uit te maken.

Behalve deze gewaſſen worden nog twee der zeldzamer wild voorkomende algemeen om de woningen aangeplant, eene *Sida* en een *Crinum*, wier welriekende bloemen met die der *Guettarda ſpecioſa*, der *Volcameria inermis* en op *A-ur* de *Ixora coccinea* in bevallige kranſen om het lange opgebonden haar en in de ooren gedragen worden. Smaak in geu-

geuren en opſchik onderſcheidt het behoeftige volk van *Radack*.

De zee ſpoelt op de riffen van *Radack* noordſche pijnſtammen en boomen der heete luchtſtreken (palmen, bamboes) aan. Zij voorziet den inboorlingen niet alleen van ſcheepstimmerhout, maar voert hen ook op wrakken van Europeeſche ſchepen ijzer toe. Om het hout te bearbeiden troffen wij bij hen geene andere gereedſchappen aan, van het langs dezen weg bekomen kostbare metaal, en vonden zelfs, toen wij het gezegde van onzen vriend in twijfel trokken, zoodanig een ſtuk hout met ingeſlagen nagels aan het ſtrand van een onder de wind liggend eiland der groep *Otdia*. Zij bekomen nog op gelijke wijze een' anderen ſchat, harde, tot ſlijpen bruikbare ſteenen; zij worden uit de wortelen en holten der boomen opgezocht, die de zee aanſpoelt. IJzer en ſteenen behooren de chefs, aan wie zij, tegen eene belooning en op eene bepaalde ſtraf, moeten afgeleverd worden.

De zee brengt dezen eilanden de zaden en vruchten van vele boomen aan, die op dezelven nog niet gevonden worden. De meesten dezer zaden ſchijnen nog de vatbaarheid tot kiemen niet verloren te hebben, en wij hebben dikwijls den ſchoot der aarde het haar toegedachte geſchenk vroom aanvertrouwd. Wij hebben dezelven verzameld, en daaronder de vruchten van pandanusſoorten gevonden, die ſlechts op de grootere in het westen gelegen eilanden voorkomen, die der *Barington*ia *ſpecioſa*, de *Aleuri-*

tes triloba en andere boomen, die tot de gemeenſchappelijke Flora van *Polyneſië* behooren, en die wij het naast in het westen op de *Mariane-eilanden* aangetroffen hebben. Het grootst gedeelte dezer zaden behoort tot de boomachtige of rankende lianes, die overal tusſchen de keerkringen even menigvuldig zijn. Het zaad der *Guilandia bonduc* komt daaronder dikwijls voor, en wij hebben de plant zelve ſlechts eenmaal op de groep *Otdia*, en wel op een onder den wind gelegen eiland aangetroffen. Wij merken aan dat zaden, die met den vloed over het rif gedreven worden, op de binnenzijde van een eiland onder den wind aanlanden, meer bedekking, betere aarde en tot hunne opkomst gunstiger omſtandigheden aantreffen dan die, welken de branding op het buitenſte des eilands uitwerpt.

Men vindt dikwijls gerolden puimſteen onder de uitwerpſelen der zee en digtgebalde masſa's der *Caſſyta*, gelijk die, welke de *Zostera marina* op eenigen onzer kusten vormt, en die men in *Frankrijk* aan de *Middelandſche Zee Pelotte de mer* noemt.

Behalve de zoogdieren, die de zee bewonen, de dolphijnen, die de Radackers ſlechts zelden enkel afmaken, daar zij niet talrijk en magtig genoeg zijn om ze, gelijk andere eilanders, bij troepen te omringen, in hunne riffen te drijven en te vangen, de cachelot (*) en de zeldzamer walvisch, wordt

(*) Wij hebben in het jaar 1807 een' *Phyſeter macrocephalus* bij *Radack* gezien,

wordt op *Radack* flechts de algemeen verſpreide rat gevonden, die zich, daar hij geen vijand te duchten heeft, op eene verſchrikkelijke wijze vermenigvuldigd heeft. KADOR, die zich verbeeldt dat de rat zich flechts in het gevolg van den mensch onthoudt, beweert dat hij zich niet op *Bigar* bevindt. Men vervolgt op de bewoonde groepen, inzonderheid op *A-ur*, ſomwijlen deze laſtige dieren; men laat hen zich om eenig lokaas verzamelen, dat half door vuurkuilen omringd is, en drijft hen dan in het vuur. De rat wordt op *Udirick* door de vrouwen gegeten, en ook op *Otdia* hebben onze matrozen de vrouwen dit dier zien eten.

De hoenders bevinden zich op *Radack* wild of verwilderd; zij dienen flechts op *Udirick* tot ſpijze, en worden op andere groepen enkel tot vermaak gevangen en tam gemaakt; zonder dat men er nut van weet te trekken. Men vindt hier en daar om de woningen een' haan, die, met eene koord om den poot aan een' paal gebonden, aan den vechthaan der Tagalen herinnert. Een kleine witte reiger wordt insgelijks getemd. Buiten den haan en de duif der *Zuid-zee* (*Columba auſtralis*), komen er flechts woud- en watervogels voor, en dezen zijn op de bewoonde groepen niet in een groot aantal. Het menigvuldigst is de zeezwaluw (*Sterno ſtolida*), die zich gaarne in de nabijheid der branding onthoudt.

De zeeſchildpad wordt op *Bigar* gevangen; uit de

klasse der amphibiën komen bovendien vier kleine soorten van haagdissen op *Radack* voor.

De lagunen in het binnenste der eilandengroepen zijn arm aan visschen. Men treft buiten om de riffen en aan derzelver ingangen troepen van haaijen aan, die slechts zelden in de binnenzee dringen; deze dieren zouden bij *Bigar* voor de menschen onschadelijk zijn. Wij hebben bij den ingang van *Eilu* bonieten gevangen. De vliegende visch is in de nabijheid der lage eilanden het menigvuldigst. De Radackers vervolgen hem 's nachts bij vuurlicht. Er komen verscheiden soorten van visschen voor, die niet gegeten worden, en wier nuttiging voor dodelijk geldt. KADOE bragt ons voorbeelden bij van hierop gevolgde vergiftigingen. Dezelfde soorten worden op *Ulea*, nadat men een inwendig gedeelte (de lever?) er uit genomen heeft, gegeten, en ettelijke, namelijk Diodon- en Tetrodonsoorten, gelden aldaar zelfs voor lekkere beetjes. Onder de vergiftige visschen van *Radack* worden twee roggen (*Raja*) aangevoerd, die eene buitengewone grootte bereiken, de eene heeft, gelijk de *Raja aquila* en de *Raja postinaca*, een' grooten stekel aan den staart, de andere heeft er vijf. Beiden zouden, volgens KADOE, de stekels van zich schieten, die, na derzelver verlies, binnen twintig dagen weder aangroeijen. Men valt hen slechts van voren aan. Zij worden om de huid, die dient om de trommels te bespannen, gevangen. Beiden soorten worden op *Ulea* gegeten.

Men

Men treft eene menigvuldigheid aan, zoowel van eenſchalige als tweeſchalige ſchelpen. Sommigen worden gegeten en de ſchalen van eenigen onderſcheidenlijk gebruikt. De Tritonshoorn dient als ſeintrompet. De *Chamagigas* en andere groote tweeſchalige ſchelpen dienen tot vaten, en ook worden ſnijwerktuigen daaruit vervaardigt; het paarlemoer wordt tot meſſen geſcherpt, en kleinere ſlakkenſoorten worden tot ſieraad om het hoofd en den hals gedragen.

Onder de kreeften zijn verſcheiden kleine paguruſſoorten bemerkbaar, die in geleende huizen van allerhande zeeſlakken tot in het binnenſte der eilanden hun voedſel zoeken.

Aan naakte molusken, wormen en zoophieten is de Fauna bij uitſtek rijk. Wij bemerkten een' inktvisch, ettelijke ſchoone ſoorten van zeeëgels en zeeſterren, ettelijke meduſa's, doch dezen niet in alle groepen, verſcheiden holothuriën. De behoeftige, om voedſel verlegen Radackers hebben in overvloed op hunne riffen een der dieren (den *Trepang*), naar welken de Chineeſche wellustelingen zoo begeerig zijn, en lijden dikwijls gebrek, zonder nog beproefd te hebben om den honger met dezen walglijken worm te ſtillen. De zee werpt menigvuldig eene kleine *Phyſalix* (*Phyſalis pelagica Tileſ.*) op de riffen uit. Een worm doorboort de rots onder de linie van den hoogſten waterſtand en leeft in het binnenſte des kalkſteens, en onze gemeene regenworm is ook op deze afgelegen eilanden inheemsch.

In-

Insecten zijn er slechts zeer weinigen; wij zagen slechts de *Scolopendra morsitans* en den *Scorpio australasiæ*, voor welken de inboorlingen geen schroom betoonen, en wiens steek, volgens KADOE, eene plaatslijke kortstondige blaar veroorzaken zou.

De inwoners van *Radack* zijn noch groot van gewas noch van buitengemeene ligchaamskrachten. Zij zijn, offchoon schraal, welgemaakt en gezond, en schijnen in vrolijke opgeruimdheid een' hoogen ouderdom te bereiken (*). De kinderen worden lang gezoogd en nemen de borst nog, wanneer zij reeds kunnen spreken en loopen. De Radackers zijn donkerder van kleur dan de O Weiheërs, van wie zij zich voordeelig onderscheiden door grootere zindelijkheid der huid, die noch het gebruik der *Kava* noch anders aldaar heerschende ziekten hinderlijk zijn. Beide geslachten dragen hun lang fraai zwart haar net en zindelijk van achter opgebonden. Bij kinderen hangt het vrij en lokkig neder. De man-

(*) Wij moeten eene natuurlijke misvormdheid vermelden, die wij bij verscheiden vrouwen der chefs van verschillende groepen en bij een' jongen chef der groep *Eilu* bespeurd hebben. De *Ulna* schijnt in de bogt der hand naar boven uitgerekt, en de gekromde in zijn' wasdom meer of min gestremde voorarm is bij sommigen slechts spannen lang; de hand is klein en naar buiten gebogen. Een kind op *Otdia* had eene dubbele rij tanden in den mond. Nog kunnen wij een voorbeeld van doofstomheid aanvoeren.

mannen laten de baard groeijen, die lang, maar niet zeer digt wordt (*). Zij hebben, over het algemeen, de tanden, door de ſoort van hun volksvoedſel, door het kaauwen van de houtigdradige vrucht van den pandanus bedorven en de voorsten dikwijls uitgebroken. Dit is bij de chefs minder het geval, voor wie gewoonlijk het ſap der vrucht boven eene ſchelp uitgeſchraapt en afgeſcheiden wordt. Mannen en vrouwen dragen in de doorboorde oorlellen een gerold pandanusblad; deze rol heeft bij de mannen drie of vier duimen in de doorſnede, bij de vrouwen de helft; zij wordt ſomwijlen met een fijn ſchildpadblad overtrokken. Sommige oude lieden hebben bovendien den bovenrand der oorlel tot het inſteken van bloemen doorboord.

De kunstrijk ſierlijke tatouering (†) is volgens het geſlacht onderſcheiden, bij ieder gelijkvormig. Zij vormt bij de mannen over de ſchouders en borst een' aan den navel toegepunte driehoek, die uit kleinere onderſcheiden verbonden ſtreepen beſtaat. Dergelijke welgeordende horizontale ſtreepen beſlaan den rug en den buik. Bij de vrouwen zijn ſlechts de ſchouders en de armen getatoueerd. Behal-

(*) Men verhaalde ons van een' in het gevecht op *Tabual* geſneuveld' man, wiens baard hem tot op de knien hing.

(†) Wij hadden in het voorjaar van 1816 op *Udirick* deze tatouering voorbijgezien.

halve deze regelmatige teekening, die aan volwasſenen eerst uitgevoerd wordt, en ſlechts bij weinigen ontbreekt, hebben allen als kinderen reeds aan lendenen en armen, maar zelden in het gezigt, groepen van teekens of ſtreepen getatoueerd. Wij bemerkten eenige malen onder deze teekens het kruis der Roomſchen (✝). De getatoueerde plaats is zeer donker, ſcherp geteekend en boven de huid verheven (*).

Het kleed der mannen beſtaat in den gordel met hangende bastſtrooken, die dikwijls door eene kleine vierkante mat als ſchort verzeld is. De vrouwen dragen twee langere matten met eene ſnoer om de heupen vastgemaakt; de meisjes vroeg eene kleinere ſchort. De mannen dragen dikwijls, buiten de bloemen en ſchelpkranſen, een halsſieraad van geregen dolphijnstanden, met vooraan hangende platen van beenderen deszelfden diers, of van ſchildpad. Tot dezen opſchik worden ook dunne ronde mosſelſchelpen en kokosſchalen gebruikt. Wij hebben ook onder hunnen opſchik de vederen van den fregatvogel en armbanden uit de ſchaal eener eenſchalige mosſel geſlepen aangetroffen.

De

(*) Inboorlingen der *Mulgrave-eilanden*, die aan boord der *Charlotte* kwamen, droegen naar de wijze der Spanjaards een kruis aan den hals. Wij hebben dit verſierſel op *Radack* niet aangetroffen en vergeefs getracht in het ſtraksgemelde teeken eenige betrekking tot Christenen en Europeanen te ontdekken.

De Irus of chefs onderfcheiden zich dikwijls door eene rijziger geftalte, doch nooit door eene buitengewone dikte des ligchaams (*). De tatouering ftrekt zich meest bij hen uit tot ligchaamsdeelen, die bij den gemeenen man verfchoond blijven, de zijden, de lendenen, den hals of de armen.

De woningen der Radackers beftaan enkel uit een door vier palen gedragen dak, dat met eene zolderring voorzien is (†). Men kan onder dezelve flechts zitten. Men klimt door eene vierkante opening in de bovenfte ruimte, waarin de kleine bezitting bewaard wordt. Men flaapt op dezen zolder of beneden in de open ruimte, en eenige tentvormige open hutten dienen tot afgezonderde ftaapplaatfen. De daken zijn van kokos- of pandanusbladen; de vloer is beftrooid met fijn aan het ftrand opgezocht koraalzand en gebroken fchelpen. Eene grove mat dient tot bed en een blok hout tot hoofdkusfen.

In het eerst hielden wij deze woningen, die wij ook dikwijls verlaten vonden, niet voor de beftendige verblijven der menfchen. Dikwijls trekken zij in hunne kunstrijke booten met have en gezin nu naar het eene dan naar het andere eiland, en zoo ver-

(*) De Chef der groep *Ligiep* maakt hierin eene uitzondering, en is een uitnemend vet man.

(†) Zie de afbeelding van zoodanig eene woning II Deel, bl. 144.

verzamelde zich, toen wij eerst met hen gemeenzaam waren, telkens het grootſte gedeelte der bevolking van eene groep in onze nabijheid.

De wildwasſende pandanus ſchijnt een gemeenſchappelijk goed te zijn. Een bosje bladeren van dezen boom, ten teeken van eigendom, aan den tak gebonden, waaraan eene vrucht rijpt, verzekert hem, die haar ontdekt heeft, zijn regt daarop. Wij hebben dikwijls, en inzonderheid op de armoediger noordelijke groepen, deze vrucht, bijna het eenig voedſel der Radackers, geheel onrijp zien eten. De kokosboomen zijn een bijzonder eigendom. Men ziet dikwijls die, welken in de nabijheid der woningen met rijpende noten beladen zijn, met een om dezelven, door zamenknopen der tegenover elkander ſtaande blaadjes, vastgemaakt kokosblad, dat door ruiſchen het inklimmen verraden zou, verzekerd. Op de volkrijker groep *Kawen* en *A-ur* zijn dikwijls boomgaarden, in plaats van omtuining, met eene ſnoer omtrokken.

Buiten de zorg voor hun voedſel houden onze vrienden zich ſlechts bezig met hunne ſcheepvaart en hun gezang. Hun liefst en eenigst goed zijn hunne booten en hunne trommel, die reeds hun kinderſpeelgoed uitmaken. Zij voeren inzonderheid 's avonds, om een helderbrandend vuur vergaderd, hunne liederdanſen uit. Bedwelmende vreugd bevangt dan allen, en aller ſtemmen vermengen zich tot een koor. Deze liederen gelijken die der OWeiheers, maar zij zijn ruwer, harder, en de allengs rij-

zen-

zende toonen des gezangs ontaarden allengs in gegeschreeuw.

Wij leerden het eerst, en hoofdzakelijk op de groep *Otdia*, het beminnelijk volk van *Radack* kennen. De menschen, die ons vriendelijk uitnoodigend te gemoet kwamen, schenen ons een' tijd lang wegens onze meerderheid te schuwen. De chefs bewezen den meesten moed, de grootste omzigtigheid. Vertrouwen maakte onze vrienden nooit dringend of lastig. De vergelijking van onzen onmetelijken rijkdom en hunne behoeftigheid verlaagde hen nooit tot bedelen, verleidde hen zelden tot diefstal, liet hen nooit de goede trouw verbreken. Wij doorwandelden dagelijks eenzaam, zonder wapenen, hunne eilanden, sliepen bij weggelegde schatten (messen en ijzer) onder hunne daken, verwijderden ons op langere togten op hunne booten, en vertrouwden ons aan hunne hoede, gelijk wij ons aan de waakende bescherming der wetten vertrouwen. Wij ruilden met hen, daartoe eerst door hen uitgenoodigd, onze namen. De menschen kwamen ons waar wij verschenen, gastvrij te gemoet, en reikten ons kokosnoten. Wij handelden op *Otdia* niet; wij beschonken en werden beschonken. Enkelen schenen tot geven denzelfden lust te hebben als wij, en bragten ons nog met veel kieschheid geschenken, wanneer er geene tegengeschenken meer te verwachten waren. Anderen gedroegen zich baatzuchtiger. Wanneer ongehoorde voorvallen nooit overdachte betrekkingen aanvoeren en het gebruik zwijgt, moet

het eigendommelijk karakter van den mensch zich zelfstandig openbaren. De vrouwen gedroegen zich schaamachtig en terughoudend; zij verwijderden zich, toen wij ons het eerst vertoonden, en kwamen slechts onder de bescherming der mannen weder te voorschijn. Tegen onze kleine geschenken, ringen, glaskoralen, die zij minder dan welriekende houtsplinters van Engelsche potloden schenen te achten, reikten zij ons op eene bevallige wijze den opschik, dien zij juist droegen, hare schelp- en bloemkransen. Geene vrouw van *Radack* is ooit bij ons aan boord gekomen.

Overal vertoonde zich het beeld des vredes bij een opkomend volk. Wij zagen nieuwe plantaadjen, vorderenden landbouw, vele opwassende kinderen, bij een gering menschengetal, tedere zorgvuldigheid der vaders voor hunne kinderen, bevallige zeden, gelijkheid in den omgang tusschen vorsten en onderdanen, geene laagheden jegens magtigen; en bij grootere armoede en minder zelfvertrouwen geene der ondeugden doorstralen, die de volkeren van het oostelijker *Polynesië* onteeren.

Wij vernamen het eerst op *A-ur* dat deze zich kommerlijk voedende menschen ook hunne oorlogen voeren, dat heersch- en veroveringszucht ook over hen dezen vloek gebragt hebben. Zij noodigden ons uit om met ons vreeslijk ijzer (de verderslijke uitwerkingen van andere wapenen hadden zij door ons niet leeren kennen) ons in hunne bloedige twisten als de magten des noodlots te mengen.

De

De geweldige LAMARY is van *Meduro* uitgetrokken om zich alle noordelijke eilanden van *Radack* met de wapenen te onderwerpen. Hij heerscht thans over *A-ur*, *Kawen* en het noorder der keten, en heeft zijn' zetel op *A-ur*. Die van *Medura* en *Arno* voeren tegen hem en zijn rijk den oorlog. Hunne ſtrooptogten op dertig booten elk met zes tot tien koppen bemand, hebben zich tot *Otdia* uitgeſtrekt. Het laatſte gevecht op *Tabual* heeft vier menſchen het leven gekost; drie van de zijde van *Meduro*, en een van de zijde van *A-ur*. In een' vroegeren krijgstogt waren op hetzelfde eiland bij de twintig van wederzijden gefneuveld.

LAMARY bereisde in het begin van 1817 de eilanden van zijn gebied, om zijnen oorlogseskader, ook bij de dertig booten ſterk, op *A-ur* zamen te roepen, van waar hij tegen *Meduro* trekken wilde. Wij verwachtten dezen vorst op *Eilu* aan te treffen; hij was bereids op *Udirick*, bij welke groep hij ons in zijne boot op de open zee bezocht. Toen wij tegen het einde deszelfden jaars op *Otdia* wederkwamen, was de krijgsmagt op *A-ur* verzameld. LAMARY had het eiland *Melid* gemist, en, op andere groepen vervallen, afgezien van de verſterking, die hij van daar te verwachten had.

Wij zullen hetgeen van den godsdienst, de gezellige orde, de zeden en gebruiken van onze vrienden tot onze kennis gekomen is uitvoerig berigten.

De bewoners van *Radack* vereeren een' onzigt-

baren god, en brengen hem, zonder priester en tempels, eenvoudige offers van vruchten. In de taal beteekent *Jaegach*, God: de naam van den god is ANIS. Bij ondernemende oorlogen en dergelijke gelegenheden, hebben plegtige offeranden plaats. De verrigting van dezelven geſchiedt in de open lucht. Een uit de vergadering, niet de chef, wijdt den god de vruchten door omhooghouden en aanroepen; het formulier is *Gidien Anis mne jeo!* het laatſte woord herhaalt het verzamelde volk. Wanneer een huisvader op den viſchvangst uitvaart, of iets voor hem gewigtigs onderneemt, dan offert hij onder de zijnen. Er zijn op verſcheiden eilanden heilige boomen, kokospalmen, in wier kruin ANIS nederdaalt. Om den voet van zoodanig een' boom zijn vier balken in het vierkant nedergelegd. Het ſchijnt niet verboden te zijn, in de ruimte, die zij beſlaan, te treden, en de vruchten des booms worden van de menſchen gegeten.

De bewerking van het tatoueren ſtaat in betrekking met het godsdienſtig geloof, en mag zonder zekere goddelijke teekens niet gedaan worden (*). De

(*) Onze vrienden weigerden ons ſteeds onder verſchillende voorwendſels ons dit ſieraad mede te deelen. Zij wierpen ons dikwijls de bedenkelijke gevolgen voor, het opzwellen der ledematen, de zware ziekte, enz. Eens beſtelde een chef op *A-ur* een' van ons, om hem den anderen morgen te tatoueren; doch den anderen morgen wist hij zich daarvan op allerlei wijze te verſchoonen.

De geenen die getatoueerd begeren te worden, brengen den nacht door in een huis, waar de chef, die de bewerking verrigten moet, den god bezweert; een verneembaar geluid, een fluiten, zou zijne toeſtemming te kennen geven. Blijft dit teeken achter, dan wordt de bewerking nagelaten; waarom zij aan ſommigen nooit volbragt wordt. Ingeval van overtreding zou de zee het eiland overſtroomen en het geheele land vergaan. Van de zee bedreigt welbekend gevaar alleen deze eilanden, en het godsdienstig geloof zwaait dikwijls deze roede over de menſchen. Maar daartegen helpen bezweringen. KADOE heeft op *Radack* de zee tot aan den voet der kokosboomen zien rijzen; maar zij werd bij tijds bezworen en trad in hare grenzen terug. Hij noemde ons twee mannen en eene vrouw, die op *Radack* deze bezwering verſtaan.

De woeste eilandengroep *Bigar* heeft haren bijzonderen god. De god van *Bigar* is blind; hij heeft twee jonge zonen, met name NIGABUIL, en de menſchen, die *Bigar* bezoeken, noemen elkander, zoolang zij daar zijn, NIGABUIL, opdat de blinde god hen voor zijne zonen houde en goed doe. ANIS mag op *Bigar* niet aangeroepen worden: de god zou hem, die zulks deed, met zware krankheid en den dood ſtraffen. Onder een' boom worden op *Bigar* vruchten, kokos, enz. geofferd. Wel en zonder haperen uitgeſproken bezweringsformulieren doen water in de kuilen ontſtaan; doch is het gevolg ongunſtig, dan is er iets verzien geworden, en

de woorden zijn niet goed opgezegd. *C'est tout comme chez nous* (*). Bij *Bigar* mogen de haaijen den menſchen geen leed doen; de god laat dit niet toe. Van alle groepen van *Radack* wordt *Bigar* over *Udirick* bezocht, ſlechts die van *Eilu* mogen zulks niet onmiddelijk doen. Zij moeten eene maand op *Udirick* vertoeven, eer zij er heen varen, en na de terugkomst weder eene maand op dezelfde groep blijven, eer zij van den medegebragten voorraad nuttigen. Deze voorraad beſtaat in vleeseh van vogels en ſchildpadden, hetwelk eerst gebakken en dan in de zon gedroogd wordt. Het gebruik van zout is op *Radack* onbekend.

De huwelijken, het begraven der doden en de feesten, die bij verſcheiden gelegenheden gehouden worden, ſchijnen buiten betrekking met den godsdienst te zijn. Aangaande het begrip van voortduring na den dood is het ons niet gelukt van KADOE eenig berigt te bekomen.

Hoewel den opperhoofden geen bijzonderen eerbied bewezen wordt, oefenen zij toch over allen eigendom een willekeurig regt uit. Wij zagen zelfs door ons beſchonken chefs onze geſchenken voor magtiger verbergen. Zij ſchijnen in verſchillende graden aan elkander ondergeſchikt te zijn, zonder dat wij deze betrekkingen regt hebben kunnen doorgronden.

RA-

(*) Dierlijk magnetismus, ſympathie, wonderdoctors, en wat niet al!

RARICK was de magtigſte op *Otdia;* zijn vader SAUR-AUR, misſchien de wezenlijke chef der groep, woonde op *A-ur.* RARICK en zijn zoon, een knaap van omtrent tien jaren, droegen alleen ettelijke ſtroken van pandanusbladen, waarin knopen gelegd waren, om den hals, en dit ſcheen een voorregt te zijn. Wij hebben dergelijke ſtroken in de woningen van opperhoofden zien hangen, die, gelijk gedroogde vischkoppen, onrijpe kokosnoten en ſteenen, het aanzien van gewijde voorwerpen hadden. De erfopvolging is niet onmiddelijk van den vader op den zoon, maar van den ouder' broeder op den jongeren, tot na het afſterven van allen de eerstgeboren zoon des eersten weder aan de beurt komt; vrouwen zijn uitgeſloten. Waar een chef op een eiland aanvaart, wordt van zijne boot een teeken gegeven, en in zijne behoeften wordt met het best voorhandene voorzien. Dit teeken geeft de geen, die zich op het voorſte gedeelte des vaartuigs bevindt met het opheffen van den regterarm, terwijl hij roept. Dit werd ook in acht genomen, wanneer officieren der expeditie in booten der inwoners voeren. De opperhoofden onderſcheiden zich door vrijer bewegingen in hunnen gang, die de gemeene man niet naarvolgen mag.

Tot den oorlog roepen de vorsten hunne manſchappen op; de chef van iedere groep voegt zich met zijne booten bij het eskader, en men onderneemt eene vijandelijke groep te overvallen. Slechts aan land wordt gevochten. De vrouwen nemen

deel in den oorlog, niet alleen waar het er op aankomt den vijand van eigen grond af te weren, maar ook bij den aanval, en zij maken een wezenlijk gedeelte der krijgsmagt uit. De mannen ſtaan in den ſlag vooraan; hunne wapens zijn de ſlinger, dien zij zonder behendigheid gebruiken, en een aan beide einden ſcherpgepunte ſtaf, die, weggeworpen, zich draaijende in de lucht voortbeweegt, en met het einde, waarop hij nederkomt, zich inboort. Voorts de werpſpiets, een vijf voeten lange ſtok, die gepunt en met weerhaken of haaitanden voorzien is. Wij hebben een kort krom houten zwaard, welks beide ſneden met haaitanden voorzien waren, ſlechts op *Meſid* gezien. De vrouwen roeren, op bevel des aanvoerders, de trommel, eerst in eene langzame maat, (*Ringeſipinem*), wanneer de ſtrijders van verre naar elkander werpen, vervolgens in verdubbelde raſſe ſlagen (*Pinnememe*), wanneer man tegen man handgemeen is. De vrouwen werpen ſteenen uit de bloote hand, zij ſtaan in den ſtrijd hare mannen en vaders bij, en werpen zich verzoenend en reddend tusſchen hem en den zegevierenden vijand. Gevangene vrouwen worden geſpaard; mannen worden niet gevangen genomen. De man neemt den naam des vijands aan, dien hij in het gevecht verſlaat. Ingenomen eilanden worden van alle vruchten beroofd, maar de boomen verſchoond.

De huwelijken berusten op vrijwillige overeenkomst, en kunnen zoo gemakkelijk ontbonden als geſloten worden. Een man kan verſcheiden vrou-

wen

wen hebben. De vrouw is de gezellin des mans, en ſchijnt in billijke verhouding tot het hoofd des huisgezins zich aan hem zelfſtandig en vrij te onderwerpen. Bij het reizen gaan de mannen beſchermend vooraan, en de vrouwen volgen hen. Waar geſproken wordt, ſpreken de mannen het eerst, de vrouwen nemen, gevraagd, deel aan het geſprek, en er wordt naar haar geluisterd. De trommel, die in allen de vreugd opwekt, is in hare hand. Ongehuwden genieten onder beſcherming der zeden eene betamelijke vrijheid. Het meisje bedingt geſchenken van den man, maar de fluijer der ſchaamachtigheid is over alle betrekkingen, die beide geſlachten vereenigen, verſpreid. Wij merken aan dat de zelfs onder mannen op de *Karolines*, gelijk op de eilanden van het oostelijk *Polyneſië* gebruikelijke liefkozing, door het aanraken der neuzen, op *Radack* alleen tusſchen man en vrouw, en ſlechts op vertrouwlijke plaatſen gebruikelijk is.

De band der boezemvriendſchap tusſchen twee mannen, die op alle eilanden der tweede provincie wedergevonden wordt, legt op *Radack* den vriend de verpligting op zijn' vriend zijne vrouw mede te deelen, maar verpligt hem niet tot bloedwraak.

Wij vermelden huiverende en met afgrijzen eene wet, wier grond ons KADOE in het dringend gebrek en de onvruchtbaarheid der ſtiefmoederlijke aarde heeft aangewezen. Iedere moeder mag ſlechts drie kinderen opvoeden; het vierde dat zij baart, en elk daarop volgende, moet zij zelve levend begra-

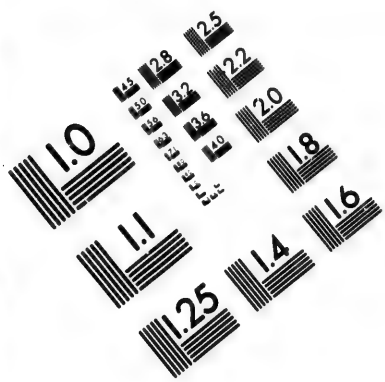

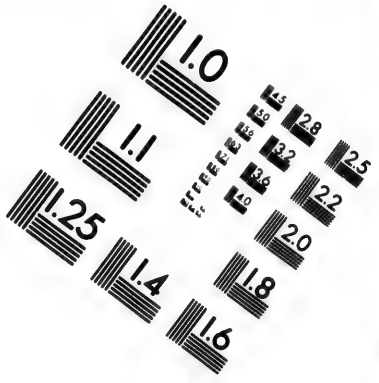

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

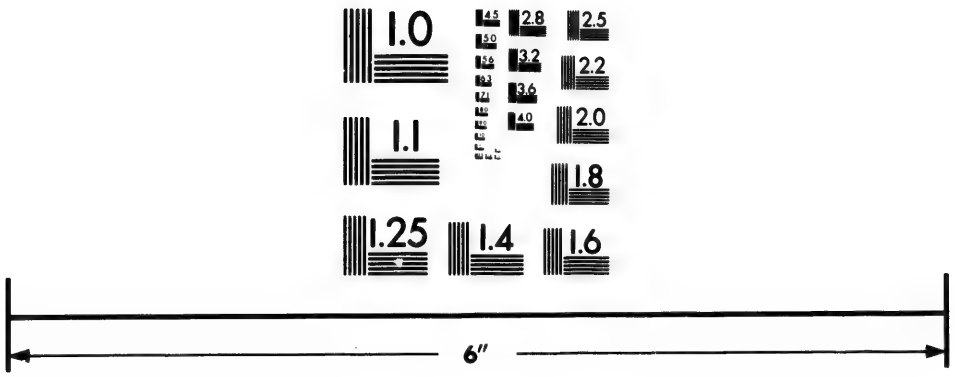

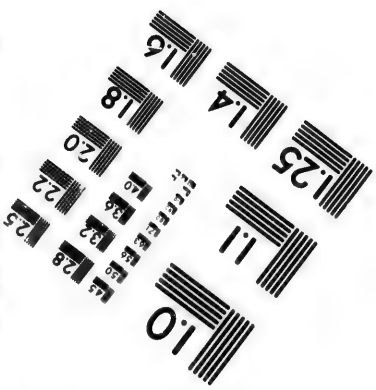

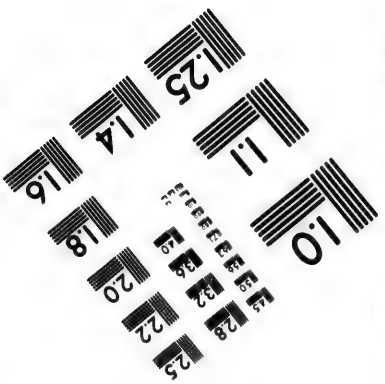

Photographic Sciences Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

2.5
2.2
2.0
1.8

1.0

ven. Aan dezen gruwel zijn de gezinnen der opperhoofden niet onderworpen. Onechte kinderen worden overigens gelijk de echten opgevoed. Wanneer zij kunnen loopen neemt de vader hen tot zich. Wanneer geen vader zijn kind erkent, behoudt het de moeder. Wanneer de moeder ſterft, neemt eene andere vrouw het kind aan.

De lijken der geſtorvenen worden in eene zittende houding met ſnoeren geheel omwikkeld. De opperhoofden worden op de eilanden begraven. Eene met groote ſteenen afgemeten vierkante ruimte duidt onder de palmen aan het binnenſtrand de plaats aan; die uit het volk worden in zee geworpen. Omtrent de in den ſlag geſneuvelde vijanden vindt, volgens hunnen rang, dezelfde handelwijze plaats. Een ingeſtoken ſtaf met ringvormige inſneden duidt het graf aan der kinderen, die niet in het leven mogten blijven. wij hebben zelf beide ſoorten van begravenisſen gezien.

Voor langen tijd heeft zich een Europeesch ſchip bij *Kawen* vertoond, en een' dag lang, zonder eene landing te beproeven, in de nabijheid van deze groep vertoefd. Het opperhoofd SAUR-AUR, onze gastheer op *Tabual*, is aan boord van dit ſchip geweest. (Wij merken aan dat hij toen LAELIDJU heette, terwijl hij ſedert zijn' tegenwoordigen naam door vriendſchappelijke ruiling van een' chef der eilandenketen *Ralick* gekregen heeft, die nu in zijne plaats LAELIDJU genoemd wordt). De inboorlingen hebben van dit ſchip ijzer en glasſcherven ingehandeld.

delp. KADOE bezat zelf op *A-ur* twee van deze ſcherven, en herinnerde zich dezelven bij gelegenheid van dergelijken, die hij onder ons voor zijne vrienden bewaarde (*). Geen lied heeft de gedachtenis van dit ſchip bewaard, geene namen zijn aan de vergetelheid ontrukt.

Wij zijn de eerste Europeanen, die op *Radack* geland zijn, en dit beminnelijk volk hebben leeren kennen. Wij hebben uit grondbeginſel en genegenheid, uit werkelijke innige liefde, niets nagelaten van hetgeen wij voor dit volk konden doen. Wij hadden bij ons eerste bezoek onzen vrienden op *Otdia* in het bezit geſteld van zwijnen, geiten en tamme hoenders, er waren yams geplant en meloenen en watermeloenen waren opgekomen en tierden goed. Wij vonden, toen wij na weinig maanden terug kwamen, de plaats des tuins op *Otdia* verwoest en ledig. Niet een vreemd onkruid was, om ons goed oogmerk te betuigen, er overgebleven. De zwijnen waren van dorst geſtorven, de hoenders waren niet meer voorhanden, LAMARY had de geiten naar *A-ur* overgebragt, en ook de yams, die alleen de vijandelijke ratten wederſtaan, derwaarts verplant. De oude Chef LAERGASZ had op een eiland van zijn gebied andere door ons aldaar geplante yams ontdekt. Hij had deze wortelen welſmakend gevonden, en, na-

(*) Men kan het hout met glasſcherven ſchaven, die zij, als wij de ſchaaf, gebruiken. Zij hebben voor hen eene wezenlijke waarde.

nadat hij ze gegeten had, het kruid zorgvuldig weder geplant. Deze handelwijze, die bij het teelen van den taro in acht genomen wordt, had zijn vertrouwen bedrogen.

Het eigenlijk doel van ons tweede bezoek was onzen vrienden weldadig te zijn. Wij bragten hen geiten, zwijnen, honden, katten, tamme hoenders, patatten van de *Sandwich-eilanden* (*Ipomæa tuberosa. Lour. Fl. Coch.*), meloenen, watermeloenen, kalbasſen van onderſcheiden ſoorten, zoodanigen, waarvan de vrucht tot nuttige vaten gebruikt, en anderen, waarvan zij gegeten wordt, het ſuikerriet, de wijndruif, de ananas, den appelboom der *Sandwich-eilanden*, den theeboom, den citroenboom en de zaden van verſcheiden op de *Sandwich-eilanden* bruikbare boomen, kukui (*Aleurites triloba*), wiens noten als kaarſen gebrand worden, en olie en verfſtof leveren, twee der ſtruikſoorten, wier bast tot het vervaardigen van ſtoffen dient, enz.

Wij hebben met een gevoel van zelfvoldoening de zaden in den grond gelegd, die onze vriend KADOE op zich genomen heeft op te kweeken. Moge KADOE in zijn ſchoon beroep met wijsheid en kracht te werk gaan, moge hem gelukken wat zonder hem niet te hopen ſtond, moge de goede het goede, dat hij wil, bewerken, moge hij, de weldoener van een beminnelijk volk, deszelfs welvaart grondvesten, hetzelve vreedzaam en doelmatig tot het betere leiden, en weldra bewegen om eene onnatuurlijke wet

af

af te ſchaffen, die ſlechts haren grond in den nood had!

Wij moeten het bekennen, onze vriend ſtaat aan den nijd zijner gelijken, aan de begeerlijkheid en magt zijner vorsten bloot, en de ſchatten, waarmede onze liefde hem overhoopte, trekken het onweder boven zijn hoofd te zamen. Onze bekommering kan nog verder gaan. De werkelijke rijkdom aan ijzer, dien wij op *Radack* verkwist hebben, kan tusſchen het zuiden en het noorden dezer keten en tusſchen haar en *Ralick* de bron van een' verderflijken oorlog worden, en bloedſtorting de vrucht van onze mildheid zijn.

De behoeftige en gevaar dreigende riffen van *Radack* hebben niets dat de Europeanen kan aanlokken, en wij wenſchen onze kinderlijke vrienden geluk met hunne afgeſcheidenheid. Het aantrekkelijke hunner zeden, de lieve ſchaamte, die hen verſiert, zijn bloeſems der natuur, die op geen begrip van deugd gegrond zijn. Zij zouden zich ligt aan onze ondeugden overgeven, en als ſlagtoffers onzer lusten onze verachting tot zich trekken.

Ralick is nabij in het westen van *Radack* eene dergelijke keten van lage eilandengroepen, wier geographie zelfs de vrouwen op *Radack* bekend is. *Ralick* is vruchtbaarder en bevolkter dan *Radack*. Het volk, de taal en de tatouering zijn dezelfden. Er worden geene kinderen vermoord. De menſchen zijn bemiddelder, veel gevoeder dan op *Radack*; zij dragen een nog grooter oorſierſel; eenige mannen

na-

namelijk kunnen de uitgerekte oorlellen boven het hoofd tot elkander brengen.

Tusſchen beide eilandenketens vinden reizen, vijandelijke en vriendſchappelijke aanrakingen plaats. Een chef van *Eitu* vertoonde ons lidteekens van wonden, die hij op *Radack* bekomen had. *Ralick* heeft op vijftig booten oorlog in *Radack* gevoerd. Er voeren opperhoofden van *Radack* over, en de vriendſchappelijke betrekkingen werden herſteld.

Er is eens een Europeesch ſchip naar *Ralick* gekomen. Dit ſchip zou een' langen tijd (men zegt een jaar) in *Odja*, eene hoofdgroep dezer keten, ten anker gelegen hebben.

Wij vermoeden dan insgelijks dat de zuidelijker groepen de rijkeren zijn. Niet alle voortbrengſelen, bananen, wortelen, enz. komen op alle groepen voor.

Repith-Urur wordt ons als eene aanmerkelijke groep van lage eilanden geſchetst, door menigvuldige van daar op hunne riffen vervallen booten den inwoners van *Radack* bekend. De booten en de dragt der menſchen zijn op *Repith-Urur* dezelfden als op *Radack*. De taal is eene bijzondere, de tatouering is onderſcheiden; zij beſlaat de zijden des ligchaams, en ſtrekt zich uit tot het uiterſte der lendenen en beenen. Huisdieren zijn er niet; de broodvrucht, de kokos, de bananen, wortelen, en, gelijk op *Radack*, de vrucht van den pandanus, dienen tot voedſel.

De inboorlingen van *Repith-Urur* leven in voortdu-

durenden oorlog onder elkander. De man heeft aanhoudend de wapenen in de hand, en wanneer hij zich nederzet om te eten, legt hij zijne werpspiets aan zijne regterhand en eene andere aan zijne linker naast zich. Op *Repith-Urur* wordt menschenvleesch gegeten.

Voor langen tijd kwamen op het eiland *Relich* der keten *Ralick* eens vijf menschen uit *Repith-Urur* op eene boot aan. Zij vischten en vingen niets; aan vruchten was geen gebrek. Zij slagtten een' hunner, braadden hem en aten hem op. Een tweede werd even zoo geslagt en gegeten. De bewoners van *Relich* bedwongen en doodden de drie overigen.

Op het eiland *Airick* der groep *Kawen* leven een man en eene vrouw, op de groep *Arno* twee mannen en eene vrouw uit *Repith-Urur*, die in booten naar *Radack* gedreven zijn. Eene tweede vrouw, die de laatsten nog bij zich hadden, was op zee onder het lange zwerven van dorst gestorven. Deze vijf menschen waren reeds voor KADOES aankomst op *Radack*. In zijn' tijd zijn nog twee booten te gelijk uit *Repith-Urur* op de groep *A-ur*, waar hij zich bevond, aangeland; in ieder was een man en eene vrouw. Zij waren, volgens hun zeggen, sedert negen maanden op zee geweest, en hadden vijf maanden lang van den vischvangst zonder versch water geleefd. De inboorlingen van *Radack* wilden tegen deze menscheneters de wapenen opvatten; maar de opperhoofden beschermden de

de vreemdelingen. Een chef op *Tabual* heeft een' man en eene vrouw tot zich genomen, een chef op *A-ur* de anderen.

Bogha is de naam van eene geringe lage eilandengroep, die den Radackers door het volgende voorval bekend is geworden. Eene vrouw van *Bogha* werd, toen zij langs het rif van een eiland dezer groep naar het andere eene lading kokos voer, door den vloed weggefpoeld. Hare kokos dienden haar tot een vlot, en droegen haar. Zij dreef met wind en ſtroom *Bigar* voorbij, en werd den vijfden dag op *Udirick* aan land geworpen. Deze vrouw leeft nog op het eiland *Tabual*. *Bogha* komt ons in zijne afgezonderdheid voor als de zetel eener kolonie van *Radack*, welks taal aldaar geſproken wordt.

De door Kapitein JOHNSTON, op het fregat *Cornwallis*, in het jaar 1807, geziene en door ons weder opgezochte eilanden in het noord-oosten van *Radack* (*), vormen eene lage ſikkelvormige groep van geringen omtrek, wier ronding naar den wind gekeerd is. Slechts op de windzijde heeft zich aarde op het rif verzameld. Het ſteekt meest onder den wind naakt uit de golven omhoog, en daalt af tot deszelfs ingang in de binnenzee. De eilanden vor-

(*) Dezelfden, volgens KRUSENSTERNS *Beiträgen zur Hydrographie*, p. 114, N°. 24, en p. 119, die FERDINAND QUINTANA op het ſchip *Maria*, 1796, en de Nederlandſche vloot, in 1625, gezien hebben, gelijk ook het *Gaspar Rico* der oude kaarten.

vormen eene digt gedrongen keten, maar de vegetatie ſchijnt op dezelven behoeftig en de kokosboom ſchiet nergens op.

Het woeste aanzien dezer groep en de menigte der fregatvogels, die ons in derzelver nabijheid omzwermden, en op de roode wimpels van ons ſchip als op een' prooi aanſchoten, overtuigde ons dat zij werkelijk onbewoond zijn, en wij kunnen het met onzen vriend KADOE niet eens zijn, die in dezelven *Bogha* heeft willen herkennen. De noord-oostpasſaat en de ſterke westelijke ſtrooming, die wij op de vaart van *Udirick* derwaarts ondervonden, gelijk zij in deze zeeſtreek met beſtendigheid te verwachten is, wijzen, bij de geſchiedenis der vrouw op *Tabual*, eene oostelijker ligging der groep *Bogha* aan. Zij moest misſchien nog oostelijk van de [illegible] or *Udirick* en *Bigar* aangegeven rigting op geringeren afſtand van *Radack* te zoeken zijn.

Dat op *Bogha* de boomen zeer laag waren en de menſchen geene booten bezaten, mag uit de opgevatte mening van onzen vriend, dat de voor hem liggende eilanden juist *Bogha* waren, in zijne beſchrijving dezer groep overgeſlagen zijn, van welke hij eerst bij deze gelegenheid begon te verhalen.

DE *KAROLINES.*

De ſcherpzinnige PEDRO FERNANDEZ DE QUIROS wilde in 1605 zuidwaarts naar de moeder van zoovele eilanden onderzoeken, die men reeds in den grooten oceaan ontdekt had. Wij hebben deze moeder in het vaste land ontdekt, in welks oosten men ze aantreft, gelijk men de zeevogels boven den wind der klippen ontmoet, die hun moederland zijn, en naar welken zij 's avonds met zonnenondergang tot hunne nesten terugkeeren.

Dit beeld, hetwelk bijzonder treffend op de eilanden der eerste provincie past, heeft zich ons weder opgedrongen, toen wij van het oostelijk verwijderd *Radack* op de westelijker *Karolines* van het verdwaalde kind tot de kinderen in den ſchoot der moeder zijn teruggekeerd. Eene rijkere natuur ontvangt ons, en hetzelfde volk is bij dezelfde beminnelijkheid beſchaafder.

De zeeſtreek, die de *Karolines* beſlaan, is aan hevige ſtormen onderworpen, die meest de afwisſeling der mouſons aanduiden. De orkanen, die de Spanjaards op de *Philippines* en *Marianes* met het Tagaalſche woord *Bagyo* noemen, verwoesten ſomwijlen op de lage eilanden alle vruchten, zoodat de menſchen genoodzaakt zijn een' tijd lang van den visch-

viachvangst alleen te leven; zij bedreigen de eilanden zelfs, tegen welken zij de zee opjagen. KADOE heeft op *Mogemug* een' orkaan beleefd, waarbij de zee een wel onbewoond, maar nogtans met kokos- en broodboomen bewasfen eiland wegfpoelde.

De Heer WILSON fchetst ons een tafereel van de *Pelew-eilanden* en derzelver voortbrengfelen. *Eap*, het andere westelijke hooge land der *Karolines*, verfchijnt ons, offchoon zonder hooge toppen, als de zetel van volkanifche krachten. De aardbevingen zijn menigvuldig en fterk, zelfs worden de ligtgebouwde huizen der inboorlingen daardoor omgeftort. De koraalriffen van *Mogemug* en *Ulea* worden, wanneer op *Eap* de aarde fchudt, gefchokt, doch met minder geweld. KADOE heeft zulks van *Feis* niet vernomen. Volgens zijne waarneming zijn op *Eap* de nachten bij even warme dagen veel koeler dan op *Ulea*. *Eap* brengt flijpfteenen voort, die de bewoners der oostelijker lage eilanden van daar halen. Zij zijn een vriendelijker gefchenk der natuur dan het zilver, hetwelk CANTOVA aan deze eilanden op het getuigenis van den aldaar geboren CAYAL toefchrijft. KADOE verklaart ons deze overlevering. Een witte fteen wordt in de bergen van *Eap* gevonden, waarop de opperhoofden een uitfluitend regt hebben. Hunne eerzetels zijn daarvan gemaakt; een blok vormt de zitting, een ander den rug. KADOE heeft dezen fteen gezien; hij is geen zilver, geen metaal. Een geele fteen heeft op *Pelli* (de *Pelew-*

eilanden) gelijke waarde. Men herinnere zich uit WILSON den als krijgstrophee ontvoerden zetel eens opperhoofds. Eene pottebakkersaarde wordt op *Eap*, even als op *Pelli*, gebezigd om langwerpige vaten daaruit te bakken.

De verſcheiden bruikbare palmen der *Philippines* (*Palma brava*, *Palma de cabello negro*), die onder de gewasſen der *Pelew-eilanden* geteld worden, laten ons den rijkdom hunner Flora afmeten. *Eap* geniet met *Pelli* de voorregten van een hoog land. Wij vinden onder de voortbrengſelen van *Eap* den Arecapalm (*Areca catheca*), den bamboes, drie in de gebergten wasſende boomſoorten, uit wier hout men booten bouwt, waartoe op de lage eilanden de broodboom gebruikt wordt. De *Aleurites triloba*, de kruidnagelboom (*Caryophyllus aromatica*), die niet ſlechts niet geacht, maar zelfs veracht wordt, en benevens twee andere boomen, die nutteloos en bitter van ſmaak zijn, ter vergelijking van ſlechtheid en lelijkheid dient. De oranjeboom, het ſuikerriet en eindelijk de curcuma, die zeker ook op *Ulea* en de lage eilanden voorkomt, maar in groote menigte op *Eap*. KADOE herkende op de *Sandwich-eilanden* en onder de op de riffen van *Radack* uitgeſtrooide zaden vele ſoorten, die deels op *Eap*, deels op de lage eilanden der *Karolines* inheemsch zijn. *Feis* bezit onder alle lage eilanden den vruchtbaarſten bodem en de rijkſte Flora. De wegens zijn veelvoudig nut uit *Eap* verplante bamboes is aldaar goed voortgekomen. De andere eilan-

landengroepen halen hare behoeften uit *Eap*. *Ulea* en de gezamentlijke lage eilanden dezer zee brengen vele plantenſoorten voort, die op *Radack* niet zijn, en hebben eene veel weliger natuur. *Don* LUIS DE TORRES heeft zelfs planten van *Ulea* naar *Guaham* overgebragt, die der Flora van dit hooge land vreemd waren.

Al deze eilanden zijn rijk aan broodboomen, wortelen en bananen. Het volksvoedſel ſchijnt op de lage eilanden in de broodvrucht te beſtaan, waarvan verſcheiden bijſoorten onder verſchillende namen aangekweekt worden. De wortelen maken op de hooge eilanden het volksvoedſel uit. De aardappelen (*Camotes*) (*), die CAYAL, drie zijner broeders en zijn vader CORR van de *Philippines*, waar zij verſlagen werden, naar *Eap* overbragten, vanwaar zij zich op andere eilanden verſpreid hebben, komen volgens KADOE op *Ulea* niet voort. De wortel der arumſoorten bereikt ſlechts op het hooge land, en wel op *Feis*, zijnen vollen wasdom. Op de *Pelew-eilanden* worden verſcheiden variteiten van eene ſoort aangebouwd van welken ettelijken eene buitengewoone grootte bereiken (†). De pandanus wast op

(*) De Spanjaarden noemen de eetbare wortelen *Camotes*, en het ſchijnt dat zij dit woord uit de taal der *Philippines* ontleend hebben. De *Camote* der Tagalen en Biſayas was op deze eilanden voor de verovering aangebouwd.

(*) In het *Account of the Pelew-islands* ſtaat overal verkeerdelijk yams (*Dioscorea*), voor taro (*Arum Lin.*)

op alle *Karolines*, zonder dat zijne vrucht gegeten of tot opſchik gebruikt wordt. Er komt geene der veredelde bijſoorten voor. De landbouw op *Eap* moet onvergelijkelijk zijn. Drijvende tarotuinen worden aldaar op het water op hout- en bamboesvlotten kunstig aangelegd.

De piſang wordt niet zoozeer om de vrucht als om zijne vezelen aangekweekt, waaruit de vrouwen ſierlijke matachtige ſtoffen weten te weven of te vlechten. De ſtukken dezer ſtoffen zijn in de gedaante van een' Turkſchen ſhawl, eene el breed en eenige ellen lang. Ingeſlagen zwarte draden vormen ſierlijke doorgewerkte patronen aan wederzijden, en de draden der ſchering hangen als franjes aan het einde. Deze ſtoffen worden ſomwijlen met curcuma geverfd. In de reis van Kapitein JAMES WILSON, die in 1797 met de eilanden der provincie van *Ulea* verkeerde, worden deze ſtoffen beſchreven, en de kunst van dezelven te vervaardigen zonder eenigen grond aan de onderrigtigen der Spaanſche zendelingen toegeſchreven (*). De bananeplant wordt volgens KADOE meest, eer zij vruchten gedragen heeft, afgeſneden, om de vezel te bekomen. Eene andere plant, eene *Mal-*

va-

(*) Wij verklaren het ons ligt dat de inboorlingen het ijzer met den naam verlangden, onder welken LUITO negen jaren vroeger veel van de Europeanen op *Guaham* bekomen had (*Loeloe*, *Chamoa*, voor *Parri*, *Ulea*). Maar wij begrijpen niet dat de medegedeelde getalen uit geen der ons bekende dialecten dezer zee zijn. Wij herkennen ſlechts de algemeene wortelen des taalſtams daarin.

vacea, levert een' bast, die insgelijks op eenige eilanden tot dergelijke ſtoffen bearbeid wordt (*).

De papier-moerbeziënboom en de bastſtoffen van *OWeihee* waren KADOE even onbekend (†). De curcumawortel wordt tot een pulver geraspt, hetwelk een' aanmerkelijken handeltak van *Eap* uitmaakt. Zich de huid met dit pulver te verwen is van *Tug* in het oosten tot *Pelli* in het westen een algemeen gebruik, dat op de zuid-westelijk van de *Pelew-eilanden* gelegen groepen niet heerscht, en ook op de *Marianes* niet heerschte. Zoo verſieren de vrouwen zich altijd, en de mannen bij feesten, of, waar oorlog is, tot den ſtrijd, zoo worden de lijken bij de begravenis verſierd. Het gebruik betel te kaauwen en de tanden zwart te verwen is enkel tot *Pelli*, *Ngoli*, *Eap* en de *Marianes*, waar hetzelve ook oorſpronglijk is, bepaald. Zoete ſyroop wordt uit het ſap der kokospalmen ſlechts op de *Pelew-eilanden* gewonnen. Het drinken van de *Kava* en het

(†) Eene plaats in CANTOVA's brief bevestigt ons in het vermoeden dat de onvruchtbare bananeſoort, die op de *Philippines* wegens haar vlas aangekweekt wordt, zich insgelijks op de *Karolines* bevindt. *Mettre en oeuvre une espèce de plane ſauvage et un autre qui s'appelle* Balibago, *pour en faire de la toile.*

(*) Eene plaats bij PIGAFETTA brengt ons op het vermoeden dat de kleine ſchorten der vrouwen op de *Marianes* bastſtof geweest is. *Toile ou plutôt écorce mince comme du papier, que l'on tire de l'aubier du palmier*, pag. 61 der Franſche uitgave.

het gebruik van zout zijn allen deze eilanden even vreemd.

Er bevinden zich op geen der eilanden der eerste provincie van den grooten oceaan geene andere huisdieren dan die welken de Europeanen derwaarts gebragt hebben. Wij laten WILSON, wegens de *Pelew-eilanden* berigten. Volgens KADOE is voor zeer langen tijd, een groot schip op *Mogemug* gekomen, hetwelk aldaar zelfs katten achtergelaten heeft. De soort dezer dieren heeft zich van *Mogemug* af, naar het westen tot *Pelli* en naar het oosten tot *Ulea* verspreid. Zij worden op deze eilanden met den Spaanschen naam *Gato* benoemd. Van een' hoog bejaarden grijzaard op *Mogemug* hebben lieden uit *Eap* en uit *Ulea*, heeft KADOE zelf in de taal dier vreemdelingen van een tot tien hooren tellen. Zoover telt hij werkelijk in het Spaansch met vaardigheid en eene zuivere uitspraak. Hij heeft wijders op *Mogemug* twee groote aarden vaten gezien, drie of vier voeten hoog, die van dit schip afkomstig waren. Wij hebben anders van CANTOVA's missie op *Mogemug* geen ander aandenken opgespoord. Van het op het eiland *Faloilep* achtergebleven geschut heeft KADOE niets vernomen (*).

De *Trichechus dugong* komt in de wateren der *Pelew-eilanden*, gelijk in die der *Philippines*, voor.

CAN-

(*) CASCHATTEL, Chef van *Mogemug*, ten tijde des briefs van CANTOVA, was KADOE bij naam als een langgestorven opperhoofd dezer groep wel bekend.

CANTOVA gewaagt van de jagt, die de bewoners der lage eilanden op den walvisch maken. Hetgeen hij deswegens berigt, mogt wel op de dolphijnenjagt betrekkelijk zijn. Er komen drie ſoorten van dolphijnen met witte, roode en zwarte buiken in deze zeeſtreek voor. Wanneer die van *Ulea* deze dieren gewaar worden, gaan kleine booten, bij de tachtig in getal, in zee, omſingelen de troep, drijven de viſchen naar land, en ſmijten hen, wanneer zij hetzelve genoegzaam genaderd zijn, met ſteenen, tot zij zich op het ſtrand werpen. Op deze wijze wordt men dezelven in een groot getal magtig. Zij worden gegeten. Bij het ſnijden zijn kunſtmatige ſneden in acht te nemen; eene valſche ſnede verwijdert de dieren voor een' zekeren tijd van het eiland. Op *Svilick*, waar het rif ſlechts een' ſmallen ingang heeft, worden de dieren in de lagune gedreven, en er wordt geen van gedood, voor een genoegzaam getal (omtrent vijftig) bij elkander zijn. Op de tot *Ulea* behoorende eilanden wordt deze parforcejagt met een bijzonder goed gevolg geöefend. Men verſtaat op andere eilanden de kunſt zoo goed niet. De dolphijnen komen ſomwijlen de rivieren van *Eap* op; men ſluit hen dan den terugweg af met netten, en zij worden geharpoeneerd (*).

Het

(*) Die van *Eap* hebben tot den viſchvangſt grooter netten, hoedanigen op de lage eilanden niet gebruikelijk en vermoedelijk ook niet bruikbaar zijn.

Het hoen bevindt zich op alle *Karoline-eilanden*, zonder dat men er nut van weet te trekken. Wij moeten tegen CANTOVA, die ons berigt van inboorlingen van *Eap* zelven mededeelt, en zegt dat eene ſoort van krokodillen aldaar aangebeden of vereerd werd, het getuigenis van KADOE uitdrukkelijk aanvoeren.

Op *Pelli* (de *Pelew-eilanden*) komt eene ſoort van krokodil voor, *Ga-ut* genaamd (*Ye-use* volgens WILSON). De *Ga-ut* onthoudt zich beſtendig in het water, en heeft een' zamengedrukten ſtaart. Het kinderſtemachtig geluid, dat dit gevaarlijk dier voortbrengt, zou onkundigen ligt misleiden. Er heeft zich ſlechts eenmaal aldaar een vertoond, en is gedood geworden, nadat hij eene vrouw verſlonden had.

Eene groote ſoort van haagdis, *Kaluy* genaamd, komt op *Pelli* en *Eap* voor, en wel uitſluitend op deze eilanden; maar niet op *Feis*. De *Kaluy* is veel kleiner dan de *Ga-ut*, en zijn ſtaart is rond. Hij gaat wel in het water, waar hij voor den mensch gevaarlijk worden kan, en eet visſchen; doch hij onthoudt zich meest op het land, en kruipt op de boomen, waar hij gedurende de hitte van den dag ſlaapt. KADOE herkende den *Kaluy* in de afbeelding der *Lacerta monitor*, die SONNINI en LATREILLE in de *Suites à* BUFFON geven. Het vleesch van dit dier geldt op *Eap* voor vergiftig, en wordt niet gegeten; de inboorlingen gelooven dat men er van ſterven zou; maar zij doden het dier

dier waar zij kunnen. BOCLÉ, de aangenomen zoon des opperhoofds en priester des gebieds *Cattepar*, en zijne medgezellen (vermoedelijk Europeanen) aten het vleesch zonder nadeelige gevolgen.

Onder de insecten van *Eap*, die op andere eilanden niet voorkomen, voert KADOE een' zeer grooten scorpioen aan, wiens voorgewende dodelijke steek door het sap van kruiden geheeld wordt, en eene kleine soort van *Vampyres*, die slechts in sommige districten aangetroffen wordt. De vlo was KADOE, eer hij bij ons kwam, volkomen onbekend.

IJzer wordt van aangespoelde scheepswrakken op *Ulea*, *Eap* en andere eilanden in grooter menigte dan op *Radack* gewonnen. Het zou in het zuidwesten van *Pelli* geheel niet voorkomen. Het drijfhout wordt overal veronachtzaamd.

CANTOVA gewaagt van een mengsel van verscheiden menschenrassen op de *Karolines*, van welke onze berigten zwijgen. Welligt mogten *Papuas* uit de zuidelijker landen door eenig toeval en sommige Europeanen, MARTIN LOPEZ en zijne medgezellen, of anderen, langs andere wegen, op dit eiland geraakt zijn, gelijk zulks meermaals gebeurd is. Maar het ras der inboorlingen is dat, hetwelk op alle eilanden des grooten oceaans verspreid is. Hun haar schijnt gekroesder te zijn dan dat der Radackers. Zij laten het lang wassen, en stellen op dit natuurlijk sieraad een' bijzonderen prijs. Het wordt slechts op *Eap* den kinderen afgesneden.

Volgens KADOES waarneming zijn de bewoners van

van het gebied *Sammagi*, op *Eap*, uitnemend klein van gewas. Misgeboorten en natuurlijke gebreken zijn volgens hem op dit eiland buitengemeen menigvuldig; hij voerde ons als voorbeelden aan een' man zonder armen, wiens hoofd ongemeen groot was, een' zonder handen, een' ander zonder duimen, een' met ſlechts een been, hazenmonden en doofſtommen (*). Zelfs minder in het oog vallende gebreken zijn op andere eilanden veel zeldzamer. Eene ziekte, die de Europeanen op de meeste eilanden der *Zuid-zee* verbreid hebben, ſchijnt volgens KADOE op *Ulea* niet onbekend te zijn.

De menſchen zijn over het algemeen op *Ulea* welgevoeder en ſterker dan op *Radack*. De tatoueering is overal willekeurig, en ſtaat in geene betrekking met het godsdienstig geloof. De opperhoofden zijn meer dan het volk getatoueerd. Een ſtuk bananenſtof, nagenoeg als het *Maro* van *OWeihee* en *OTaheiti* gedragen, is het gebruikelijke kleed; ſlechts op *Pelli* gaan de mannen geheel naakt, gelijk ook voormaals op de *Marianes* het geval was. Het oorſieraad de Radackers wordt ſlechts op *Pelli* niet gedragen. De neusvleugels worden tot het inſteken van welriekende bloemen doorboord. De armband uit de beenderen van den *Trichechus dugong*, dien de opperhoofden der *Pelew-eilanden* dra-

(*) Ook op *Eap* heeft KADOE een' monsterachtigen *Kaluv* gezien, die twee ſtaarten en twee tongen had.

dragen, is uit WILSON bekend. De opperhoofden van *Eap* dragen een' dergelijken breederen armband, die uit eene ſchelp geſlepen is.

De huizen zijn overal groot en geſloten; men kan zonder zich te bukken de deuren ingaan. Beſtrate wegen en vierkante pleinen voor de huizen der opperhoofden bevinden zich op *Eap* gelijk op de *Pelew-eilanden*, waar wij die door WILSON hebben leeren kennen.

Wij moeten dit moedige zeevolk het eerst op deszelfs booten beſchouwen.

Van dezelfde bouwwijze met de booten van *Ulea* zijn, volgens KADOE, die van *Nugor* en *Tug*, wier volkeren door hunne talen afgezonderd zijn, en die van de evenzeens ſprekende lage eilanden tot *Ulea*, *Feis* en *Mogemug*. De anders ſprekende inwoners van *Savonnemuſoch* tusſchen *Nugor* en *Tug* ondernemen geene verre zeereizen, en mogten andere booten hebben. De vergelijking, die CANTOVA tusſchen de booten der *Karolines* en die der *Marianes* maakt, laat ons op deze terug beſluiten. De booten der *Marianes* waren gelijkvormig aan die van *Ulea*, hoewel beter zeilers (*).

De

(*) De twee booten, die CANTOVA gezien heeft, waren met vier anderen op de reis van *Fatoilep* naar *Ulea* door den westenwind verſtrooid geworden. De meeste menſchen in dezelven waren inboorlingen van beide genoemde groepen, en wij nemen aan, dat de booten zelven van deze eilanden geweest zijn. De eerste groote boot, die vier-

De bouwwijze der booten van *Eap* en *Ngolt* wijkt weinig van die van *Ulea* af. Maar de inboorlingen van *Eap* gebruiken gaarne booten uit *Ulea*, die zij zich langs den weg des handels verſchaffen. *Pelli* heeft eene bijzondere bouwwijze, en de lage eilanden in het zuid-oosten van *Pelli* weder eene andere. *Pelli* en deze eilanden ſtaan in de ſcheepvaart achter, en hunne booten bezoeken de oostelijker eilanden niet.

De ſtoutſte zeelieden zijn de inboorlingen van *Ulea* en de omliggende eilanden, die ook CANTOVA voor beſchaafder en geſchikter houdt (*). De drijfveer der

vierentwintig menſchen droeg, drie kajuiten had, en wegens hare merkwaardigheid zorgvuldig beſchreven werd, heet *une barque étrangère peu différente des barques marianoises, mais plus haute;* de andere kleinere *une barque étrangère quoique semblable à celle des isles Marianes.* Het heet verder, waar de afſtand der eilanden van elkander geſchat zal worden: *J'ai fait attention à la construction de leurs barques, qui n'ont pas la légèreté de celles des Marianes*, en wij gelooven op zijne plaats bewezen te hebben, dat, waar geen andere maatſtaf gegeven was, de afſtanden nog te groot genomen zijn geworden. *Ulea* is zelf op geringeren afſtand van *Guaham* geplaatst, oogſchijnlijk wegens de valſche bepaling van *Fatoilep* door JUAN RODRIGUEZ in 1696, op welke CANTOVA zich verlaten heeft.

(*) *Les habitans de l'isle d'Ulea et des isles voisines m'ont paru plus civilisés et plus raisonnables que les autres.*

der ſcheepvaart is de handel. De hoofdvoorwepen des handels zijn ijzer, booten, ſtoffen en curcumapulver. Wij hebben elders van den handel met *Guaham* geſproken, alwaar de Uleërs hoofdzakelijk booten tegen ijzer verkoopen. De bewoners van *Feis*, *Eap* en *Mogemug* halen booten van *Ulea* tegen curcumapoeder. Die van de oostelijker eilanden hebben den broodboom in overvloed, en bouwen al hunne vaartuigen zelf; die van *Nugor* en *Tug* halen in *Ulea* ijzer tegen ſtoffen; die van *Ulea* varen ook op *Tug* en *Nugor*, en die van *Savonnemuſoch* worden op deze reizen bezocht, zonder zelf andere eilanden te bezoeken. Op *Pelli* wordt het ijzer, hetwelk de Europeanen derwaarts brengen, tegen curcuma ingeruild. Op de zuid-westelijker eilandengroepen worden ſtoffen tegen ijzer, hetwelk hen ontbreekt, verhandeld. Een eskader van tien zeilen, vijf van *Mogemug* en vijf van *Eap*, volbragt deze reis; de zeereizigers zelven heeft KADOE op *Eap* in perſoon gekend.

Tot geleidſter bij hunne ſcheepvaart dient hen de kennis der ſterren, die zij in verſcheiden conſtellatiën verdeelen, die ieder haren bijzonderen naam heeft (*).

Zij ſchijnen op iederen togt den op- of ondergang van een ander geſternte waar te nemen. Eene kwa-

(*) Volgens CANTOVA wordt de ſterrekunde onderwezen. *Le maitre à une ſphère, où sont tracés les principaux astres.*

kwalijkbegrepen uitdrukking van CANTOVA heeft hen verkeerdelijk de kennis der kompasnaald doen toeſchrijven (*). CANTOVA meent ſlechts de verdeeling des gezigtkrings in twaalf punten, gelijk wij die, benevens andere benamingen der windſtreken, in onze woordenlijst volgens *Don* LUIS DE TORRES en KADOE medegedeeld hebben (†). De ſtuurman eener boot legt, volgens *Don* LUIS DE TORRES, een ſtukje hout, een' kleinen ſtaf, vlak voor zich neder, en gelooft door hetzelve geleid te worden, gelijk wij door het kompas. Het is ons niet onbegrijpelijk dat deze ſtaf, in het oogenblik der waarneming geſteld, in het gebied van zeer beſtendige winden dienen kunnen, om den tegen den wind te houden koers te verzinnelijken.

Men telt op de *Karolines* dagen en maanden, en verdeelt het jaar volgens de wederkomst en het verdwijnen der geſternten in zijne ſaizoenen; maar niemand telt de jaren: het voorledene is immers voorbij; het lied noemt de namen die der geheugenis waardig ſchenen, en zorgloos leeft men met de dagen voort.

KADOE wist evenmin zijn' eigen ouderdom als ieder eilander van het oostelijk *Polyneſië*. Het leven dezer eilanders, onbedachtzaam, ſtoutmoedig en

(*) *Ils le servent d'une boussole qui a douze aires de vent.*

(†) Hiervoor bl. 134.

en den drang des oogenbliks gehoorzamende, is van vele der kwalen bevrijd, die het onze ondermijnen. Toen wij KADOE van den onder ons niet zeldzamen zelfmoord verhaalden, vond hij dit een der belagchelijkſte dingen, die hij van ons vernomen had. Maar zij zijn toch onlijdzaam onder vreemde verdrukking, en de geſchiedenis heeft den zelfmoord van de inwoners der *Marianes*, onder de Spanjaarden (de verkondigers des evangeliums!!!) opgeteekend.

Op alle *Karoline-eilanden* worden ſlechts aan onzigtbare hemelſche goden geloofd. Nergens worden afbeeldingen van goden gemaakt, nergens menſchelijk werk of ligchamelijke voorwerpen vereerd. KADOE was in de godenkennis van zijn volk weinig bedreven. Wat wij van hem hier naverhalen, laat veel te wenſchen over, en is misſchien aan de critiek onderworpen. Wij hebben volgens hem het woord *Tautup* (*Tahutup*, CANTOVA), op *Radack Jageach*, door het woord god geloofd te moeten vertalen. Volgens CANTOVA zijn de *Tahutup* afgeſcheiden zielen, die als beſchermgeesten aangemerkt worden.

De god (*Tautup*) van *Ulea*, *Mogemug*, *Eap* en *Ngoli* heet ENGALAP, die van *Feis* RONGALA, die van *Elath* en *Lamureck* FUSS, die van het woeste eiland *Fajo* LAGÉ.

Menſchen hebben ENGALAP nooit gezien. De vaders hebben de kennis van hem aan hunne kinderen overgeleverd. Hij bezoekt afwisſelend de eilan-

den, waar hij erkend wordt. De tijd zijner tegenwoordigheid ſchijnt die der vruchtbaarheid te zijn. Hij is met RONGALA, den god van *Feis*, door vriendſchap verbonden; zij bezoeken gastvrij elkander. Met RUSS, den god van *Lamureck*, ſchijnt hij in geene betrekking te ſtaan.

Er zijn op *Ulea* en de oostelijker eilanden noch tempels noch priesters, en er hebben geene plegtige offeranden plaats. Op *Mogemug*, *Eap* en *Ngoli* zijn bijzondere tempels gebouwd, er worden offeranden verrigt en er heeft een eerdienst plaats.

KADOE heeft ons berigt gelijk hij het op *Eap*, waar hij zich lang ophield, bevonden heeft, en beweert dat het op de naaste groepen even zoo geſteld is. Beide geſlachten hebben andere tempels en andere offertijden. Bij de offers der vrouwen is geen man tegenwoordig. Bij de offers der mannen is de chef de offeraar. Hij wijdt den god door omhooghouden en aanroepen eene vrucht van iedere ſoort en een' visch. Het formulier is: *Wareganam gure*, *Tautupl* het volk herhaalt het laatſte woord. De geofferde vruchten worden niet genuttigd, maar in den tempel nedergelegd. De menſchen blijven tot deze offeranden eene maand lang in den tempel vergaderd en afgeſcheiden, alwaar zij hun voedſel van buiten bekomen. Ieder wijdt van alle vruchten of visſchen, die hij gedurende dien tijd nuttigt, den eersten beet volgens bovengenoemd gebruik, en werpt hetzelve dan ongenuttigd weg. Gezangen of danſen hebben in den tempel geene plaats. Deze plegtigheid wordt afwis-

ſe-

felend eene maand in een gebied en de volgende in een ander gehouden. KADOE heeft als een vreemdeling den dienst in den tempel niet bijgewoond; hij is er nooit in geweest. De ingang is buiten de offertijden iedereen' behalve den chef en den priester verboden.

RONGALA heeft te *Feis* geen tempel, maar er zijn tijden dat hij op het eiland nederdaalt, en onzigtbaar in het woud aanwezig is. Dan mogen de menſchen niet luid ſpreken of gaan; dan naderen zij het woud alleen met curcuma geverfd en feeſtelijk opgeſchikt.

Wij deelen de godenleer, volgens *Don* LUIS DE TORRES, getrouw en uitvoerig mede. CANTOVA, dien wij hier verzoeken te vergelijken, verhaalt de afſtamming der goden bijna op dezelfde wijze en iets volſtandiger. De lieflijke mythe van OLIFAT is volkomen nieuw.

In den hemel worden drie perſoonen aangebeden, ALUELAP, LUGELENG en OLIFAT; maar de oorſprong van alle dingen is als volgt. Voor den aanvang der tijden was er eene godenvrouw, LIGOPOEP geheten; deze wordt voor de ſchepperin der wereld gehouden (*). Zij baarde ALUELAP, den heer van al-

(*) Volgens CANTOVA LIGUPUND, zuster, en niet moeder van ALUELAP, ſchepperin der menſchen. Maar de eersten der goden zijn SABUCUR en zijne VROUW HAMELUL, ouders van ALUELAP en LIGOPOEP.

alle wetenſchap, den heer der heerlijkheid, den vader van LUGELENG (*); wie nogtans LUGELENGS moeder en hoe diens geboorte geweest is weet men niet. LUGELENG had twee vrouwen, eene in den hemel en eene op de aarde; de hemelſche heette HAMELUL, de aardſche TARISSO, die in ſchoonheid en andere natuurlijke gaven zonder gelijk was.

TARISSO baarde OLIFAT (†), na vier dagen zwangerſchap, uit hare herſenpan. OLIFAT liep dadelijk na zijne geboorte weg, en men volgde hem na, om hem van het bloed te reinigen; maar hij zeide dat hij het zelf wilde doen, en leed niet dat men hem aanraakte. Hij reinigde zich tegen de ſtammen der palmboomen, die hij voorbij liep, waardoor zij eene roode kleur behouden hebben. Men riep hem toe en vervolgde hem, om hem de navelſtreng af te ſnijden, maar hij beet haar zelf af; hij zeide dat hij voor zich zelven wilde zorgen, en liet zich van geen ſterveling aanraken. Hij bedacht dat het gebruik was eerstgeborenen melk der jonge kokosnoot

(*) LAGUEILENG, volgens CANTOVA, die zijne moeder LETEUHIEUIL noemt, geboortig uit *Ulea*.

(†) OULEFAT, volgens CANTOVA; hij noemt de vrouwen van LUGUEILENG niet, maar laat de aardſche moeder van OULEFAT uit het eiland *Falalu* der provincie van *Hogoleu* geboortig zijn. Dit eiland is KADOE onbekend; het heet *Felalu* op de kaart van *Don* LUIS DE TORRES.

noot te laten drinken, en kwam bij zijne moeder, die hem den kokos reikte om te drinken. Hij dronk en sloeg de oogen ten hemel, waarin hij zijn' vader LUGELENG ontdekte, die hem riep. Toen volgde hij zijn' vaders roepstem en zijne moeder mede. Alzoo scheidden beiden van de wereld. Toen OLIFAT in den hemel aangeland was, ontmoette hij aldaar verscheiden kinderen, die met een' haai speelden, dien zij eene snoer om den staart gebonden hadden. Hij veinsde, om onbekend te blijven, melaatsch te zijn. Toen bleven de kinderen ver van hem, en raakten hem niet aan. Hij begeerde van hen den visch, om ook daarmede te spelen, en zij weigerden hem denzelven. Een nogtans erbarmde zich, en reikte hem de snoer, waaraan de visch gebonden was. Hij speelde eene poos daarmede, en gaf hem toen den kinderen weder, hen vermanende niet te te vrezen, maar voort te spelen, alzoo de visch hen geen kwaad doen zou; maar hij beet allen, behalve hem die zich jegens OLIFAT beleefd getoond had. OLIFAT had den haai, die geene tanden had en onschadelijk was, gevloekt. Toen ging hij verder door den hemel, zijnen vloek over allen uitsprekende, dewijl men hem in zijne heerlijkheid kwetste. Daar niemand hem kende, en hij tot zijn' vader nog niet gekomen was, die alleen hem herkennen kon, leide men het op zijn leven toe. Hij kwam aan eene plaats waar een groot huis gebouwd werd; hij verlangde van de werklieden een mes, om kokosbladen voor het dak te helpen snijden; maar

zij weigerden het hem; een nogtans reikte hem er een, en hij sneed eene vracht bladen; maar hij vervloekte alle werklieden, op dengeen na die hem behulpzaam geweest was, zoodat zij bewegingloos tot standbeelden verstijfden. Maar LUGELENG, de bouwheer, vernam naar de werklieden, en hem werd berigt dat zij allen verstijfd waren. Hieruit vernamen LUGELENG en ALUELAP dat OLIFAT in den hemel wandelde. Zij vroegen den man, die nog ijverig kokosbladen tot het dak aandroeg, of hij iets om zich heen gezien had; hij antwoordde dat hij niets had gezien, dan een candoeroe (eene soort van strandlooper), in welken OLIFAT zich herschapen had. Zij zonden den man heen, om den candoeroe te roepen; doch toen hij zulks deed, verschrikte de vogel voor zijne stem, en vloog weg. De man berigtte zulks, en de goden vroegen hem, wat hij dan tegen den vogel gezegd had, hij antwoordde, dat hij hem had geboden te komen. Zij zonden hem nogmaals uit, en zeiden dat hij den vogel gebieden moest zich te verwijderen, dewijl hij den goden hinderlijk was. Hij deed alzoo, en de vogel deed dadelijk hetgeen hem verboden werd. Zoodra hij zich gezet had, gebood LUGELENG de arbeiders, die in het bosch verstijfd waren, bij elkander te roepen, en dezen kwamen weldra, tot verwondering der omstaanders; LUGELENG en ALUELAP wisten alleen dat de vogel OLIFAT was.

De arbeiders gingen nu met den bouw voort, en groeven diepe gaten in den bodem, om de stijlen

len daarin te zetten. Dit ſcheen dengeenen, die het er op toegelegd hadden om OLIFAT te doden, wegens de vele onheilen, die hij had aangerigt, eene goede gelegenheid te zijn; maar OLIFAT wist hun voornemen, en voerde gekleurde aarde bij zich, kolen en de rib van een palmblad. Hij groef nu aan den kuil, en maakte beneden eene zijholte om zich daarin te verbergen. Zij geloofden dat het nu tijd was, wierpen den ſtijl er in en aarde aan deszelfs voet, om hem dus te verpletten. Maar hij redde zich in de zijholte, ſpoog de gekleurde aarde uit, en zij meenden, dat het zijn bloed was; hij ſpoog de kolen uit, en zij meenden dat het de gal was. Zij geloofden dat hij nu dood was. Met de palmrib baande OLIFAT zich een' weg midden door den ſtijl, en ontkwam. Hij leide zich als eene balk dwars over den ſtijl, waaruit hij gekomen was, en werd niet bemerkt. Toen nu het dagwerk volbragt was, gingen de werklieden hunnen maaltijd houden. OLIFAT zond eene mier heen, om hem een weinig kokos te halen; zij bragt hem een kruimpje daarvan, naar hare krachten. Hij maakte hetzelve door zijne magt tot eené ganſche noot, en riep toen luid; „ Geeft „ acht daar beneden! ik wil mijnen kokos ſpou„ wen." Zij werden hem bij dezen uitroep gewaar, en verwonderden zich zeer dat hij in het leven gebleven was. Zij hielden hem voor ALUS, den boozen geest (*). Zij bleven bij hun voornemen, van

(*) Naam dien zij aan den duivel geven.

van hem om te brengen, en zeiden tegen hem dat hij ſlechts zijn' maaltijd eindigen zou; zij wilden hem iets te doen geven. Zij zonden hem naar het huis des donders, om denzelven zijn eten te brengen. OLIFAT nam een riet mede, en ging getroost heen. Hij kwam bij den donder in huis, en zeide ruw en meesterachtig tegen hem: „ Ik heb mij vermoeid „ met u het eten voor uwen misvormden mond te „ brengen." Hij gaf het eten af en ging heen. De donder wilde op hem aanvallen, maar hij verborg zich in zijn riet. De donder kon hem niet vinden, en liet af met mem te vervolgen. OLIFAT kwam weder te voorſchijn, en verwekte, daar hij uit deze beproeving onbeſchadigd terug keerde, des te grooter bewondering. De werklieden zonden hem nogmaals heen om den visch FELA zijn eten te brengen (*). OLIFAT trad in het huis van den visch FELA, en daar hij zelf niet tegenwoordig was, wierp hij dengeenen, die er waren, het eten toe, zeggende: „ Neemt aan!" en ging heen. Toen de visch te huis kwam, vroeg hij wie het eten gebragt had. Het gezin verhaalde hem dat iemand hen het eten had gegeven, maar dat zij niet wisten wie hij was of waarheen hij was gegaan. De visch begon nu een' angel aan eene lange lijn naar alle winden uit te werpen, en toen hij ten laatſten den angel naar het noorden uitwierp, haalde bij OLIFAT

(*) Dit is een visch, wiens bovenkaak veel korter is dan de benedenkaak.

FAT binnen. Toen bragt hij hem ter dood. Nadat vier of vijf dagen verloopen waren, zonder dat OLIFAT weder verſcheen, troostten zij zich, die in den hemel hem vervolgden, en meenden dat hij nu dood was. Maar LUGELENG zocht zijn' zoon, en vond hem eindelijk ontzield en vol wormen. Hij hield hem in zijne armen omhoog en wekte hem weder op. Hij vroeg hem wie hem gedood had. OLIFAT antwoordde dat hij niet dood geweest was, maar geſlapen had. LUGELENG riep den visch FELA tot zich, ſloeg hem op den kop, en brak hem de bovenkaak: vandaar de gedaante, die hij tegenwoordig heeft. LUGELENG, ALUELAP en OLIFAT gingen nu de heerlijkheid in, waar zij zich bezig houden met de geregtigheid uit te oefenen.

Anderen brengen het getal der hemellingen op zeven; namelijk: LIGOPOEP, HAUTAL, ALUELAP, LITEFEO, LUELAGAP, LUGELENG en OLIFAT.

Op de vraag, of andere eilanden een ander geloof hadden, antwoordden eenigen, dat dit het geloof der geheele wereld was, en de wereld vergaan zou als ALUELAP dit beſloot.

Wij voeren ter vergelijking nog de leer aan der voormalige bewoners der *Marianes* (*). PUNTAN was een zeer ſcherpzinnig man, die voor de ſchepping des hemels en der aarde in de ledige ruimte leef-

(*) VELARDE, T. II. pag. 291.

leefde. Deze droeg, toen hij kwam te ſterven, zijner zuster op, dat zij uit zijne borst en ſchouders den hemel en de aarde, uit zijne oogen de zon en de maan, en uit zijne wenkbraauwen den regenboog vervaardigen zou (*).

Hoewel op *Ulea* geen openbare dienst der goden of der godheid plaats heeft, zijn toch, volgens *Don* LUIS DE TORRES, de menſchen niet zonder godsdienstig gevoel. Somwijlen legt men vruchten als offers aan den onzigtbaren neder, en het wordt niemand kwalijk genomen, dat hij dit offer opneemt en nuttigt.

CANTOVA gewaagt van eene bijzondere wijze van het lot te ondervragen. De handelwijze is daarbij de volgende: Men ſcheurt uit een kokosblaadje van ie-

(*) In onze Noordſche mythologie leest men:

Or Ymis holdi
Var iörth vm ſcavpvth
Enn or beinam biörg,
Himinn or havſi
Ins hrimkalda iotvnns,
Enn or ſveita ſiòr.

Vafthrusdismal XXI Edda ſaemandur, p. 13.

Uit Ymers vleesch
Werd de aarde geſchapen,
Maar uit zijn gebeente rotſen,
De hemel uit den ſchedel
Van den ijskouden reus,
Maar uit zijn bloed de zee.

iedere zijde der rib twee ſtroken, terwijl men de ſyllaben *Pué*, *pué*, *pué* ſnel achter elkander opzegt, legt dan ſchielijk, en zonder te tellen, knopen in ieder' ſtrook, terwijl men de vraag, die men het lot voor te dragen heeft, met duidelijke woorden herhaalt. De eerste ſtrook wordt tusſchen den duim en den ringvinger met vier knopen naar het binnenſte der hand genomen, de tweede tusſchen den ring- en middelſten vinger naar het binnenſte der hand, gelijk de andere, met een afnemend getal knopen tusſchen den middelſten en wijsvinger en duim. Naarmate nu het getal der naar den rug der hand uithangende knopen met de getallen der vingers een, twee, drie en vier, zamentreft of daarvan afwijkt, verklaart het lot zich gunstig of ongunstig.

Er worden op *Ulea*, gelijk onder alle volkeren, veel bijgeloovige gebruiken in acht genomen, en ook menige bezwering gaat in zwang. Wij hebben het ſnijden des dolphijns vermeld. Er wordt hier in overvloed een kleine visch gevangen, waarmede de kinderen niet mogen ſpelen. Gebeurde het dat iemand een' dezer visſchen bij den ſtaart aanvattede, zoodat de kop naar beneden hing, dan zouden bij den naasten vischvangst alle visſchen even zoo met den kop naar omlaag de diepte zoeken, en er kon geen een gevangen worden. Verſcheiden menſchen mogen niet van dezelfde bananentros eten; wie een' der bananen gegeten heeft, mag alleen de anderen nuttigen. Op het woeste eiland *Fajo* wordt,

ge-

gelijk op *Bigar*, het zoet water in de waterkuilen beſproken. Er is eene ſoort van zwarte vogels, die op dit eiland als heilig aangemerkt en niet gedood mogen worden.

Die van *Eap* zijn wegens hunne tooverkunst berucht. Zij verſtaan den wind te beſpreken, den ſtorm te bezweren, dat hij zwijge, en bij ſtilte den wind uit eene gunstige ſtreek op te roepen. Zij verſtaan, terwijl zij met bezweringen een kruid in de zee werpen, de golven op te ruijen en vreeslijke ſtormen te verwekken. Aan zoodanige ſtormen wordt het vergaan van vele vaartuigen uit *Mogemug* en *Feis* toegeſchreven, ja de allengſche ontvolking dezer eilanden. In een zoet water des gebieds *Sutemil* bevinden zich twee visſchen, ſlechts eenige ſpannen lang, maar eeuwen oud; zij houden zich beſtendig, in eene linie, met de koppen naar elkander gekeerd. Wanneer men den eenen bij toeval met iets aanraakt, zoodat hij zich voorwaarts beweegt, en beiden elkander voorbij ſchieten, dan wordt het eiland tot in deszelfs grondſlagen geſchokt, en de aardbeving bedaart niet, voor beiden hunne gewone plaatſing aangenomen hebben. Boven deze visſchen en het water, waarin zij zich bevinden, is een huis gebouwd; hetzelve bewaken de chefs, bij wier dood dikwijls eene aardbeving plaats heeft.

Een zekere EONOPEI (hij is thans dood, en zijn' zoon TAMANAGACK is een chef van het gebied *Eleal*) wees eens onzen vriend KADOE een merkwaardig proefſtuk van zijne kunst. EONOPEI bereid-

reidde uit tarodeeg eene ronde platte koek. Het was nacht en maanſchijn. Hij begon, onder bezweringen, van zijne koek te eten. Naarmate hij van derzelver ſchijf afbeet, werd ook de ſchijf der maan aangetast, en allengs geheel ſikkelvormig uitgebeten. Toen hij op deze wijze een' tijd lang magisch aan de maan geknabbeld had, veranderde hij zijne handelwijze en bezweringen. Hij begon het overig gebleven weeke deeg zijner koek wederom tot de gedaante van eene ronde ſchijf te kneden, waarbij de maanſikkel zich allengs weder aanvulde en de maan eindelijk weder vol ſcheen. KADOE zat ondertusſchen digt bij den bezweerder, beſchouwde alles, de maan en de koek, met de grootſte opmerkzaamheid, en zag met verwondering, hoe de ronding van beiden eerst verbroken en toen weder aangevuld werd. Wij laten het aan verlichte uitleggers over, het onverdacht verhaal van onzen vriend door eene maaneklips te verklaren, welke nogtans op *Eap* niet wel als vooruitberekend voorondersteld kan worden.

Feesten en maaltijden, die bij verſcheiden gelegenheden, het doorboren van de ooren der kinderen, het affnijden van hun haar, het tatoueren, enz. op *Eap* plaats vinden, ſchijnen niets godsdienstigs te hebben.

Gezang en dans, meest onaffcheidelijk, maken de voornaamſte vermakelijkheid uit. Er zijn verſcheiden ſoorten van feestſpelen, die door de onderſcheiden geſlachten, of door beiden te gelijk uitgevoerd

voerd worden, en waarvan ieder een ander karakter en een' bijzonderen naam heeft; maar deze gezangen worden door geen muzijkinſtrument begeleid, en zelfs de trommel is op de *Karolines* onbekend.

De hoofden ſchijnen, volgens eene ſoort van leenſtelſel, aan elkander ondergeſchikt te zijn. De mening verheft hen hoog boven het gemeene volk, en hen worden buitengemeene eerbewijzingen betoond, die ons uit CANTOVA's brieven, en, voor *Pelli*, uit het *Account of the Pelew-islands* bekend zijn. Men buigt zich voor hen ter aarde en kruipt ſlechts naar hen toe. In het gezigt van het eiland *Mogemug*, de reſidentie van het opperhoofd der groep van dezen naam, ſtrijken de booten de zeilen. Deze vereeniging der adelijke, misſchien goddelijke afſtamming, ſchijnt in de zuiver menschlijke betrekkingen niet te vallen, die onaangezien de rangverſchillen, tusſchen opperhoofd en onderdaan plaats vindt. De opperhoofden hebben een groot gezag, en oefenen de ſtraffende geregtigheid volgens de rondregels der ſtrenge wedervergelding; oog om oog, tand om tand.

De misdadigen worden, volgens CANTOVA, ſlechts door verbanning geſtraft. Wij verhalen uit den mond van onzen vriend KADOE eene geſchiedenis, waaruit blijkbaar wordt dat met groote zachtheid de misdaad minder geboet, dan belet moet worden. Wij verbeelden ons het volksſprookje: *Fin voleur*, uit den mond onzer bakers te vernemen.

Op een eiland van *Mogemug* werden de boomen geregeld van hunne beste vruchten beroofd, zonder dat

dat de menſchen, die elkander opmerkzaam bewaakten, in langen tijd den dief konden ontdekken. Zij werden eindelijk gewaar dat een oogſchijnlijk vrome knaap alle nachten opſtond, en den diefſtal pleegde. Zij tuchtigden hem, en hielden hem in het oog. Maar hij bedroog hunne waakzaamheid, en liet van zijne gewoonte niet af. Zij ſloten hem 's nachts op, en bonden hem de handen op den rug; maar de ſlimme dief wist al hunne voorzorg te verijdelen, en hij ſtal even als te voren. Zij bragten hem op een afgelegen onbewoond eiland der groep, dat naauwelijks het voedſel voor een' enkel mensch opleverde, en lieten hem daar alleen; maar zij beſpeurden weldra dat zulks niet gebaat had, en hunne boomen, even als te voren, beroofd werden. Eenigen voeren over naar het woeste eiland, en vonden den jongen mensch in grooten overvloed van de vruchten huns eigendoms ſmullende. Een boomſtam diende hem tot boot, en hij voer alle nachten op zijn' roof uit. Zij vernielden dit vaartuig, en lieten hem aan zijne eenzaamheid over. Nu hadden zij rust. Zij wilden na eenigen tijd weten hoe het hem ging, en ſommigen voeren wederom naar het eiland. Zij zagen en hoorden niets van hem. Nadat zij vergeefs in het bosch hem gezocht en geroepen hadden, keerden zij naar het ſtrand terug, en vonden nu hunne boot niet meer. De doorſlepen dief was daarmede in zee gegaan, en naar *Sorol* gezeild. Hij liet op deze groep zijne dieverijen niet na, maar was op grooter ondernemingen be-

bedacht. Hij haalde den chef van *Sorol* over tot een' aanflag op *Mogemug*. Hij zou bij eene nachtelijke overrompeling de hoofden doden, en zich het oppergezag aanmatigen. De zamengezworenen kwamen bij dag in het gezigt van *Mogemug;* zij ftreken de zeilen, om den nacht in de hooge zee af te wachten. De boot was evenwel bemerkt geworden, en zij werden, toen zij landden, omringd. De verrader werd gedood. Die van *Sorol* trokken vrij naar hun eiland terug.

De erfopvolging gaat op *Ulea* en *Eap*, gelijk op *Radack*, eerst op de broeders, en dan op de zonen des eerstgeborenen over.

Volgens KADOE moeten de chefs hunnen eerstgeborenen den naam huns vaders, den tweeden zoon den naam des vaders hunner vrouw, den derden weder den naam huns vaders geven, enz. daarentegen geven de onderdanen hunnen eerstgeborenen den naam des vaders hunner vrouw en den anderen kinderen andere namen, en zoo zou het ook op *Radack* in acht genomen worden. Volgens *Don* LUIS DE TORRES ligt in den naam de aanduiding der maagfchap, en daaraan kan men onderfcheiden wiens zoon of kleinzoon iemand is.

De vriendfchappelijke naamverwisfeling, een algemeen gebruik van het oostelijk *Polyneſië*, is op de *Karolines* onbekend, en KADOE ontkende in het eerst dat zulks ook op *Radack* gebruikelijk was, offchoon hij zelf naderhand voorbeelden daarvan aanvoerde.

De huwelijken worden zonder plegtigheid gefloten,

ten. De man geeft den vader van het meisje, dat hij ten huwelijk neemt, eenige geſchenken in visſchen, vruchten en dergelijke dingen. De aanzienlijkheid dezer gift rigt zich naar den rang van den vader der bruid, want er vinden ook huwelijken plaats tusſchen ongelijkgeborenen. Is alleen de vader of alleen de moeder uit de klasſe der hoofden, dan worden de kinderen ook tot deze klasſe gerekend. In het eerste geval betoont de man en vader zijner vrouw en zijnen bij haar geteelde kinderen de uiterlijke eerbewijzingen, die haren rang toekomen. De veelwijverij is toegelaten. De huwelijken worden zonder formaliteiten geſcheiden, gelijk zij zonder formaliteiten geſloten worden. De man zendt zijne vrouw aan haren vader terug. De mannen wonen hunne vrouwen ook bij, wanneer zij in een' gezegenden toeſtand zijn, maar niet wanneer zij een kind zoogen. Het laatſte geſchiedt ſlechts op *Radack*, het eerste wordt, tegen WILSONS getuigenis, uitdrukkelijk van *Pelli* beweerd. Aldaar laat een chef, die gewoonlijk verſcheiden vrouwen heeft, zijne plaats bij die zijner vrouwen, die in dit geval is, door een' uitgelezen man bekleeden. Wij zullen van het gebruik van *Pelli* bijzonder ſpreken. Getrouwde vrouwen zijn op de overige eilanden alleen aan hare mannen overgegeven; ongetrouwden ſtaat het gebruik toe hare vrijheid te genieten; zij brengen in bijzondere groote huizen de nachten door. De kindermoord is ongehoord: de vorst zou de onnatuurlijke moeder met den dood ſtraffen.

Wat wij van de begravenis der doden op *Radack* berigt hebben, is ook op *Ulea* en de oostelijker gelegen eilanden gebruikelijk. Op *Feis*, *Mogemug* en *Eap* worden, volgens KADOE, de lijken van allen, zonder onderscheid van geboorte, op de eilanden begraven. Wij zien nogtans op *Mogemug*, na het groote treurspel, dat de geschiedenis der Karolinische missie besluit, ten aanzien der verslagen vreemdelingen de gebruiken van *Ulea* in acht nemen, en moeten gelooven dat KADOE, met betrekking tot *Mogemug*, dwaalt. Op *Eap* zijn de begraafplaatsen in het gebergte. De bergbewoners halen de lijken der in het dal gestorvenen af, en bekomen voor dezen dienst een geschenk in vruchten, wortelen, enz. Het schijnt dat geen der nabestaanden het lijk volgt.

Een onverbrekelijk verbond van vriendschap wordt op al deze eilanden bij uitsluiting tusschen twee mannen gesloten, hetwelk met eene bijzondere kracht de verbondenen jegens elkander verpligt. De chef en de geringe man kunnen dit verbond ook aangaan, onaangezien het onderscheid van rang, wiens regt onverminderd blijft. Hoewel deze vriendschap op al deze eilanden wedergevonden wordt, is zij toch op verscheiden plaatsen met bijzondere regten en pligten verbonden. Op *Eap* moet bij iedere zaak de vriend voor zijn' vriend instaan, en wanneer hem onregt geschiedt of hij gedood wordt, ligt de pligt der wraak op hem. Bij dezelfde verpligtingen komt op *Ulea* nog eene nieuwe; wanneer de vriend

vriend zijn' vriend om gastvrijheid aanſpreekt, dan ſtaat deze hem voor den tijd van zijn bezoek zijne vrouw af, hetgeen op *Feis* en westelijker niet geſchiedt. Wij hebben gezien, dat op *Radack* de pligt in het eerste opzigt onverbindelijker en in het andere dezelfde is als op *Ulea*.

Het aanraken met den neus is, als op de eilanden van het oostelijk *Polyneſië*, de gebruikelijke betuiging van genegenheid.

Den oorlog kennen onder de *Karolines* ſlechts *Pelli*, *Eap*, *Tug* en de afgelegene eilanden, waarmede *Tug* in oorlog is. De overige eilanden genieten, als *Ulea*, een' ongeſtoorden vrede. „ Daar," herhaalde dikwijls en gaarne de goedhartige KADOE, „ daar weet men niets van oorlog, daar doodt de „ man den man niet; en wie den krijg ziet, dien „ wordt het haar wit." Op *Eap* heeft niet altijd de oorlog geheerscht. Eertijds erkende het eiland het gezag eens opperhoofds, en het was vrede; maar ſedert GURR, de laatſte alleenheerſcher, niet meer is, beſlisſchen dikwijls de hoofden der onderſcheiden districten hunne oneenigheden op eene bloedige wijze. Waar eene overtreding, eene beleediging geſchiedt, wordt de tritonshoorn geblazen. Beide partijen trekken gewapend tegen elkander op. Men onderhandelt. Waar voldoening geweigerd en geen vergelijk tot ſtand komt, wordt gevochten. De oorlog duurt tot van weerskanten een uit de klaſſe der chefs gevallen is, en de tegenpartij van zijn bloedig vleesch geproefd heeft; ieder brengt

ſlechts een ſtukje aan den mond. Dit is eene onvermijdbare formaliteit. Als deze ceremonie vervuld is, wordt de vrede weder gemaakt, en huwelijken tusſchen beide districten bezegelen denzelven. Het karakter dezer eilanders is nogtans zacht en gastvrij, gelijk op de andere eilandengroepen. De vreemdeling op *Eap* en *Pelli* gaat ongehinderd door de krijgvoerende partijen, en geniet van beiden een even vriendelijk onthaal. Die van *Eap* werpen de werpſpiets door middel van een gootvormig ſtuk bamboes, waarin het ongewapende einde gelegd en bij het werpen er uitgeſtoten wordt. Zij treffen zoo op een' buitengewonen afſtand. Dit wapen ſchijnt met dat der Aleuten en noordelijke Esquimaux overeen te komen. Zij hebben ook den tweepuntigen werpſtaf der Radackers. Dezelfde werpſpiets wordt, wanneer de ſtrijdenden elkander genaderd zijn, regtuit met de hand geworpen. Ten laatſten wordt daarmede man tegen man gevochten. De chef beſtuurt met den tritonshoorn het gevecht. De krijgsmagt trekt op booten en vlotten van bamboes naar het vijandelijke gebied. Men zoekt de landing te beletten. Op het land hebben de beſliſſchende gevechten plaats.

Die van *Tug* gebruiken in de nabijheid de werpſpiets, maar in de verte den ſlinger. Hun worp is ver en zeker; zij behandelen dit wapen met eene bewonderenswaardige vaardigheid. Zij dragen ook in vredestijd hetzelve ſteeds om het hoofd gebonden, en gebruiken het om vogels te doden, vruchten van de boo-

boomen af te werpen, en dergelijken. KADOE had op *Ulea* van inboorlingen uit *Tug* den ſlinger leeren gebruiken, en hij verdreef onder ons dikwijls den tijd met deze oefening, waarin hij overigens zeer ongeſchikt was.

Don LUIS DE TORRES prees in zijne vrienden van *Ulea* hetgeen wij in onze vrienden van *Radack* prijzen. Zij zijn goedaardig, vriendelijk, gastvrij en ſchaamachtig. Nimmer is eene vrouw aan boord der *Maria* geklommen. Zij zijn gemoedelijk, liefderijk, mild en dankbaar. Het voorwerp, een nuttig werktuig, bij voorbeeld, dat zij uit eene waarde hand als geſchenk ontvingen, krijgt en behoud tot eene gedachtenis onder hen den naam des geenen, die het hen geſchonken heeft. Zoo wilde KADOE den dieren en planten, die wij aldaar achterlieten, tot eene eeuwige gedachtenis aan ons, onze namen geven.

Van de inboorlingen der *Pelew-eilanden* (*Palaos*, *Panlog*) ſchetst CANTOVA ons een afſchrikkend tafereel (*). Het zijn, volgens de berigten, die hij inge-

(*) *Peuple nombreux, mais inhumain et barbare; les hommes et les femmes y sont entièrement nuds et se repaissent de chair humain. Les Indiens des Carolines regardent cette nation avec horreur, comme l'ennemie du genre humain et avec laquelle il est dangereux d'avoir le moindre commerce. Ce rapport me parait fidèle et très-conforme à ce que nous en a appris le* P. BERNARD MESSIA, *comme on*

gewonnen heeft, wreede menſcheneters. Zij verſchijnen evenwel in de berigten van den erkentelijken HENRY WILSON, die aan hunne grootmoedige gastvrijheid de terugreis naar zijn vaderland te danken had, in het gunstigſte licht, en het blijkt inderdaad dat zij de meesten der deugden uitgeoefend hebben, die hij hen toeſchrijft. Wij leven met WILSON onder dit volk, zien met eigen oogen en oordeelen zelven. Sedert WILSON hebben de Engelſchen, Spanjaarden en Amerikanen de *Pelew-eilanden* onbeſchroomd bezocht, verſcheiden Europeanen hebben zich aldaar nedergezet, en de trepang wordt aanhoudend op derzelver riffen voor de markt van *Canton* verzameld. KADOE is van *Ulea* naar de *Pelew-eilanden* gegaan, en zijn oordeel geeft ons eene vergelijking van beide volken aan de hand. Deze vergelijking valt, als het oordeel van onzen vriend, ongunstig voor de inwoners van *Pelli* uit. KADOE berispt inzonderheid, dat hij hen van alle ſchaamte ontbloot gevonden heeft, zoodat zij de natuurdrift dierlijk voor ieders oogen voldeden. Hij wekte bij ons een beeld op van diepe verdorvenheid, gelijk het op de *Sandwich-eilanden* te huis is.

Eenige bladen, welken een Spanjaard, die negen maanden op de *Pelew-eilanden* doorbragt, heeft medegedeeld, zijn hoonend en niet beöordeelend opgeſteld. Hij maakt minder indruk op ons dan onze

le peut voir dans sa relation. Dit berigt wordt nergens gevonden, en ſchijnt niet gedrukt geworden te zijn.

ze brave vriend, wiens beſchuldigingen hij onder anderen omſtandig herhaalt. „ De man bekent zij-„ ne vrouw voor het oog van alle menſchen. Al-„ len zijn bereidwillig om voor iedere kleinigheid „ hunne vrouwen prijs te geven," enz.; maar beſchuldigt hen ook dat zij menſchenvleesch eten, en gunt hen van menſchen naauwelijks de gedaante.

Wij leggen zijn treurig geſchrift uit de hand, nadat wij het ſlechts vermeld hebben. Het zijn niet meer de onſchuldige erglooze vrienden van WILSON. Wat zij van ons geleerd hebben heeft hen niet beter gemaakt.

DE *PENRHYN-EILANDEN* (*).

De hooge volle bosſchen, die de kokospalm op de *Penrhyn-eilanden* vormt, bedrogen ons van verre met het voorkomen van een' hoogen oever. Rook verkondigde de tegenwoordigheid van menſchen. Toen wij het land naderden omringden ons talrijke booten, en een vreedzaam volk begeerde met ons te verkeeren.

De

(*) *Voyage of* Governor PHILLIP, 2 ed. Lond. 1790. p. 233 *Lieut.* WATTS *Narrative of the return of the Lady* PENRHYN (*Capt.* SEVER) pag. 254 *and App.* p. 38. *Table* 7, p. 36.

De eilanders zijn ſterk en welgemaakt, lijviger dan de bewoners van het *Paasch-eiland*, en van dezelfde kleur als dezen. Zij zijn niet getatoueerd, daarentegen hebben velen dwars in de huid des ligchaams en der armen ingeſneden voren en ſtriemen, die bij een' nog versch en bloedig ſchenen. Zij misſen meestal de voorſte tanden. Oude lieden worden vet en hebben dikke buiken. Wij zagen verſcheiden grijzaards, die de nagels der duimen hadden laten groeijen, tot een ſprekend eerteeken van hunnen aanzienlijken lediggang. Bij een' had deze inwaarts gebogen nagel eene lengte van twee tot drie duimen bereikt.

Wij telden bij de zesendertig booten; in iedere waren van zeven tot dertien mannen, die tot een geſlacht ſchenen te behooren. Een grijzaard, misſchien de huisvader, ſtond in het midden, en voerde het woord. Hij had, oogſchijnlijk als vredesteeken, het einde van een kokosblad om den hals gebonden. Vrouwen bevonden zich ſlechts in drie booten. In eene van dezen zat eene bejaarde vrouw, veelligt de huismoeder, in het achterſte gedeelte, en ſcheen eene gewigtige ſtem in de aangelegenheden der mannen te hebben. Het gezag van geen enkelen ſcheen zich verder dan over zijne eigen boot uit te ſtrekken.

De vrouwen dragen een' met loshangende baſtſtroken bezetten gordel, die met het mannenkleed van *Radack* gelijkvormig is; de man in deszelfs plaats ſlechts een' door ſnoeren vastgemaakten bundel

del van kokosblaadjes. Slechts weinigen hadden eene armoedige ſchouderbedekking; deze beſtond in eene grove uit twee ſtukken van een kokosblad gevlochten mat. Een gedeelte der middelrib, die de blaadjes draagt, vormt den onderſten zoom van dezen korfachtigen mantel. Somwijlen zijn er gebleekte pandanusbladen tot ſieraad ingevlochten. Weinigen droegen een hoofdſieraad van zwarte vederen.

Zij drongen zich vertrouwelijk en geſpraakzaam aan het ſchip; maar geen onderſtond zich op onze uitnoodiging hetzelve te beklimmen. Zij hadden tegen onze waren, naar welken zij zich begeerig toonden, en die zij met eene ſoort van vereering ontvingen, ſlechts weinig te verruilen; eenige kokosnoten, meestal onrijpen, om den dorst te leſſchen, toevallig medegenomen gereedſchappen en hunne wapenen. Dezen zijn lange ſpietſen van kokoshout, aan wier voet een handvatſel van ander hout met ſnoeren van kokoshout vastgemaakt is, en wier ſpits of verwijd en tweeſnijdend, of eenvoudig en lang toegepunt is. Zij weigerden in het eerst deze wapenen te vervreemden, en beſloten ſlechts daartoe tegen lange ſpijkers of wollen ſcharlakenſche gordels. Wij verhandelden van hen ettelijke vischhoeken, die uit twee ſtukken echt paarlemoer zamengeſteld, op het fierlijkst bewerkt en aan die van de *Sandwich-eilanden* volkomen gelijkvormig waren.

De booten zijn uit verſcheiden door middel van

kokosbast wel aan elkander gevoegde houtſtukken vervaardigd. Beide einden zijn boven het water afgerond, en onder het water met eene vooruitſpringende ſpoor voorzien. Zij hebben een' uitlegger, en de wapens liggen op denzelven.

Eene boot, die van een der afgelegener eilanden der groep onder zeil naar ons toekwam, werd niet afgewacht.

De lagere groep der *Penrhyns* voedt rijkelijk eene ſterke bevolking. Wij kennen van derzelver voortbrengſelen ſlechts de kokosbosſchen zonder wedergade en den pandanus. Welke vruchten anders en welke wortelen, en ook of het zwijn en de hond, dan of de laatſte alleen aldaar voorhanden zijn, hebben wij niet kunnen vernemen.

Toen wij ons van de *Penrhyns* verwijderden, hingen blikſemende en donderende onweerswolken over dezelven, en leverden ons een verheven ſchouwſpel op, dat men zelden op zee ziet.

HET EILAND *ROMANZOFF.*

De lage eilanden, die wij op den 15° Z. B. tusſchen 138° en 149° W. L. van *Greenwich* in het jaar 1816 gezien hebben, namelijk in de orde in welke zij van het oosten naar het westen, de rigting van onzen koers, op elkander volgden, het twijfelachtig eiland (*Sumnitelny Ostroff*), de eilanden

den *Romanzoff* en *Spiridoff*, de *Rurick*- en *Deanketen* en het eiland *Kruſenſtern*, aan den eenen kant met de ontdekkingen van vroegere zeereizigers, en vooral met die van LEMAIRE en SCHOUTEN, wier koers wij volgden, te vergelijken, en aan den anderen hunne namen op de kaart van TUPRIA, in wier bereik zij zich bevinden, op te zoeken, laat de ſchrijver van dit opſtel aan de geleerde hydrographen over, die ten aanzien der gelijkgevormde riffen en lagere eilanden van deze zeeſtreek de wetenſchappelijke critiek behoeven.

KRUSENSTERN heeft (*) de eerste opgaven afgehandeld. Wij kunnen nogtans in het treurige eiland *Spiridoff* het welbevolkte en met kokosboomen rijkbewaſſen *Zondergrond* niet herkennen, hetwelk ons verſcheiden andere zijner kenmerken ſchijnt te ontbreken.

De door ons geziene eilanden zijn ons allen onbewoonbaar en werkelijk onbewoond voorgekomen; de kokosboom verheft zich ſlechts op het kleine eiland *Romanzoff*, het eenige waarop wij landden. De groep, waartoe zij gezamentlijk behooren, is bereids beſchreven geworden. Wij hebben ſlechts over die, welken wij betreden hebben, eenige aanmerkingen mede te deelen.

Het eiland *Romazoff* is van geringen omtrek. De opgeworpen dam van madreporenhuizen, die deszelfs uiterſten zoom uitmaakt, ſluit eene verlaging in,

(*) *Beiträgen zur Hydrographie*, S. 173. u. f. f.

in, waar de groeiaarde meer diepte ſchijnt te hebben, en uit welke zich hier en daar ſlankſtammige kokosboomen verheffen, zonder zich tot een geheel bosch te dringen. De verhoogde beſchermende rand is op de zijde onder den wind hier en daar doorgebroken, en het ſchijnt dat bij zeer hoogen vloed de zee in het binnenſte des eilands indringen moest. Het op verſcheiden plaatſen verzamelde regenwater was volkomen zoet.

De Flora is uiterst behoeftig. Wij telden ſlechts negentien ſoorten volkomen planten (een varenkruid, drie monocotyledons en vijftien dicotyledons), en wij gelooven niet dat veel onzer opmerkzaamheid ontgaan zijn. De lage acotyledons, waarmede op hoogere breedten de vegetatie begint, ſchijnen te ontbreken. De lichens verſchijnen ſlechts aan oudere boomſtammen, als een poederachtig overtrekſel, en de zwarte ſchimmel aan de ſteenen ſchijnt van geen vegetabiliſchen aard te zijn. Eene moschplant en ettelijke zwammen, die wij op *Radack* vonden, hebben zich op *Romanzoff* niet aan ons vertoond. De planten, die wij waarnamen, waren een polypodium, de kokosboom, de pandanus, een gras, *Scævola Königii*, *Tournefortia argentea*, *Lythrum pemphis*, *Guettar ſpeciosa*, eene *Casſyta*, eene *Euphorbia*, eene *Boerhavia*, eene kruidachtige netelſoort, planten, die allen op *Radack* voorkomen, en aan planten, die aldaar ontbreken, twee ſtruikachtige rubiaceën, eene andere ſtruik, *Heliotropium pro-*

proſtratum, *Portulacca oleracea*, een *Lepidium* en eene *Buchnera*.

Struiken met geheelrandige, eenvoudige, meest vleeſchige bladen en kleurlooze bloezems vormen een ligt doordringbaar bosch, boven hetwelk de kokosboom zich verheft, waarin de pandanus zich alleen door zijne vreemde gedaante onderſcheidt, en ſlechts de *Caſſyta* met bladerlooze roodachtige draden rankt. De grond ſchijnt overal door het luchtige plantenkleed heen.

Wij hebben den rat, die trouwens in het heete middaguur, den tijd dien wij juist op het eiland doorbragten, zich ſchuil houdt, niet waargenomen. Verſcheiden ſoorten van woudvogels (*Numenius*, *Scolopax*) waren overvloedig op het eiland; zij ſchenen niet geleerd te hebben de menſchen te vrezen; zij weken ſlechts voor onze treden als tam gevogelte in een *baſſe-cour*. De zeezwaluw (*Sterna ſtolida*) was onder de watervogelen het menigvuldigst. De vertrouwelijke voorbarigheid van dezen vogel heeft hem billijk dezen naam verworven: verſcheiden vlogen ons letterlijk in de handen, en wij ſchonken eenigen de vrijheid weder, nadat wij hen briefjes met den naam des ſchips en den datum om den hals gebonden hadden.

Eene kleine haagdis ſcheen op het eiland *Romanzoff* de eenige ongevleugelde gast te zijn. Een kleine vlinder was gemeen, en het eenige inſect dat ons in handen viel.

Het eiland *Romanzoff* wordt van de andere eilanden

den bezocht, die buiten het gezigt van hetzelve liggen. De landingsplaats is op de zijde, die naar den wind toegekeerd is. Van daar leiden blinkende in het koraalgruis getreden paden in verſcheiden rigtingen door het eiland. Wij vonden op hetzelve eene aan de verrotting overgelaten kleine boot, die uit een' kokosſtam uitgehold en met een' uitlegger voorzien was. Op twee verſchillende plaatſen ſtonden ligte cirkelvormige hutten, die uit eenige ſtaven, grove matten en kokosbladen zamengeſteld waren. Wij vonden in een derzelven een kamachtig gereedſchap van hout, met ſnoeren van kokosbast zamengevoegd. Er waren kuilen gegraven ter inzameling des regenwaters. Op verſcheiden plaatſen had vuur op de aarde gebrand; bakkuilen vonden wij niet. Onder den wind des eilands ſcheen langs het ſtrand eene plaats tot het ſpannen van lijnen ingerigt te zijn, en in de nabijheid van deze plaats was een jonge boom met afgeſneden takken, waaraan kokosnoten, bladen en eene ſnoer van kokosbast hingen.

Vaste woningen of morais waren op het eiland *Romanzoff* niet, en wij vonden geen merkteeken van een kortgeleden bezoek der menſchen.

HET *PAASCH-EILAND.*

Wij zetteden ſlechts even den voet op het *Paasch-eiland*, en vleijen ons niet de kennis, die men

men v' hetzelve heeft, aanmerkelijk te kunnen uitbreiden. Wij gedragen ons aan de berigten van onze voorgangers, en trachten flechts den indruk, dien dit kort bezoek bij ons achterliet, onzen lezers te vertegenwoordigen.

Het *Paasch-eiland* verheft zich met een' breedgewelfden rug, driehoekig, met de hoeken aan piramidevormige bergen geleund, majestueus uit de golven omhoog. Bij hetzelve herhalen zich in het klein de grootere liniën van *OWeihee*. Hetzelve fcheen ons met het frischte groen bekleed, de aarde overal, en zelfs aan de fteilfte afhellingen der bergen, in regtlijnige velden verdeeld, die zich door bevallige kleurfchakeringen onderfcheiden, en waarvan velen in gelen bloei ftonden. Wij ftaarden deze volkanifche, met fteenen bedekte, wegens haar gebrek aan hout en water ' ermaarde aarde verwonderd aan.

Wij geloofden eenigen der kolosfale ftandbeelden, die zooveel bewondering verwekken, op de zuidkust met den verrekijker onderfcheiden te hebben. In *Cooks-baai* op de westkust, waar wij het anker lieten vallen, zijn eenigen dezer beelden, die de landingsplaats aanwezen, en die LISIANSKOY nog gezien heeft, niet meer voorhanden.

Twee kano's (wij zagen er in het geheel flechts drie op het eiland) waren ons, elk met twee koppen bemand, noodigend te gemoet gekomen; zonder nogtans zich digt aan het fchip te wagen. Eenige zwemmers hadden onze om te peilen

len uitgezonden boot omringd, en den ruilhandel met haar begonnen. De kwade trouw van een' dezer handelaars werd ſtreng geſtraft. Wij zetteden, om eene landing te beproeven, eene tweede boot uit. Een talrijk volk verwachtte ons vreedzaam, vrolijk, luidruchtig, ongeduldig, kinderachtig en ordeloos aan den oever. Met LAPEYROUSE te beſliſchen of deze kindermenſchen te beklagen zijn, omdat zij teugelloozer zijn dan anderen hunner broeders, is onze zaak niet. Zeker is het dat deze omſtandigheid den omgang met hen verzwaart. Wij naderden het ſtrand. Alles liep, juichte en ſchreeuwde; vredesteekenen, dreigende ſteenworpen en ſchoten, vriendſchapsbetuigingen en ſcheldwoorden werden gewisfeld. Eindelijk waagden de zwemmenden zich digter bij ons; de ruilhandel begon en werd met groote eerlijkheid gedreven. Allen verlangden onder een aanhoudend geroep van *Hoë! hoë* mesſen of ijzer tegen de vruchten, wortelen en ſierlijke vischnetten, die zij ons in ruiling aanboden. Wij traden voor een oogenblik aan land.

Deze als zoo ellendig afgeſchetſte menſchen hadden ſchoone gelaatstrekken, eene aangename uitdrukkingvolle phyſiognomie, eene welgemaakte rijzige ligchaamsgeſtalte, genoten een' gezonden hoogen ouderdom zonder gebreken. Het oog des kunstenaars verheugde zich eene ſchooner natuur te beſchouwen dan hem de badplaatſen in *Europa*, zijne eenige ſchool, aanbieden. De blaauwachtige breedlijnige tatouering, die den loop der ſpieren kunstrijk

rijk volgt, doet op den bruinachtigen grond der huid eene aangename uitwerking. Er ſchijnt aan bastſtoffen geen gebrek te zijn; witte of geele mantels daarvan zijn algemeen. Friſſche loofkranſen worden in het nu langer dan korter afgeſneden haar gedragen. Hoofdtooiſels van zwarte vederen zijn zeldzamer; wij bemerkten nette halsbanden, die van voren met eene geſlepen mosſel (*Patella*) verſierd waren. Geene ontſierende, misvormende tooiſels vielen ons in het oog. De bij eenige grijzaards doorboorde en verwijderde oorlellen waren weder door het gat gehaald en onmerkbaar. De ſnijtanden waren doorgaans uitgebroken. Eenige jonge lieden onderſcheidden zich door eene veel helderer kleur der huid. Wij zagen ſlechts weinig vrouwen; deze waren met donkerrood gekleurde gezigten zonder eenige bevalligheid, en, naar het ſcheen, zonder achting onder de mannen. Eene derzelve had een kind aan de borst. Wij achten ons dus ongehouden tot eene bepaling wegens de getalverhouding der beide geſlachten.

Wanneer wij de berigten van COOK, LAPEYROUSE, LISIANSKOY en onze eigen waarnemingen vergelijken, dan dringt het vermoeden zich bij ons op, dat de bevolking van het *Paasch-eiland* toeneemt, en de toeſtand der bewoners verbeterd is. Of nogtans de weldadige oogmerken van den menschlievenden LODEWIJK XVI, die dit volk onze huisdieren, nuttige gewasſen en vruchtboomen door LAPEYROUSE overbrengen liet, bereikt geworden zijn, konden

wij niet vernemen, en moeten er aan twijfelen. Wij zagen ſlechts de bij COOK opgetelde producten, bananen, ſuikerriet, wortelen en zeer kleine hoenders.

Wij hebben de vermoedelijke aanleiding tot het twijfelachtig onthaal, dat wij op het *Paasch-eiland* genoten, ſedert vernomen, en reden gehad om te blozen, dat wij deze menſchen wilden noemen.

Toen wij 's avonds het anker ligtten, rustten bevruchtende wolken op de hoogten des eilands.

HET EILAND *SALA Y GOMEZ.*

Het eiland *Sala y Gomez* is eene enkele klip, die naakt en laag uit de golven ſteekt; zij verheft zich zadelvormig aan beide einden, waar de bergachtigheid te voorſchijn komt, terwijl het midden met gruis beſtrooid is. Het eiland behoort niet tot de koraalriffen, die ſlechts verder op in het westen beginnen voor te komen. Er laat zich een gelijke zamenhang en gelijke natuur vermoeden met het nabij gelegen *Paasch-eiland*. Nog zijn geene beginſelen van eene toekomende vegetatie daarop bemerkbaar. Hetzelve dient ontelbare watervogels tot een verblijf, die zoodanige kale rotſen boven begroende, offchoon onbewoonde eilanden ſchijnen te verkiezen, daar met de planten zich ook de inſecten laten vinden, en de mieren inzonderheid hun gebroed beſchadigen.

De

De zeevogels worden, volgens onze waarneming, het meest boven den wind der eilanden, waar zij nestelen, aangetroffen. Men ziet hen 's morgens zich tegen den wind van het land verwijderen, en 's avonds met den wind naar het land toevliegen. Ook scheen KADOE de vlugt der vogelen 's avonds waar te nemen.

Men zou bij *Sala y Gomez* wrakken van een vergaan schip bespeurd hebben; wij hebben er vergeefs naar gezocht. Men ijst bij de voorstelling van het mogelijke geval, dat een menschlijk wezen levend daarop vervallen kon; want de eijeren der watervogels mogten zijn verlaten aanzijn tusschen zee en hemel op deze kale door de zon verbrande rots maar al te zeer vermengd hebben.

DE *SANDWICH-EILANDEN.*

O Weihee rijst in grootsche stevige liniën majestueus uit de golven omhoog, en vormt zich met eene ontzaglijke massa tot drie onderscheiden bergtoppen, op twee van welken de sneeuw verscheiden maanden in het jaar ligt.

Wij hebben beide malen de *Sandwich-eilanden* in het najaar bezocht, en op de hoogten van *O Weihee* geene sneeuw gezien. (*).

Mau-

(*) In November 1816 en in September 1817.

Mauna-roa, de groote berg, *La Meſa*, de tafel der Spanjaarden (*), verheft zich breed gewelfd zuidelijk in het binnenſte des eilands, en ſteekt boven de anderen uit, die hem omringen. *Mauna-kea*, de kleine berg, de naaste na *Mauna-roa*, beſlaat met getakte toppen het noorden. De derde, *Mauna-wororay*, een volkaniſche piek, bevindt zich op de westkust. Deszelfs krater is in VANCOUVERS atlas afgebeeld. Op zijne naakte afhellingen ſchemeren lavaſtroomen, wier laatſten hij door eene zijdelingſche uitbarsting in het jaar 1801 naar de zee toe uitgeſtort heeft. Het dorp *Powarua* is op deze ſlakkenachtige lava gebouwd. De *Mauna-puoray*, die de noord-westpunt van het eiland uitmaakt, ſluit zich als een geringe heuvel aan den grondſlag van den *Mauna kea*.

De hoogten van *O Weihee* ſchijnen meest klaar en rein gedurende den nacht en den morgen; de waterdamp ſlaat tegen den middag aan dezelven neder; de wolken, die daaruit ontſtaan, hangen 's avonds

(*) *O Weihee* en de *Sandwich-eilanden*, *La Meſa* of *La Mira* en *Los Monges* der oude Spaanſche kaarten (*Sanfrancisco* van ANSONS kaart mogt insgelijks *O Weihee* zijn), moesten dikwijls van de galjoenen op de vaart van *Acapulco* naar *Manilla* gezien worden. Het is opmerkelijk dat de Heeer MARIN in de volksvertelſels van *O Weihee* geene herinnering van vroeger verkeer met Europeanen heeft kunnen vinden.

's avonds laag over het eiland en losſen tegen middernacht zich weder op.

Waar wij *O Weihee* genaderd zijn, de noordwestpunt omzeilende en langs de westkust tot aan den zuidelijken van den *Mauna-wororay* bij *Tiatatua*, ſchijnen de afhellingen kaal en door de zon verbrand. Eenige ſtreken zijn tot den akkerbouw beſtemd, en de meesten met een vaal gras overtrokken. Hoog onder de wolken begint eerst het gewest der bosſchen, en het oog bereikt naauwelijks de naakte kruinen van het reuzengebouw. Het ſtrand levert eene onafgebroken reeks van woningen op, die, naarmate men naar het zuiden voortgaat, zich rijker omgroend en met meer kokospalmen vermengd vertoonen.

In de volkaniſche gebergteketen der *Sandwich-eilanden* ſchijnt alleen nog de *Mauna-wororay* op *O Weihee* werkzaam te zijn. Heete bronnen bevinden zich in het gebied *Kochala*, bij de woonplaats van den Heer YOUNG, van de kust zuidelijk van den *Mauna-puoray*. De keten loopt van de noordwestpunt van *O Weihee* over de eilanden *Mauwi-morotoi* en *O Wahu* naar het west-noord-westen. De oostelijker berg op *Mauwi* geeft in hoogte den *Mauna-wororay* weinig toe. De westelijke is lager, en zijn top ſchijnt in twee verſcheiden ſpleten van het noorden naar het zuiden diep ingeſcheurd te zijn.

De groot geteekende bergliniën dalen op *Morotoi* nog lager tot de gansch vlakke westelijke punt

van dit eiland. Het gebergte verheft zich wederom op *O Wahu*, waar hetzelve, bij een geheel verſchillend karakter, naauwelijks een vierde gedeelte der hoogte van *O Weihee* bereikt. Twee ongelijke berggroepen verheffen zich op het eiland *O Wahu*. De oostelijke lage heeft een' grooter' omtrek dan de westelijke, die de hoogere toppen bevat. Het gebergte, door rijk bewaterde, ſchoon begroende dalen diep doorſneden, verheft zijne takkige toppen in ongelijke liniën. Dieper dan op *O Weihee* dalen de bosſchen van hunne afhellingen naar de verſchroeide vlakten, die het eiland meest omzomen en voormaals koraalriffen waren, die de zee bedekte, en koraalriffen ſtrekken zich voor deze vlakte ver in zee uit. Eene voor in het rif aan den uitloop van een' ſtroom aangezameld bergwater vormt aan den zuidelijken voet der oostelijke bergmasſa de veilige haven van *Hana-rura*, van waar onze uitſtappen zich in verſcheiden rigtingen door beide deelen des eilands uitſtrekten.

De naaste lage heuvel achter *Hana rura* is een oude volkaankrater, wiens ingeſtorte mond, gelijk de buitenafhellingen, met digt gras bewasſen is. Een andere dergelijke, maar grooter krater begrenst als een door de zee beſpoeld voorgebergte het uitzigt naar het oosten. Voorgewende diamanten, die een Europeaan in deze ſtreek gevonden zou hebben, veroorzaakten het *taboe*, waarmede deze berg belegd is geworden. Men heeft ons als zoodanigen gemeene quartzkriſtallen getoond.

Het

Het gebergte verheft zich achter deze naakte voorheuvels ſchoon begroend in ongelijke trappen tot zijn' hoogſten rug, die langs de noordelijke kust loopt. Dalen en klooven leiden naar de paſſen, die hetzelve tuſſchen zijne toppen doorkruiſen. Het dal *Nuanu* achter *Hana-rura* is onder allen het ruimſte en bevalligſte. Aan gene zijde naar het noorden of noord-oosten biedt het gebergte eene ſteile afhelling aan, die men ſlechts blootvoets langs ſmalle paden en rotspunten beklimmen kan.

Lage heuvels, met verſchroeide ſavanes overtrokken, vereenigen de beide bergmaſſa's des eilands. Zuidelijk van deze heuvels kronkelt zich in meerdere takken tot aan derzelver voet de invaart uit de zee, die de Engelſchen *Peárl river* noemen, door eene breede vlakte, die een door de zee verlaten koraalrif is, welks oppervlakte bij de tien voeten boven den tegenwoordigen waterſpiegel verheven zal zijn. Deze invaart ſchijnt de ſchoonſte haven aan te bieden, echter zou eene bank den ſchepen den ingang beletten. Zij ontvangt ſlechts het water van de oostelijke bergen. Het westelijke hooge gebergte, welks rug naar het binnenſte des eilands gekeerd is, ſtort zijne watèren in de dalen, die het naar het westen tuſſchen ettelijke armen inſluit. De paſſen tuſſchen de toppen zijn hoog en ſteil en ſlechts op gevaarlijke paden te beklimmen. De weligheid der vegetatie, die op eene hoogte van omtrent driehonderd roeden, tot welke wij opgeklommen waren, onveranderd ſchijnt, onttrekt aan het

oog van den mineraalkundigen meestal het voorwerp van zijne naarſporing, en de bergſoort komt zelden voor den dag.

Wij hebben in beide deelen des eilands ſlechts amandelſteen en leemporphyr waargenomen; zwarte plekken, die wij uit de zee aan den oostelijken voet des grooteren ouden kraters bemerkten, ſchenen ons eene lava te zijn.

Om de toppen der bergen verzamelen zich de wolken, en er valt overvloedig regen in het binnenſte des eilands, terwijl eene brandende zon het ſtrand verzengt.

De temperatuur verandert merkelijk zoodra men ſlechts van de uiterſte vlakten in de bergdalen treedt.

Wij bezaten reeds drie zeer van elkander afwijkende metingen der hoogten van den *Mauna-roa*, volgens KING, MARCHAND en HORNER. De naauwkeurige meting van den Heer KOTZEBUE ſtemt op zes roeden na met den middelſten der drie vroegeren overeen, en zijne driehoeksmetingen van de overige toppen der *Sandwich-eilanden* levert eene belangrijke reeks op.

De kortheid des tijds, dien wij daaraan konden beſteeden, liet ons met leedwezen de bergen van *O Weihee* aanzien, die ons eene opzettelijke reis naar de *Sandwich-eilanden* ſchenen te verdienen.

Om den *Mauna-roa* van *Tiatatua* te beklimmen, heeft men ten minſten veertien dagen noodig (vergelijk VANCOUVER), en wanneer wij te *Tiatatua* en

te

te *Powarua* aan den voet zelfs van den *Wororay* deszelfs top in korter' tijd konden hopen te beklimmen, bleef ons de reis te scheep naar *Ilana-rura* in eene dubbele kano der inboorlingen onzeker, daar zich in geen geval over zoodanig vaartuig laat gebieden, menigvuldige *taboes* de scheepvaart stremmen en de overtogt van *O Weihee* naar *Mauwi*, en van *Morotoi* naar *O Weihee* door de winden verzwaard en lang vertraagd kon worden. Wat ARCHIBALD MENZIES, de geleerde reisgenoot van VANCOUVER in verscheiden reizen op de hoogten van *O Weihee* en *Mauwi* aan planten verzameld heeft, is met zooveel andere schatten in het herbarium van BANKS nog begraven, en offchoon de grijze *Nestor* der natuuronderzoekers zijn *Gazophylacium* met eene even onbeperkte gastvrijheid voor alle geleerden open houdt (*), heeft nog niemand ondernomen ons met de Alpinische Flora van *O Weihee* bekend te maken.

De Flora van *O Weihee* heeft met die des naasten vasten lands, der kust van *Californië*, niets gemeen. De bladerlooze vorm der acaciën; de soorten *Metrosideros*, *Pandanus*, *Santalum*, *Aleurites*, *Dracæna*, *Amomum*, *Curcuma*, *Tacca* drukken haar den stempel van haren oorsprong en hare natuurlijke verwantschap op. Heerschend zijn de geslachten der rubiaceën, contorten en urticeën, uit welke laat-

(*) Hij is in den loop van dit jaar gestorven. VERT.

laatſten vele wildwasſende ſoorten tot het vervaardigen van verſcheiden bastſtoffen gebruikt worden (*). Ettelijke boomachtige melkige lobeliaceën onderſcheiden zich. De uiterſte zoom des eilands brengt ſlechts weinige ſoorten van grasſen en kruiden voort. In het binnenland is de Flora rijk, zonder dat zij nogtans in welige volheid met de Braziliaanſche natuur vergeleken kan worden. Slechts lage boomen vindt men in het dal; onder dezelven de *Aleurites triloba* met witachtig loof in boschjes aan den voet der bergen. Men ontmoet hier en daar in de hooge bergklooven wondervolle bananenbosſchen, die, ſtam aan ſtam gedrukt, een' donkeren nacht onder hunne uitgebreide bladen veroorzaken. Deze plant, die aan het ſtrand gekweekt, naauwlijks vijf voeten hoog wordt, bereikt op zoodanige plaatſen eene drievoudige hoogte. De acacia, uit wier ſtam de groote kano's der inboorlingen uitgehold worden, bereikt ſlechts in het hooge gebergte de daartoe vereischte grootte, en ook daar ſlechts bevindt zich de ſandelboom, wiens in *China* zoo ſterk gezocht hout den beheerſcher dezer eilanden aan ſchatten helpt, terwijl het verdrukte volk, dat hetzelve inzamelen moet,

(*) De papiermoerbeziënboom (*Brouſſonetia papyrifera*) wordt op de *Sandwich-eilanden*, gelijk op de meeste eilanden der *Zuid-zee*, tot vervaardiging van ſtoffen aangebouwd; doch men dwaalt met te gelooven, dat ſlechts uit derzelfs baſt ſtoffen gemaakt worden.

moet, aan zijn' akkerbouw en kunsten onttrokken, verarmt.

De tarowortelen (*Arum esculentum*), na gekookt te zijn, tot eene taaije brei geſtampt, maakt het voornaamſte voedſel des volks uit. Het vruchtbaarſte onder de *Sandwich eilanden* is *O Weihu*, van waar *O Weihee* een gedeelte van zijne benoodigde taro trekt. De bebouwing der dalen achter *Hana-rura* is bewonderenswaardig. Kunstrijke bewateringen onderhouden, zelfs op de heuvels, taroplantaadjen, die tevens vischvijvers zijn, en allerlei nuttige planten worden op de afdeelende dammen geteeld. Vele ingevoerde planten worden thans nevens de oorſpronglijk inheemſchen aangebouwd, maar het volk, hetwelk zijne oude levenswijze aankleeft, maakt van weinigen gebruik. Onder dezen is hoofdzakelijk de tabak te rekenen, wiens gebruik alle volkeren der aarde bereidwillig hebben aangenomen. De watermeloenen, de meloenen en het ooft over het algemeen, hebben, na den tabak, het gewilligst onthaal gevonden. Behalve den verderfelijken kava worden gegiste dranken uit de *Dracæna terminalis* bereid; maar het ſuikerriet wordt daartoe nog niet gebruikt.

Aan de nijverheid van den heer MARIN als landhoevenaar hebben de *Sandwich-eilanden* in het algemeen, en *O Wahu*, zijn tegenwoordig verblijf, in het bijzonder, veel te danken. Hij heeft onze dier- en plantſoorten onvermoeid ingevoerd en vermeerderd. Hij bezit bij *Hana-rura* talrijke kudden runderen (de geiten ſchijnen algemeener verbreid),

breid), hij heeft paarden, en zal de ezels en muildieren, die in deze gebergten nuttiger zijn, vermeerderen. Vele uitlandſche boomen en gewasſen worden in zijne tuinen gekweekt. Ettelijken, die hij ingevoerd heeft, worden bereids verwilderd gevonden, bij voorbeeld, de *Portulacca oleracea*. Hij heeft onlangs de rijst, na verſcheiden vergeefſche proefnemingen, uit Chineesch zaad zien opſchieten. Hij heeft wijnbergen van aanmerkelijken omtrek aangelegd, en de druif tiert zeer goedt, maar hij is in de kunst van den wijn te kelderen nog onbedreven. Wij hebben op onze reis meermalen opgemerkt, dat overal de kunst om de voorhanden producten goed te gebruiken dringender behoefte is dan de invoer van nieuwe voortbrenſelen, en nemen deze gelegenheid waar om menschlievenden reizigers een' nuttigen wenk te geven.

De eenige oorſpronglijk wilde zoogdieren der *Sandwich-eilanden* zijn eene kleine vledermuis en de rat. Bij dezen heeft zich thans onze huismuis gevoegd, gelijk ook de vloo en andere ſchadelijke inſecten. De runderen zijn thans in het binnenſte van *O Weihee* verwilderd, waar de koning ſomtijds eenigen voor zijne tafel laat ſchieten. Wij bemerkten onder de landvogels de *Nectarina coccinea*, wier ſterk gezochte vederen een gedeelte der ſchatting uitmaken. De zee is rijk aan visſchen, waarvan velen met eene buitengewone kleurenpracht verſierd zijn. Zij behooren tot de lievelingsſpijzen der inboorlingen, die verſcheiden ſoorten in de taroplant-

taadjen en in vijvers aanfokken, die op de riffen langs het ſtrand door opgehaalde muren gevormd zijn.

Onder de kreeften onderſcheiden zich de ſchoone ſquilla-en palinurasſoorten, onder de mosſelen de kleine parelmoermosſel, die ſlechts in de *Parel-rivier* gevischt wordt, en waaruit paarlen van geringe waarde gewonnen worden.

Het rijkſte en belangrijkſte gedeelte der Fauna zouden de zeewormen en zoophyten uitmaken. Over het algemen ſchijnen hier andere ſoorten dan op *Radack* voor te komen. De voortgaande wasdom der riffen ſchijnt den inboorlingen niet ontgaan te zijn. Men verhaalde ons dat eens de geenen, die op bevel des Konings een' muur ophaalden, waartoe zij de ſteenen uit de zee moesten halen, bij den arbeid verklaard hadden dat deze van zelven wel aangroeijen en zich vergrooten zou.

Wij bezitten over de *Sandwich-eilanden* tot nog toe ſlechts de berigten van vlugtige reizigers, die ons ſlechts oppervlakkige ſchetſen leveren, waar wij een grondig onderzoek verwachten, en telkens tot meer aangeprikkeld worden. Cook ondekte deze eilanden, en een ongelukkig begonnen ſtrijd deed hem onder de ſterke en krijgshaftige O Weiheërs zijn ſchoon leven eindigen. Zij hadden hem als een god vereerd, en zij vereeren nog zijne nagedachtenis met eene vrome gewaarwording. De handel volgde de ſporen van cook naar de noord-westkust van *Amerika* en de *Sandwich-eilanden*, die den der-

derwaarts ſtevenenden zeelieden allerlei ververſchingen aanboden, en bekwamen vervolgens het gewigt, dat derzelver ontdekker in dezelven vooronderſteld had. Wij worden met VANCOUVER inheemsch op dezelven. Een groot man, dien wij reeds bij COOK als jongeling hebben leeren kennen, had op *O Weihee* de teugels der regering in handen genomen, en trachtte naar de alleenheerſchappij der gezamentlijke groep. TAMMEAMEA verzekerde zich van de beſcherming van *Groot-Brittannie*, terwijl hij in de handen van zijnen vriend VANCOUVER zelfſtandig, vrijwillig en plegtig Koning GEORGE hulde deed. Latere reizigers, tot op LISIANSKOY, door de op de *Sandwich-eilanden* gevestigde Europeanen onderrigt, breidden onze kennis van dezelven uit en verrigten ons den gang der geſchiedenis. Onze winzuchtige avanturiers ſtoken ijverig den oorlog aan, om de wapens, waarmede zij betalen, op prijs te houden. TAMMEAMEA volvóert de verovering van alle eilanden, en de koning van *Atuei*, eene in het westen afgezonderde groep, haast zich om zich vrijwillig aan den geenen te onderwerpen, dien hij geen wederſtand kan bieden. Hij werd wel tot opſtand onder de vlag der Rusſisch-Amerikaanſche Compagnie verleid, maar hij kwam dadelijk van zijn voornemen terug, en huldigde in 1817 zijn' leenheer op nieuw.

TAMMEAMEA, door de ligging van zijn rijk en door het ſandelhout, dat hetzelve voortbrengt, begunstigd, heeft verbazende rijkdommen vergaderd.

Hij

Hij koopt met klinkend geld geſchut en ſchepen, bouwt zelf kleine ſchepen, die, wanneer hij het koper om ze te beſlaan, beſpaart, op het land gehaald worden onder lootſen te *Tiatatua*, *Karakakoa* en andere plaatſen op het eiland *O Weihee*. Hij zendt zijne ſchepen uit, half met inboorlingen en half met Europeanen bemand, en zoekt, hetgeen hem nog niet gelukt is, zijner vlag ingang in *Canton* te verſchaffen. Hij kiest met groote menſchenkennis onder de Europeanen, die hem hunnen dienst aanbieden, maar hij is jegens de geenen die hij gebruikt mild met belooningen. Hij is grootmoedig gezind, maar blijft bij de onderrigting, die hij van de vreemdelingen aanneemt, den geest zijns volks en der voorvaderlijke zeden getrouw. Maar na den dood van den ouden held zal zijn door geweld geſticht en zamengehouden rijk, welks verdeeling bereids beſlischt en voorbereid is, inſtorten (*).

KAREIMOKU, anders NAJA genaamd, uit koninglijk bloed van *Mauwi* geſproten, werd na de verovering van dit eiland, nog een kind zijnde, door TAMMEAMEA geſpaard, liefderijk behandeld en opgevoed. Hij heeft hem liefde, goederen en magt geſchonken, hem tot eene grootheid verheven, die naauwelijks voor de zijne wijkt. Hij heeft het regt om over leven en dood te beſliſchen in zijne handen geſteld. Hij heeft hem ſteeds getrouw bevonden

(*) TAMMEAMEA beſtaat niet meer, en de voorſpelling des ſchrijvers is vervuld geworden.

VERT.

den. KAREIMOKU, Stadhouder van *O Weihee* en Heer der vesting van *Hana-rura*, op dit, wegens zijne haven gewigtigſte der eilanden, is toegerust om dezelve aan zich te trekken, en koopt voor eigen rekening geſchut en ſchepen. Met hem ſtaat in enge verſtandhouding en vriendſchap TEIMOTU, die, uit den krijgsſtam van *O Weihee* en een broeder der Koningin KAHUMANNA, het eiland *Mauwi* tot zijn aandeel krijgt. De Koning van *Atuei* zal onafhanglijk zijn aangeboren rijk handhaven, en de natuurlijke rijkserfgenaam, de zwakke, geestlooze LIOLIO, kleinzoon des laatſten Konings van *O Weihee*, zoon van TAMMEAMEA en der doorluchtige Koningin KAHUMANNA, voor wien zijn vader ſlechts ontbloot verſchijnen mag, moet zich met het eiland *O Weihee* vergenoegen. Geen vreemdeling, hoeveel er ook onder de magtige hoofden en rijksvaſallen geteld worden, kan eenige aanſpraak maken om over de inboorlingen te heerſchen.

Bij deze ophanden ſtaatsomwentelingen zullen de *Sandwich-eilanden* blijven wat zij zijn: de vrijhaven en ſtapelplaats van alle reizigers in deze zee. Mogt eenige vreemde mogendheid begeerig zijn om bezit van dezelven te nemen, dan zou men, om de onderneming te verijdelen, de ijverzuchtige waakzaamheid der Amerikanen, die zich den handel dezer zee bijkans geheel toegeëigend hebben, zoo min behoeven als de zekere beſcherming van *Engeland*. De verovering kon wel gelukken. Het fort in den achtergrond der haven van *Hana-rura*, hetwelk de Heer YOUNG zonder zaakkennis heeft aangelegd, is

een

een enkel vierkant van droog muurwerk, zonder bastions of torens, en zonder grachten, beantwoordt niet aan het dubbel oogmerk des heerschers, zich tegen aanvallen van buiten en vijanden van binnen te verdedigen. Het fort moest, waar het staat, regelmatig gebouwd zijn, en eene batterij op den uitersten rand des rifs moest den ingang der haven verdedigen. Bij den voorraad van geschut en wapenen zijn de inboorlingen in den artilleriedienst, zoowel als in onze krijgskunst, nog onervaren. Eene ernstige overrompeling kon beslissend schijnen; maar de overwinnaars hadden slechts de aarde tot hun eigen graf veroverd. Dit volk onderwerpt zich aan geene vreemden, en het is te sterk, te talrijk en te krijgshaftig, om spoedig, gelijk de inwoners der *Marianes*, uitgeroeid te worden.

Dit is de politieke toestand der *Sandwich-eilanden*. Wat in het *Missionary Register* voor 1818, pag. 52 beweerd wordt, dat een zoon van TAMORI, Koning van *Atuei*, die thans in de school der buitenlandsche Missiën te *Cornwall*, in *Noord-Amerika*, met andere OWeiheërs wordt opgevoed, de natuurlijke erfgenaam van alle *Sandwich-eilanden* is, verraadt eene onbegrijpelijke onkunde.

Nog zijn er geene zendelingen op de *Sandwich-eilanden* gekomen, en inderdaad zij zouden bij dit zinnelijk volk zich ook weinig vruchten van hunnen arbeid kunnen belooven. Het Christendom kan op de eilanden van het oostelijk *Polynesië* zich enkel op de omverwerping der bestaande orde grondvesten. Wij

twijfelen niet aan het gebeurde op *O Taheiti*, maar wij begrijpen het ook niet, en de Heer MARIN, die dit eiland vroeger bezocht, berigtte ons, hetgeen ons zeer duidelijk was, dat de inboorlingen meest de zendelingen bezoeken uit nieuswgierigheid, en om zich naderhand met het naarbootsen van hunne ceremoniën te vermaken.

Wij hebben aan de mededeelingen van WILLIAM MARINER en de loflijke vlijt van JOHN MARTIN de beste bijdragen tot de kennis van *Polynesië* te danken in het voldoende *Account of the Natives of the Tonga-Islands*, Londen 1818. Dit gewigtige werk was ten tijde van onze reis nog niet voorhanden, en des te dringender de behoefte van een dergelijk over de O Weiheërs. De begeerte om de verhalen en de geschiedenis, de gemeene en liturgische taal, den godsdienst en de zeden, de maatschappelijke orde en den geest van dit volk grondig te bestuderen, zoowel als het verlangen om op de hoogten van *O Weihee* de planten op te nemen, noopte bij ons eerste bezoek op de *Sandwich-eilanden* den natuuronderzoeker der expeditie den voorslag te doen van op dezelven tot de terugkomst van den *Rurick* aldaar te vertoeven. Dit ontwerp, hetwelk bovendien de opkomende politieke gebeurtenissen verijdeld zouden hebben, werd met het doel der expeditie onbestaanbaar bevonden. Het is onder den verlichten TAMMEAMEA en met de hulp der in zijn rijk gevestigde Europeanen, wier ondervinding en kunde den geleerden onderzoeker van veel nut zouden zijn, thans

thans de tijd om dezen arbeid te ondernemen, en hetgeen de O Weiheërs nog van zich zelven weten het ſchrift aan te vertrouwen; want waar gedenkteekenen en ſchrift ontbreken, veranderen onder vreemden invloed de talen, de overleveringen worden vergeten, de zeden verbasteren, en de Europeaan zal eenmaal op de *Sandwich-eilanden* ſlechts derwaarts getrokken Europeanen vinden, die hunne afkomst en voorouders vergeten hebben.

De Heer MARIN ſchijnt onder alle aldaar gezeten Europeanen de uitgebreidſte kennis des volks van *O Weihee* te bezitten. Hij heeft hetzelve in veelvuldige betrekkingen beſtudeerd, en gelegenheid gehad om zijne ondervindingen op de eilanden der *Zuidzee*, van *O Taheiti* tot de *Pelew-eilanden*, op verſcheiden reizen te vergelijken en te vermeerderen. De Heer MARIN heeft geſchreven; wij bejammeren met hem het verlies zijner handſchriften. Hij had ons bij ons eerste verblijf te *Hana-rura* beloofd eenige vragen, die wij hem voorgelegd hadden, ſchriftelijk te beantwoorden, en ons bij onze terugkomst zijne opſtellen te overhandigen. Maar wij werden in de hoop, waartoe hij ons geregtigde, bedrogen. Hij had geen tijd tot dezen arbeid overig gehad, en hij had, gedurende ons tweede verblijf, zooveel drokte met de in de haven liggende ſchepen, dat wij naauwlijks in vlugtige oogenblikken zijn leerrijk geſprek konden genieten.

De Heer MARIN bejammerde den onlangs gevolgden dood van een' grijzaard van *O Wahu*, die in

de oude verhalen van zijn volk bij uitſtek bedreven was, en met wien reeds een gedeelte der overgeleverde geſchiedenis verloren zal zijn gegaan. De oude verhalen worden zeer verſchillend verhaald. Er is eene overſtrooming geweest, bij welke enkel de top van den *Mauna-roa* uit de golven geſtoken heeft; de menſchen hebben zich op denzelven gered. Voor dezen vloed is er nog eene andere omwenteling der natuur geweest, waarbij de aarde veertig dagen lang verdonkerd geweest is. Er zijn voormaals vreemdelingen, hun naam wordt genoemd, in eene boot op de *Sandwich-eilanden* aangekomen. De Heer MARIN heeft een verhaal op *O Taheiti* gehoord, volgens hetwelk zeelieden van dit eiland, die op zee verloren zijn gegaan, juist dezelfden zijn, die op de *Sandwich-eilanden* vervielen.

De betrekkingen eener maatſchappelijke orde, die op geene beſchreven regten en wetten, maar, magtiger dan het geweld, op geloof en herkomsten berusten, zijn onderſcheidenlijk aangezien, en vatbaar om verſchillend uitgelegd te worden. De Heer MARIN onderſcheidt het volk van *O Weihee* in vier kasten: de *Sangre real*, de vorsten; de *Nobleza*, de adel; de *Gente Media*, de middelſtand, die op ver na het grootſte gedeelte der bevolking uitmaakt, en de *Baxa plebe*, het gemeene volk, een veracht gepeupel, hetwelk niet zeer talrijk is. Eertijds werd ieder blanke met den adel gelijk geacht; tegenwoordig hangt zijn rang van zijne perſoonlijkheid af.

Men

Men zou het woord *Hieri*, *Jerri*, *Erih*, *Ariki* of *Hariki* (chef of aanvoerder), het best door „ Heer" vertalen. De Koning is *Hieri ei Moku*, Heer des eilands of der eilanden; ieder magtige vorst of gebieder *Hieri nue*, groote Heer, en zoo worden allen zonder onderscheid, TAMMEAMEA, KAREIMOKU, HAULIHANNE, YOUNG en anderen genaamd.

Den Heer des eilands behoort het land, de Heeren beziten de aarde slechts als leen; de leenen zijn erflijk, maar onvervreemdbaar: zij vervallen weder aan den Koning. Magtige Heeren mogen wel opstaan, en wat zij bezitten verdedigen. Het regt des sterkeren maakt den Heer des eilands uit. De groote Heeren beslisschen hunne geschillen met de wapenen. Deze kleine oorlogen, die voormaals menigvuldig waren, schijnen sedert 1798 opgehouden te hebben. De Heer voert in den oorlog zijne manschappen aan; geen onedele kan een leen bezitten en manschappen aanvoeren; hy kan slechts bestuurder van het goed zijn. Die het land bebouwen zijn pachters of boeren der leenbezitters of onmiddelijk des konings. Van alle akkers wordt den Koning schatting betaald. Over de onderscheiden eilanden of districten zijn voorname hoofden als stadhouders aangesteld. Het volk staat bijna onder de willekeur der Heeren, maar slaven of lijfeigenen (*Glebæ adscripti*) zijn er niet. De boer en de knecht trekken heen werwaarts zij willen. De man is vrij; gedood kan hij worden, maar niet verkocht of vastgehouden. De Heer of adelijke zonder land dient

magtigeren. De Heer des eilands onderhoudt er veel, en zijne roeijers zijn bij uitfluiting uit deze kaste. Het ſpreekt van zelve dat de kasten dermate geſcheiden zijn, dat geen overgang uit de eene in de andere mogelijk is. Een adel, die gegeven of genomen kan worden, is er geen. Der vrouw wordt den rang van haren man niet deelachtig. De rang der kinderen wordt naar zekere zeer bepaalde wetten, voornamelijk door dien der moeder, maar ook door dien des vaders, bepaald. Eene adelijke, die een' man uit het gemeene volkt trouwt, verliest haren rang eerst daardoor, dat zij hem kinderen baart, in welk geval zij met hare kinderen in de kaste des mans overgaat. Niet de eerstgeboorte, maar bij de veelwijverij de edeler geboorte van moeders zijde, bepaalt het erfregt. De ongelijkheid des adels en de verſchillende graden van het *taboe*, dat ieder voornaam hoofd volgens zijne geboorte en onaangezien zijne magt toekomt, zijn ons niet genoegzaam verklaard. De voorzaat van TAMMEAMEA, op *O Weihee*, was dermate *taboe*, dat hij niet bij dag gezien mogt worden; hij vertoonde zich ſlechts bij nacht; wie hem bij dag maar toevallig gezien had, zou dadelijk hebben moeten ſterven. De menschlijke offers, die, volgens het gebruik, bij den dood van koningen, vorsten en voorname hoofden geſlagt en met derzelver lijken begraven moesten worden, zijn uit de laagſte klaſſe. In zekere geſlachten dezer kaste erft, volgens bepaalde wetten, iemand het noodlot met de onderſchei-

ſcheiden leden van deze of gene voorname familie te ſterven, zoodat men van de geboorte af weet bij wiens dood iemand opgeofferd zal worden. De ſlagtoffers weten hunne beſtemming, en hun lot ſchijnt niets affchrikkends voor hen te hebben. De voortgaande geest des tijds heeft dit gebruik bereids in verval doen geraken, hetwelk naauwlijks nog bij den dood des Konings nagekomen wordt. Toen na het overlijden der moeder van KAHUMANNA zich drie ſlagtoffers van zelven aanmeldden, om haar in het graf te verzellen, liet KAREIMOKU zulks niet geſchieden, en er ſtroomde geen menschlijk bloed. Er vinden nog wel menſchenoffers plaats, doch die men ten onregte de 'O Weiheërs zou verwijten; zij offeren de misdadigen aan hunne goden; wij offeren hen immers in *Europa* aan de geregtigheid: ieder land heeft zijne gebruiken. Wat waren onder de Christenen de *Auto da fés*, en ſedert wanneer hebben zij opgehouden? Het gebruik overigens van menſchenvleesch te eten had lang voor COOKS dood opgehouden. De laatſte hiſtoriſche ſporen daarvan laten zich op het eiland *O Weihu* aanwijzen.

Ieder voornaam hoofd heeft zijne eigene goden, (*Akua*), wier beelden in al zijne morais geplaatst zijn. De eerdienst aan deze afgoden ſchijnt meer voorname praal dan wel godsdienstoefening te zijn. Het volk moet deze beelden ontberen, en maakt verſcheiden ſchepſelen, vogels, zwijnen, enz. tot voorwerpen van zijn' eerbied. Veelvormig is op de *Sandwich-eilanden* het bijgeloof. Wij woonden als gasten van KAREIMOKU de viering van een *taboe po-*

ri bij, dat van een' zonnenondergang tot na zonnenopgang des derden dags duurt. Men kent de foort van heiligheid, die hij, die aandeel in dezen omgang met de goden neemt, gedurende den tijd van deszelfs duur bekomt. Mogt hij eene vrouw flechts toevallig aanroeren, dan moest zij dadelijk gedood worden; mogt hij een vrouwenhuis betreden, dan moest de vlam hetzelve dadelijk verteeren. Wij verwachtten bij deze gebeden en offers eenigen ernst, maar verwonderden ons over de profane ftemming, die er heerschte, de oneerbare fcherts, die met de beelden plaats had, en de grappen, waarmede men ons, gedurende de heilige verrigting, zocht te vermaken. Kinderen fpelen aandachtiger met hunne poppen.

Alle ftremmende wetten van het *taboe* (*) beftaan ove-

(*) Men kent dezelven uit de reisbeschrijvingen van COOK, VANCOUVER, TURNBULL, LISIANSKOY, enz. Tot een gezin behooren noodwendig drie huizen; het eethuis der mannen is den vrouwen verboden (*taboe*). Het woonhuis is het gemeenfchappelijke; het huis der vrouwen is voor ons geflacht niet gefloten; maar een fatzoenlijk man gaat er niet in. Ieder geflacht moet zijne fpijze zelf en op een bijzonder vuur bereiden. Op fchepen is het *taboe* minder ftreng. Beide geflachten mogen niet van het vleesch deszelfden diers eten. Het varkensvleesch, niet het hondenvleesch, hetwelk niet minder geacht wordt, en het fchildpaddenvleesch, gelijk ook eenige foorten van vruchten, kokos, bananen, enz. zijn voor de vrouwen

overigens in volkomen kracht. Wij zagen zelfs om ons ſchip het lijk eener vrouw drijven, die, omdat zij in dronkenſchap het eethuis van haren man betreden had, gedood was geworden. Echter zouden de vrouwen, wanneer zij zulks onbeſpied kunnen doen, geene zwarigheid maken om de haar betreffende verbodswetten te overtreden. De omgang met de Europeanen heeft tot heden op de maatſchappelijke orde, de zeden en gebruiken van dit volk uiterlijk nog weinig uitgewerkt. Alléen hebben wij bijgedragen om de ondeugden, de kunsten der verdorvenheid, die in deze kinderengelijke menſchen zeer aanſtotelijk zijn, in hen te ontwikkelen en uit te werken.

Een voorval, hetwelk omſtreeks het jaar 1807 plaats had, wordt onderſcheidenlijk verhaald; wij volgen het berigt van den Heer MARIN. Een neef des Konings werd in de armen der Koningin KAHUMANNA aangetroffen. Hij zelf ontkwam, maar zijn gewaad bleef terug en verried hem. Hij werd omtrent drie dagen na de daad door de grooten des rijks gegrepen en gewórgd. Een ſoldaat der wacht meldde den Koning de ſtraf en de misdaad tevens; dit was zoo in de orde. TAMMEAMEA beklaagde den armen jongeling, en ſtortte tranen om hem.

Wij hebben de O Weiheërs in vergelijking met on-

taboe. De manlijke dienstboden der vrouwen zijn in vele opzigten aan dezelfde beperkingen onderworpen als zij zelven.

onze vrienden op *Radack* inhalig, onbevallig en onzindelijk gevonden. Zij hebben in den omgang met vreemdelingen, van wie zij voordeel willen trekken, de natuurlijke gastvrijheid verleerd. Hunne groote mimiſche bekwaamheid en de gewoonte maakt het hen ligt om ons te verſtaan. Zij zijn een ongelijk krachtiger volk dan de Radackers. Daaruit ontſtaat grooter zelfvertrouwen en zorgloozer vrolijkheid. De hoofden inzonderheid zijn van de ſchoonſte, ſterkſte ligchaamsgeſtalte. De vrouwen zijn ſchoon, maar zonder bekoorlijkheid.

Vroegere reizigers hebben opgemerkt dat op de *Sandwich-eilanden* natuurlijke mismaaktheden menigvuldiger zijn dan op de overige eilanden van het oostelijk *Polyneſië*. Wij hebben op *O Weihu* verſcheiden bogchels, een' krankzinnigen en verſcheiden voorwerpen uit eene familie met zes vingeren gezien.

De O Weiheërs zijn weinig en onregelmatig getatoueerd. Het is merkwaardig dat deze volkeigen verſiering uitlandſche modellen volgt. Geiten, geweren, ook wel letters, naam en geboorteplaats, worden menigvuldig langs den arm getatoueerd. De mannen ſcheren zich de baard en ſnijden hun haar in de gedaante van een' helm, wiens kam dikwijls blond of witachtig geverwd wordt. De vrouwen dragen hetzelve kort geſchoren, en ſlechts aan het voorhoofd een' rand van langere met ongebluschte kalk witgebeten borſtelachtig opgeſtreken haren. Dikwijls wordt ook midden op het voorhoofd eene fijne lan-

lange lok uitgeſpaard, die violet gekleurd en naar achteren gekamd wordt. Om den Europeanen te behagen, laten ſommigen hun haar groeijen, en binden het van achteren in een' ſtaart zamen, gelijk in 1800 den Pruisſiſchen ſoldaten was voorgeſchreven. De O Weiheërs zijn over het algemeen hunne nationale dragt zoowel als hunne levenswijze wijslijk getrouw gebleven. Hunne vorsten verſchenen ſlechts ons ter eere in zindelijke Engelſche kleeding, en volgen met welvoeglijkheid onze zeden naar; anders zijn zij te huis naar 's lands wijze gekleed, en ſlechts hun vreemde gast wordt in porſelein en zilver gediend. De mode heerscht ook op *O Weihee* met afwisſelende luimen, inzonderheid over de vrouwen. De opſchik, dien de Koninginnen en voorname vrouwen dragen, ſtijgt dadelijk buitengemeen in prijs. Allen dragen thans ſpiegel en pijpenkop in een' Europiſchen ridicule om den hals. De Europeanen gaan op de Europeeſche wijze gekleed en nemen den hoed niet af voor de geenen wier rang dit eerbewijs elders vordert.

Vele O Weiheërs verſtaan eenig Engelsch, maar geen is de taal volkomen magtig, zelfs die niet die met Amerikaanſche ſchepen gereisd hebben, gelijk zeer velen doen. De letters heeft er geen een geleerd (*). Het zijn ſlechts onze ſchepen, die hunne

(*) TAMMEAMEA verſtaat het Engelsch zonder het te ſpreken. LIOLIO heeft twee regels Engelsch leeren ſchrijven,

ne geheele opmerkzaamheid tot zich trekken. Wij zagen met verwondering te *Tiatatua* kinderen met een ſtokje ſchepen in het oeverzand teekenen: tweeen driemasten waren in de naauwkeurigſte evenmaat en met de geringſte kleinigheid der optuiging voorzien. De O Weiheërs bouwen hunne booten naar de oude wijze, enkelen en dubbelen. Grootere dubbele kano's des Konings, dienende om de gemeenſchap der onderſcheiden eilanden te onderhouden, zijn naar de Europeeſche wijze opgetuigd geworden. Men moet niet met ZIMMERMAN (*Auſtralie*) de vaartuigen van het oostelijk *Polyneſië* (*Vrienden-* en *Sandwich-eilanden*) die geroeid worden en ſlechts voor den wind zeilen, met de kunstrijke vaartuigen der eilanden van de eerste provincie (de *Ladrones*, enz.) die met alle winden zeilen, verwisſelen. De eersten zijn ons uit COOK en de nieuwere reizigers, de laatſten uit DAMPIER, ANSON en anderen genoegzaam bekend.

Gelijk in de ſcheepvaart, hebben de krijgshaftige O Weiheërs in hunne wapenen, in hunne werpſpietſen behagen; zij ſcheppen vermaak in wapenſpelen, die niet zonder gevaar zijn, en oefenen zich als knapen reeds in het werpen van de ſpiets. Het lievelingsſpel der knapen en jongelingen, met korte ligte riethalmen, waarmede de wind ſpeelt, zeker naar

van, in welken hij eene fles rum van een' ſcheepskapitein verzoekt. LODEWIJK XIV leerde als kind ſchrijven: *L'hommage est dû aux Rois, ils font ce qu'il leur plaît.*

naar een waggelend doel wedijverend te werpen, ſchijnt op dit wapentuig te duiden. Zij hebben weinig andere ſpelen. Het bijzondere dambord, dat bij hen gevonden werd, is tegenwoordig door ons Europeesch damſpel verdrongen.

Dichtkunst, muzijk en dans, die op de eilanden der *Zuid-zee* nog hand in hand gaan, om het leven der menſchen te veraangenamen, verdienen inzonderheid opgemerkt te worden. Het ſchouwſpel der *Hurra*, de velddans der O Weiheërs, heeft ons met bewondering vervuld.

De woorden vermelden meest, gelijk Pindariſche oden, den roem van eenigen vorst. Onze kennis der taal is niet toereikend om hunne poëzij te beoordeelen. Het gezang is op zich zelven eentoonig; hetzelve meet met de accompagnerende trommelſlagen de wendingen van den dans af, en draagt, als het ware, op zijne golven eene verhevener harmonie. In den dans ontwikkelt zich naar deze maat de menschlijke geſtalte op het heerlijkſte, die zich in de voortvloeijing van ligte ongedwongene beweging in alle natuurlijke en ſchoone houdingen daarſtelt. Wij gelooven de zich herſcheppende antieken te zien. De voeten dragen ſlechts den danſer; hij gaat bedaard daarheen; zijn ligchaam beweegt zich, zijne armen, al zijne ſpieren zijn in werking, zijn gelaat is vol uitdrukking. Wij zien hem met verbazing in het oog, als zijne kunst ons wegſleept. De trommelſlagers zitten in den achtergrond, de danſers ſtaan voor hen, in een' of verſcheiden reijen,

jen, allen zingen in koor. Het gezang begint langzaam en zacht, en wordt allengs en gelijkmatig verſterkt en beſpoedigd, terwijl de danſers voortgaan en de dans levendiger wordt. Allen voeren dezelfde bewegingen uit: het is als of dezelfde danſer verſcheiden malen vermenigvuldigd voor ons ſtond. Wij herinnerden ons bij deze feestſpelen der O Weiheërs het koor der Grieken in het treurſpel, alvorens de zamenſpraak begonnen was, en wenden wij den blik op ons, dan erkennen wij op welken belagchelijken dwaalweg wij geraakt zijn met dans en reijen uit onze treurſpelen te verbannen. Deze feesten vervullen de O Weiheërs met blijgeestigheid. Hunne gewone liederen worden in denzelfden zin zittende gezongen of ſtaande gedanst; zij zijn van een zeer verſchillend karakter, doch ſteeds met bevallige bewegingen des ligchaams en der armen gepaard. Welk eene ſchool opent zich hier voor den kunstenaar, welk een genot biedt zich hier den kunstbeminnaar aan!

Deze ſchoone kunst is de bloei huns levens, hetwelk ſlechts voor de zinvermaken beſtaat. Zij leven zonder tijdrekening in het tegenwoordige, en eene bejaarde vrouw weet ſlechts, dat zij den eersten tijd van genot, de twaalf jaren, te boven is.

De O Weiheërs worden mede in de beſchuldiging begrepen, die den eilanderen der *Zuid-Zee* over het algemeen treft, dat zij tot dieffial genegen zijn. Dat wij geene gelegenheid hadden om in deze klagt mede in te ſtemmen, is welligt aan TAMMEAMEA's voor-

voorzorg toe te ſchrijven, die, belangloos en grootmoedig, de opvolgers van VANCOUVER in ons eerde. De hier gezeten Europeanen geven aangaande de eerlijkheid der inboorlingen een loflijk getuigenis. Zij laten deuren en venſters onbezorgd open. Deze menſchen veroorloven zich ſlechts den diefſtal aan rijke vreemdelingen op de goed geladen ſchepen. Hoe zou niet onze overvloed van ijzer, dit kostelijk metaal, de begeerte der Zuid-zee-eilanders opwekken? Maar wat ziet gij den ſplinter in uw' broeders oog, en bemerkt de balk in uw eigen oog niet! Wij gedenken hier niet aan de verloopen tijden der Spaanſche veroveringen, maar ons ligt digt onder het oog welke daden gewinzuchtige fortuinzoekers zich in onze dagen veroorloofden in dezen archipel, waar onze wetten hen niet bereiken. Sommigen hebben wij in deze bladen aangevoerd; menigen worden door den nacht bedekt. Wij nemen hier de verdediging van het zwakkere gedeelte op ons. Men verwerpe ons getuigenis, maar men ſla onpartijdig de berigten van alle zeereizigers na, die deze zee bevaren hebben, ſedert zij zich voor onzen handel geopend heeft, van VANCOUVERS reis af tot op die van NICHOLAS naar *Nieuw-Zeeland* toe, en oordeele dan zelf. Sedert wij rigten en ſtraffen, plegen menſchen van onze kleur, ongerigt en ongeſtraft, menſchenroof, diefſtal, list, geweld, verraad en moord. Deze magt hebben ons Christendom, beſchaving, wetenſchappen en kunsten over onze zwakkere broeders gegeven!

De

De handel van dezen archipel zou tweehonderd Noord-Amerikaanſche ſchepen bezig houden, welk getal ons nogtans te ſterk aangenomen ſchijnt. De hoofdzaak van denzelven is de ſmokkelhandel der Spaanſche kusten van beide *Amerika's*, die van de Spaanſche zijde door de monniken gedreven wordt (*), de pelterijhandel der noord-westkust, de uitvoer der in de Rusſisch-Amerikaanſche factorijen opgezamelde pelterijen, en het ſandelhout der *Sandwich-*, *Fidji-* en andere *eilanden*. Voor de ſtoutſte ondernemingen is een ruim veld geopend. Men beproeft, men vervolgt nieuwe ontdekkingen (wij herinneren ons het ſchip, hetwelk, volgens MACKENZIES berigten, zich omſtreeks het jaar 1780 in de *IJs-zee* vertoond heeft), men neemt Aleuten of Kodiackers tot het vangen der zeecotters op de Californiſche kusten mede, enz. *Canton* is de gemeenſchappelijke markt, *Hana-rura* eene vrijhaven en ſtapelplaats. De Kapitein verrigt meest de handelzaken, en er zijn geene geſchillen te vrezen, die tusſchen Kapitein en Supercarga dikwijls voorvallen, waar deze posten geſcheiden zijn. In gevaarvollen handel der noord-

(*) Sommigen dezer eerwaarde vaders mogen, zoo min als de Joden op den Sabbath, geld handelen, en in de koloniën zijn zij zelfs kooplieden *in optima forma*; nu, in het moederland zijn zij zelfs ſoldaten, en ſtrijden waarlijk niet voor het koningrijk der hemelen, maar wel voor dat van den Heiligen Vader op aarde. *Respice finem!* VERT.

noord-westkusten heerscht van wederzijden geene goede trouw, en men moet tegen de wapenen, die men verkoopt, op zijne hoede zijn. Naburige volksstammen zijn dikwijls met elkander in oorlog. Men onderhandelt met den aanvoerder van den eenen, en levert den anderen aan zijn' vijand, dien men door list of geweld te bemagtigen zoekt, tegen een bepaald bloedgeld uit. Men lokt chefs aan boord, ontvoert hen, en laat hen tegen een losgeld weder vrij, enz. Ook zouden menschen, die men op de zuidelijker kusten koopt, voordeeligen aftrek op de noordelijker vinden. Wij hebben van den menschenroof op de *Zuid-zee-eilanden* melding gemaakt in ons opstel over *Guaham*. Het was geen Amerikaan, die op een eiland langs de kust van *Californië* alle mannelijke inwoners bij elkander drijven en nederschieten liet. Kapitein DOOR, uit *Boston* leide met *The Jenny* in het jaar 1808 op *Guaham* aan, nadat hij sandelhout op de *Fidji-eilanden* geladen had, en roemde jegens *Don* LUIS DE TORRES het gastvrij vriendschappelijk onthaal, dat hij onder de inboorlingen had gevonden. In het jaar 1812 deed hij dezelfde reis met een ander schip. Hij verhaalde bij zijne terugkomst aan *Don* LUIS dat hij dit maal vijandelijk ontvangen was geworden, en een' stuurman en vier matrozen verloren had. De inboorlingen hadden hem gezegd dat zij in vervolg van tijd de blanken leeren kennen en besloten hadden hen verder geene genade meer te bewijzen.

Men leest op de begraafplaats der Europeanen nabij *Hana-rura* dit eenvoudig graffchrift van den Heer DAVIS:

The Remains
of
M. ISAC DAVIS,
who died at this
Island April 1810,
Aged 52 years (*).

Wij hebben, toen wij het laatst van *Hana-rura* wegzeilden, den Heer YOUNG zeer zwak van ouderdom achtergelaten. Beide vrienden, wier namen lang in de geſchiedenis dezer eilanden geſchitterd hebben, zullen bij elkander rusten. De kinderen van den Heer YOUNG zullen, offchoon erfgenamen zijner goederen, zich zonder aanzien onder het volk verliezen, dewijl zij van geene edele moeder geboden zijn.

De eilanden, die Kapitein JOHNSTONE met het fregat *Cornwallis* in het jaar 1807 in het west-zuidwesten der *Sandwich-eilanden* ontdekte, en die wij in

(*) Het overſchot van den Heer IZAAK DAVIS, die op dit eiland ſtierf in April 1810, oud 52 jaren.

in het najaar 1817 weder opgezocht hebben, zijn, even als het eiland *Sala y Gomez* geheel naakte klippen, die niet tot de vorming der lage eilanden ſchijnen te behooren, De riffen, die aan dezelven aanſluiten, vormen nog op een' grooten afſtand van dezelven ondiepten, die voor de ſchepen gevaarlijk zijn.

Er zijn onderſcheiden wijzen om het vuur door wrijving voort te brengen.

Op de *Karolines* wordt op een ſtuk hout, hetwelk op den grond vastgehouden wordt, een ander, hetwelk regt en als gedraaid, omtrent anderhalven voet lang en een' duim dik zijn moet, loodregt gehouden, met zijne ſtomp of geronde punt aangedrukt en tusſchen de vlakke handen door rollen als een boor in beweging gebragt. De eerst langzaam afgemeten beweging wordt bij de ſterkere drukking beſpoedigd, wanneer het houtſtof, dat onder de wrijving ontſtaat, en zich rondom het bewogen zich inborende hout verzamelt, begint te verkolen. Dit ſtof is de tonder, die vuur vat. In deze behandeling zouden de vrouwen van *Eap* eene uitnemende vaardigheid bezitten.

Op *Radack* en de *Sandwich-eilanden* houdt men op het vastliggende hout een ander ſtuk van eene ſpan lang met de afgeſtompte punt onder een' hoek van omtrent dertig graden ſchuins aangedrukt, zoo-

dat de ſchenkels van den hoek naar zich toegekeerd zijn, en de punt van zich af. Men houdt hetzelve met beide handen, de duimen naar beneden, en wrijft het dan op het andere ſtuk in een ſpoor van twee of drie duimen lengte heen weder. Wanneer het ſtof, dat zich in de ontſtaande goot voor de punt des wrijvers verzamelt, begint te verkolen, wordt de druk en de ſnelheid der beweging verdubbeld.

Het is aanmerkelijk dat volgens beiden methoden twee ſtukken van dezelfde houtſoort gebruikt worden, waartoe die van even fijnen draad, niet te hard en niet te zacht, de bruikbaarſten zijn. Beide methoden vereiſchen oefening, bekwaamheid en geduld.

De behandeling der Aleuten is de eerste dezer methoden, werktuiglijk verbeterd. Zij regeren het te draaijen houtſtuk als den boor, waarvan zij zich in hunne handwerken bedienen; zij houden en trekken de ſnoer, die twee malen om hetzelve gewikkeld is, met de beide handen, terwijl deszelfs bovenſte einde in een bearbeid ſtuk hout draait, hetwelk zij met den mond vasthouden. Wij zagen zoo dennenhout op dennenhout in weinig oogenblikken vuur vatten, daar anders een veel langer tijd vereischt wordt.

De Aleuten maken ook vuur aan door middel van twee met zwavel beſtreken ſteenen over met zwavel beſtrooid droog mosch tegen elkander te ſlaan.

KAMT-

KAMTSCHATKA, DE *ALEUTISCHE EILANDEN* EN DE *BERINGS-STRAAT*.

Wij hebben met een' blik de kom des grooten oceaans en deszelfs oevers overzien, en de eilanden, die zich daarin tusschen de keerkringen verheffen, van *Oost-Indië* af beschouwd, als van het moederland, waartoe zij behooren, en van waar de organische natuur en de mensch zich op dezelven verspreid hebben.

Thans wenden wij ons van dien tuin van den wellust naar het sombere noorden van dezezelfde kom. Het gezang verstomt. Een donkere hemel ontvangt ons dadelijk aan de grenzen des noordelijken passaats. Wij dringen door de grijze nevels, die eeuwig boven deze zee hangen, en van oevers, die geen boom beschaduwt, grijnzen met sneeuw bedekte toppen norsch ons tegen.

Wij schrikken, dat wij ook hier den mensch gevestigd vinden (*)!

De

(*) *Homo sapiens habitat intra tropicos palmis lotophagus, hospitatur extra tropicos sub novercante Cerere carnivorus* LINN. Syst. Nat.

Ipsos Germanos indigenas crediderim — Quis — Asia aut

De land- en zeestreek, die wij ons zetten om te beschouwen, bevat de keten der voorlanden, die de kom des grooten oceaans ten noorden begrenzen, en de zeeën, eilanden en oevers, die zich in het noorden van dezelve bevinden.

Deze keten loopt van het schiereiland *Kamtschatka* op de Aziatische of over de *Aleutische Eilanden* naar het schiereiland *Alaska* op de Amerikaansche zijde heen, over welk schiereiland het volkanische oevergebergte het vaste land der nieuwe wereld bereikt. Wij begrijpen onder de *Aleutische Eilanden* de gezamentlijke eilandenketen, zonder in derzelver indeeling te treden, en wij rekenen daaronder de buiten de reeks het naast in het noorden van *Unalaska* gelegen insgelijks volkanische eilanden *St. George* en *St. Paul*, die men onbegrijpelijker wijze op ARROWSMITHS kaart vermist, hoewel zij zelfs bij Engelsche reisbeschrijvers, bij voorbeeld SAUER, volkomen bekend zijn. Wij hebben in het noorden der voorlanden slechts oorspronglijk gebergte, ijs en aangespoeld zand aangetroffen.

De kusten van beide vaste landen loopen, de Aziatische in eene noord-oostelijke, de Amerikaansche in eene noordelijke rigting, tegen elkander, en vormen tusschen hooge voorgebergten de Aziatische Oostkaap, *Cape East*, *Wostotschnoy*, of ook *Tschukots-*

frica aut Italia relicta, Germaniam peteret? Informem, terris, asperam cælo tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. TACIT. De Mor. Germ. II.

kotskoy nofs, en de Amerikaanſche *Cape Prince of Wales*, de zeeëngte, die de *Berings-ſtraat* genaamd wordt. De kom, welke deze kusten en de *Aleutiſche Eilanden* invatten, heet de *Kamtſchatdaalſche Zee*. Het eiland *St. Mathew* of *Chores-island* ligt in derzelver midden.

De Aziatiſche kust is hoog en wordt door eene diepe zee beſpoeld. Zij is ten noorden door den breeden en diep indringenden zeeboezem van den *Anadir* af gerand, die van de noordzijde door den vooruitſpringende *Tſchukotskoy nofs* (*Anadirskoy nofs*) begrensd wordt. Zij is tusſchen dezen *nofs* en de Oostkaap nog door de *Matſchickma-* en *St. Laurens-bogten* ingeſcheurd. Nabij *Tſchukotskoy nofs* en in het zuiden der ſtraat ligt het eiland *St. Laurens* (*Clerke's island*) voor de beide kapen, die als het ware de ſtijlen der poort zijn, als eene halve maan voor twee bastions. De zee heeft tusſchen het eiland en *Tſchukotskoy nofs* meer diepte dan tusſchen dezelven en de Amerikaanſche kust, op welke zijde de doorvaart breeder en ondieper is. Het oostelijk gedeelte des eilands ſchijnt eene groep rotſige eilanden te zijn, die aangeſpoelde verlagingen tot een enkel vereenigd hebben. Ettelijke ontoeganglijke rotſeneilanden verheffen zich nog tusſchen het eiland *St. Laurens* en de *Berings-ſtraat*, en midden in de ſtraat zelve uit de zee.

De Amerikaanſche kust is tusſchen de zuidelijke *Bristol-baai* (ten noorden van het ſchiereiland *Alaska*) en tusſchen de noordelijke *Norton-ſound*, die

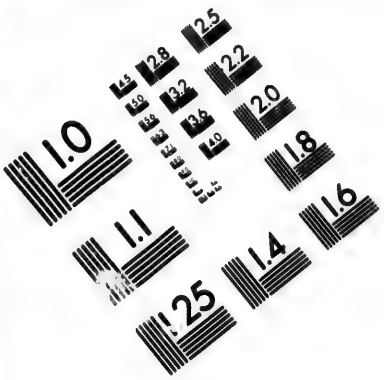

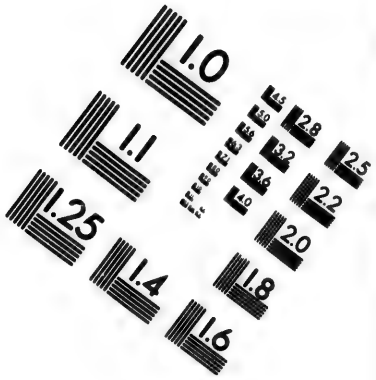

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

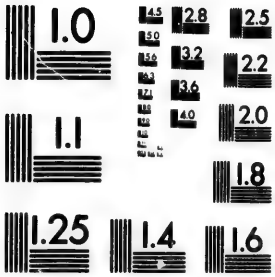

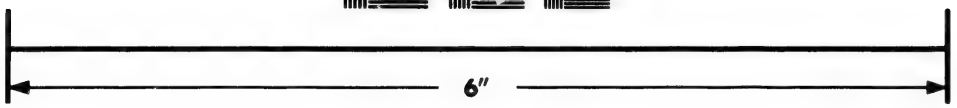

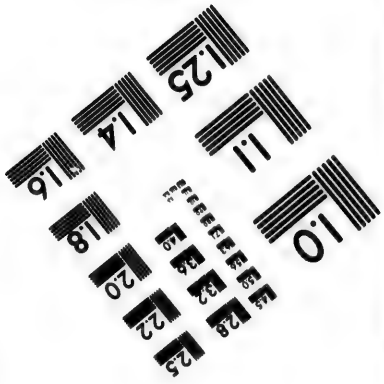

Photographic Sciences Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

door hare ligging aan den zeeboezem van den *Anadir* aan de tegenoverliggende Aziatiſche kust beantwoordt, ongenaakbaar. De zee is zonder diepte, en de golven branden reeds voor men het land in het gezigt heeft. Een aanmerkelijke ſtroom zou uit het binnenland van *Amerika* zich in deze ſtreek ontlasten en den oever verzanden.

Wij dringen door de *Berings-ſtraat* naar het noorden. Beide kusten verwijderen zich. Cook heeft de Aziatiſche kust tot de *Noord-kaap* op 68°, 56′ N B. en de Amerikaanſche tot de *IJs-kaap* op 70°, 29″ N B. gezien. Aangeſpoelde verlagingen vormen voor de hooge landen van *Amerika* den oever, en de zee, die hetzelve beſpoelt, heeft geene diepte. De Aziatiſche kust ſchijnt, volgens cook, van dezelfde geſteldheid te zijn. Het land ſchijnt door veranderingen op het water te winnen, en men kon vrezen dat deze zee allengs ledig wierd.

De zandoever van *Amerika* is door verſcheiden inhammen en *fiorden* (baaijen) doorvorkt. Wij lieten de zuidelijker *Tſchischmareff-bogt* ononderzocht en drongen in de *Kotzebue-ſond*, die zuidelijk van de hooge Kaap *Mulgrave* in eene zuid-oostelijke rigting tot in het oorſpronglijk land dringt, en welks achtergrond de zuidelijk van de *Berings-ſtraat* indringende *Norton-ſound* nadert (*). Een *fiord*, die zich aan de

(*) Men vergelijke de door KOBELEFF in 1779 onder de Tſchuktſchen verzamelde berigten en de nieuwere Ruſſiſche

de zuid-zijde der *Kotſebue-ſond* in aangeſpoeld land opent, en in eene vaart van negen dagen op baidaren der inboorlingen in eene open zee voert, de bogt der *Goede Hoop*, mogt werkelijk beiden vereenigen, en de Kaap *Prince* of *Wales* als een eiland van het vaste land ſcheiden; want deze invaart ſchijnt te digt aan de *Tſchiſchmareff-bogt* te liggen, om hare door de inboorlingen beſchreven uitvaart in deze laatſte te herkennen.

In het noorden der *Berings-ſtraat* ligt voor ons het nog ononderzochte veld der laatſte gewigtige ſtrijdvragen der aardkennis, en wij worden uitgenoodigd om ons gevoelen aangaande dezelven te verklaren, in een' tijd, dat verſcheiden expeditiën uitgerust zijn om de daadzaken zelven te onderzoeken, en onze ſtem ongehoord wegklinkt. Wij gaan ſchoorvoetende tot deze taak over.

Zijn *Azië* en *Amerika* geſcheiden, en is de zee, in welke men door de *Berings-ſtraat* naar het noorden dringt, de groote noordelijke *IJs-zee* zelve, of is deze kom eene bogt des zuidelijken oceaans, die de kusten van beiden in het noorden zamenhangende werelddeelen begrenst en omvat?

Kan uit de wateren der *Hudſons-* en *Baffins-baai* langs de noordkust van *Amerika* eene noord-westelijke doorvaart naar de *Berings-ſtraat* mogelijk zijn?

Kan

ſche kaarten, die ARROWSMITH en andere aardrijkskundigen volgen.

Kan het mogelijk zijn uit den *Atlantischen Oceaan* noordwaarts van *Spitsbergen* en over den Noordpool zelven naar de *Berings-straat* te komen, en is er eene open bevaarbare Pool-zee of vastliggend poolijs?

Een man, wiens naam ons den grootsten eerbied inboezemt, wien geleerdheid en gezond oordeel in gelijke mate versieren, en die, zelf een togtgenoot van COOK, op deszelfs tweede en derde reis de zuidelijke Pool-zee en de zee in het noorden der *Berings-straat* herhaald bevaren heeft, JAMES BURNEY, vindt zich tot het vermoeden genoopt dat *Azië* en *Amerika* zamenhangen, en deelen van een zelfde vaste land zijn (*).

Wij bekennen dat Kapitein BURNEY ons voor zijn gevoelen niet gewonnen heeft. Wij vinden in zijn *Chronological History* der noord-oostelijke reizen de op genoemde vraag betrekking hebbende historische getuigenissen op het vrijmoedigste afgehandeld, en gedragen ons met volkomen vertrouwen daaraan.

Dat SAMOEN DESCHNEW op zijne beroemde reis uit de *Kolima* of *Kovima* naar den *Anadir* in 1648 de noord-

(*) *A Memoir on the Geography of the north-eastern part of Asia and on the question, wheter Asia and America are contiguous, or are separeted by the sea. By Capt.* JAMES BURNEY. Philosophical Transactions 1818; wederlegd in het *Quarterly Review*, june 1818.

A Chronological History of north-eastern Voyages of discovery. By Capt. JAMES BURNEY, F. R. S. Lond. 1819.

noord-oostkaap (*Schelatzkoy of Swoctoy nofs*) de groote kaap der Tſchuktſchen) niet werkelijk omgezeild, maar, gelijk later STARAS STADUCHIN, te land op eene enge landtong doorkruist hebbe, dunkt ons eene willekeurige onderſtelling, tot welke de berigten geenen grond geven, en welke namelijk DESCHNEWS voornemen, een ſchip aan den mond van den *Anadir* te bouwen, om de geheven ſchatting naar *Jakutsk* langs den vorigen weg terug te zenden, genoegzaam wederlegt.

Al mogten ook de documenten, die MULLER, COXE en PALLAS in handen gehad, en waaruit zij ons DESCHNEWS reis berigt hebben, niet meer op te ſporen zijn, dan ſchijnen ons deze mannen zelf voldoende waarborgen te zijn, en wij nemen op hun gezag onbedenkelijk aan dat in dit eene geval de Noord-oostkaap of *Schelatzkoy nofs* te ſcheep is omgezeild geworden.

Andere geruchten en verhalen van dergelijk een' togt ſchijnen ons zelven ongewaarborgd. Wij geven gaarne geloof aan de door SAUER medegedeelde berigten van DAUERKIN, dat SCHALOWROFF in het jaar 1664 in de *IJs-zee*, en niet aan den mond van den *Anadir*, vergaan is, en wij hebben geen vertrouwen in de reis van LAPTIEW 1740, waarin zulks *quaſi* uit GMELINS mondelijke berigten (*) verhaald wordt.

De

(*) *Mémoires et obſervations géographiques et critiques ſur la ſituation des Pays Septentrionaux.* Laus. 1765, pag. 42.

De door HENDRIK HAMEL op de kust van *Corea* in 1653 en nogmaals door HENRY BUSH op de kust van *Kamtſchatka* in 1716 in walvisſchen gevonden Europeeſche harpoenen ſchijnen ons van eenig gewigt te zijn. BURNEY neemt in tegenſpraak van MULLER aan, dat BUSH HAMEL enkel nageſchreven kon hebben, en deze onderſtelling ſchijnt ons zeer willekeurig. Hij meent wijders dat de Ruſſen lang voor den tijd van BUSH het gebruik der Europeeſche harpoenen op deze kusten ingevoerd konden hebben, en dit is, voor zoover wij weten, het geval niet. De Ruſſen, zwak in getal in dit gedeelte der wereld, eigenen zich de vruchten van de nijverheid der volken toe, die zij zich onderwerpen, zonder hen nieuwen te brengen, en nog wordt tegenwoordig op de *Aleutiſche Eilanden* de walvisch ſlechts door de inboorlingen, en op de oude wijze, met hunne eigen harpoenen gevangen. Iedere andere uitlegging der daadzaak ſcheen ons voldoender.

Wij vinden buiten het bereik van BURNEYS werk eene andere daadzaak, die BARROW (*) onvermeld gelaten heeft, en ons opmerkzaamheid ſchijnt te verdienen.

Volgens MACKENZIE's aan den mond der naar hem genoemde rivier verzamelde berigten heeft omſtreeks het jaar 1780 een zeer groot vaartuig, met blan-

(*) *Chronological History of Voyages into the Arctic Regions.* Lond. 1818.

blanke menſchen bemand, deze kust bezocht, en de Esquimaux hebben van hetzelve ijzer tegen dierenvellen ingehandeld. De *Mackenzie-rivier* ſchijnt zich tusſchen twee vooruitſtekende landtongen in zee te ontlasten. De zee in het westen, waarin zich dit ſchip vertoonde, heeft daardoor den naam van *Belhoullaï tou*, blanke mannen-zee, gekregen. Het ſchijnt ons natuurlijk te vooronderſtellen dat dit ſchip door de *Berings-ſtraat* derwaarts gekomen is.

Eene noordelijke ſtrooming heeft in de *Berings-ſtraat* zelve plaats, ten minſten gedurende de zomermaanden. Wij hebben deze ſtrooming den 16 Augustus op de Aziatiſche zijde tamelijk ſterk gevonden. Hare werking voerde ons merkelijk terug, toen wij, om uit de ſtraat te komen, de Oost-kaap wilden omvaren, en hierin is onze ondervinding met die van COOK en CLARKE volkomen overeenſtemmend. Maar het jaargetijde is juist dat, waarin de ſmeltende ſneeuw der oevers noodwendig eene zuidelijke ſtrooming vereiſchen moesten, ingeval deze zee eene geſloten kom vormde. Gelijk de meren in *Zwitſerland*, die uit de ijsbergen ontſtaan, des zomers aanzwellen en ſterker ſtroomen, moest in hetzelfde jaargetijde en uit dezelfde oorzaak het water in deze kom zich vermeerderen, en derzelver naar evenredigheid enge en ondiepe opening uitſtroomen.

Maar ook andere daadzaken bewijzen de noordelijke ſtrooming der *Berings-ſtraat*. Bij het opbreken van het ijs drijven in de zee van *Kamtſchatka* de

de ijsbergen en ijsvelden niet, als in den *Atlantiſchen Oceaan*, naar het zuiden, zij drijven niet naar de *Aleutiſche Eilanden*, maar de ſtraat in naar het noorden. Het ijs was den 5den Julij 1817 op de zuidelijke kust van het *St. Laurens-eiland* losgegaan, en wij kwamen den 10den aldaar, zonder drijfijs aangetroffen te hebben; wij ontmoetten dit ijs eerst in den nacht van den 11den, toen wij om de oostpunt van het eiland naar het noorden voortzeilden. Op deze zijde des eilands is de zee minder diep en de ſtroom minder ſterk dan op de Aziatiſche.

Wij moeten aanmerken dat in de zee van *Kamtſchatka* de zuidewinden gedurende den zomer heerſchen, de noordewinden met September beginnen en tot het einde des jaars aanhouden. Men kan den invloed der winden op de ſtroomingen niet ontkennen.

De menigte drijfhout, die de zee naar het noorden voert en aanſpoelt, en waaronder zich uitgemaakte zuidelijke boomſoorten zoowel als noordſche dennen bevinden (*); de zaden van bekende zuidelij-

(*) Wij hebben op *Unalaska* ingelegd kastenmakerswerk gezien, waartoe ſlechts het aan de oevers van dit eiland aangeſpoeld drijfhout gebruikt was geworden, en hetwelk zich door eene groote menigvuldigheid van fraaije houtſoorten onderſcheidde. Het hooge noorden brengt echter ſlechts dennen- en berkenhout voort, en hier ſlechts diep in het binnenſte des vasten lands. Wij hebben op hetzelf-

lijke peulgewasſen, die gelijk op *Radack*, zoo ook op *Unalaska*, hoewel minder menigvuldig, aan den oever geſpoeld worden (*), laten ons met geene zekerheid tot eene algemeene beweging der wateren des grooten oceaans naar het noorden beſluiten. Er worden aan den eenen kant even zoowel noordelijke boomen op *Radack* geworpen als zuidelijken op *Unalaska* aan den anderen kant, daar de *Berings-ſtraat* eene uitgemaakt te geringe uitwatering aanbiedt, ſcheen het ons, ingeval de daadzaak bepaald plaats had, natuurlijker aan te nemen, dat, volgens de theorie, eene dubbele ſtrooming in de zee zoowel als in den dampkring plaats vond; eene bovenſte van het verwarmde ligtere water naar het noorden, en eene benedenſte van het koudere water naar den evenaar.

De bewoners der *Aleutiſche Eilanden*, van het *St. Laurens-eiland* en der oevers van de *Berings-ſtraat* bezitten geen ander hout dan drijfhout. Het wordt in verſcheiden jaren in menigte aangeſpoeld. Het is opmerkelijk dat er meer aan de Amerikaanſche dan aan

zelfde eiland een groot blok maghonyhout gezien, dat insgelijks de zee aangeſpoeld had; doch dit kon van eenig ſchip afkomstig zijn.

(*) Zij werden voormaals door de Aleuten zeer begeerig gezocht; daar een bijzonder bijgeloof aan deze erwten hing. Zij zouden voornamelijk op de oostelijke kust der eilands aangeſpoeld worden.

aan de Aziatiſche kust aanſpoelt. Wij vonden het in de *Kotſebue-ſond* in genoegzame menigte, en het ontbrak integendeel in de *St. Laurens-bogt*, waar de Tſchuktſchen ſlechts mosch en dun wilgenrijs brandden. Men mogt vragen of hunne berigten van bosſchen op de tegenovergelegen kust niet, misſchien even zoowel op drijfhout, waaraan zij rijk is, als op de bosſchen van *Norton-ſound* en het binnenland te duiden ware.

De aangeſlibte zandheuvels der Amerikaanſche kusten bevatten boomſtammen en hout, gelijk dat, hetwelk aan het ſtrand uitgeworpen wordt.

Het drijfhout van het noorden ſchijnt ons over het algemeen uit het binnenſte der vaste landen door rivieren en ſtroomen afgevoerd te worden, en in de zeeën, die ons bezig houden, inzonderheid uit Amerika voort te komen. De rivier inzonderheid, die tuſchen de *Bristol-baai* en *Norton-ſound* in zee loopt, mag wel eene der overvloedigſte bronnen van hetzelve zijn.

De ſtroomingen in de *Ijs-zee* langs de kust van *Siberië*, zijn over het geheel nog weinig bekend, en wij maken zwarigheid om uit onvoldoende berigten gevolgen te trekken. LIACHOFF en SCHALOWROFF vonden in het noorden der *Jana* en der *Kolima* den ſtroom west, SAUER en BILLING bij westenwind oost, en bij noord-oostenwind west. In de ſtraat *Waygatz* en in het noorden van *Nova-Zembla* ſchijnt de ſtroom naar het westen te zijn.

Nadat wij getracht hebben aan te toonen dat een ſtroom

ſtroom door de *Berings-ſtraat* naar het noorden gaat, moeten wij bekennen dat dezelve te zwak is, en te weinig water door het enge kanaal voeren kan, om aan de ſtroomingen, die uit de *Straat-Davis* en langs de oostkust van *Groenland* naar het zuiden loopen, gelijk zulks, gedurende het jaargetijde, dat deze zeeën voor de ſcheepvaart open zijn, plaats vindt, en gelijk verſcheiden daadzaken laten beſluiten, dat zij ook in den winter beſtendigheid hebben (*), te kunnen beantwoorden.

De aankondigingen van land in het noorden der *Berings-ſtraat*, de vlugt der vogelen uit het noorden naar het zuiden en de naar het noorden niet toenemende diepte der zee, waaruit BURNEY den zamenhang van beide vaste landen beſluit, ſchijnen ons door de vooronderſtelling genoegzaam verklaard, dat eilanden, gelijk de *Liachoffs-eilanden* bij de uitſtorting der *Yana* in de *Ijs-zee*, in deze ſtreek konden liggen. Het bewoonde land van ANDREOFF of ANDREANOFF, in het noorden der *Kolima* 1762, en de geruchten en verhalen, dat zoodanig land zich uitſtrekte van het vaste land van *Amerika* tot aan het *Nieuw-Siberië* van SANNIKOFF 1805 (het oostelijkſte der *Liachoffs-eilanden*), ſchijnen ons even ongewaarborgd, en BURNEY zelf hecht daaraan geen gewigt.

Wij zijn dus van gevoelen, dat de beide vaste landen geſcheiden zijn, en houden de Noord-oost-kaap

(*) *Quarterly Review*, *June* 1818, p. 446.

kaap of *Schelatzkoy noſs* niet voor eene landtong, die beide werelddeelen vereenigt, maar gelijk de kaap *Taimura* tuſſchen de *Jeneſey* en de *Lena*, welke door CHARITON LAPTIEW in 1738, en wel ſlechts te land omgereisd en verkend is geworden, voor een enkel voorgebergte van *Azië*, welke ter zee het ijs en te land het krijgszuchtig en losbandig volk der Tſchuktſchen ſedert DESCHNEW belet hebben te verkennen, welk vraagſtuk ter zee of te land, volgens zijne inſtructie op te losſen, BILLING alle omſtandigheden gunstig vond, en onverantwoordelijk verzuimde.

Thans wenden wij ons naar de noordkust van *Amerika*.

De Noord-kaap van COOK, *Mackenzies-rivier* en de *Kopermijn-rivier* van HEARNE zijn punten, die ons de hoofdrigting aangeven, in welke zij omtrent op 70° N. B. loopt. De berigten en kaarten van de Indianen der *Hudſons-baai*, die eenparig de kusten der *Kopermijn-rivier* tot ten noorden van de *Repulſe-baai* vervolgen, de noord-westſtroom en de gelijke rigting der golven in de *Baffins-baai* volgens ouder gezag, de ſtroomingen en vloeden in *Roeswelcome*, alle omſtandigheden komen overeen, om ons den zamenhang der zeeën en ſcheiding der landen te laten beſluiten, en wij zoeken het kanaal noordwaarts van de *Repulſe-baai* tot aan de *James Lancaster-ſound* (*). De Kapitein JOHN ROSS, wiens reis

(*) Aan den anderen kant hebben walvisſchen, die bij *Spits.*

reis BAFFINS vroegere ontdekkingen bevestigd heeft, beweert den zamenhang der landen om de *Baffinsbaai* bewezen te hebben, waartegen vele deelnemers der expeditie hunne ſtemmen luid verheffen (*), en de nader toegelichte vraag zweeft nog onbeſlischt (†). In alle geval blijft de kust van den ingang der *Cumberland-ſtraat* tot aan de *Repulſe baai* te onderzoeken.

Maar of, zelfs in de gunstigſte jaren, de doorvaart

Spitsbergen geharpoeneerd werden, en die men in hetzelfde jaargetijde in de *Straat-Davis* wedergevonden heeft, gelijk andere omſtandigheden, het vermoeden grond gegeven, dat *Groenland* een eiland of eene groep van eilanden is.

(*) De bevelhebber des anderen ſchips, de Luitenant W. E. PARRY, de geleerde Kapitein SABINE, de Scheepsarts FISHER, en anderen.

(†) JOHN ROSS, *Voyage of Discovery*, &c. Lond. 1819. De beoordeeling van dit werk door BARROW vindt men in het *Quarterly Review*, *May* 1819, p. 313. Scherp wordt ROSS berispt, dat hij de hoopgevende *Lancaster ſound* eigenlijk niet onderzocht heeft. *There occur unfortunate moments in the history of a man's life, when he is himſelf unable to account for his actions, and the moment of putting about the* Iſabella *would appear to be one of them.* p. 351. *Modern Voyages and Travels.* Lond. 1819. BLACKWOOD's *Magazine.* Dec. 1818. E. SABINE's *Journal of literature* &c. April 1819. Zijne *Remarks on the late Voyage of discovery* en *Explanation of Capt.* ROSS, enz.

vaart vrij van ijs en open bevonden kan worden, of ooit de noordkust van *Amerika* in haren geheelen omvang en met hare mogelijke noordelijke voorgebergten zelf, gelijk de Aziatiſche kusten ſtreekswijze en op onderſcheiden malen omgevaren kunnen worden, is eene andere vraag, die wij daar laten. De zee kan op deze hooge breedten ſlechts weinig dagen open zijn, en alle omſtandigheden verbinden zich, om de ontdekkingen te verzwaren en derzelver zekerheid te verminderen. Boven de zee hangt bij zomertijd een digte nevel, die zich ſlechts oplost, wanneer hij door den wind over het verwarmder land gedreven wordt, en men ziet op zee de zon niet, die de kust beſchijnt (*).

Wij

(*) Wij hebben dit verſchijnſel inzonderheid op het eiland *St. Laurens*, op *Unalaska*, in de bogt van *Avaschka* en te *Sanfrancisco* waargenomen.

Het verſchijnſel der bijzonnen, hetwelk zich dikwijls in het noorden des *Atlantiſchen Oceaans* vertoont, wordt in de zee van *Kamtſchatka* zelden waargenomen. Wij zelf hebben het niet waargenomen, en een Rus, die op de *Aleutiſche Eilanden* oud geworden is, had hetzelve in zijn leven ſlechts eenmaal gezien.

Wij hebben het verſchijnſel der opdoeming (*mirage*) het treffendſte in de *Berings-ſtraat*, en voornamelijk aan den ingang der *Tſchiſchmareffs-bogt*, waargenomen, waar hetzelve ons op het land en op de zee op alle uren van den dag als eene betoovering met veelvuldige begoochelingen omringde. De voorwerpen, die in den horizont lig-

Wij merken aan dat het gedeelte der Amerikaanſche kusten, die wij in het noorden der *Beringsſtraat* onderzocht hebben, ons toegeſchenen heeft de hoop op te wekken, van onder de invaarten en *fiorden*, waarmede zij ingeſneden zijn, nog een kanaal te vinden, dat naar de *IJs-zee* bij de uitſtorting der *Mackenzies-rivier* leidt, zonder de IJskaap om te zeilen, die dan tot een eiland zou behooren. Het hiervoorgemelde berigt der verſchijning van een ſchip in deze zee brengt ons zelfs op het vermoeden, dat bereids zulk een kanaal bevaren is geworden.

Thans blijft ons de laatſte vraag nog overig te onderzoeken.

Rotsſtukken, die dikwijls op drijvende ijsbergen in het noorden waargenomen worden, en andere merkteekenen, duiden aan dat deze bergen oorſpronglijk op het land gevormd zijn, en men heeft op we-

liggen, ſchijnen zich van denzelven te ſcheiden en daarboven te verheffen (in gewone gevallen om de drie tot vijf minuten, met den ſextant gemeten). Zij ſpiegelen zich in den kring, die door hunnen afſtand aan den horizont ontſtaat, en ſchijnen door hun ſpiegelbeeld verlengd. De oorzaak van dit verſchijnſel ſcheen ons meer in de plaatslijkheid dan in de afwisſeling des dampkrings gelegen; en wij hebben hetzelve onder verſchillende hemelſtreken met tamelijke beſtendigheid op dezelfde plaatſen waargenomen, bij voorbeeld in de haven van *Hana-rura*, in de bogt van *Manilla*, enz., maar nimmer in de nabijheid van lage eilanden.

wetenſchappelijke gronden en door de ondervinding getracht te bewijzen, dat ijs over het algemeen ſlechts aan het land aanſluiten, en eene open diepe zee zonder land niet bevriezen kon, maar altijd open en bevaarbaar moest bevonden worden. Wij hebben tegen dit gevoelen ſlechts eene daadzaak in te brengen, die men, naar ons inzien, niet genoeg in het oog gehouden heeft. Het is de geſteldheid van het ijs om den zuidpool. Men zou zich dan door eene geheel willekeurige vooronderſtelling, tot welke niets grond geeft, de zuidelijke ijsbergen als tegen een onontdekt, ongenaakbaar land aanliggende voorſtellen. Men heeft uit zijn' ganſchen omtrek ſlechts op een punt land zien uitſteken, het *Sandwich-land*, en dit is waarſchijnlijk, gelijk *Nieuw-Georgië*, een eiland van geringen omtrek in de ijswoestijn des zuidelijken oceaans.

Wij kunnen aan eene noordelijke open Pool-zee geen geloof geven.

De masſa der door BARRINGTON en BEAUFOY (*) ingenomen getuigenisſen, ofſchoon men ieder afzonderlijk beſtrijden kon, ſchijnt ons onwederlegbaar te bewijzen, dat in gunstige jaren de zee in het noorden van *Spitsbergen* tot op zeer hooge breedten open en volkomen vrij van ijs bevonden kan worden, gelijk zij werkelijk in de jaren 1754, 1773 en

(*) *The posſibility of aproaching the North-pole, aſſerted by* BARRINGTON, *a new edition with an Appendix by* BEAUFOY. Lond. 1818.

en later bevonden is geworden; maar het is even-zeer bewezen, dat in andere jaren en doorgaans het ijs den voortgang naar het noorden reeds op 80° verhinderd heeft en verhinderen zal.

Wanneer somwijlen in het noorden van *Scandinavië* tusschen *Spitsbergen* en *Nova-Zembla* de zee tot op zeer hooge breedten, welligt tot onder den Pool zelven open bevonden wordt, terwijl dezelve daarentegen op andere punten, gelijk in het noorden der *Berings-straat*, zelden onder 70° vrij van ijs bevonden werd, wanneer in het noorden van *Europa* de Poolijsberg, waaraan wij gelooven, door eene diepe tegen den Pool indringende bogt uitgerand mogt zijn, schijnt ons deze anomalie aan plaatslijke, van de temperatuur afhangende oorzaken toegeschreven te moeten worden, en wel inzonderheid aan dezelfden, die het veel warmer klimaat bewerken, in hetwelk zich bekenderwijze het werelddeel, dat wij bewonen, boven alle op het noordelijk halfrond op gelijke breedte gelegen landen zich verblijden kan, hetwelk *Lapland* met bosschen en graangewas tot op 70° begaaft, de vegetatie tot den 80° op *Spitsbergen* onderhoudt en dit land voor talrijke kudden rendieren bewoonbaar maakt, die reeds het veel zuidelijker gelegen *Nova-Zembla* in treurige naaktheid niet meer voeden kan.

Het zij ons vergund in een' tijd, dat HUMBOLDT, BUCH, WAHLENBERG en anderen ijverig bezig zijn de menigte der ondervindingen te vermeerderen, en HUMBOLDT de brokstukken van plaatslijke meteoro-

logiſche waarnemingen overziet, toelicht en onder wetten brengt, iſothermiſche lijnen over den aardbol beproeft te trekken, eene hypotheſe ter verklaring der verſchijnſelen aan het onderzoek der natuurkundigen te onderwerpen.

Wij vragen of de theorie, die de dag en nacht afwisſelende landwinden der kusten, de plaatslijke zomer- en wintermousſons en eindelijk de algemeene paſſaatwinden toelicht, niet tevens in de meeste gevallen toereikend zou zijn ter verklaring des plaatslijken verſchils van klimaat op gelijke breedten?

Het komt ons voor, wanneer ons oog op de globe rust, dat de dubbele ſtrooming des dampkrings van den evenaar naar de polen in de bovenſte, en van de polen naar den evenaar in de benedenſte ſtreken, bepaald in hare rigting door de omwenteling der aarde om haren as over *Europa* den omloop eener boven het van de zon doorgloeide binnenſte van *Afrika* naar evenredigheid meer verwarmde lucht onderhouden moet dan boven eenig ander deel der wereld. Wij gelooven in het zuidelijk en zuid-westelijk gedeelte van *Europa* tuſſchen de linie en den noordelijken keerkring gelegen vaſteland als het ware eene kagchel, die de lucht, welke haar beſtrijkt, verwarmt en deszelfs klimaat regelt; eene kagchel, waarmede geen ander land der aarde zich verblijden kan, en wij meenen dat over het algemeen tuſſchen den evenaar en de keerkringen gelegen vaſtelanden der oostelijker wereldſtreken naar de polen toe een warmer klimaat moeten geven

ven dan dat, hetwelk andere gewesten onder den invloed van gelijk gelegene zeeën hebben.

Het is hier de plaats niet om dit idée verder te ontwikkelen en te ontleden, of aan eene nieuwe theorie der berekening te onderwerpen en aan den proefsteen der nog onvolkomen daadzaken te toetsen. Wij hebben slechts de gedachten willen aanduiden, die in ons, vlugtige reizigers, bij het gezigt der winterachtige *Aleutische Eilanden* (op de breedte van *Hamburg*) en de kusten der *Berings-straat* (op de breedte van *Drontheim* en *Noorwegen*) in het noorden des grooten oceaans opgekomen is. Wij beproeven thans deze landen nader onder het oog van onze lezers te brengen.

De punten, op welken wij aangelegd en getracht hebben de natuur te onderzoeken, zijn van het zuiden naar het noorden de volgenden:

De gedekte haven van *St. Pieter en Paul* in het binnenste der bogt van *Awatscha* op de oostkust van *Kamtschatka* . . . . . 53°, 1′ N.B.

Unalaska, een der *Vossen-eilanden*, en in de reeks der *Aleutische Eilanden* oostelijk naar *Amerika* gelegen . . . 54°, 0′.

Het eiland *St. George* . . . . 56°, 42′.

Het eiland *St. Paul* in de zee van *Kamtschatka*, noordelijk van *Unalaska* . 57°, 5′.

De zuidkaap van het eiland *St. Laurens* in 1817 . . . . . 62°, 47′.

Een ander gedeelte van hetzelfde eiland in 1816 . . . . . 63°, 15′.

De *St. Laurens-bogt* op de Aziatiſche kust, op wier achtergrond wij landwaarts ingedrongen zijn . . . . . 65°, 35′ N. ß.

De ingang der *Tſchismareffs-bogt*, op de Amerikaanſche kust . . . . . 66°, 13′.

Het rotseneiland in de *Kotzebue-ſond* 66°, 13′.

En eenige minuten noordelijker gelegen punten van den oever dezer ſond.

Wij hebben te *St. Pieter en Paul* van den 29ſten Junij tot den 13den Julij 1816 het eerſte ontwaken der lente aanſchouwd. De vroege anemonen en corydalis waren eerst in bloei, de ſneeuw ſmolt van de welbewasſen heuvels, die de haven rondom inſluiten, en zij werden allengs groen. Ten tijde van ons vertrek ontwikkelden zich de eerste rozen, de eerste bloezems van den *Rhododendron*, der leliën, enz., en nog lag er ſneeuw op de bergen en bedekte de grondſlagen der hooge volkaniſche piramiden, die de onvermoeide HORNER trigonometrisch gemeten heeft. Het jaargetijde was ons ongunstig, en wij vleijen ons niet de onvolkomen kennis, die men van de natuur van dit land heeft, uitgebreid te hebben. Wij verwijzen naar KRASCHENINIKOFF, PALLAS, STELLER, LESSEPS en andere reizigers. KRUSENSTERN is in een ander opzigt over *Kamtſchatka* bevredigend.

De bogt van *Awatſcha* ligt tusſchen de breedte van *Berlijn* en *Hamburg*, en de haven van *St. Pieter en Paul*, in het binnenſte van dezelve, ſchijnt even min als de *fiorden* der noorderlanden aan den in-

invloed der zeewinden blootgefteld. Aldaar wast alleen nog de berk boomachtig, maar armoedig, en gelijkt niet naar den ſlanken, fraaijen boom, dien men in het noorden van *Europa*, en inzonderheid bij *St. Petersburg*, in zijne ſchoonheid bewondert. De *Pinus cembra*, die op onze Alpen hooger dan de *Pinus abies* wordt, en de grenzen der boomen aanduidt, *Sorbus aucuparia*, *Alnus incana* en eenige wilgen blijven ſtruikachtig. Het timmerhout wordt uit het inwendige des ſchiereilands gehaald, hetwelk een zachter klimaat heeft dan de oostkusten, en de zaadkorlen van den *Pinus cembra*, die men op de tafel der Ruſſen ziet, komen uit *Siberië* over *Ochotsk*.

Graſſen en kruiden waſſen op een' rijken bodem onder een' vochtigen hemel met groote weelderigheid. Hier komen weinig plantſoorten voor, en zij zijn overal gelijkmatig verdeeld. Op beſchaduwde plaatſen waſſen *Spiræa kamtſchatica*, *Allium urſinum*, *Mayanthemum canadense*, *Uvularia amplexifolia*, een *Trillium obovatum Pursch*, enz. In de weiden een *Veratrum*, *Lilium kamtſchaticum*, *Iris ſibirica*, enz. Op de klippige heuvels kamperfoeliën, ſpiræën, rozen, *Atragene alpina* en Alpiniſche planten, als *Rhododendron kamtſchaticum*, *Empetrum nigrum*, *Trientalis europæa*, *Linnea borealis*, *Cornus ſuecica*, *Saxifragæ*, enz. Eenige varens maken door getal der exemplaren een aanmerkelijk gedeelte der vegetatie uit. Ettelijke orchideën

deën komen voor. De *Urtica dioica* is oogſchijnlijk ingevoerd en inheemsch geworden.

Wij gelooven dat zomerkoren bij *St. Pieter en Paul*, gelijk in *Lapland* op 70° en in de Savoyer Alpen, gedijen zou. Bij deszelfs gemis flaagt de aardappel draaglijk, niettegenſtaande hij ſlechts kleine knollen aanzet, en deze vrucht, die bereids in een groot gedeelte van *Europa* de cerealiën vervangt, moest hier van het grootst belang worden. Men kon brandewijn daaruit ſtoken, en in eene voorname behoefte dezer kolonie voorzien. Maar het ontbreekt nog meer aan handen en aan nijverheid dan aan producten en productive kracht der aarde, en zelfs het geen eenmaal met vrucht ondernomen werd, gelijk het zoutzieden, wordt nagelaten. KRUSENSTERN merkt te regt aan dat de aarde te laat bebouwd wordt. De heuvel van kleileijen, die de haven van de bogt van *Awatſcha* afzondert, biedt beddingen aan, die de ſtad gemakkelijk van metſelſteenen zouden voorzien, en kalk kon uit ſchelpen gebrand worden, bijaldien men geen kalkſteen ontdekken mogt.

Ontelbare werkzame volkanen verheffen zich langs het gebergte, hetwelk, boogvormig tusſchen beide vaste landen loopende, de keten der *Aleutiſche Eilanden* vormt, en ſteken piramidevormig in de wolken. Geſcheurde takkige rotstoppen vormen in ongelijke liniën den rug, die deze dreigende kolosſen verbindt. Het gebergte ſchijnt van het Amerikaanſche

ſche vaste land af over het ſchiereiland *Alaska* en de eilandenketen naar *Azië* toe te hellen.

Da eilanden worden naar het westen van geringeren omtrek, en het laatſte derzelven, het *Beringseiland*, neigt zich in zachte vlakten naar de Kamtſchatdaalſche kust.

De twee pieken van het ſchiereiland *Alaska* zijn van eene buitengemeene hoogte. De eerste in het noord-oosten, die voor eenige jaren bij eene uitbarsting inſtortte, ſchijnt nog met afgeknotten top de hoogſte te zijn; de andere, een ſcherp toegepunte kegel, is oogſchijnlijk aanmerkelijk hooger dan de piek op *Unimak*, en deze, die den *Makuschkin* op *Unalaska* en dergelijke toppen op de naaste eilanden ſchijnt te overtreffen, heeft, volgens de meting van den Heer KOTZEBUE, 1175 roeden hoogte. De ſneeuw bedekt den geheelen kegel en de twee bovenſte derde gedeelten van deze hoogte, en helt naar het ſtrand af.

Het gezigt van dezen berg laat een' buitengewonen indruk na. Het oog, hetwelk zich in onze Alpen aangewend heeft de ſneeuwlinie als een' zekeren maatſtaf te gebruiken, kan zich bezwaarlijk voor de begoocheling wachten om de hoogte dezer toppen te overſchatten (*). De ſneeuwlinie, welke

WAH-

(*) Uit dezelfde oorzaak ontſtond op *Teneriffe* de tegengeſtelde uitwerking. De piek, dien naauwelijks de ſneeuw beroerde, toen wij hem zagen, maakte op ons den indruk niet, dien zijne werkelijke hoogte deed verwachten.

WAHLENBERG in de Zwitſerſche Alpen op 1371 roeden waargenomen, en LEOPOLD VON BUCH op *Mangeröe* 71° N. B. op 333 roeden geſchat heeft, mogt, volgens onze ſchatting, behoudens beter, op 400 of 300 roeden afdalen, en afgezonderde toppen, die deze hoogte niet bereiken, dragen nog ſneeuw op hunne kruinen en in de ſpleten en holen hunner afhellingen. In het najaar 1817 was de ſneeuw op vele plaatſen blijven liggen, waar zij in het najaar 1816 verdwenen was. De bronnen in de lage dalen van *Unalaska*, die wij in het begin van Julij 1817 onderzochten, wezen ons de temperatuur der aarde tusſchen 38° en 39° *Fahr.* aan (*).

Op *Unalaska* wordt graniet gevonden. De bergen van het binnenland links van het dal, hetwelk men op de weg naar *Makuschkin* vervolgt, zijn graniet. Wij hebben anders aan alle oevers der groote bogt, op den weg naar *Makuschkin* en bij *Makuschkin* zelf ſlechts leemporphyr, aan den eenen kant en hoofdzakelijk in amandelſteen, en aan den anderen in groenſteen overgaande, conglomeratachtigen porphyr en waren conglomerat aangetroffen.

De-

(*) Het ſpijt ons dat de toeſtand van onze meteorologiſche inſtrumenten, van welken wij vroeger eenigen verloren hadden, en welk laatſte voor alle mogelijk ongeval te bewaren pligt was, ons buiten ſtaat ſtelde om de waarnemingen te herhalen en de uitkomsten tot eene voldoende naauwkeurigheid te brengen. Zoo hebben wij den barometer niet als hoogtemeter kunnen gebruiken.

Deze bergſoorten liggen op elkander in magtige, weinig hellende, oogſchijnlijk ongeregeld afwisſelende lagen. De bedding is ſlechts van verre aan het profil der bergen waar te nemen. Deze porphyren bieden in het groot ſcherpkantige, takkige, en ſlechts waar zij conglomeratachtig worden afgeronde, wolbaalachtige vormen aan, gelijk meermaals bij den graniet het geval is (*).

Uit deze porphyrgebergten ſpruiten op verſcheiden plaatſen heete bronnen voort, wier water ſmaak- en reukloos is, en op de ſteenen een' aanſlag van geelachtig bruinen kalkſintel aanzet. Doctor ESCHSCHOLZ vond de temperatuur dezer bronnen in een nabij den ingang gelegen dal tusſchen 93° en 94° *Fahr.* Het ſtuitende water op dezelfde plaats zet een heldergeel zwavelachtig bezinkſel af. Het water der voornoemde bron en eener andere op het eiland *Akutan*, in hetwelk ſpijzen in een' korten tijd gaar gekookt worden, ſcheen zich door grooter kalkgehalte van het water uit gewone bronnen te onderſcheiden. Bij *Makuschkin* vloeit aan den voet van een' eilandachtig afgezonderden heuvel van geringe hoogte aan het zeeſtrand, onder de linie van den hoogen vloed, eene andere heete bron uit eene bedding van werkelijke conglomerats. De daarop lig-

(*) De in dit opſtel verſpreide geognoſtiſche aanmerkingen zijn meestt aan den Profeſſor WEISZ te danken, die alle medegebragte monsters van mineralen met den ſchrijver vriendſchappelijk onderrigtend beſchouwd heeft.

liggende beddingen, waaruit de heuvel beſtaat, leveren de gewoonlijke afwisſelingen op van leemporphyren.

De *Makuschkaia-jôbka* rookt bedaard voort en de Aleuten halen zwavel er uit. Wij zijn de afgezonderd liggende ontzaglijke bergmaſſa, die deze vuurkolk draagt, niet ingedrongen, en hebben in de gedeelten des eilands, die wij doorkruist hebben, geene eigenlijke lava aangetroffen.

De zwavelkies heeft op *Unalaska* gelijk op menige andere plaats der wereld, de hebzucht der eerste ontdekkers bedrogen, die dezelve voor goud hebben aangezien.

Wij hebben op *Unalaska* verſteend hout en fragmenten van groote dicotyledonſtammen bekomen, die, zoo men zegt, uit de bedding van een meer op *Unimack* afkomstig zijn, hetwelk als gevolg van eene aardbeving uitgedroogd is. De volkanen van dit eiland zijn bijzonder werkzaam, en de door dezelven uitgeworpen ſteenen hebben in later' tijd een kanaal verſtopt, dat voormaals bevaarbaar geweest is.

Het nieuwe eiland, hetwelk in het jaar 1795 in de nabijheid van *Unimack* en *Unalaska* uit de golven oprees, en wegens welks ontſtaan LANGSDORF ons een berigt heeft medegedeeld, begint, naar wij vernemen, vatbaar voor de vegetatie te worden.

Op het ſchiereiland *Alaska* en het nabij gelegen eiland *Unimack*, dat daarvan ſlechts door een kanaal afgeſcheiden is, en op hetwelk de natuur des vasten lands

lands ſchijnt over te gaan, komen nog boomen voor. *Unalaska* en de overige eilanden dezer keten zijn geheel daarvan ontbloot. Men heeft op *Unalaska* dennen, die men uit *Sitka* overbragt, beproefd aan te planten, de meesten zijn verdord, de overigen ſchijnen het naauwelijks te houden; echter is het plantzoen nog jong en men weet hoe moeilijk de *Abies* het verplanten doorſtaat (*).

Wij hebben op *Unalaska*, waar wij ons drie onderſcheiden malen in het voor- en najaar hebben opgehouden, ons bevlijtigd om de *Flora* inzonderheid te beſtuderen, en dit eiland zal ons tot een vergelijkingspunt dienen voor de overige noordelijker gelegen landpunten, die wij aangedaan hebben.

Op *Unalaska* (op de breedte van *Hamburg*) overtreffen de wilgen in de vochtige gronden naauwelijks in hoogte het welige gras- en kruidgewas. Zoodra men uit deze laagten den naasten heuvel beklimt, vindt men eene volſtrekt Alpiniſche Flora, en er verheffen zich ſlechts nog in de benedenſte bergſtreek eenige *Myrtillus* gelijkende *Vacciniæ* ſtruikachtig van den grond. Overigens onderhoudt een vochtige hemel den groenen mantel der aarde tot aan de naaktere rotstoppen en de ſneeuw in friſſchen glans, en eenige gezellige planten verſieren de-

(*) Waarom dan niet beproefd *Pinus*, *Abies*, *Larix*, enz. uit zaad aan te kweeken, gelijk met goed gevolg in onze vaderlandſche boomkweekerijen geſchiedt?

VERT.

deze treurige wereld met eene bewonderenswaardige kleurenpracht. *Lupinus nootkaenſis*, *Mimulus luteus Pursch.*, *Mimulus guttatus Wild.*, *Epilobium angustifolium* en *latifolium*, *Rhododendron kamtſchaticum*, enz. Het friſſche groen der matten brengt ons het *Urſeren-Thal* te binnen.

De Flora ſchijnt met die van *St. Pieter en Paul* geene andere gemeenſchap te hebben dan die welke zij aan de algemeene Alpiniſche of Arctiſche Flora en de ſtrand-Flora dezer noordſche kusten te danken heeft. Wij hebben behalve zoodanige planten, die in het hoogere noorden wedergevonden worden, ſlechts de *Lilium kamtſchaticum* (in geval de varieteit op *Unalaska* niet eene bijzondere ſoort is) en de *Uvularia amplexifolia* op beide plaatſen waargenomen, en daarentegen op de Amerikaanſche kust in het noorden der *Berings-ſtraat* verſcheiden Kamtſchatdaalſche plantſoorten gevonden, die wij op *Unalaska* vermist hebben. Het is de Flora der noord-westkust van *Amerika*, die zich tot aan den voet der heuvels van dit eiland uitſtrekt en zich aan de Arctiſche paart.

Wij noemen als voorbeelden: *Rubus ſpectabilis*, *Lupinus nootkaenſis* (die, hoewel armoedig, tôch de hoogten opkruipt), *Epilobium luteum* en *Mimulus guttatus Wild.* (*). De *Claytonia unalascen-*

(*) Het zaad dezer plant, die in den botaniſchen tuin te *Berlijn* gekweekt wordt, zou van het meer *Baikal* afkomstig zijn.

ensis Fish., *Sibirica hort.* (*Alcinoides Pursch.?*) mogt misschien ook hiertoe te rekenen zijn. *Sanguisorba canadensis*, *Lithospermum angustifolium*, enz., behooren der gemeenschappelijke Flora van *Amerika*.

Vele grasfoorten tieren in de verlagingen, en met dezelven ettelijke *Umbellatæ*, *Angelica*, *Heracleum*, enz. Een dozijn *Carices* maken naauwelijks een beduidender deel der vegetatie uit dan in *Noord-Duitschland;* ettelijke *Scirpus* en *Eriophorum* verzellen haar, de *Junci* voegen zich bij haar in de verhouding van een tot twee. De orchideën bekleeden zoowel door het getal der foorten als door dat der exemplaren in de Flora des dals en der hoogte een' aanzienlijken rang; wij telden er twaalf foorten, waaronder zich een schoone *Cypripedium* onderscheidde. Wij hebben hooger in het noorden geene enkele plant van dit geslacht waargenomen. Van de varens komen er bij de acht foorten voor; wij hebben noordelijker slechts eene *filix*, en deze slechts eenmaal, aangetroffen. Ettelijke lycopodeën komen op *Unalaska*, en noordelijker eene enkele foort nog voor. Men vindt in de meren verscheiden waterplanten: *Potamogeton*, *Sparganium*, *Ranunculus aquatilis*, enz. Wij hebben in het hooge noorden slechts de twee foorten *Hippuris* en de gemeene *Callitriche* waargenomen. Twee andere ranunkels, de *Prunella vulgaris*, een *Rhinanthus*, eene *Cineraria*, eene *Achillea*, een *Plantago*, een *Geum*, eenige *Rubiaceæ*, eene *Claytonia*, de

Menyanthis trifoliata, een *Triglochin*, enz. behooren met de bovengemelde planten tot de dal-Flora van *Unalaska*. Eene *Bartſia* ſchijnt zich van de noordelijk voorkomende *Bartſia pallida* te onderſcheiden. Eene ſchoone plant, die eene nieuwe en uitſtekende ſoort daarſtelt, kreeg den naam van den bevorderaar van alle wetenſchappen in *Rusland*, dien van *Romanzoffia unalascenſis*. De ſoorten *Rumex*, *Polygonum*, *Aconitum*, *Talictrum*, ettelijke *Alſinaceæ*, de *Iris ſibirica*, het *Geranium pratenſe*, het *Comarum palustre*, de *Montia fontana* zijn over het geheele noorden verſpreid. Het *Empetrum nigrum*, hetwelk met den *Helleborus trifolius Linn.* (eene Amerikaanſche plant, die verder noordelijk niet wedergevonden wordt) de heuvelen meest bedekt, opent het rijk der Alpiniſche Flora. Men vindt ettelijke ſoorten *Vaccinium* en den gemeenen *Oxycoccos*, *Arbutus alpinus* en *Uva urſi*, eene witbloemige *Menzieſia*, die onder de *Erica cærulea* mede begrepen worden. *Rhododendron kamtſchaticum*, *Azalea procumbens*, *Andromeda lycopodioides*, welke hooger in het noorden door de *Andromeda tetragona* vervangen wordt, Alpiniſche *Salices*, *Sylene acaulis*, *Sibbaldia procumbens*, *Cornus ſuecica*, *Trientalis europæa*, *Linnea borealis*, *Ornithogalum ſtriatum*, *Anthericum calyculatum*, *Linn. Variet. borealis*, *Königia islandica*, eene van de noordelijker voorkomende oogſchijnlijk verſchillende *Gymnandra*, tien *Saxifragæ*, drie *Pediculares*, ettelijke *Potentillæ*, twee *Gea*, twee *Ane-*

mo-

monæ, drie *Primulæ*, een *Papaver*, eene *Droſera*, eene *Pinguicula*, twee *Pyrolæ*, eene *Viola*, eene *Parnaſſia*, een *Rubus*, eene *Armeria*. Er komen ſlechts een *Ranunculus* en drie *Gentianæ* voor, van welke geſlachten men noordelijker verſcheiden ſoorten aantreft. Uit de klaſſe der *Syngeneſie* komen *Aster*, *Hieracium*, *Gnaphalium*, *Leontodon*, *Artemiſia*, enz. voor. Deze klaſſe bekomt eene grootere uitgeſtrektheid in het hoogere noorden, waar inzonderheid het geſlacht *Artemiſia* verſcheiden uitſtekende ſoorten oplevert. Daarentegen komen op *Unalaska* ettelijke Alpiniſche ſoorten der *Campanula* en *Veronica* voor, welke men in het hoogere noorden geheel vermist. Uit de klaſſe der kruisbloemen zijn ettelijke ſoorten deels in het dal, deels op de hoogten verdeeld.

Wij hebben op *Unalaska Alnus incana*, *Betula nana*, *Ledum palustre*, *Dryas octopetala*, *Diapenſia lapponica*, *Rhodiola roſea*, de ſoorten *Spiræa*, *Aſtragalus*, *Allium myoſotis*, *Corydalis*, *Valeriana*, *Arctia*, *Androſace*, *Dodecatheon*, *Delphinium* en *Orobanche* vermist, die wij in het hoogere noorden hebben aangetroffen.

De ſtrand Flora, die noordelijker onveranderd dezelfde blijft, levert inzonderheid de *Elymus mollis*, *Herb. Görenk.*, *Trinius Spreng.*, *Arenaria peploides*, *Piſum maritimum*, verſcheiden vormen der *Pulmonaria maritima Wild.*, die misſchien bijzondere ſoorten zijn, *Parviflora Purſch*, *Cochlearia officinalis* en *Arnica maritima*, die weelderig

en knoestig op dit eiland eenbloemig wordt. Wij mogen de *Potentilla anserina* tot deze Flora rekenen.

De zee is langs de kusten en in de bogten rijk aan *Algen*, en de *Fucus esculentus*, de zeekool der hier gezeten Rusfen, onderfcheidt zich onder vele reusachtige fucusfoorten.

De mosfchen en lichens beginnen reeds op *Unalaska* in de Flora de groote ruimte in te nemen, die zij in het hoogere noorden beflaan.

Het eiland *St. George*, met afgeplatte ruggen van rotsbrokken en fteile oevers, vormt eene tafel van matige hoogte en geringen omtrek, aan welke zich aan de oostzijde eene verlaging aanfluit. Men neemt aan de profils der oevers de beddingen waar; de bergfoort fchijnt, gelijk op *Unalaska*, leemporphyr te zijn, en groote blokken poreufe lava vormen ten deele het ftrand.

Het eiland *St. Paul* is van grooter' omtrek en lager dan *St. George*. Er verheffen zich flechts in het binnenland lage heuvels, waarvan de eene een' zeer ftompen kegel vormt. De oevers hellen zacht naar de zee, en vormen eenige kapen en fchiereilanden. Eenige riffen ftrekken zich van het eiland en eene nabij gelegen rots uit in de zee, en zijn voor fchepen niet zonder gevaar. Het fchiereiland, waarop het etablisfement ligt, is deels uit opgehoopte volkanifche flakken, deels uit eene poreufe ijzerflakkenachtige lava gevormd, wier rimpelige oppervlakte, op eenige plaatfen nog onbewasfen, het bui-

buiten twijfel ſtelt, dat zij werkelijk gevloeid heeft. Heeft deze lava zich uit de zee verheven, of heeft een berg haar uitgeworpen, die in zich zelven verzonken is? Zij kan bezwaarlijk in den tegenwoordigen toeſtand des aardrds van de afgelegen en lage heuvelen op eene bijna waterpas liggende vlakte tot aan de oevers voortgeſtroomd zijn. Een profil bij de landingsplaats toont duidelijk de waterpas liggende bedding.

Men heeft verſcheiden malen van *St. George* en *St. Paul* vuur op zee zien branden, en bij heldere dagen land in het zuid-westen van *St. Paul* geloofd te onderſcheiden. Ons onderzoek heeft bewezen, dat het laatſte dezer verſchijnſelen een gezigtbedrog was; het eerſte moge volkanisch geweest zijn.

Wij hebben de eilanden, die omtrent op de breedte van *Riga* liggen, ſlechts met een vlugtig oog gezien; het is opmerkelijk hoeveel winterachtiger de natuur op dezelven ſchijnt dan op *Unalaska*. Men ziet er niet, gelijk hier, in gedekte dalen en vette gronden eene welige vegetatie en zuidelijke planten. Eene volſlagen Alpiniſche Flora ſluit zich, gelijk in het hoogere noorden, onmiddelijk aan de Flora des ſtrands aan. De verhoogde ruggen van rotsbrokken zijn met zwarte en vale lichens, de door de ſmeltende ſneeuw bevochtigde plaatſen met *Sphagnum*, mosſchen en weinige *Carices* bewaſſen. De aarde heeft geene bronnen meer. De onderſcheiden Arctiſche planten kiezen volgens hare natuur rots- of moerasgrond, en geene verheft zich van

den grond, tegen welken zij aangedrukt liggen. De *Lupinus* op *St. George* en de *Achillea* op *St. Paul* herinneren nog aan *Unalaska*, maar verſcheiden planten, die op *Unalaska* niet voorkomen, aan het hooge noorden *Ranunculus Pall.* en *Gmel.*, eene *Androſace*, een *Claytonia*, enz. Wij hebben eene enkele plant, eene *Cochlearia?* bij uitſluiting op deze eilanden gevonden, waar zij menigvuldig en karakteristiek is.

Beide eilanden waren, voor de Rusſen dezelven ontdekten, den naburigen volken onbekend, een ongeſtoord verblijf der watervogels en robben (*Phoca leonina* en *urſina*). Op beiden zijn thans Aleuten onder Rusſisch toevoorzigt gevestigd, en de dieren zijn als de menſchen inheemsch geworden. Het eiland *St. Matwey* is nog onbewoond: men weet het lot der aldaar ondernomen koloniſatie. De menſchen vonden zich gedurende den winter van de dieren, die hen tot voedſel aangewezen waren, verlaten; allen ſtierven van honger op drie na, die met eene magere klei, die zij vonden, hun leven rekten. Wij hebben op *Unalaska* monsters van dit mineraal bekomen, hetwelk bereids door vroegere reizigers aangebragt, en in de Europeeſche verzamelingen voorhanden is.

Zoodanige eilanden en in zulk eene nabijheid bewoonde kusten zouden in den grooten oceaan niet onbewoond gebleven zijn.

Wij zullen het eiland *St. Laurens* en de beide oevers der *Berings-ſtraat* onder een gezigtpunt vereeni-

eenigen. Zij zijn door hetzelfde grondgebergte gevormd, en dezelfde Flora is over hen verſpreid. Deze landen liggen nagenoeg tusſchen de breedte van *Christiaan-ſond* tot *Dönna-öe* aan de Noorweegſche kust, of van *Herno-ſond* tot *Tornea* op de Zweedſche aan den Botniſchen zeeboezem.

De *St. Laurens-bogt* is een *fiord* der Aziatiſche kust, die in het gebergte dringt, en wiens achtergrond hoogten met naakte rotshellingen begrenzen. De bergſoort is grondkalk.

De Alpiniſche of Arctiſche Flora, die hier den voet der bergen verſiert, ſchijnt derzelver kruinen, al zijn zij van ſneeuw ontbloot, niet te bekranſen, en wanneer de afloopen der ſmeltende ſneeuw in rijken groentedos pralen, zijn de dorre ruggen en hellingen van opgeſtapelde rotſen naauwelijks met graauwe en zwartachtige lichens bezet.

De bergen onder dezen winterhemel, van vegetatie ontbloot en onbedekt, verouderen en vervallen. De vorst ſcheurt de rotſen, de zachte warmte van iederen zomer maakt nieuwe brokken los, en de verwoesting gaat voort tot zij voleindigd is. De bodem is overal rotsgruis, waar niet het *Sphagnum* een' veen- en moerasgrond op diepe bewaterde plaatſen gevormd heeft.

Onder een' gelukkiger' hemel wijst ons de dichter in den met bosſchen gekroonden ſchedel zijner bergen het beeld der onvergankelijkheid, en het ſombere lied der noordſche barden wijst ons in hunne rotſen de vernielende magt des ouderdoms.

De Tſchuktſchen, die de *St. Laurens-bogt* bewonen, bezitten een' tamelijken voorraad van ſchoonen graphiet, waarmede zij zich tot verſiering het gezigt met kruiſen en andere figuren beſchilderen. Wij hebben van de verſchillende volkeren, waarmede wij aan beide kusten verkeerd hebben, onderſcheiden bewerkten nephrit ingehandeld, waarin zij bij hunnen tegenwoordigen rijkdom aan ijzer geene bijzondere waarde ſchenen te ſtellen. Het is ons onbekend gebleven waar beide mineralen voorkomen.

Het eiland *St. Laurens* is van eene matige hoogte, en deszelfs bergruggen zijn afgeplat. Wij hebben op de plaats, waar wij in het jaar 1816 landden, eene groenſteenachtig gemengde bergſoort, en in het jaar 1817 oostelijk in de nabijheid der Zuidkaap, als het ware aan derzelver voet, graniet in groote brokken aangetroffen. De vormen, die, uit zee gezien, het profil dezer kaap ons vertoonde, hadden onze nieuwsgierigheid opgewekt, wij hadden geloofd baſaltachtige zuilen, die bijna loodregt in gelijke rigting naar het zuiden helden, daaraan te herkennen.

De Amerikaanſche kust in het noorden der ſtraat wordt tusſchen de Kaap *Prince of Wales* en de Kaap *Kruſenſtern* (de Kaap *Mulgrave*, van COOK?), die twee rotskolommen zijn, van aangeſlibte verlagingen en duinen gevormd. De *Kotzebue-ſond* voerde ons door dezen naar het grondland, waar zij tegen aan liggen. Het land heeft zich ſlechts weinig ver-

verhoogd, en de liniën der heuvels laten niet onderſcheiden waar de rotsgrond begint.

Het rotſeneiland, hetwelk de ankerplaats in den achtergrond der ſond dekt, is van gemengde bergſoort (*quartzlei*). Hetzelve werkt krachtig op de kompasnaald en verandert hare rigting. De rots ſchijnt weder aan de profils des tegenoverliggenden oevers door, die den grond der ſond vormt. De *Eschſcholz-bogt*, die zich in de ſond noord-oostelijk verlengt, dringt wederom in aangeſlibt land in. Wij landden op de oostzijde van deze bogt op eene zandpunt, waar de kompasnaald insgelijks buitengemeen afwijkend bevonden werd. Zou deze anomalie op de nabijheid van het grondgebergte, hetwelk men onmiddelijk niet ziet, laten beſluiten?

Doctor ESCHSCHOLZ wilde langs het ſtrand van dezen zandoever naar den rotsoever, van welken hij eene voortzetting is, terug gaan. Hij vond tusſchen het zand en het grondgebergte, hetwelk hij zocht, in eene onmerkbare voortzetting van beiden, zonder dat de beddingbetrekkingen duidelijk te onderkennen waren, eene bergſoort, die, voor zoo ver wij weten, ſlechts LINK onder bergſoorten gerekend heeft, namelijk ijs, helder, vast ijs.

Het profil, waar hetzelve door de zee aangeknaagd te voorſchijn komt, heeft eene hoogte van acht voeten, en de hoogſte rug der heuvels naauwlijks het dubbel. Op het ijs ligt eene dunne bedding van blaauwachtige leem, twee of drie duimen dik, en onmiddelijk daarop de veenachtige groei-

aar-

aarde naauwelijks een' voet hoog. De vegetatie is aldaar volkomen dezelfde als op den aangeſlibten zand- en leembodem. De aarde ontdooit overal ſlechts weinig duimen, en men kan door graven niet onderkennen op welk een' grond men zich bevindt. De groeiaarde, die van de aangeknaagde ijsheuvels afvalt, ſteunt weder derzelver voet, en de verdere inſtorting wordt belet, wanneer zich onder deze vallende aarde eene afhelling gevormd heeft, die van den voet tot aan de hoogte reikt. De lengte des profils, waarin het ijs aan den dag komt, zal nagenoeg een musketſchot bedragen; het is nogtans aan de bewasſen afhellingen des oevers zigtbaar, dat dezelfde bergſoort (ijs) eene veel grooter plaats beſlaat.

Wij kennen bereids uit verſcheiden reizigers dergelijken ijsgrond in het noorden van *Azië* en *Amerika*, en hier behoort de bewasſen ijsklip aan den mond der *Lena*, uit welke de mammouth., wiens geraamte zich te *St. Petersburg* bevindt, uitſmolt, en op welke ADAMS, aan wien men het behoud van dit geraamte en de berigten deswegens te danken heeft, een kruis liet oprigten.

Opgedolven ivoor komt hier, gelijk in *Noord-Azië*, voor, en de inboorlingen vervaardigen gereedſchappen daaruit, gelijk uit walrustanden. Wij vonden in de nabijheid des ijsbodems, op de zandpunt, waar wij bivouakkeerden, en waar de inboorlingen voor ons zich opgehouden hadden, ettelijke ſnijtanden, welke die des mammouths volkomen

men geleken, maar ook eene kies, die door hare grootere dikte aan den wortel en eenvoudige kromming zich merkelijk van de bekende mammouthshoornen onderscheidde, en veelmeer met de tanden der levende oliphant-soorten scheen overeen te komen. Gedurende den nacht werdt ons wachtvuur ten deele met zoodanig ivoor gestookt.

Wij hebben den grooteren rijkdom der Arctische Flora onder veelvuldige afwisseling des bodems aan de rotsige oevers der *St. Laurens-bogt*, de grootere behoefte daarentegen op de vlakke zandige kusten van *Amerika* gevonden, wier heuvels eenvormig met *Sphagnum* bekleed zijn, en waar ons slechts het rotseiland in het binnenste der sond ettelijke der Alpinische plantsoorten aanbood, die slechts op een' rotsachtigen grond tieren. Wij hebben in de *St. Laurens-bogt* vele plantensoorten verzameld, die wij alleen daar aangetroffen hebben. Het even rotsige eiland *St. Laurens*, dat wij slechts vlugtige oogenblikken op twee verschillende punten betraden, heeft ons verscheiden soorten getoond, die het met de bogt van denzelfden naam gemeen had, en die op de Amerikaansche kust ontbraken. Deze kust heeft ons weder andere soorten aangeboden, die wij in de *St. Laurens-bogt* niet gevonden hebben. Wij kunnen tusschen de Flora der beide kusten geen wezenlijker onderscheid opmaken dan dat, hetwelk het verschil van bodem en klimaat te weeg brengt.

De aanblik der natuur is in de *St. Laurens-bogt* het

het winterachtigst. De aan den bodem gedrukte vegetatie verheft zich naauwelijks merkbaar in den achtergrond, waar zelfs de ſtruikachtige wilgen den mensch naauwelijks tot aan de knie reiken. De *Andromeda polyfolia*, die wij alleen daar vonden, was naauwelijks twee of drie duimen hoog en eenbloemig. De Flora dezer bogt pronkt met een' *Delphinium*, een' *Dodecatheon*, eene *Aretia* en verſcheiden door ons ſlechts aldaar waargenomen van iedere echt Alpiniſche geſlachten, *Gentiana*, *Saxifraga*, *Astragala*, *Artemiſia*, *Draba*, *Ranunculus*, *Claytonia*, enz. Verſcheiden derzelven waren nog onbeſchreven.

Het *St. Laurens eiland*, twee graden zuidelijker gelegen, onderſcheidt zich niet van de *St. Laurensbogt* ten aanzien der vegetatie. De *Andromeda tetragona*, de *Dryas octopetala*, de *Diapenſia lapponica*, Alpiniſche *Myoſotis*, eene *Gymnandra*, enz. kenmerken, gelijk in de *St. Laurens bogt*, het karakter der Flora. Wij merken aan, dat wij, het eerst op dit eiland gekomen, in deze Arctiſche plantenwereld geplaatst, in weinig minuten meer bloeijende planten verzamelden, dan wij gedurende verſcheiden weken op de tusſchen de keerkringen gelegen eilandenketen *Radack* waargenomen hadden. Verder op naar het noorden, op het rotſeneiland in het binnenſte der *Kotzebue-ſond*, wast de *Azalia procumbens*, gelijk op *Unalaska*, in de bogt en op het eiland *St. Laurens*, en met haar Alpiniſche wilgen, *Cornus ſuecica*, *Linnea borealis*, Arctiſche *Ru-*

Rubus, enz. *Empetrum nigrum* en *Ledum palustre* komen op den veengrond en onder het *Sphagnum* overal voort; maar het *Ledum* vormt daar de hooge ſtruik niet, die de veenen van *Noord-Duitschland* verſiert.

De vegetatie heeft zich in het binnenſte der *Kotzebue-ſond* aanmerkelijk meer verheven dan in het binnenſte der *St. Laurens-bogt*. De wilgen zijn hooger, het grasgewas weliger, alle gewasſen ſappiger en ſterker. De meeste plantſoorten, die wij op de Amerikaanſche kust gevonden hebben, en die in de *St. Laurens-bogt* ontbraken, duiden op eene minder winterachtige natuur. Wij vonden op het gemelde eiland den *Alnus incana* als lage ſtruik, en de *Spiræa chamædrifolia*, planten, die wij in *Kamtſchatka* en niet op het Amerikaanſche eiland *Unalaska* waargenomen hadden, en die een ruwer klimaat uit de *St. Laurens-bogt* ſchijnt verdrongen te hebben. De Flora van dit eiland verſiert eene *Orotanche* en eene *Pinguicula*. De *Cineraria palustris* wast bijzonder welig op de welbewaterde afhellingen, die zich aan den voet der rotswanden vormen. De *Betula nana* komt reeds aan de uiterſte kust voor. Het vlakke land dezer kust blijft den zomer door van ſneeuw ontbloot.

Niet ver van de *Kotzebue-ſond*, omtrent anderhalven graad zuidelijker, heeft cook de oevers van *Norton-ſond* met hout bewasſen gevonden, en de boomen verhieven zich meer en meer naar het binnenſte des lands.

Mackenzie heeft oostelijker in het binnenſte van *Ame-*

Amerika, de oevers der rivier, die hij zijn' naam gegeven heeft nog op 68° N. B. met hooge boomen bewasſen gevonden, en deze oevers ſchenen hem van ijs te zijn.

Het ſchijnt ons dat, wanneer wij alle omſtandigheden overwegen, de Amerikaanſche kusten van de *Berings-ſtraat* een zagter klimaat dan de Aziatiſche genieten.

Het zij ons vergund naast het treurig tafereel der kusten eene ſchets der Europeeſche natuur op 70° N. B. drie en een' halven graad noordelijker dan de noordelijke door ons aangedane punten, te plaatſen.

„ Daar verſcheen ons de bekoorlijke cirkelronde „ bogt en het amphitheater van *Tolvig*, toen dezel„ ve zich op eenmaal door het enge kanaal opende, „ waardoor wij er invoeren. De kerk op de leven„ dig groene afhelling in het midden, de groote „ pastorie daar tegenover, op de zijden twee aan„ zienlijke tuinen, en rondom aan den oever vis„ ſchers en boeren, wijders ſchilderachtige rot„ ſen en een heerlijk ſchuimende waterval. Daarbij „ de levendigheid des zomers, ſchepen in de ha„ ven, eene Koppenhaagſche en eene Flensburger „ brik naast een' Rus van de kusten van *Archan„ gel*, en Finnen en Noormannen in aanhouden„ de beweging, de bogt in en weder voort, met „ verſchen visch naar de Ruſſen, met gedroogden „ naar den koopman, en met meel en granen terug. „ Wie kan zich de bogt van *Finmarken* nog treu-

„ rig

„ rig en eenzaam voorſtellen, wanneer hij de bogt „ van *Talvig* in zulk een' toeſtand ziet."

„ Tegen den middag voeren wij de twee kleine „ mijlen ver van *Talvig* naar *Altengaard*, het ver„ blijf des Ambtmans in het binnenſte gedeelte van „ den *fiord*. Ook dit *Altengaard* verrast. Het ligt „ midden in een bosch van hooge dennen, op eene „ groene weide, met een heerlijk gezigt door de „ boomen op den *fiord*, op de achter elkander in „ het water uitſtekende punten en eindelijk op *Sey*„ *lands* en *Langfiords* velden. De boomen rondom „ zijn zoo ſchoon, zoo afwisſelend' Tusſchen de „ telgen ſchuimt in eeuwige drift de beek der zaag„ molens van de rots naar beneden, en in den „ *fiord* en in *Refsbotn* ſchitteren bijna in ieder uur „ dat de zon vordert nieuwe landverblijven. Deze „ woning is eene *villa*, niet gebouwd voor „ actenſtof of om daar proceſſen te voeren. Het „ is, wanneer men door het bosch van het ſtrand „ afkomt, alsof men te *Berlijn* in de diergaarde „ verplaatst ware, en dan weder, wanneer de per„ ſpectieven zich beneden den *fiord* openen, alsof „ men Italiaanſche verſchieten zag, of een meer in „ *Zwitſerland* (*)."

Magerö op 70° ſchijnt met gebrokkelde naakte rotſen, onder welken op het einde van Julij overal groo-

(*) L. VON BUCH, *Reiſe durch Norwegen und Lappland.* S. 485.

groote en uitgeſtrekte ſneeuwmaſſa's liggen, het gezigt des oevers van de *St. Laurens-bogt* te vertegenwoordigen. De berk wast echter nog aldaar, hoewel armoedig, op de afhellingen der bergen tot op eene hoogte van vierhonderd voeten. LEOPOLD VON BUCH ſchat de middelbare temperatuur der lucht op dit eiland $1\frac{1}{2}°$ *Réaum.* en de hoogte der eeuwige ſneeuw op tweeduizend voeten. Maar het vriest aldaaar in goed geſloten kelders nooit, en het gras houdt nooit op nog onder de ſneeuw te waſſen. Eene beek vloeit bij *Hammerfest* op *Qualöe* den geheelen winter door.

WAHLENBERG (*) heeft voor *Europa* deze wet bepaald: De middelbare temperatuur der lucht is omſtreeks 46° N. B. de temperatuur der aarde in vlakke, weinig boven de oppervlakte der zee gelegen landen gelijk. Van dit middelpunt af neemt de temperatuur, zoowel naar het noorden als naar den top der bergen, ſneller af dan de temperatuur der aarde, en naar het zuiden ſneller toe, zoodat in het noorden en op de bergen de temperatuur der aarde warmer, maar in het zuiden minder warm is dan de middelbare temperatuur der lucht.

Op de kusten, die wij bezocht hebben, kunnen ſlechts de zonnehitte en de temperatuur der lucht, gedurende den zomer, de vegetatie op een eeuwig ijs onderhouden. Zou de winterkoude aldaar zoo ſtreng

(*) *De Vegetatione et Climate in Helvetia ſeptentrionali*, p. LXXXIV.

ſtreng zijn dat de middelbare temperatuur der aarde vallen kon? De aanblik der natuur op deze kust wederlegt, ondanks meteorologiſche waarnemingen, de voornoemde wet, gelijk dezelve, toepaſſelijk op *Europa*, ongunstig voor de door ons gewaagde hypotheſe ſchijnt, volgens welke dit werelddeel de verwarmder lucht, die hetzelve beſtrijkt, aan zijn zachter klimaat te danken zou hebben.

STELLER, dien PALLAS den onſterfelijken noemt, heeft het eerst onder BERING de natuurlijke historie van deze land- en zeeſtreek ontwikkeld, en MERK heeft onder BILLING zijn ſpoor loflijk gevolgd. Andere geleerden en verzamelaars hebben gemakkelijker in *Kamtſchatka* onderzocht, en *Unalaska* is bezocht geworden. De namen STELLER en MERK zijn onverdonkerd gebleven. Van hetgeen voor de [illegible]tanie gewonnen werd ligt nog veel in de herbariën van LAMBERTI, WILDENOW en GÖRENK onuitgegeven. PALLAS heeft in de *Zoographia ruſſica*, zoover dezelve gevorderd is, tot het midden der visſchen, al het zoologiſche zamengeſteld. Wij zullen met gepasten eerbied jegens onzen voorgangeren ons ſlechts weinige aanmerkingen veroorloven aangaande de Fauna dezer zeeën en kusten.

De grootere zoogdieren zijn van het Amerikaanſche vaste land tot op *Unimak* overgegaan. Men vindt [illegible] het rendier, een' wolf en een' beer, die de Europeeſche bruine beer ſchijnt te zijn. De zwarte beer (*Urſus americanus*, *gala genisque ferrugineis*), wiens kostbare huid tot pelterij gezocht

wordt, komt met den bruinen beer gezamentlijk eerst voor op de afgelegene noord-westkust. Men vindt alleen nog op *Unalaska* den zwarten vos en verſcheiden kleine knaagdieren, waaronder zich de *mus œconomus* onderſcheidt, die de wortelen van het *Polygonum viviparum* der *Surana* (*Silium kamtſchaticum*), en andere planten als wintervoorraad onder de ſneeuw opzamelt. De overige zoogdieren behooren tot de Fauna der zee.

Terwijl naar het noorden heen op het land de bosſchen verdwijnen, de vegetatie afneemt, de dieren immer minder worden, eindelijk, gelijk op *Nova-Zembla*, het rendier en de muizen met de laatſte planten verdwijnen, en ſlechts roofdieren, wien hun voedſel in de zee aangewezen is, langs het ijzig ſtrand rondſluipen, vervult daarentegen het water zich meer en meer met leven. De algen, reusachtige tangſoorten, vormen aan de klippige kusten bosſchen onder water, die in de heete luchtſtreken niet voorkomen (*). Maar het leven zoekt zich in het water op de dierlijke trappenreeks uit te breiden, offchoon alle waterdieren op een' lageren trap ſchijnen te blijven dan hunne natuurgenooten uit

(*) De zeetangen, die aan de Californiſche kust den galjoenen van *Manilla* tot een waarteeken van het naderend land dienen, kan den uiterſten voortgang dezer vorming naar de grenzen der pasſaatwinden aanduiden. Aan de Kaap *De Goede Hoop* komt de hieronder te rekenen *Fucus buccinalis* voor.

uit dezelfde klasse die tot het land behooren. De medusen en vrije zoophyten, de molusken, wormen en crustaceën, ontelbare soorten van visschen in ongelooflijk gedrongen scharen, de reusachtige zwemmende zoogdieren, walvisschen, potvisschen, dolphynen, walrussen en robben vervullen de zee en het strand, en tallooze zwermen watervogels die in de schemering zwevende eilanden schijnen te zijn.

De zeeotter schijnt zich niet naar het noorden over de keten der *Aleutische Eilanden* uit te strekken, en begint op dezelven zeldzaam te worden, nadat hij den ondergang der inboorlingen veroorzaakt heeft. De zeeleeuw en de zeebeer schijnen zich nagenoeg binnen dezelfde grenzen te houden; andere de *Phoca vitulina* gelijkende robben komen noordelijker menigvuldiger voor. Men treft in de *Berings-straat* oneindige kudden van walrussen aan, en de tanden dezer dieren schijnen een' aanmerkelijken handeltak der bewoners van het eiland *St. Laurens* uit te maken. Wij hebben op *Unalaska* slechts verminkte berigten bekomen aangaande den *Manatus borealis*. Een potvisch, een anarnack, zes verschillende walvischsoorten, de *Delphinus orca* en twee andere dolphijnen komen omstreeks de *Aleutische Eilanden* en bovendien in het noorden der *Berings-straat* nog de *Delphinus leucas* voor (*).

Men

(*) Wij merken hier onder verbetering aan op PALLAS *Zoographia*, p. 283, dat *Aggadachgik* Potvisch (*Physeter*

Men vindt aan de kusten der *Berings-ſtraat* verſcheiden ſoorten *viverra* en *canis*, onder welken inzonderheid de zwarte vos onze hebzucht kon opwekken. De zeer gemeene *Arctomys cytillus*, wiens vel een zeer fraai bont levert, onderſcheidt zich onder de knaagdieren. Het rendier, hetwelk tot beide kusten behoort, ſchijnt op het eiland *St. Laurens* te ontbreken. De hond, overal in het noorden de getrouwe medgezel van den mensch en zijn nuttigſte trekdier, ontbreekt ſlechts op de *Aleutiſche Eilanden*, waar hij, eertijds ingevoerd, zich vermenigvuldigd heeft, maar door de inwoners uitgeroeid is geworden, dewijl hij de vosſen verjoeg, wier vellen hun zekerſte rijkdom zijn.

Vele landvogels hebben zich van de naaste kusten op *Unalaska* verſpreid, over welken de witkoppige Ame-

macrocephalus) *Tſchiedugk* een anarnack, en misſchien *Tſchamtſchagagak* dit laatſte dier in jeugdigen ouderdom zijn; op p. 288, waar zes walvischſoorten opgeteld worden, dat n°. 2 *Culammak* de groote walvisch (*Balæna mysticetus*) ſchijnt te zijn, en dat bij n°. 6 in plaats van *Kamſchalang*, hetwelk oud beteekent, en een bijnaam der volwaſſen dieren van iedere ſoort zijn kan, *Mangidach* geſteld moet worden, welke naam ¡ 294 bij den *Balæna musculus* aangevoerd wordt. Vijf ſoorten met meer of minder gevorkte borst zijn uit vlugtige beſchrijvingen en onvolkomen afbeeldingen naauwelijks van elkander te onderſcheiden. De gave ſchedel, die naar *St. Petersburg* werd medegebragt, behoort tot n°. 3 *Allamak*.

Amerikaanſche adelaar heerscht. Wij hebben, ten aanzien van den albatros, *Diomedea exulans* eene gemeene dwaling te verbeteren, die op het gezag van PALLAS (*) geloof gevonden heeft. De albatros bezoekt niet, als een vlugtige gast, uit het zuidelijk halfrond het noorden ſlechts voor een' korten tijd om zijn' honger te ſtillen, en dan tegen den broedtijd naar zijn zuidelijk vaderland terug te keeren. De albatros bouwt zijn nest uit vederen op de hoogſte toppen der *Aleutiſche Eilanden*, namelijk op *Unimack* en *Tſchatirech ſobpotſchnie ostroff* (het eiland der vier pieken). Hij legt twee zeer groote eijeren, blaauw van kleur, en broedt ze in den zomer uit. De zwarte varieteit, van welke de ſchrijvers melding maken, is het jongere dier. De Aleuten beklimmen tegen Augustus deze toppen, en halen de eijeren uit de nesten; de broedende vogels zelven vervolgen zij met eene bijzonder daartoe gemaakte ſoort van werpſpietſen en zijn bij uitſtek begeerig naar het vet, waarmede dezelven om dezen tijd beladen zijn.

Geen enkel dier uit de klaſſe der amphibiën komt op *Unalaska* en de *Aleutiſche Eilanden* voor.

On-

(*) *Unica ſeptentrionum viſitans avis Diomedea albatrus hyemem antarcticam fugiens, per immenſum oceanum ad noſtra littora, æſtiva abundantia piſcium anadromorum allicitur, nec tamen apud nos generat, ſed ad æſtatem antarcticam prolificandi gratia illuc denuo abit.* Zoogr. Ruſſ. T. V. 1. p. 297 en T. V. 2. p. 308.

Onder de insecten zijn de kevers het voornaamste, en onder dezen het geslacht *Carabus*, onder welken Doctor ESCHSCHOLZ zestien soorten telde, waaronder verscheiden nog onbeschreven waren. In de meeren en poelen vindt men ook eenige waterkevers. Men zou ze noordelijk vergeefs zoeken.

De gemeene groote *Maja* (*Lithodes arctica*) onderscheidt zich onder de kreeften, en is eene lekkere spijs.

Wij verwijzen naar PALLAS en andere schrijvers ten aanzien der visschen, op wier bestendige talrijke scholen het voedsel van den mensch en zijne huisdieren (*), het rendier uitgenomen, in het noorden berust, gelijk onder een' zachteren hemel op den oogst der Cerealiën, en die gedroogd het brood der noordlanders zijn. De eenvoudiger georganiseerde zeedieren zullen ons tot eenige algemeene aanmerkingen aanleiding geven.

Wij hebben in den evenaarsoceaan eene werkplaats der natuur verkend, waar zij door molusken, wormen en inzonderheid door polypen de kalkaarde voortbrengen of afzonderen laat. Dieren uit dezelfde

(*) Wij merken vergelijkenderwijze aan, dat MARCO PAOLO in het zesenveertigste hoofdstuk des derden boeks van het landschap *Aden*, onder de heete luchtstreek, berigt, dat aldaar paarden runderen en kamelen allen visch eten, alzoo er geen kruid uit de aarde wast wegens de groote hitte, en het vee liever gedroogde dan versche visschen eet.

de klasse zijn in de zee, die de *Aleutische Eilanden* bespoelt, ten minsten wat het getal der individus betreft, en menige soorten zijn niet minder reusachtig dan genen aldaar, maar de kalkwording gaat achteruit. Onder de molusken onderscheidt zich de inktvisch (*Sepia*), die tot eene grootte aanwast, dat hij voor de kleine baidaren der inwoners, die hij kan omwerpen, werkelijk gevaarlijk wordt, en de fabel van den polypus, die met zijne armen schepen omvat en in den grond trekt, eenigzins regtvaardigt. Er heerscht onder de testaceën geene groote menigvuldigheid, maar het getal der soorten wordt door dat der individus van weinige algemeen verbreiden vergoed. Eenige *Balanus* en de gemeene mossel (*Mytilus edulis*) liggen meest aan het strand. De mossel, die bij ons algemeen gegeten wordt, is hier eene hoogst gevaarlijke spijze, tot welke men slechts uit nood besluit; zij zou op zekere tijden volkomen vergiftig zijn, en naar men ons berigt heeft zijn er dikwijls menschen van gestorven. Geene der molusken uit deze zee kan in kalkteeling met de *Chama gigas* en andere soorten uit het zuiden vergeleken wordt.

Onder de zoophyten onderscheiden zich de zeesterren (*Asterias*), zeeëgel (*Echinus*) en kwallen (*Medusa*). De gemeenste zeester (*Asterias rubens*) bereikt de grootte van bijna een' voet in de doorsnede. Eene *Eurgale* (*Caput medusæ*) is uitgemaakt eene andere soort dan die welke aan de Kaap *De Goede Hoop* voorkomt. De gemeenste zeeëgel

(*Echinus esculentus*) wordt gegeten. De kwallen en andere minder in het oog vallende dieren dienen den walvisſchen tot genoegzaam voedſel (*). De plaats der zuidelijke lithophyten beſlaan die der ceratophyten, en inzonderheid brengt de noordkust van het eiland *Unimack* verſcheiden uitſtekende ſoorten daarvan voort. De visſchers halen dikwijls zes voeten lange garden van den grond der zee op, die zij voor de baarden van een reusachtig dier houden, en die ons het geraamte van eene zeeveder (*Pennatula*) ſchenen te zijn.

Thans hebben wij nog de volkeren te beſchouwen, die de kusten en eilanden, die wij overzien hebben bewonen (†).

Het is bekend dat de Tſchuktſchen op de noordoostpunt van *Azië*, de bewoners van het eiland *St. Laurens*, de tegenoverliggende kust en over het algemeen alle noordelijke kustbewoners van *Amerika* van de *Berings-ſtraat* af, aan de eene zijde zuidwaarts tot de Konegen op *Kadjak* en de Tſchugat-

(*) Wij hebben de *Clio borealis* in deze zee niet aangetroffen.

(†) Wij merken aan dat wij meest deze volkeren met namen benoemen, die zij niet zich zelven maar vreemden hen gegeven hebben; en dit geſchiedt met de meeste volken de aarde. Zoo ſchijnt het woord Aleut van het vragend woordje *allix* afkomstig, hetwelk in de taal van dit volk de vreemdelingen onthielden.

gatzen in den achtergrond van *Cooks-invaart*, en aan de andere zijde noord- en oostwaarts langs de *Ijs-zee* aan den mond der *Mackenzie*- en *Kopermijn-rivier* tot aan de Esquimaux in het noorden der *Hudsons-baai* en op *Labrador*, en tot aan de Groenlanders en de in het hoogste noorden der *Baffins-baai* door ROSS opgespoorde volksstammen tot een' en denzelfden stam behooren, een' menschenstam van treffende Mongolische gelaatsvorming, den stam der Esquimaux, wier Aziatische oorsprong oogschijnlijk is, en wier-verhuizingen men ligt over de oostkaap van *Azië* en langs de kusten van *Amerika* kan nagaan.

De taal, de levenswijze, de zeden, de kunsten, de eigenaardige scheepvaart in lederen booten (*), de wapens, de kleederdragt zijn in het wezenlijke overal dezelfden, en men onderscheidt naauwelijks den Groenlander van de Tschuktschen of Konegen.

VATER (†) maakt zwarigheid om de bewoners der vossen-eilanden, de Aleuten, met GEORGE FORSTER tot de Esquimaux te rekenen; maar zij baarblijkelijk tot dezelven behooren. Doctor ESCHSCHOLZ heeft zich van de wezenlijke overeenkomst van hunnen afwijkenden tongval met de stamspraak overtuigd, en zij zijn anders in alles hunnen stamverwanten gelijkvormig. Dit volk is oogschijnlijk van het

(*) Kaja-baidaren. Het is opmerkelijk dat dezen bij de noordsche hooglanders van ROSS ontbreken.

(†) MITTRID. III. 3 p. 425.

het Amerikaanſche vasteland westwaarts op de eilanden gekomen, de westelijkſten der keten zijn, gelijk die in het binnenſte der Kamtſchatdaalſche zeekom gelegenen, onbevolkt gebleven.

De taal van dezen menſchenſtam is ons hoofdzakelijk uit de leerboeken van den Groenlandſchen tongval, die wij aan de Deenſche zendelingen te danken hebben, en uit de Groenlandſche en Labradoriſche Bijbelvertalingen genoegzaam bekend (*). Doctor ESCHSCHOLZ had met hulp van een' der ons verzellende Aleuten ondernomen het Aleutiſche dialect en deszelfs zeer ingewikkelde grammatica toe te lichten. Hij was voornemens het begonnen even zoo moeilijke als verdienstelijke werk te voleinden, en het is te hopen dat hem de daartoe noodige hulp van zijn' voedſterling niet ontnomen zal worden.

In het Aleutiſche zoowel als in het Groenlandsch vindt tusſchen het geſprek der mannen en dat der vrouwen een aanmerkelijk onderſcheid plaats.

De Kamtſchatdalen behooren niet tot dezen volksſtam; zij zijn insgelijks van Mongolisch ras, en ſpreken verſcheiden dialecten eener oogſchijnlijk eigenaardige taal. Dit volk is bijna geheel onder de nieuwe vreemde heerſchappij te niet gegaan.

Om over de Aleuten en de Ruſisch-Amerikaanſche Compagnie te ſpreken is de ſchrijver niet bevoegd. Hij zou ſlechts zijn gekrenkt gevoel en zijne er-

(*) MITTRID. III. 3 p. 432 en *Linguarum Index*. p. 85.

erbarming kunnen uitdrukken. Wie ook volgens het gewoon g ik het regt van onbeſchermde volken op hunne aangeboren vrijheid minacht, moet bekennen dat onder dezen ſtrengen hemel armoede ellende is, en arm en ellendig zijn de Aleuten in vergelijking met de bemiddelde, ſterke, onafhanglijke volken van gelijken ſtam; zij zijn ſtompzinnige, armzalige ſlaven, die tegenwoordig nog zonder behoorlijke ſpaarzaamheid, hoewel niet meer met de voormalige overdaad uitgegeven worden, en wier ſtam zeer ſpoedig uitſterven zal (*). SAUER, DA-

(*) SAUER deelt in het aanhangſel tot zijne reis het uittrekſel mede uit het dagboek van een' Rusſiſch' officier, waarin van de eerste Rusſiſche veldjagers op deze eilanden gezegd wordt: „Zij plagten niet zelden de men„ ſchen digt bij elkander te plaatſen, en te beproeven „ hoevelen de kogels van hunne getrokken-bukſen door„ ſchieten konden. Men heeft GREGORY SCHEKOFF van „ deze wreedheid beſchuldigd, en ik heb reden om het „ e gelooven."

... BILLINGS tijd onderſcheidden de Unalaskanen zich door grootere geſtalte, welgemaaktheid en vlugheid; thans niet meer.

Op de West-Indiſche eilanden vlugten de negers niet zelden naar de woeste bergen des binnenlands; hier, waar ſlechts de zee voedſel oplevert, zouden op ettelijke eilanden de Aleuten ook naar de bergen gevlugt zijn.

Men heeft ons berigt dat het getal der Aleuten op de vosſen-eilanden in het jaar 1818 1334 mannen en 570 vrouwen, en in het jaar 1817 462 mannen en 584 vrouwen geweest is.

DAVIDOFF, LANGSDORF, KRUSENSTERN en anderen hebben daarover hunne ſtem verheven.

Wij zullen ons ook ſlecht over de noordelijker volkeren, de Tſchuktſchen en de bewoners van het eiland *St. Laurens* en die van de oevers der *Kotzebue-ſond*, weinig aanmerkingen veroorlooven, en ons over het geheel aan de Ruſſiſche berigten, COOK, de geſchiedſchrijver der expeditie van BILLING, SARYTSCHEFF en SAUER, en de beſchrijving van onze reis gedragen. Bevoegder ſchrijvers hebben aangenomen om over deze volkeren te ſpreken.

Wij hebben de Tſchuktſchen op dezelfde plaats leeren kennen, waar COOK en BILLING voor ons geweest waren. Wij hebben hunne berigten aangaande de zeden en gebruiken van dit volk, in zoo ver wij dezelven hebben leeren kennen, zeer getrouw bevonden, en moeten hen ſlechts in een punt tegenſpreken, namelijk ten aanzien van den voorrang, die hen boven andere volkeren wordt gegeven, de beſchaving, de ſterkte, de ligchaamsgrootte en de bijzondere meer Europeeſche gelaatstrekken, die hen worden toegeſchreven. Wij hebben in hen ſlechts de Esquimaux der tegenoverliggende kust herkend, beneden welken zij ons zelfs ten aanzien van vaardigheid van begrip ſchenen te ſtaan. Alleen mogten eenigen zich door eene langere geſtalte onderſcheiden.

De Tſchuktſchen erkennen wel de Ruſſiſche opperheerſchappij, maar de ſchatting, die zij in de Ruſſiſche handelplaatſen vrijwillig opbrengen, is, als

als het ware, ſlechts een tol, waardoor zij zich dezelven openen, en zij genieten de voordeelen des handels, terwijl hunne zelfſtandigheid en onafhanglijkheid onaangetast blijft.

Gelijk het eiland *St. Laurens* tusſchen beide vaste landen ligt, ſchijnen ook de bewoners tusſchen de Tſchuktſchen en de Amerikanen het midden te houden, maar toch met de laatſten nader verwant te zijn. Zij ſchijnen niet hunne doden, gelijk de Tſchuktſchen, te verbranden. Wij hebben ſchedels op het plateau des eilands en in de rotsbrokken van den voet der hoogten aangetroffen, maar niet de uit drijfhout opgerigte monumenten beſpeurd, die op de Amerikaanſche kust de rustplaats der doden boven den bevroren bodem der heuvels aanwijzen, en voor de wilde dieren beſchermen. Zij dragen reeds de verſieringen in de hoeken des monds, die de Esquimaux van de *Kotzebue-ſond* tot aan den uitloop der *Mackenzie-rivier* kenmerkt, maar zij zijn bij hen minder algemeen en van geringe grootte. Zij ſchijnen met de Tſchuktſchen in handelbetrekkingen te ſtaan, en van hen pelterijen en rendiervellen te trekken, die zij gebruiken; het dier zelf bezitten zij niet. Zij zijn aan walrustanden en andere producten der zeedieren rijk en tot handelen genegen.

De Tſchuktſchen haten de bewoners der Amerikaanſche kusten, met wie zij in vijandſchap en oorlog leven, gelijk ſlechts broeders elkander kunnen haten, en ſchilderden hen ons af met de zwartſte kleuren. Wij hebben bij dezen in den omgang met hen

hen flechts de voorzigtigheid, die den weerbaren man jegens onbekenden betaamt, en die wij zelf jegens hen gebruikten, bemerkt, maar niets dat ons tot het vermoeden geregtigde, dat zij op verraad bedacht waren. Hun rijkdom aan Rusſiſche goederen, aan ijzer, blaauwe glaskorálen, enz. was aanmerkelijk; zij zouden deze goederen, zoo wij de Tſchukſchen wel verſtaan hebben en hen geloof willen geven, zelf uit *Kolima* halen. Zou werkelijk de handel dezer Amerikanen zich een' weg naar deze markt ter zee over de *Schelatzkoy noſs*, of veeleer bij nacht en wintertijd met ſleden en over de meergemelde landtong dezer kaap geopend hebben?

VER-

VERSLAG

WEGENS DE

ZIEKTEN

VAN HET

SCHEEPSVOLK,

GEDURENDE DE DRIE JAREN DER REIS.

DOOR

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ, M. D.

Het kan mijn oogmerk niet zijn, hier iedere toevallig ontſtane krankheid op te tellen, waartoe ik ſlechts mijn deswegens gehouden dagboek behoefde af te ſchrijven, maar ik wil van de in het vervolg der reis door de verwijderde ziekteoorzaken gevolgde uitwerkingen op de gezondheid der manſchappen gewagen, en nu en dan, waar het der opteekening niet geheel onwaardig ſchijnt, de daartegen bewerkſtelligde handelwijze en de uitwerkingen der aangewende middelen er bijvoegen. Mijne zorg was altijd het heerſchend karakter der krankheden in de verſchillende, dikwijls ſnel veranderende hemelſtreken te kennen. Maar dit werd of door het gering aantal der zieken of door de ſnelle afwisſeling der hemelſtreken, en de daardoor veranderde jaargetijden, ſomtijds moeilijk en dikwijls ook onmogelijk; want naauwelijks was de kennis des tegenwoordigen karakters verworven, of de ziekte had ook reeds een einde en eene andere hare plaats vervangen.

Den ſcheepsarts, wiens publiek eene groote ruim-

te ſnel met hem doorloopt, ontbreekt het daarom dikwijls zeer aan de voor den landarts zoo groote hulp, de bekendſchap met het ſtaand karakter der tegenwoordige ziekten tot herkenning der natuur van nieuw ontſtanen. Er zal niemand aan twijfelen dat het mij in het geheel niet leed was dat er zoo weinig of zulke onbeduidende krankheden plaats vonden, dat er uit dezen geen algemeen beſluit op te maken was. Ik moet nogtans bekennen dat ik in de nabijheid van *Chili* werkelijk wenschte nog een' ligten kranken te bekomen, om de oorzaken der bij een' zwaarlijdenden gevolgde veranderingen te kunnen opſporen.

I.

REIS VAN KRONSTADT NAAR TENERIFFE.

Verkoudheid en Rheumatismen.

In de *Noord-zee* vertoonden zich het eerst ligte catarrhale koortſen, diarrhœën en rheumatieke pijnen. Bij een matroos, die als een voorbeeld van een ſcrophuleus geſtel dienen kon, vertoonden zich op verſcheiden plaatſen des ligchaams puisten. In *Engeland* was zijn geheele rug met kleine bloedzweren bedekt, en bij ons vertrek van daar namen zij alle geledingen des regterarms in. De genezing ging zeer ligt en ſpoedig. Ik verbond hem enkel met *Emplast. gumm. ammon.* en ondervond dat het beter was deze pleister twee dagen te laten liggen, dan ze dagelijks te veranderen, want na dezen was de puist in eene groote met bloedwater gevulde zweer veranderd, die, wanneer zij niet reeds van zelve ware opengegaan, met eene kleine ſnede geopend kon worden, om het vocht te lozen. Na het

gebruik eener zalf ging de huid der zweer los, en de roodachtige basis der bloedzweer verdween.

Bij ons vertrek uit *Plymouth* bemerkten wij met leedwezen dat de scheepsschrijver geheel heesch was, zonder dat hij zich onder het getal der zieken had laten opnemen, of mij kennis daarvan gegeven had. Hij had namelijk gedurende ons verblijf in *Plymouth* zijne middele aan land opgeslagen, en hield zich aldaar ook geheel op, waardoor hij onze opmerkzaamheid ontging. Bij naauwkeurige ondervraging vernam ik dat hem bij het hoesten de borst zeer deed, dat hij slechts zeer weinig uitwierp, en dat hij inzonderheid eene pijnlijke gewaarwording in de luchtpijp had. Den volgenden dag verhaalde hij mij dat hij reeds vroeger, omtrent een jaar geleden, aan hetzelfde ongemak geleden en toenmaals bloed gespogen had. Doch toen de Heer KOTZEBUE hem deswegens ondervroeg, en hem verwijtingen deed, dat hij zijn ongemak niet vroeger had geopenbaard, ontkende hij het tegen mij gezegde, en wilde slechts van aderlaten gesproken hebben. Hieruit zag ik wel dat hij vreesde te bekennen reeds krank aan boord gekomen te zijn, dewijl men bij de monstering der matrozen ieder wegens den staat zijner gezondheid ondervraagd en deze zich gezond verklaard had. Welk een vooruitzigt ik hopens de genezing van deze ziekte had; eene reeds volkomen uitgeborsten luchtpijptering, zal ieder deskundige weten. De pijn in de borst, waarop ik voornamelijk mijne aandacht vestigde, om de longtering voor te ko-

komen, werd in een' tijd van omtrent drie weken, hoofdzakelijk door het gebruik van *Opium*, weggenomen. Maar de pijn in de luchtpijp en de heeschheid hielden niet alleen aan, maar namen gedurig meer toe.

Een groot voordeel ten aanzien der diëet ware voor dit geval de in de leerboeken aangeraden zeereizen geweest, maar dan vindt weder het flimme geval plaats, dat men niet altijd tusſchen de keerkringen zeilen kan, maar met de op hooge breedten gewone koude en vochtige lucht te vreden zijn moet. Hoe deze laatſte op onzen kranken werkte heb ik helaas! ondervonden.

II.

REIS VAN TENERIFFE NAAR BRAZILIË.

Kramp in de long en Galziekte.

Op de reede van *Teneriffe* werd een matroos door zulk eene hevige kramp in de long aangetast, dat hij zinneloos op de tanden knarste. Toen ik bij den derden aanval er bij kwam, gaf ik hem eene doſis *Valeriana* met opiumtinctuur, waarop geen aanval meer volgde.

Bij het naderen der keerkringen vertoonden zich ook de uitwerkingen der hitte; maar nog veel meer

openbaarde zij zich in de nabijheid van Kaap *Verd*. Het eerst leed een der ſtuurlieden aan eene hevige hoofdpijn, met een' bitteren ſmaak in den mond, weshalve hij aanhoudend braakte. Offchoon na een braakmiddel, dat goed werkte, nog eenige mislijkheid overbleef, werd hij toch na drie dagen gezond. Onmiddelijk na dezen werden twee matrozen gelijktijdig door hevige kolijkpijnen aangetast. Naauwelijks een halfuur nadat zij een *liniment. volat.* op de pijnlijke plaats hadden ingewreven, braakten beiden, en werden te gelijker tijd van eene *diarrhœa* overvallen. Den anderen dag waren zij, eene geringe zwakheid uitgenomen, gezond. Op dezen dag hadden verſcheiden matrozen buikpijnen met *diarrhœën;* dezen gaf ik niets; zij werden ſlechts op de zickenſoep geſteld. Terzelfder tijd hadden anderen een krampachtig gevoel in den *larynx* met hoofdpijnen, die tamelijk aanhoudend waren, doch ſpoedig na het gebruik van eenige droppels *æther* verdwenen. De geenen die toen van het kolijk vrij bleven, leden naderhand aan langdurige kolijken en ligte galkoortſen, doch die allen gelukkig afliepen.

Kort na onze aankomst in *Brazilië* werd een matroos door zeer hevige kramp in de long aangetast, die bij hem aanhoudender was dan de voor *Teneriffe* daarmede behebten. Hij werd ook door *Valeriana* en *Opium* hergeteld; inmiddels wiesch ik hem de borst met *æther*, waarop de pijn weldra verdween en hij inſliep.

De ſmit met zijne luchtpijptering bevond zich in *Bra-*

Brazilië in het eerst zeer wel; maar de aanhoudende regendagen bragten hem bij ons vertrek zoo ver, dat hij naauwelijks iets doorſlikken kon; doch hij beterde in het vervolg een weinig.

De voor *Teneriffe* met kramp in de long behebte matroos leed ook in *Brazilië* nog eens aan dezelve, toen hij zich op een' heeten dag ſterk met roeijen vermoeid had.

III.

REIS VAN BRAZILIË NAAR CHILI.

Rheumatismen en catarrhale ziekten.

Kort na ons vertrek van *Brazilië* begonnen rheumatismen en catarrhale en rheumatieke koortſen te heerſchen; ook vertoonde zich roosontſteking aan de beenen bij twee matrozen. Die van den eersten werd ſpoedig verdeeld, doch de andere, die acht dagen later ontſtond, was langdurig, ging ten laatſten tot verettering over en wilde in lang niet genezen. Een matroos, die aan den wal in *Brazilië* kleine wonden aan de voeten bekomen had, en wegens derzelver onbeduidendheid mijne hulp niet zocht, wees mij thans de met zwarte rooven bezette zweren.

De rooven vielen na het gebruik der zalven ligt af, maar helen wilden de kleine zweren niet. Zoo ging het ook met verſcheiden puisten, die zich weder begonnen te vertoonen, tot kleine zweren werden, en dan op een punt van genezing ſtaan bleven. De kleinſte zweren, die er ten tijde der ſtormen verſcheiden waren, wilden niet genezen, tot eindelijk, na twee dagen helder weder, allen gelijk gezond werden.

Maar de ſmit was ſomtijds zoo ſlecht, dat hij niet ſlikken kon, en vermagerde zeer, oſchoon hij bouillon en hoenderſoep te eten en beſtendig porter te drinken kreeg. Bovendien gaf ik hem quaſſia en kina.

De ſcheepskok klaagde op een' avond over ſtekende pijn in de lever, daarbij had hij een' onophoudelijken kuch. Na eenige droppels *Opium* bedaarde het kugchen en een gedeelte der pijn. Een *Linim. volat.* op de pijnlijke plaats ingewreven, werkte zoo goed, dat hij den volgenden dag geene pijn meer gevoelde.

Met de genezing der ſtraks gemelde kleine zweren ſchenen ook de rheumatieke verſchijnſelen opgehouden te hebben; alle zieken herſtelden, behalve den ſmit, die zich integendeel erger bevond. Hier was het, dat ik wenschte nog een' ligten kranken te bekomen, om te weten waaraan ik de oorzaak zijner verſlimmering toe te ſchrijven had. Maar hij ging zijne ontbinding langzaam te gemoet. In *Chili* zoch-

zochten wij al zijne wenſchen te vervullen; hij kreeg verſche melk te drinken, watermeloenen, die hij gaarne at, zoo veel hij begeerde; hij werd aan land gebragt, nam een warm bad, waarnaar hij zeer verlangde, en beſloot na eenige dagen zijne aardſche loopbaan.

Voor onze aankomst in *Chili* had een matroos zich den voet met kokend water verbrand. In het eerst zettede het zich tot genezing, doch na een aanhoudend vochtig weder werd de wond eensklaps pijnlijk, en er vertoonde zich koud vuur; dit werd wel ſpoedig weggeſneden, maar de nablijvende wond genas langzaam en veroorzaakte een zacht kniegezwel, dat nu verdween, dan wederkwam, en eerst in de nabijheid van *Kamtſchatka* geheel verdreven werd.

In *Chili* werd eens een matroos, nadat hij aan land Chiliſchen wijn gedronken had, krankzinnig; dit ging weldra over, doch den anderen dag had hij nog zwaren hoofdpijn. De wijn was vermoedelijk met eenige plantenſtof, bij voorbeeld *Lobelia tupa Linn.*, aangezet, om hem krachtiger te maken.

IV.

REIS VAN CHILI NAAR KAMTSCHATKA.

Geene ziekten.

De reis van *Chili* naar *Kamtſchatka* was zoo gelukkig voor den gezondheidstoeſtand der manſchappen, dat in den tijd van vierdehalve maand niemand aan eenige inwendige ziekte leed. Eenige puisten tuſſchen de keerkringen en eenige keelontſtekingen in de noordelijke mistige ſtille zee, waren de eenige onpaslijkheden, die zich vertoonden.

Het ontbrak eigentlijk niet aan luchtgeſteldheden, die ziekten te weeg konden brengen; er kwamen verſcheiden dagen, dat het aanhoudend regende, en ook de overgang uit het heete klimaat in het koude was tamelijk ſnel en afſtekend. Ik ſchrijf dit aanhoudend gezonde weder toe aan de groote verwijdering van het hooge land gedurende bijna de geheele lange reis. De lage koraal-eilanden, die wij er zoo veel en geheel digtbij voorbijzeilden, ſpeelden in dit opzigt in het minst de rol van land niet; zij brengen geene andere temperatuur, noch des waters noch der lucht te weeg, waſemen geene vochtigheid uit, veroorzaken daauw noch onweder, en houden de winden niet op.

V.

V.

REIS VAN KAMTSCHATKA NAAR DE BERINGS-STRAAT EN VAN DAAR NAAR UNALASKA.

Zinkingziekte.

Nadat wij de baai van *Awatſcha* verlaten en ons een weinig van het land verwijderd hadden, toefde de in dit jaargetijde bijna altoos op zee in de nabijheid des lands heerſchende nevel niet lang met zijne nadeelige magt aan ons uit te oefenen. In het eerst bragt hij ſlechts hoest en verkoudheid te weeg; maar naderhand werden dezen door heeschheid en pijn op de luchtpijp gevolgd. Ook hadden er geringe catarrhale koortſen en de roos plaats. Inzonderheid waren de nieuwe uit *Kamtſchatka* medegenomen lieden met hoest en heeschheid gekweld. Verſcheiden hunner klaagden ook weldra over pijn omſtreeks de milt, die bij ſterk inademen vermeerderde. Dezelfde kwaal heb ik in den loop der reis nog meermalen bij nieuw aan boord genomen lieden, die vroeger geen matrozendienst gedaan hadden, waargenomen. Men kon deze ziekelijke gewaarwording voor een verſchijnſel der *Peripneumonia catarrhale* houden, wanneer er gelijktijdig koorts bij plaats had. Maar ik geloof opgemerkt

te

te hebben, dat dezelve door de ongewone inſpanning bij het aanhalen van het touwwerk ontſtaat, terwijl zij dikwijls met de handen aan dezelven hangen, waardoor de borſtſpieren en voornamelijk de milt ſterk aangedaan worden. Eenige dagen rust doet de pijn ligt verdwijnen.

Gedurende de ganſche reis in de *Kamtſchatdaalſche Zee* en de *Berings-ſtraat* vertoonde zich geene andere krankheden dan hoesten, die meestal met hardnekkige heeschheid en pijn in het luchtpijpenhoofd verzeld waren. Eene heete thee uit kamillen, vlier en zoethout, des avonds gedronken, was zeer heilzaam daartegen. Dikwijls was de halve manſchap daardoor aangetast; en het hield niet op voor dat wij te *Unalaska* kwamen.

VI.

REIS VAN UNALASKA NAAR CALIFORNIË EN VAN DAAR NAAR DE SANDWICH-EILANDEN.

Rheumatismen en heete ziekten.

Bij het vertrek van *Unalaska*, den 15 September, begon den volgenden dag ook dadelijk weder de hoest, die gedurende ons verblijf aan land geweken was, en de geenen, die ſlechte tanden hadden, kregen tandpijn

pijn. Dit alles hield twee dagen voor de herfstevening op, waarna zich rheumatieke pijnen en kolijken vertoonden, maar die van geen langen duur waren.

In de baai van *Sanfrancisco*, in *Californië*, liepen wij binnen zonder zieken aan boord te hebben. Offchoon het hier reeds zeer herfst was, en men over hitte juist niet klagen kon, werkten toch de hoogere zonneſtralen op de beide uit *Unalaska* medegenomen Aleuten en op eenige zwakkelijke Kamtſchatdalen met zulk een gevolg, dat zij verſcheiden dagen aan zenuwkoortſen lagen, maar die noch zeer hevig noch van langen duur waren.

Een andere Aleut, reeds uit *Kamtſchatka* bij ons aan boord, leed aan het in heete klimaten gewone fijne jeukende uitſlag, met eene geringe koorts verbonden. Dit uitſlag beſtaat uit kleine ronde, met doorſchijnende, niet waterige vochtigheid gevulde blaasjes zonder punten, die bij derzelver ontſtaan jeuken, als wanneer de huid in den ganſchen omtrek roodachtig is. In het begin laten zij zich door het gebruik der middelzouten in weinig dagen verdrijven; maar worden zij eenige weken achtereen onachtzaamd, dan vorderen zij zweetdrijvende middelen.

Op den voorlaatſten dag van ons vertrek uit de baai van *Sanfrancisco* gebeurde er nog een zeer treurig geval, dat ik niet onvermeld kan laten, offchoon het verhalen van zoodanige gevallen niet tot het oogmerk van dit verſlag behoort. Een van de drie Ruſſen, die hier aan boord kwamen, reeds

over

over de vijftig jaren oud, een liefhebber der jagt, ging dien voormiddag met een geweer uit, om ganzen te ſchieten. In den namiddag werd hij door eenige inboorlingen hulploos op den grond liggende in zijn bloed wentelende en kermende aangetroffen. Dezen gaven dadelijk daarvan aan het Preſidio berigt, waarop men hem onverwijld liet halen en den zwaar gekwetsten en bloedenden regterarm met linnen omwikkelde. Zoo kwam hij eerst tegen den avond aan boord, toen wij de eerste tijding van hem kregen. Omſtreeks den middag had hij een ſchot gedaan, maar tevens viel eene vonk van de pan des geweers op de in de haast niet geſloten opening van eene groote kruidhoorn, die aan zijne regter zijde hing. (Hij was linksch, en drukte ook den haan met de linkerhand af). Het kruid, een geheel pond, ontvlamde, de horen ſprong en wierp den jager neder, wien het aan den regterarm eene groote wond veroorzaakte en tevens het onderlijf verbrandde. De wond aan den voorarm was niet gevaarlijk, offchoon zij over de zes duimen lang en vier duimen breed was; de [illegible]le huid met het celachtig weefſel was tot op de ſpieren afgeſtroopt, zoodat dezen geheel bloot maar onbeſchadigd lagen. De gekwetste zelf zeide ook bij mijne eerste bezigtiging dat deze wond niets te beduiden had, en ik het onderlijf maar bezien moest, hetwelk zeer pijnlijk was.

Aan het onderlijf was in de bovenmaagſtreek (*Regium hypogastrica*) op verſcheiden plaatſen de huid

huid weggebrand, maar eene diepergaande wond kon men niet beſpeuren. De gekwetste was zwak en bleek, want hij had verſcheiden uren gebloed, eer men hem de wond des arms voor de eerste maal verbond. Wegens de pijn aan het onderlijf was hij dikwijls onrustig: om deze te verzachten leide ik pijnſtillende middelen op het onderlijf. Gedurende den nacht bloedde de wond nog ſterk, tot een tegen den morgen aangelegd tourniquet aan het bloeden een einde maakte.

Op dezen dag liepen wij in zee. Den gekwetsten aan land achter te laten, ſcheen ons wreed te zijn, daar hij vroeger, ſedert het berigt dat hij met ons naar het vaderland terug keeren zou, opgetogen van blijdſchap was, en, terug gelaten, de ſpijt over de verijdelde hoop zeer nadeelig op hem werken zou. Eene andere reden om hem mede te nemen was het gemis van een' heelmeester aan land.

Op dezen en de drie volgende dagen verminderde de pijn in het onderlijf niet; de lijder braakte ſpijze en drank weder uit, was zwak, en begon te ijlen: alles teekenen van eene ontſteking in het gedarmte, en zijn vroeg in den morgen des vijfden dags gevolgde dood bevestigde zulks.

Voor het begin van den pasſaatwind op den togt naar de *Sandwich-eilanden*, bij ſlecht, regenachtig weder, werd een matroos door eene veertien uren lang aanhoudende bevriezing aangetast, waarna hij herſtelde; ik had hem, daar de bevriezing in den nacht plaats vond, ſlechts tweemalen *Spir. menth. ſat.* gegeven.

VII.

REIS VAN DE SANDWICH-EILANDEN OVER RADACK NAAR UNALASKA.

Geene ziekten.

Thans volgt weder in mijn dagboek eene gewenschte ledige tusschenruimte van vier maanden, in welken tijd geene inwendige, door veranderde luchtgesteldheid te weeg gebragte ziekten zich vertoonden.

Gedurende ons verblijf op de keten der koraaleilanden *Radack*, bij onze togten in de van eilanden en riffen ingesloten zee volgden door het gedurig spatten van het zeer zoute water (*) en de daarop stekende zon opzwelling en springen der lippen, alsmede oogontstekingen. Door het menigvuldig gebruik van jonge kokosnoten ontstonden bij eenigen diarrhœën.

Ik kan niet nalaten hier te melden dat bij de terugkomst van een' dezer straks gemelde togten op booten bij tamelijk frisschen wind een matroos zulk een gevoel van koude had, dat hij over zijn geheele lijf bibberde en met de tanden klapperde, terwijl al de overigen eene overvloedige warmte gevoelden. Deze matroos, omtrent veertig jaren oud, had de onder het zeevolk heerschende slechte gewoon-

(*) Deszelfs specifieke zwaarte was 1,0285.

woonte, van zich eenige malen in het jaar te doen aderlaten. In het begin der reis, toen wij in *Brazilië* aankwamen, was het bij hem weder de gewone tijd van aderlaten. Beide armen werden in de elbooggeledingen, door opgeloopen bloed, blaauw, en zijn geheele ligchaam leed aan matheid. In plaats van hem ader te laten kreeg hij inwendig verkoelende middelen, en de armen werden dagelijks eenige malen met *Spir. Minder.* bevochtigd, waarop alles na twee dagen verdween. Nog twee malen kwamen deze toevallen weder, door tusschenruimten van een half jaar van elkander geſcheiden, hoewel in zeer geringen graad. Naderhand was het somwijlen of hij niet regt gezond ſcheen; hij was eenige dagen bleek in het gezigt, maar klaagde over geene ongeſteldheid.

Op de reis uit de heete luchtſtreek van de koraal-eilanden naar het noorden veroorzaakte de ſnelle verandering der temperatuur bij velen ſterke en aanhoudende hoofdpijn verzeld met kolijk.

Eene golf in een' ſtorm, die onze boegſpriet wegſloeg, brak te gelijker tijd den matroos PETER PRISHIMOFF het been omtrent de kuit. Ik vermeld dit ongeval hier ſlechts wegens de moeijelijkheid des verbands en het moeilijk zetten van het been, wegens het ſchommelen des ſchips, alzoo de ſtorm na dit ongeluk nog vierentwintig uren aanhield. Eerst den derden dag kon het been in ſpalken gelegd worden, en wel door de goedheid van den Heer KOTZEBUE, die ten tijde van het verband een'

anderen koers nam, om grooter ſchomme'en van het ſchip te vermijden. Ieder ſterke ſchok viel den lijder pijnlijk, inzonderheid bij een' tweeden ſtorm, die ons acht dagen daarna beliep, daar het been nog altijd de beweging gevoelde, offchoon men hetzelve zooveel mogelijk onderſteunde en vastmaakte. Twaalf dagen na onze aankomst op *Unalaska* kon hij toch reeds met een' ſtok gaan.

Het is merkwaardig, dat, onaangezien het koude weder met hevige winden, hagel en ſneeuw in het voorjaar, toch allen gezond bleven.

VIII.

VERBLIJF OP UNALASKA EN REIS IN DE ZEE VAN KAMTSCHATKA.

Verkoudheid en bloedſpuwing.

Gedurende ons verblijf op *Unalaska* in het vroege jaargetijde (April), toen regen, ſneeuw en ſtormen beſtendig met elkander afwisſelden, bij den noodwendig geworden arbeid en het wonen in het open ruim des ſchips, was het gansch niet vreemd dat catarrhale koortſen, verkoudheid, hoest en heeschheid onder het volk heerschten. De heeschheid is bij zoodanige omſtandigheden eene moeilijk te genezen en gevaarlijke ziekte, dewijl men zeer ligt

ligt de luchtpijptering te vreezen heeft. Een matroos, die aan de ſmidſe arbeidde, leed vier weken aan eene volſlagen heeschheid, en behield na de genezing nog een geheel jaar eene ſchorre ſtem.

Toen eenige weken na onze aankomst de zalm in menigte gevangen en dagelijks voor het volk geſchaft werd, ontſtonden er menigvuldige diarrhœën, het zij daardoor, dat de kok den visch niet genoegzaam gaar kookte, of door het menigvuldig gebruik van denzelven, na het lang ontberen van verſche ſpijzen. In het eerst wilde ik deze diarrhœën als gewone door verkouding ontſtanen behandelen, daar ik den visch niet als derzelver oorzaak aanmerkte, en gaf zachtprikkelende en maagſterkende middelen, doch waarop hoofdpijn en mislijkheid ontſtonden. Nu gaf ik een braakmiddel, waarop de kranken dadelijk beter werden, en maagſterkende middelen maakten aan de ganſche ziekte in weinig dagen een einde. Het braakmiddel was bij deze ſoort van *diarrhœa* volſtrekt noodzakelijk, hoe gering zij ook zijn mogt. Bij een' matroos, die aan deze ongeſteldheid in een' zeer geringen graad leed, oordeelde ik het onnoodig een braakmiddel te geven, en begon dadelijk met maagſterkende middelen; maar hij kreeg dadelijk de ſtraksgemelde toevallen, en ik moest tot het eerste middel overgaan.

Tot de verſchijning van den zalm werd er dagelijks verſche leng voor het volk geſchaft, maar niemand heeft over wormen geklaagd, offchoon de leng hiermede rijkelijk voorzien is, weshalve de

Aleuten, die dezen visch raauw eten, denzelven in zeer dunne schijven snijden, om deze diertjes te vermijden. Ik voer deze daadzaak slechts voor die geenen aan, die van gevoelen zijn, dat de wormen in den mensch voortgebragt of vermeerderd kunnen worden door het eten van dieren, en voornamelijk visschen, die wormen hebben. Van dit gevoelen is ook mijn achtingwaardige voorganger, Doctor ESPENBERG, in zijne leerrijke verhandeling over den' ziektetoestand der manschappen op de *Nadeshda*, gedurende Kapitein KRUSENSTERNS reis rondom de wereld, die mij inzonderheid zulke nuttige wenken gaf ter behandeling der ziekten op deze reis.

Doch de catarrhale toevallen waren niet, gelijk ligt te denken is, slechts onder de matrozen heerschend, maar ook de inboorlingen, de Aleuten, leden insgelijks aan heeschheid en hoest. De menigvuldige rheumatismen der ledematen, en voornamelijk der wervelen en de aanvallen van jicht, waaraan verscheiden in soldij der Russisch-Amerikaansche Compagnie staande vossenjagers leden, golden algemeen voor syphilitische toevallen. Hoe vele kranken ik hier ook zag en behandelde, kon ik op dezen tijd niets vinden, dat van een' syphilitischen aard was; ik wil hiermede nogtans niet beweren, dat de *Lues venerea* nog niet hier doorgedrongen is; want hoe ware dit mogelijk bij het getal der schepen van verscheiden natiën, die sedert het jaar 1742 deze eilanden bezochten? Ik wist ook niet aan welke ziekte ik een' ingevallen neus toeschrijven zou.

zou. De lijder had zich, naar hij zeide, met cinaberberookingen van de *Syphilis* genezen; thans leed hij, daar hij zeer aan het gebruik van rum overgegeven was, aan jichtzweren, die 's winters de armen en 's zomers de beenen troffen.

Even zoo werd ook geen der matrozen door deze ziekte beſmet; bij een' vertoonde zich eene kleine waterblaas, die na het gebruik van het *Hydrarg. praecip. rub.* ſpoedig opdroogde.

De maand junij was rijk aan ſchoone dagen, weshalve de zieken herſtelden en allen zich in goede gezondheid op reis naar het noorden begaven.

Bij onze aankomst in de mistige zee vertoonde zich, als gewoonlijk, dadelijk de hoest, die echter van geringe beteekenis was.

In de nabijheid van het eiland *St. Laurens*, en vooral digt aan het ijs, hetwelk aan de noord-oostkust des eilands de oppervlakte der zee bedekte, werkte de eensklaps koude lucht zoo nadeelig op de door een' ſtoot op het borstbeen in den ſtorm van April dezes jaars verzwakte long van den Heer KOTZEBUE, dat hij aan hevige kramp in de long en bezwijmingen leed, en zelfs bij het hoesten bloed uitwierp, doch ſlechts in geringe hoeveelheid. Even zoo nadeelig werkte de gedachte, dat door deze ongeſteldheid de uitvoering van al het voorgenomene en het bereiken van het doel der reis verijdeld werd; want tot behoud van zijne gezondheid was het noodwendig dit koude gewest ten ſpoedigſten te verlaten en aan land in rust de genezing af te wachten.

Terzelfder tijd werd een matroos door eene hevige bloedſpuwing aangetast, die reeds voor deze reis op een groot oorlogſchip uit de raa op het dek, en wel op de borst gevallen was, waarbij hij toen reeds bloed geſpogen had. Ook op deze reis leed hij dikwijls aan pijn in de borst, die altijd door verzwakkende middelen verzacht moest worden. Van dien tijd af werd hij van allen zwaren arbeid verſchoond.

Gedurende de reis van het eiland *St. Laurens* naar *Unalaska* heerschten er nog vele rheumatismen.

IX.

REIS VAN UNALASKA NAAR DE SANDWICH-EILANDEN, EN VAN DAAR OVER RADACK NAAR DE MARIANES.

Heuppijn en heete ziekten.

Bij onze aankomst op *Unalaska* werden drie matrozen door heuppijn aangetast, die eerst in pijn langs de iſchiadiſche zenuwen beſtond; na eenigen tijd verliet de pijn deze plaats, en plaatſte zich in de kuit, die verhard werd, en het been trok krom. terwijl de gemeenſchappelijke pees van den *Musc. pſoas magn.* en *Iliac. int.* zamentrok en hard werd. Na lang gebruik, zoowel van inwendige middelen, als

als uitwendige prikkelende zalven, eindigde het ongemak met een *ferum* afzonderend uitflag, die de ganfche kuit en knie bedekte. Dit uitflag genas fpoedig.

Op de reis naar de *Sandwich-eilanden* leden twee Aleuten en eenige matrozen door de hitte; maar deze ongefteldheid beftond flechts in hoofdpijn en algemeene zwakte; door *cremor tart.* werd dezelve fpoedig weggenomen.

Van de *Sandwich-eilanden* tot *Radack* hadden wij zeer heete dagen, waardoor velen door overmatig zweten en door baden in het zeer zout zeewater aan fijn, rood en zeer jeukend uitflag aan verfcheiden ligchaamsdeelen leden.

In de ftreek der koraal-eilanden hadden wij dikwijls regen en rukwinden, waarop een matroos door rheumatismus in beide beenen en een andere door heuppijn werd aangetast. Deze heuppijn was in het eerst met pijn in de kniebuigingen verzeld, maar ging naderhand tot een algemeen rheumatismus over. De in het eerst verkorte en verharde *Musc. pfoas magn.* en *Iliac. int.* werd allengs door zalven verzacht; maar op den voet en aan de onderzijde des voorarms kwamen kleine harde puisten, die bij derzelver ontftaan gevoelig waren. De lijder had zich dit rheumatismus na het baden op den hals gehaald, toen hij op de boegfpriet het water aan zijn ligchaam door den wind drogen liet.

Kort daarna werden twee andere matrozen door rheumatismus in de wervelen aangetast, hetgeen

zeer pijnlijk was, doordien iedere buiging des ligchaams hen pijn veroorzaakte. Zij hadden dit ongemak insgelijks bij het baden op dezelfde wijze als de vorige gekregen.

X.

REIS VAN DE MARIANES NAAR DE PHILIPPINES EN VERBLIJF OP LUÇON.

Galziekte en inenting der koepokken.

Kort na het vertrek van *Guaham* begonnen er kolijken te heerschen, gelijk in de nabijheid der *Kaap Verdische eilanden* plaats hadden. Bij eenigen ging het kolijk in *diarrhœa* over, en eindigde op deze wijze spoedig; doch anderen werden door hoofdpijn, misselijkheid en kolijk aangetast, en braakten ook dikwijls. In dit geval helpt geen braakmiddel, maar de middelzouten zijn het raadzaamst.

In de nabijheid van *Luçon* in de *Chineesche Zee* hadden catarrhale koortsen en rheumatismen plaats, wegens den sterken dauw, die dikwijls reeds voor zonnenondergang viel.

Onze eerste zorg bij de aankomst in de bogt van *Manilla* was om naar den toestand der kinderziekte op dit eiland te vernemen; want de vijf Aleuten aan boord van ons schip hadden de pokken nog niet

niet gehad, aangezien deze ziekte nog niet tot in de Rusſisch-Amerikaanſche bezittingen doorgedrongen is. Een der Kamtſchatdalen verzocht ook ingeënt te worden, daar hij de pokken nog niet gehad had, offchoon hij twee malen was ingeënt geworden. Een geneesheer in *Cavite*, die wekelijks in de omliggende ſtreken de koepokken inentte, zond ons twee kinderen der Tagalen met de pokken. Daar de loop der koepokkenkuur niet dezelfde was als in *Europa*, oordeel ik het geenszins overtollig dien hier aan te voeren. Op het aanzien zou men haar voor onechten houden, maar volgens haren aard kwamen zij de echten zeer nabij. De Spaanſche arts verzekerde mij, dat de koepokken, die hij bij de Tagalen inentte, even als die in *Europa* hare ſtadiën hielden.

Ik maakte bij vier Aleuten en bij den Kamtſchatdaal ſlechts een' ſteek, doch bij den vijfden Aleut twee, dewijl ik mij op den eersten niet verlaten kon. Den tweeden dag waren de entplaatſen eenigzins rood, den derden dag waren zij reeds iets rooder. Bij drie der Aleuten hadden deze plaatſen zich reeds iets verheven en eene geelachtige kleur aangenomen, aan wier rand zich een klein verheven knobbeltje bevond, dat met etter gevuld ſcheen te zijn. Deze drie ingeënten waren de anderen altijd een' dag vooruit, en een hunner gevoelde reeds op dezen dag eene ſtekende pijn door den arm tot aan den okſel. Den vierden dag vertoonden de entplaatſen bij de drie ſtraks gemelde Aleuten hooge,

lang-

langwerpige en hoekige figuren, met etter gevuld. Bij de twee andere Aleuten waren de plaatſen ſlechts eenigzins verheven en geel, bij den Kamtſchatdaal enkel rood. Den vijfden dag waren bij alle Aleuten de verheven plaatſen reeds geheel in ettering, het midden verdiept en met eene kleine roodachtige korst naar de gedaante en grootte van den ſteek bedekt. De drie eerste Aleuten hadden pijn in de okſelen en een hunner ook hoofdpijn. Bij den Kamtſchatdaal was heden ook de roodheid der entplaatſen verdwenen.

Den zesden dag bevond zich bij de Aleuten rondom de pokken een roode twee lijnen breede verheven rand. De okſelklieren waren bij allen gezwollen. Op dezen dag entte ik den Kamtſchatdaal nog eens in met twee ſteken, daar de vorige entſteek reeds geheel digtgenezen was. Slechts bij een' der Aleuten, en wel bij den jongſten, was de *Lympha* nog tot inenten bruikbaar. Doch ook ditmaal zag ik vooruit, dat het vergeefs ware, daar de lancet zich niet goed onder de huid ſchuiven liet. De uitſlag was ook even zoo als de eerste maal: zoodat ik hem na drie dagen reeds ontſloeg.

Terzelfder tijd entte ik ook een' tweeden Kamtſchatdaal de koepokken in, dien men insgelijks twee malen vergeefs op *Kamtſchatka* had ingeënt. Drie dagen daarna hadden de entplaatſen zich ſterk verheven, waren rood en veroorzaakten jeuking; maar dit was haar hoogſte bloei, want den anderen dag waren alle ſymptomen verdwenen en keerden niet we-

weder. Hij ſtelde mij gerust met het berigt dat de beide vroegere inentingen op *Kamtſchatka* op dezelfde wijze waren afgeloopen.

Den zevenden dag had zich de roode plek der pokken bij de Aleuten nog meer verwijderd, en het vleesch rondom dezelve was hard. Den achtſten dag was de plek in grootte en roodheid iets verminderd, den negenden had dezelve en de zwelling der okſelklieren ſterk afgenomen. Op de pokken had zich bij allen eene koperkleurige roof gevormd. Van dag tot dag namen de rooven in omtrek toe en de roode krans af. Den dertienden dag gingen de randen der rooven los. Den vijftienden en zestienden dag vielen alle rooven af. Den negentienden waren allen genezen.

Bij het losſen van het ſchip leden verſcheiden matrozen door de hitte in het benedenruim zoo zeer, dat zij zeer hevige kolijken kregen.

XI.

REIS VAN LUÇON NAAR DE KAAP DE GOEDE HOOP.

Zenuwkoortſen, *Mazelen*, Fluxus pancreatis.

Onmiddelijk bij het uitzeilen der baai van *Manilla* ontſtonden door den ſterken nachtdaauw in de na-

nabijheid van het hooge land catharrale en rheumatieke koortſen.

Het doorkruiſen van den evenaar in de nabijheid of tuſſchen de onderſcheiden eilanden van *Oost-Indië* had ditmaal geen nadeeligen invloed op den gezondheidstoeſtand van het volk; er leed niet eens iemand door de hitte, waarvan welligt de meest altijd friſſche noordelijke winden en het gemis van ſtilte oorzaak waren.

Na het verlaten van den zuiderkeerkring en na het verlies van den zuidelijken paſſaatwind, veroorzaakte de eerste zuidewind, met eene verandering der temperatuur van 23° op 18° *Réaum.* onderſcheiden ziekten. Alle dagen werden er matrozen door koortſen aangetast, die van zware hoofdpijn en groote zwakheid des ligchaams verzeld waren. De zwakheid werd ſomwijlen nog door diarrhœën, die bovendien ook alleen op zich zelven voorkwamen, ſterk vermeerderd.

Terzelfder tijd kregen de twee jongſte Aleuten de mazelen, de eene twee dagen vroeger dan de andere. Zij leden eerst aan ſterke hoofd- en halspijnen, ook hadden zij pijn in het tandvleesch en in de keel. Deze ſymptomen lieten bij de uitbarsting violetkleurige vlekken over het ganſche ligchaam na. (De anders roode vlekken bij de Europeanen waren bij de Aleuten, die eene zwartachtige nethuid hebben, zwartachtig violet). De fijne rooven gingen reeds den tweeden en derden dag los; de eerste zie-

zieke herſtelde den derden en de andere den vierden dag.

Bij een' matroos, een Tartaar, die in het eerst aan hoofdpijn leed, vertoonde zich na twee dagen eene bloedige *diarrhœa*, die anderhalven dag duurde, waarop eene geringe *diarrhœa* nableef. De hoofdpijn hield ook terzelfder tijd op; doch twee dagen daarna werd hij 's namiddags door eene ſterke koorts, kolijk, vermeerderde *diarrhœa* en pijn in de maagſtreek aangetast. Den volgenden dag was hij zeer zwak, en had met bloed vermengden ſlijmafgang. 's Namiddags vertoonde de koorts zich weder met vermeerderde buikpijn, en duurde den geheelen nacht door met ſterken en menigvuldigen ſtoelgang. Den derden dag kwamen dezelfde toevallen weder, maar reeds in eenigzins minderen graad. Het eten verwekte mislijkheid en brakingen. Ik hield deze ziekte voor een' buikloop (*Fluxus cœliacus*), en gaf daarom prikkelende en verſterkende middelen, die nogtans de kwaal niet verbeterden, maar verſlimmerden. Het terzelfder tijd op het onderlijf ingewreven *Linim. volat.* deed betere werking, daar hetzelve afdreef. Ik beſloot daarom den lijder *Fruct. tamarind.* als een zacht afdrijvend middel te geven, waarna hij oogſchijnlijk beterde, echter was hij zeer zwak, maar zoodra ik hem eenig verſterkend middel geven wilde, werd hij dadelijk na de kleinſte doſis weder zoo ziek als hij voor acht dagen geweest was. Ik ging daarom met de tamarinde voort, terwijl ik haar hem immer zeldzamer

mer gaf. Des namiddags van den 21ſten Maart, op het uur der volle maan, gevoelde hij ſteken in de zijde, na welken dag hij zich beter bevond. Nog zwak aan krachten en eetlust kwam hij in de *Tafel-baai* aan.

XII.

REIS VAN DE KAAP DE GOEDE HOOP NAAR KRONSTADT.

Fluxus pancreatis, *Galkoorts*, *Zinkingziekte*.

In de *Tafel-baai*, bij een' ſtorm met zeer drooge lucht werd de Tartaar weder door pijn en hardheid in de maagſtreek, met mislijkheid, braking en buikloop aangetast, waarbij ſlijmige, met bloed vermengde afgang plaats vond. Terzelfder tijd leed een andere matroos (dezelfde, die in de *Kamtſchatdaalſche Zee* met bloedſpuwing gekweld was) aan dezelfde kwaal, die ik voor een' *Fluxus pancreatis* houden moest. Bittere en maagſterkende middelen vermeerderden ſlechts het kwaad; ik nam daarom mijne toevlugt tot de tamarinde, waarna dagelijks de hardheid in de maagſtreek en de mislijkheid afnamen en de buikloop weldra ophield. De laatſte matroos bevond zich bij den aanvang des zuid-oostpasſaatwinds reeds zoo wel dat hij zonder nadeel maagſter-

ſterkende middelen gebruikte en korten tijd daarna herſtelde.

Maar de Tartaar kon nog niet van de mislijkheid ontſlagen worden, en even zoomin maagſterkende middelen verdragen, daarom werkte, daar hij nog zwak was, bij onze aanmadering van het eiland *St. Helena*, de nabijheid des lands zeer onvoordeelig op hem. Dezelfde werking deed het eiland *Aſcenſion;* beide malen voelde hij dag voor dag vermeerderde mislijkheid en pijn in de maagſtreek. Naderhand beterde hij allengs tot op het einde van den zuid-oostpasſaat, die ons ſlechts tot den evenaar bragt. Van hier af werd hij weder ſlechter; op zekeren dag braakte hij een' worm uit; ik gaf hem een' ontlastmiddel, om de in den onderbuik opgehoopte ſlijm af te drijven. Toen hij hierop iets beterde, ging ik met de tamarinde voort, tot wij de breedte der *Kaap Verdiſche Eilanden* bereikten, waarop de lucht beter werd, terwijl de noord-oostpasſaat niet meer zoo digt van het land kwam en de lijder oogſchijnlijk beterde. Ook de om dezen tijd invallende vollemaan werkte misſchien tot zijne ſpoedige betering mede. Na eenige dagen, daar hij geene mislijkheid meer had en een' ſteek in de ganſche maagſtreek gevoelde (hetwelk ik reeds vroeger als een teeken van betering bij hem bemerkt had), beproefde ik hem *Tinct. valerian. ammon.* met een' droppel *Ol. menth. pip.* te geven, waarna hij zich zeer wel bevond. Daar hij vroeger gewoonlijk mislijk werd, wanneer hij eetlust kreeg, bekwam hij da-

gelijks voor het middagmaal een glas wijn. Kina en bittere middelen maakten eindelijk aan zijne ziekte, na drie maanden (*), een einde; echter kon hij eenige weken lang nog niet ſterk op den vloer treden, dewijl ieder ſchok des ligchaams hem pijn in de linkerzijde veroorzaakte.

Gedurende den noord-oostpasſaat in het zuiden der *Kaap Verdiſche Eilanden* leden eenige matrozen aan beſtendige mislijkheid met brakingen; een braakmiddel hielp niets, maar eene behoorlijk werkende purgatie maakte aan de ziekte weldra een einde. Een dezer lijders braakte zeven dagen achtereen, zoodat ik het braken dikwijls door medicijnen ſtillen moest.

In het kanaal leden velen aan heeschheid zonder hoest, anderen aan diarrhœën.

Tot beſluit wil ik nog aanmerken dat gedurende de drie jaren der reis

1) Geene aanſtekende ziekten geheerscht hebben.

2) Dat wij de zoutzure berooking niet noodig hebben gehad, alzoo het volk in het luchtige bovenruim deszelfs verbijf had, en

3) Dat zich nooit een ſpoor van ſcorbut vertoond heeft, waarvan de eer den reeders en de uitvoerders dezer expeditie toekomt.

AL-

(*) Gedurende deze drie maanden hadden wij altijd in de nabijheid van *Afrika* van *Madagascar* tot aan de *Kaap Verdiſche Eilanden*, gezeild.

ALGEMEENE AANMERKINGEN

TOT DE

REISBESCHRIJVING.

DOOR

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ, M. D.

In
med
wij
laris
eene
zij o
ne
door
De
lanti
der
wij
het
ander
ſchille
ke ik
teelin
phrod
der d
den,
ren en
zig uit

In de *Noord-zee* zagen wij geheele ſcharen van meduſen drijven; den 22ſten Augustus 1815 vingen wij voor het eerst een aantal van de *Meduſa capillaris Linn.* Den 27ſten vertoonde zich veelvuldig eene andere *Meduſa*, die ons nog onbekend ſcheen; zij onderſcheidt zich door den in tweeëndertig kleine ronde inſnijdingen verdeelden rand der ſchijf en door de groote onbeſtendigheid der teekeningen.

De twee malen lang aanhoudende ſtilte in de *Atlantiſche Zee* was zeer voordeelig voor den vangst der weeke zeedieren. Den 16den October kregen wij voor de eerste maal twee ſoorten van ſalpen in het gezigt; de eene was *Salpa maxima Linn.* de andere was eene zonderlinge uit twee uiterlijk verſchillende hermaphrodieten beſtaande ſoort, bij welke ik zoo gelukkig was van de wederzijdſche voortteeling waar te nemen. Die', welke ik den hermaphrodiet noemen wil, is reeds door FORSKOHL onder den naam van *Salpa pinnata* beſchreven geworden, en onderſcheidt zich door haar breed van voren en aan de onderſte deelen des ligchaams aanwezig uitſteeksel, hetwelk der hermaphrodiete ontbreekt.

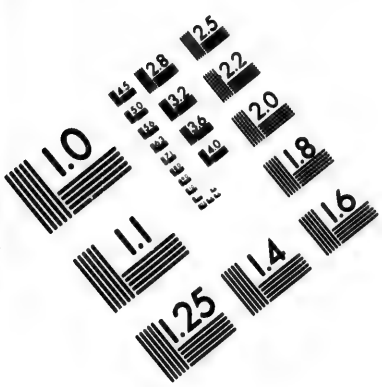

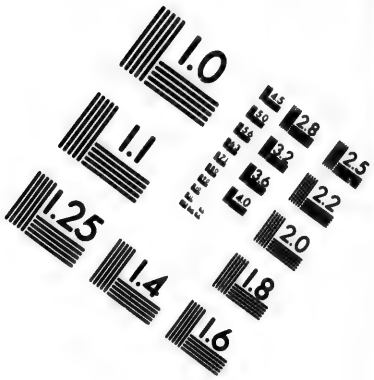

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

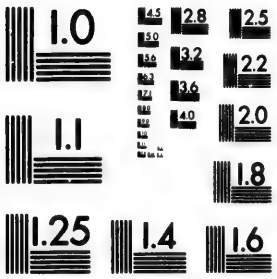

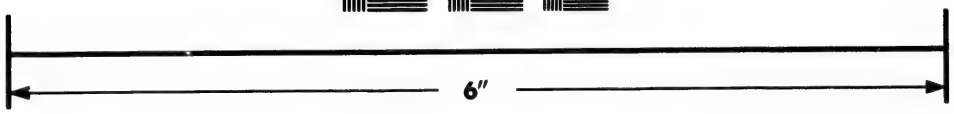

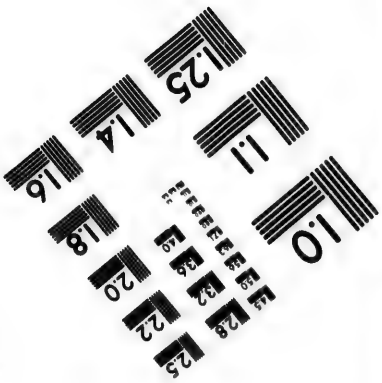

Photographic Sciences Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

2.5
2.2
2.0
1.8
1.1
1.0

De eerste heeft op den rug aan wederzijden eene tamelijk lange blaauwe ſtreep, doch de laatſte op dezelfde plaats vijf op eene rij ſtaande korte boogachtige vlekken. De hermaphrodiet zwemt in den natuurlijken toeſtand niet eenzaam in de zee rond, maar verſcheiden vormen zamen, terwijl de eene met de punt zijns uitſteekſels zich aan dat des anderen vasthoudt, eene radachtige figuur, wier ſtralen de uitſteekſels vormen. Deze draagt in het groote kanaal, door hetwelk het tot voortbeweging des ligchaams ingeſlikte water ſtroomt, een door een' navelſtreng aan de binnenzijde van den rug vastzittend jong, hetwelk met den ouden te gelijk water inſlikt en uitwerpt. Dit jong heeft geen uitſteekſel aan het voorſte gedeelte des ligchaams, doch op iedere zijde van den rug vijf blaauwe vlekken en is dus eene hermaphrodiete.

De hermaphrodiete, altijd eenzaam, voedt in eene kegelvormige aan het onderſte gedeelte des ligchaams aanwezige ruimte eene ontelbare menigte hermaphrodieten, die reeds acht tot tien met de uitſteekſels aan elkander vasthoudende geboren worden.

Gedurende de tweede ſtilte vingen wij den 23ſten October eene menigte van den *Glaucus atlanticus Blumenb.*, die gerust op de oppervlakte des waters ſchenen te liggen, en den volgenden dag eene *Pterotrachea pulmonata Forsk.*, die groote overeenkomst met een' visch heeft. In dezen geheelen tijd zagen wij den *Gryllus tataricus Linn.* in menigte op het water liggen, wier zwerm een voor den mensch

mensch gunstige wind naar de zee gevoerd had; er schenen nog niet vele dagen sedert hun omkomen verloopen te zijn, daar de in menigte opgevischte dieren meestal nog versch en niet tot bederf overgegaan waren. Voor weinig jaren hadden zij *Teneriffe* bezocht, en bij de stad *Laguna* groote schade aangerigt.

Den volgenden dag na onze aankomst voor *Teneriffe* begonnen de Heer CHAMISSO en ik des morgens vroeg onze driedaagsche reis door het eiland. Onze leidsman bragt ons eerst naar de westelijke punt van het eiland in het gebergte. De rotswanden digt achter de stad waren met dikke vetplanten bedekt, van welken de *Euphorbia canariensis* en *piscatoria*, *Cacalia kleinia* en de hier reeds geheel verwilderde *Cactus opuntia* dikwijls geheele bosschen uitmaakten, terwijl zij boomachtig zich verhieven. Verder in het dál zagen wij twee tamelijk hooge drakenbloedboomen, (*dracena draco Linn.*), van welken er een vruchten droeg. Tegen twee uren 's namiddags klommen wij in een groot dal af, en zagen de stad *Laguna*. Van de bergen leidt eene waterleiding derwaarts: eene herberg was hier niet. Er bevinden zich vier monniken- en een nonnenklooster op deze plaats. Den geheelen namiddag regende het sterk. Hoewel de regen den volgenden morgen niet opgehouden had, begaven wij ons toch op weg naar *Orotave*. In het eerst leidde een effen breede weg ons tusschen vruchtbare lupinusvelden door groote dorpen, doch weldra werd hij in

de veelvuldige rotskloovén flechts een breed voetpad, dat uit enkel trappen beſtond. Hier waren nog de ſchoonſte wijngaarden aangelegd, en men zag nog in menigte den dadelpalm *Phœnix dactyliferæ Linn.*) in de met *Agave americana* beplante omheining der tuinen. 's Namiddags kwamen wij zoover dat wij van eene hoogte de ſtad *Laguna* voor ons aan hare ruime ſcheepprijke reede zagen liggen. Maar dewijl wij beloofd hadden des avonds van den volgenden dag reeds weder aan boord te zijn, gingen wij niet verder, maar keerden terug, en zochten, daar het reeds donker werd, in een groot dorp ons nachtverblijf. Des nachts regende het zeer ſterk, doch de regen wiesch den weg zeer ſchoon, zoodat het den volgenden dag regt goed om te gaan was, en wij tegen den middag reeds *Laguna* bereikten. Van hier namen wij den naasten weg naar *St. Cruz*, hetwelk flechts eenige uren verder lag. Op dezen weg ontmoetten ons twee beladen kamelen van vale kleur.

Onder de in deze drie dagen bij zulk ongunstig weder ingezamelde tweeënzestig planten bevonden zich dertig tot de *Canariſche* of *Maderiſche Eilanden* behoorende; dertig hebben deze eilanden met het zuidelijk *Europa* en flechts twee met *Afrika* gemeen. Het getal der dicotyledoneën bedroeg zesenveertig, dat der monocotyledoneën flechts negen, de eersten verhouden zich dus tot de laatſten als vijf tegen een. *Filices* vonden wij zeven ſoorten.

Den 14den November, nadat wij de *Kaap Verdi-*

ſche

fche Eilanden gepasfeerd waren, werden er drie haaijen (*Squalus glaucus Linn.*) gevangen, die de boot, welke om een in zee drijvend groot ſtuk hout te onderzoeken uitgezet was, gevolgd waren. Aan een' van hen zat een kleine zuigvisch (*Echeneis remora Linn.*). Den 16den volgden drie reigers het ſchip; zij ſchenen zeer vermoeid te zijn; want een van hen wilde zich op het achtergedeelte van het ſchip zetten, maar viel in het water. Den volgenden dag werd eene eend geſchoten, die wij voor de door FORSKOHL in *Egypte* beſchreven *Anas firſair* hielden. Op dezen dag geraakte ook weder een haai aan den haak, dien wij voor den *Squalus carcharias Linn.* verklaarden; aan zijn ligchaam zaten twee zuigvisſchen. Den 20ſten November zagen wij de eerſte groote Braziliaanſche zeeblazen (*Phyſalia*). Den 27ſten November zeilden wij in de nabijheid der Braziliaanſche kust door eene lange en eenige vademen breede geele ſtreep in de zee. Met eene puts haalden wij van dit water op, en bemerkten dat de kleur van hetzelve van eene onteibare menigte kleine, fijne, eene halve lijn lange geele ſtaafjes voortkwam. Onder het microscoop zag men duidelijk verſcheiden dwarsſchotjes in elk der ronde ſtaafjes. Na twee dagen troffen wij nogmaals zoodanige ſtaafjes in zee aan; later vertoonden zich ook groene ſmalleren, die door myriaden van microscopiſche diertjes voortgebragt werden. Dezen onderſcheidden zich door geene uiterlijke ledematen, en hadden overeenkomst met eene *Plana-*

ria. Den 10den zagen wij de kust van *Brazilië*, ook zagen wij op dezen dag de eerste fregatvogels (*Pelecanus aquilus Linn.*).

Offchoon de bergen aan de tegenover het eiland *Santa Catharina* liggende kust des vasten lands in het geheel niet hoog zijn, gelukte het nogtans geen van ons toenmaals den top van een' derzelven te beftijgen, uit hoofde van het ondoordringbaar kreupelhout op dezelven; men kan flechts zoo ver komen als de flaven met de bijl zich een' weg gebaand hadden om hout te halen; wilde men verder gaan, dan zag men zich weldra van den aardbodem verwijderd en op rankende gewasfen in de lucht zweven; want even gelijk op *Teneriffe* de planten neiging toonden om boomachtig te worden, even zoo opmerkelijk was in *Brazilië* het rankend en kruipend karakter der vegetatie. Onder de tweehonderd zevenendertig plantfoorten, die wij hier verzamelden, bevonden zich honderdachtentwintig dicatyledoneën, negenenzestig monocotyledoneën en veertig *Filices*. De verhouding der dicatyledonën tot de monocotyledoneën was dus van twee tot een. Het getal der varens is zeer opmerkelijk, en verhoudt zich tot de phænogamen als een tot vijf.

Den 2den Januarij 1816 zagen wij noordelijk van Kaap *Vittoria* der Chilifche kust een groot aantal dolphijnachtige dieren in zee zwemmen; zij onderfcheidden zich door hunne ontbrekende rugvinnen, en door hunne zeer groote borstvinnen, waardoor zij in het zwemmen den haaijen zeer gelijkvormig wa-

waren. Zij hadden een' tamelijk langen fnoet; de bovenfte helft des ligchaams was bruin, de onderfte wit. Zij zwommen niet zoo fnel als de dolphijnen, bewogen zich met het geheele lijf, en kwamen ook aan de oppervlakte des waters om lucht te fcheppen.

Van den Chilifchen herfstbloei verzamelden wij driehonderdachttien foorten, waaronder zich honderdachtenzestig dicotyledoneën, vijfendertig monocotyledoneën en flechts vijftien *Filices* bevonden; de verhouding der dicotyledoneën tot de monocotyledoneën is dus als vijf tegen een. Van de haven *Talcaguano* tot aan de ftad *Conception* kon men drie verfchillende Flora's waarnemen; de eerste op geringe met roode leem bedekte hoogten, naar de zee toe, onderfcheidde zich door fchoone myrtenbosfchen en bosfchen van *Guevina*, in wier fchaduwe groote lianes rankten, bij voorbeeld, *Lapageria*, *Lardizabala*. De onvruchtbare plekken dezer hoogten maakte de ftruikachtige met lange ftekelige bladen voorziene *Pitcairnia coarctata* groen. De tweede Flora was in het groote zandige dal, hetwelk zich naauwelijks boven de oppervlakte der zee verhief, en van *Talcaguano* tot aan *Conception* reikte: hier bloeiden in dit jaargetijde inzonderheid *Œnotheræ* en *Corymbiferæ*. De derde Flora begon bij *Conception* op de meest uit verweerden graniet beftaande bergen. Dezen bezochten wij naauwelijks eenmaal.

Op het *Paasch-eiland* konden wij aan de ganfche

west-

westkust geen van de vele ſtandbeelden ontdekken, welken alle reizigers, die dit eiland aandeden, beſchrijven; ſlechts een voetſtuk ſcheen nog overig te zijn; maar aan de oostkust moesten wij de op grooten affland geziene vier zwarte regtopſtaande blokken voor zoodanige ſtandbeelden houden. Van de eertijds algemeen in de mode zijnde doorboorde en verwijde oorlellen zagen wij ſlechts nog een enkel overblijffel bij een' ouden eilander. Het geſteente op de plaats van den oever, waar wij landden, was oude bruine lava. De tatouering des gezigts beſtond meest in eene rondomloopende ſtreep, waar naast ronde plekken op gelijken affland van elkander geprikt waren. Eenigen hadden het geheele gezigt getatoueerd, tot dat ſlechts nog enkele roodachtige teekeningen als overblijffelen der onveranderde huidkleur beſtonden. De lippen waren bij allen, die wij zagen, of zwart of blaauw geverwd. Verſcheiden hadden zich ook de beenen tot aan de knien geheel digt getatoueerd. Van huisdieren zagen wij ſlechts een hoen. Den 7den April werd de *Salpa bipartita Labill.* gevangen, die zeer veel afwijkends van alle ſalpen heeft. Tevens bekwam ik ook het tot heden eenige ware zee-inſect, hetwelk overeenkomst met eene *Velia latr.* heeft. Het loopt met groote ſnelheid op de oppervlakte der zee rond (gelijk de *Hydrometra rivulorum Forsk.*) en onthoudt zich in de zeeën der heete luchtſtreken.

De bewoners der *Penrhyns-eilanden* waren niet getatoueerd; eenigen hadden hunne haren geſchoren, an-

anderen hadden een' krans van zwarte vederen om het hoofd; ook zag men bij eenigen kleine matten als mantels om de ſchouders. In iedere kano, die met een evenwigt voorzien was, bevond zich een oud man, die een geheel kokosblad om den hals hangen had, terwijl enkele inſneden van het blad zamengeknoopt waren. Op het evenwigt hadden zij een zeker getal omtrent twee vademen lange werpſpietſen uit kokoshout aangebonden, die zij ons in het eerst weigerden tegen ijzer te verruilen. Zij hielden een groot geſchreeuw gaande, verdraaiden de oogen en maakten vele andere vreemde gebaarden, om zich vreeslijk aan te ſtellen. De kano's waren zeer eenvoudig, een' trog gelijkvormig, uit verſcheiden ſtukken zamengeſteld, en ſchenen niet ingerigt te zijn om te zeilen; gewoonlijk zate. zes menſchen in ieder. Het ijzer ſchenen zij ook, gelijk op het *Paasch-eiland*, *Hoïo* te noemen; het woord *taboe* ſchenen zij niet te verſtaan, of misſchien wisten zij niet wat wij daarmede wilden zeggen. *Weihini* ſcheen ook in hunne taal de beteekenis van een vrouwsperſoon. Behalve groote kokosnoten bragten zij ons niets eetbaars; doch zij zelf waren zeer welgevoed.

Den 13den Mei, nadat wij ons eerst ſedert twee dagen op het noordelijk halfrond bevonden, werd voor de eerstemaal een dolphijn met de harpoen gevangen (*Delphinus delphis Linn.*) De kop liep in een' langen ſnoet uit. In iedere zijde der kinnebakken telde men drieëntwintig tanden, dus in het geheel

heel tweeënnegentig. Op dezen dag vingen wij ook voor de eerstemaal eene *Velella*, wier inwendige kraakbeenige schaal van den voorsten hoek der linkerzijde in het onderste vlies tot den achterſten hoek der linkerzijde overging. (Wanneer men het dier met eene der langere zijden van het onderste vlies naar den beſchouwer plaatst). Deze *Velella* was bij de drie duimen lang en tamelijk final; de ſchaal had eene helderbruine kleur; de vliezige rand des zeils was naauwelijks blaauwachtig. Te- vens vingen wij ook eene *Porpita*. Den 1ſten Junij, bij eene ſtilte, vingen wij eene tweede *Velella*, wier ſchaal en zeil in het vlies eene tegengeſtelde rigting had van die van den 13den Mei. De grootſte exemplaren waren ſlechts anderhalven duim lang. De voelſprieten, die bij de vorige helderbruin en eerst aan het einde blaauw waren, hadden hier van den wortel af eene blaauwe kleur, en de punten eene roodachtig geele. De ſchaal was zeer bleek geel, en het benedenſte vlies ſlechts aan den rand blaauw gekleurd. Op dezen dag vingen wij ook een' meeuw, die zich van BLUMENBACHS *Glaucus atlanticus* ſlechts door de mindere grootte onderſcheidde.

De lage eilanden der *Zuid-Zee* en des Indiſchen oceaans hebben meerendeels derzelver beſtaan aan den vlijtigen bouw van verſcheiden koraalſoorten te dan-

danken. Derzelver ligging tot elkander, daar zij dikwijls reekſen vormen, hunne vereeniging op ſommige plaatſen tot ſterke groepen en hun geheel in andere ſtreken van dezelfde zee doen ons beſluiten dat de koralen hunne gebouwen op ondiepten, of, om beter te ſpreken op de toppen van onder water aanwezige bergen gegrond hebben. Aan den eenen kant naderen zij in het voortwasſen gedurig meer de oppervlakte der zee, aan den anderen vergrooten zij den omtrek van hunnen arbeid. De grootere koraalſoorten, die blokken vormen van eenige vademen dikte, ſchijnen de aan den buitenrand des rifs ſterkere branding te beminnen; dit en de hinderpalen, die hun voortleven in het midden van een breed rif door de opgeworpen door de dieren verlaten mosſelſchelpen en ſlakkenhuizen en koraalbrokken in den weg gelegd worden, zijn welligt de oorzaken waarom de buitenrand van een rif het eerst de oppervlakte nadert. Is hij tot de hoogte gekomen, dat hij bij laag water ten tijde der ebbe bijna droog wordt, dan houden de koralen op hooger te bouwen. Mosſelſchelpen, ſlakkenhuizen, koraalbrokken, zeeëgelſchalen en derzelver afgevallen ſtekels vereenigt de brandende zon door het bindende kalkzand, dat door wrijving der ſtraksgenoemde ſchalen ontſtond, tot een algemeen geheel, tot een' vasten ſteen, die allengs, door de immer nieuw opgeworpen materialen verſterkt, in dikte toeneemt, tot hij eindelijk zoo hoog wordt, dat alleen nog in eenige jaargetijden hooge vloeden hem bedekken. In de droog-

droogte doorgloeit de zon de ſteenmaſſa zoo zeer, dat zij op vele plaatſen ſplijt en zich in lagen verdeelt. Door brandingen en bij hooge vloeden worden deze geſcheiden vlakke ſteenen opgeligt en op elkander geſtapeld. De altijd bezige branding werpt koraalblokken, ſomtijds van een' vadem lang en drie of vier voeten dik, en zeedierenſchalen tuſſchen en op de grondſteenen, naderhand blijft ook het kalkzand ongeſtoord liggen, en levert den ſtrandenden boom- en plantenzaden een' ſneldrijvenden bodem ter beſchaduwing van zijnen ſchitterend witten grond. Ook geheele boomſtammen, van andere landen en eilanden door de ſtroomen medegevoerd, vinden hier, na lang omzwerven, eindelijk eene rustplaats. Met dezen komen kleine dieren, als haagdisſen en inſecten, als eerste bewoners aan. Eer nog de boomen zich tot een woud vereenigen, nestelen hier de eigenlijke zeevogels, verdwaalde landvogels nemen hunne toevlugt tot de boschjes, en geheel laat, nadat de ſchepping lang volbragt is, komt ook de mensch aan, ſlaat zijne hut op de vruchtbare aarde op, die door de verrotting der boombladen ontſtond, en noemt zich heer en bezitter dezer werelд.

Uit het voorgaande hebben wij gezien hoe de buitenrand van een onderzeesch koraalengebouw het eerst de oppervlakte des waters nadert, en hoe dit rif allengs in de regten van een land treedt: het eiland heeft dus noodwendig eene kringvormige gedaante en in des zelfs midden eene ingeſloten kom. Maar geheel ingeſloten

ten is deze kom niet, en kon het ook niet zijn, want zonder toevoer uit de zee zou zij spoedig door de zonnehitte uitgedroogd worden; maar de buitenste rand bestaat uit een groot aantal kleine eilanden, die door eene nu grootere dan kleinere tusschenruimte van elkander gescheiden zijn. Het getal dezer eilandjes bedraagt bij groote koraal-eilanden bij de zestig, en tusschen dezelven is het niet zoo diep, dat het er niet ten tijde der ebbe droog worde. De binnenzee heeft in het midden gewoonlijk eene diepte van dertig tot vijfendertig vademen; maar aan alle kanten naar het land toe neemt deze diepte allengs af. In die meeren, waar de passaatwinden heerschen, en dus het geheele jaar door de brandende golven slechts aan eene zijde des eilands of des rifs slaan en verstuiven, is het natuurlijk dat deze aan het aanhoudend razen des golvenden elements blootgestelde zijde des rifs voornamelijk door losgerukte koraalblokken en mosselschelpen voltooid wordt en zich het eerst boven het water verheft.

Het zijn ook slechts deze eilanden over welker ontstaan en gesteldheid men thans iets naauwkeuriger weet; aangaande die der *Indische* en *Chineesche Zeeën*, die zich in het gewest der mousons bevinden, ontbreekt het bijkans geheel nog aan waarnemingen. Uit de van dezelven voorhanden kaarten laat zich besluiten, dat iedere zijde even ver in de wording is. De onder den wind liggende zijde van

zulk een koraalrif in de door passaatwinden geregeerde *Stille Zee* steekt dikwijls nog in het geheel niet uit het water, wanneer de tegenoverliggende zijde reeds sedert onheuglijke tijden in het rijk des dampkrings tot grootere volkomenheid geraakte; het eerste rif is zelfs op vele plaatsen nog door tamelijk breede met het binnenmeer even diepe tusschenruimten afgebroken, die door de natuur den zoekenden zeeman als open poorten tot eene geruste en veilige binnenhaven gelaten zijn.

In uitwendige gedaante zijn de koraal-eilanden elkander niet gelijk, maar deze en ieders omtrek hangt welligt van den vorm, van den grondslag des onderzeeschen bergtops af. De eilanden, die meer lang dan breed zijn, en met hunne grootste uitgestrektheid den winden en den golven trots bieden, zijn rijker aan vruchtbare aarde dan anderen, wier ligging tot hunne snelle voltooijing zoo geschikt niet is. Er zijn onder de enkele eilandjes der groote eilandenketen altijd eenigen, die het voorkomen van hoog land hebben: dezen hebben hunne ligging op een' in de zee uitstekenden hoek, zijn van twee kanten aan de brandingen blootgesteld, bestaan daarom bijna uit louter groote koraalblokken, hebben gebrek aan kleine de tusschenruimte opvullende mosselschelpen en koraalzand, en zijn derhalve niet geschikt om groeiaarde vorderende planten te voeden, maar leveren enkel een' grondslag op, voor met kruipende wortelen voorziene hooge boomen, gelijk

Pi-

Piſonia, *Cordia ſebastiana Linn.* *Morinda citrifolia Linn.* en *Pandanus odoratisſimus Linn.* die dezen altijd zeer kleine eilanden van verre de berggedaante geven. De naar het binnenmeer toegekeerde oevers der eilanden, aan de zijde die aan de branding blootgeſteld is, beſtaan uit fijn zand, hetwelk door den allengs rijzenden vloed opgeſpoeld wordt. Tuſchen de eilandjes, onder hunne bedekking, en zelfs midden in het binnenmeer, bevinden zich kleinere koraalſoorten, die eene geruster woning zoeken, vormen door den tijd, hoewel zeer langzaam, ook eindelijk tot aan de oppervlakte des waters reikende banken, die allengs in omtrek toenemen, zich met de hen inſluitende eilanden vereenigen en eindelijk het binnenmeer geheel opvullen. Deze eilandenkring wordt een enkel zamenhangend land. Deze zoover gekomen eilanden behouden in het midden eene vlakte, die altijd lager is dan de hen omringende aan de oevers opgeworpen muur, weshalven zich later aldaar na aanhoudendenden regen waterkuilen vormen, de eenige bronnen en beeken.

Tot de eigendommelijkheden dezer eilanden behoort dat er 's avonds geen daauw valt, dat zij geene onweders veroorzaken en de winden niet ophouden. De groote laagte des lands ſtort ſomwijlen de inwoners in ſchrik en levensgevaar, terwijl de golven over de eilanden heenſlaan, wanneer het gebeurt dat dag- en nachtevening en volle maan op

een' dag vallen, alzoo dan het water zijn' hoogſten ſtand bereikt, en terzelfder tijd een ſtorm de zee in onrust brengt. Ook zouden deze eilanden door aardbevingen geſchokt worden.

AAN.

AANMERKINGEN

WEGENS DE KUSTEN

VAN

NIEUW-CALIFORNIE, HET EILAND *UNALASKA* EN DE *BERINGS-STRAAT*.

VOLGENS DE ALDAAR GEDANE WAARNEMINGEN EN VERZAMELDE MINERALEN, DOOR DEN HEER

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ,

VAN

MAURITS VAN ENGELHARDT.

De Heer ESCHSCHOLZ ſtelde mij de door hem verzamelde mineralen ter hand, om ze te onderzoeken, en had de goedheid mij aangaande ieder ſtuk opheldering te geven wegens deszelfs oorſprong, en zoo ontſtonden de navolgende aanmerkingen.

NIEUW-CALIFORNIË.

De noordelijk uitloopende landſpits, op welke *Santjuan*, de kleine veſting aan den ingang der bogt van *Sanfrancisco*, gelegen is, beſtaat uit ſerpentijnrots, die ook verder zuidelijk aan de ſteile zeekust gevonden wordt. Hij is vermengd met amianth, ſchalentalk, zeilſteen en ſchillerſteen, mineralen, die in andere gewesten op dergelijke wijze den ſerpentijn gewoonlijk verzellen, en hier een nieuw bewijs leveren van den geregelden gang van de vorming der aarde. Door de wijze van ligging geſchiedt zulks insgelijks. Het is bekend dat de ſerpentijn in de meeste grondgebergten naar buiten, dat is daar, waar derzelver laatſte, de overige rotsbeddingen gelijkvormig dekkende lagen aan het flozgebergte grenzen, in *Sakſen*, bij voorbeeld, aan den omtrek der *Weifzſtein*-groep, wier leimantel aan nieuwere

rotsvormingen grenst; op de zuidzijde der Zwitſerſche Alpen, bij *Aviglia* en *Tyrea*, daar waar de Piemonteeſche vlakte met puinheuvels begint; in *Sileſië* in het *Zobten-gebergte*, dat ver in het vlakke land ſtrekt, en even zoo aan de kust van *Californië*. Niet alleen toont een ſtuk bladerend ſerpentijn, hetwelk de uit het binnenſte der bogt komende ſtroom op eene zandbank geworpen heeft, dat hij tusſchen leijen gelegen is, dewijl de ſerpentijn ſlechts daardoor het anders digte voegſel veranderen kon, maar de leemlei zelf komt aan den voet van den ſerpentijnwand in lage rotſen voor, en dezen grenzen aan zandſteen en conglomerat, wiens klippen den ſmallen kustenzoom beſlaan. De nabuurſchap der zee heeft overigens de ſerpentijn in *Nieuw-Californië* met den ſerpentijn aan Kaap *Lezard*, op de *Shetlandſche Eilanden* en aan de *Kust-Cordillera's* van *Zuid-Amerika* gemeen. Maar overweegt men dat de zee eertijds boven de landen ſtond, die de aan verſteeningen rijke flozgebergten bevatten, en men laat de hypotheſe gelden, dat grondgebergten, die door het flozgebergte niet bedekt werden, uit deze wateren als eilanden omhoog ſtaken, dan blijkt het dat de ſerpentijn des tegenwoordigen binnenlands voormaals insgelijks aan de kust gelegen heeft, eene anologie des voorkomens, die, voortaan bij deze en menige andere rotsſoort grondig onderzocht, tot gewigtige opheldering in de vormingsgeſchiedenis van de oppervlakte der aarde kon brengen.

UNA-

UNALASKA.

De Heer LANGSDORF berigt in zijne reis rondom de wereld dat dit eiland uit graniet en porphyr beſtaat, gelijk *Kamtſchatka* en de geheele keten der *Aleutiſche Eilanden* tot aan de noord-westkust van *Amerika* enkel uit grondſteen beſtaat. Uit de ſchoone reeks van rotsſoorten, die van *Unalaska* gebragt worden, en waaraan ſlechts de houtſteen ontbreekt, dien de Heer ESCHSCHOLZ aldaar zoo menigvuldig zag, blijkt dat hier de oudere zandſteenvorming met amandelſteen, porphyr, leemſteen en jaspis heerscht. Lavendelblaauw en bruinrood ijzerleem vormt het deeg dezer rotsſoorten, die in elkander overgaan. De amandelſteen bevat kalkſpath, veel groenaarde, ſtilbit, glazigen feldſpath, ook kleine nesten van roodijzerſteen. De porphyr, eigenlijk een verdikt amandelſteendeeg, wordt ſomwijlen jaspis, en heeft buiten de voornoemde mineralen ook kleine kristallen van gemeenen feldſpath. Waar groenaarde zich ophoopte veranderde zij de kleur van het geſteente in graauwgroen; waar kieſelaarde en ijzer heerſchen, neemt hetzelve in hardheid toe, waar zij verminderen, wordt hetzelve leemig, en gaat in zandſteen over, die de ſteenkool gelijkt.

Deze rotsſoorten (die meest eene begoogchelende overeenkomst hebben met die in dezelfde vorming op den linker Rijnoever en in het noordelijk *Duitsch-*

land voorkomen), worden deels aan de oost- en deels aan de westzijde der *Kapiteins-haven*, eene bogt der noordkust, in ſteile takkige rotſen gevonden, die aan voortdurende veranderingen onderhevig zijn. Waar vroegere reizigers kegeltoppen zagen en teekenden, gelijk SARYTSCHEW, waren thans zadelvormige verdiepingen: de voormalige ſpits dekte in puin de zijden; waar de Heer ESCHSCHOLZ bij zijne eerste aanwezigheid op *Unalaska* in het jaar 1816 deze verdiepingen vlak gezien had, vond hij ze bij zijn tweede bezoek in 1817 reeds verder uitgehold, en de voormaals lage tinnen in kleine pieken herſchapen. Aardbevingen waren thans de oorzaak niet van zoodanige veranderingen, waarſchijnlijk dus de ongelijke vastigheid van het geſteente der op elkander gelegerde rotsmaſſa's. In ſtreken, waar ik gelegenheid had om deze vorming waar te nemen, zag ik analogisch met de afwisſeling der leemige, kieſelige en zandige plaatſen in eene en dezelfde bedding ook de maſſa's van brokkelige leileem, losſen zandſteen en conglomerat, vasten porphyr en amandelſteen met elkander afwisſelen, en van de laatſte beiden groteske klippen en takkige rotswanden, door het uitwaſſen en wegzinken der weke tuſſchenlagen ontſtaan, uit woeste puinhopen omhoog ſteken.

Niet minder interesſant dan de ſtraks beſchouwde rotsſoorten is ook de verſchijning van de porphyrlei en het baſaltachtige geſteente op *Unalaska*. Behooren zij tot de vorming van den ouderen brozen zand-

zandſteen of tot die van den floztrapp? Deze vragen, die zich hier natuurlijk opdoen, kunnen wel, bij gemis van kennis der beide rotsſoorten, niet beſliſſchend beantwoord worden, maar toch mag voorloopig het vermoeden gewaagd zijn, dat deze geſteenten tot den floztrapp behooren. De onſmeltbaarheid en grootere hardheid, waardoor het medegebragte ſtuk zich van den echten baſalt onderſcheidt, ſchijnen van quartz en augit voort te komen, die hier een hoofdbeſtanddeel des ſteens uitmaakt, daar hij anders ſlechts porphyrachtig in den baſalt gemengd is. Maar dat deze ſteen augit bevat ſpreekt juist voor de verwantſchap met den echten floztrapp, die nog door de porphyrlei bevestigd word, die, ſlechts in deze vorming herkend, insgelijks dit mineraal bevat.

Is het vermoeden, hetwelk op *Unalaska* leden uit de familie van den floztrapp aanneemt, gegrond, dan wordt ook de reeds elders dikwijls waargenomen nadere betrekking tuſſchen deze delfſtof en de volkanen bevestigd; eene betrekking, die ook hier voor de zoogenaamde Neptunisten zoowel als voor de Vulcanisten interesſant zijn moet, al doet zich ook weinig hoop op dat hun ſtrijd op de afgelegen kampplaats beſlischt worde.

Van de oevers der *Pieter- en Paulus-haven* in *Kamtſchatka* werd groengele en bruinroode jaspis gebragt, die aldaar in horizontale banken liggen zou; ook hebben wij van het ſchiereiland, zonder opgave van de plaats waar, eene ſchoone kalkſpathklier, de *équiaxe* van HAUY, op ſchalen van chalcedon en bruine

half-

halfopaal, het fragment van een' kogel uit den amandelfteen. Het zuidelijke *Kamtfchatka* bevat dus waarfchijnlijk dezelfde rotsfoorten als *Unalaska*, en daar volgens den Heer LANGSDORF de *Aleutifche Eilanden*, die tusfchen beiden liggen, in het uitwendige gelijk in volkaniteit *Unalaska* gelijken, is het te vermoeden dat de geheele eilandenketen uit floztrapp beftaat.

BERINGS-STRAAT.

Salinisch marmer, gelijk dat, hetwelk de verbrijzelde rotfen aan de *St. Laurens-baai* vormt, komt geregeld als bedding in glimmerlei voor, en waarfchijnlijk is dit ook aan de *Tfchuktfchen-kust* het geval, dewijl de van daar gebragte ftukken witte korlige kalkfteen zilverwitten glimmer bevatten, en ook graphiet in de nabijheid gevonden wordt, die gewoonlijk tot de glimmerlei behoort. Van de rotsfoort zelve hebben wij een ftuk uit de tegenoverliggende *Kotzebue-fund*, waar zij in de naburige bergen mag ontftaan. De glimmer is zilverwit, gelijk die, dien de kalkfteen bevat: zou derhalve de hypothefe niet toe te laten zijn, dat het grondgebergte uit *Azië* naar *Amerika* voortgezet wordt, en beide vaste landen eertijds aan de *Berings-ftraat* zamenhingen? Daar de eene kust, de Aziatifche, fteil, de tegenoverliggende vlak is, verhouden beiden zich als ftroomoevers en dalzijden, welken ftroomend water vormde; het aannemen eener latere

fchel-

ſcheiding wederſpreekt dus de geſteldheid der zeeengte niet.

Welke rotsſoorten de ruimte tusſchen de *Berings-ſtraat* en de *Aleutiſche Eilanden* beſlaan, zegt ons geene onmiddelijke waarneming; daar nogtans aan de noordzijde van *Unalaska* eene laag van gneisſyeniet, in de *Kotzebue-ſund* ſyenietporphyr gevonden werd, konden misſchien deze rotslagen het flozgebergte der *Aleutiſche Eilanden* tot grondſlag dienen. In dit geval verſcheen de ruime kom tusſchen de voornoemde eilandenketen en *Nieuw-Californië* als verdieping, door twee grondgebergtegroepen begrensd en met flozgebergte gevuld, welks gelijkſoortige vormingen (zandſteen, conglomerat en jaspis) zich aan beide randen der kom verheffen. Derzelver bedding ſchijnt regelmatig; want trekt men tusſchen de conglomeratklippen en den ſerpentijn bij *Santjuan* eene lijn naar de noordzijde der bogt van *Sanfrancisco*, waar de Heer ESCHSCHOLZ roodbruine rotſen zag, die voor conglomerat gehouden werden, en verlengt de lijn naar het zuidwesten, dan treft zij de volkaniſche *Sandwich-eilanden*, en heeft eene volſtrekt gelijke rigting met de *Aleutiſche Eilanden* van *Aliakſa* tot *Atha*.

Merkwaardig is het dat, gelijk op verſcheiden andere plaatſen, waar landenmasſa's geſcheiden worden, ook hier volkaniſche eilanden voor de doorbraak der *Berings-ſtraat* liggen. Zou mogelijk de ganſche keten der Aleuten, gelijk het aldaar in het jaar 1795 omſtreeks *Unimak* uit de zee opgerezen ei-

eiland, uit de diepte opgeheven zijn? of zijn hier flechts toppen van eene op den grond der zee rustende bergketen? of overblijfſelen van een' verſcheurden rotsdam? Het antwoord op deze vragen zou misſchien gevonden worden, wanneer de rotsgeſteldheid der kusten van *Azië* en *Amerika* van de *Berings-ſtraat* tot aan de kusten der *aleutiſche Eilanden*, en wanneer de laatſte zelve onderzocht wierd; doch is daartoe wel hoop, zoo lang men bij de ontdekkingsreizen overal, ook aan toegangelijke kusten, flechts daarop bedacht is, om, volgens het oud gebruik, enkel planten en dieren te verzamelen, maar geen acht ſlaat op den bouw der aarde, ofſchoon daarin alleen de zekere grondſlag der phyſiſche aardkunde te zoeken is? Tot het gewigt der geognoſie algemeener erkend en naauwkeurige waarnemingen ook in afgelegen gedeelten der aarde gedaan worden, zijn aangaande derzelver geſteldheid flechts gisſingen mogelijk, geput uit de vergelijkingen van enkel aangeduide ſtructuurverhoudingen met elders naauwkeuriger bepaalden.

Hier volgt in het oorſpronglijke eene uitvoerige genommerde lijst van delfſtoffen, door den Heer ESCHSCHOLZ op de reis verzameld, en aan het naturaliënkabinet der univerſiteit te *Dorpat* geſchongen. Wij hebben geöordeeld deze drooge mineralogiſche naamlijst, als van geen het minſte belang voor den Nederduitſchen lezer, achterwege te moeten laten.

DE VERT.

BIJ-

BIJDRAGEN

TOT DE

NATUURLIJKE HISTORIE.

DOOR

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ, M. D.

BESCHRIJVING

EENER NIEUWE

AAPSOORT,

PRESBYTIS MITRATA, GEMUTSTE AAP.

De ſoortelijke kenmerken zijn:

Angulus facialis 60° graduum. Sacculi buccalis nulli. Nates tyliis inſtructæ. Cauda elongata, Antipedes genu attingentes,

Deze aap werd ons bij de doorvaart van de ſtraat *Sunda* door de inwoners van *Sumatra* te koop gebragt. Hij was tam, maar leefde naauwlijks een' dag lang op het ſchip. Daar hij zich van alle overige bekende aapſoorten merkelijk onderſcheidde, oordeelde ik het noodig hem eene bijzondere ſoort, onder de benaming van *Presbytis mitrata*, wegens zijne gelijkheid met eene mutsdragende oude vrouw, aan te wijzen. De lengte van den kop tot aan den wortel van den ſtaart bedraagt bijna anderhalven voet. De rug is met twee duimen dik fijn gekruld haar bedekt, die aan den wortel eene geelachtig witte en aan de punt eene blaauwachtig graauwe kleur hebben; ook het ach-

terſte gedeelte van den kop is met zoodanige lange even zoo gekleurde haren bedekt, die overeind ſtaan en den aap het aanzien geven, alsof hij eene bonte muts droeg. Deze graauwkleurige haren worden door een' boogvormigen zwartachtigen band begrensd, die uit drievierde duim lange haren gevormd wordt, en zich van de plaats, waar het jukbeen zich met het voorhoofdsbeen verbindt, naar den bovenſten rand des oors, en van hier dwars over den kop uitſtrekt. De ganſche ruimte tusſchen dezen band en de wenkbraauwen is digt met geelachtige haren bedekt, van welken de het naast aan den band ſtaande een' geheelen, maar die naar de wenkbraauwen toe, ſlechts een' halven duim lang zijn. Slechts eene zeer verheven plaats in het midden des voorhoofds boven de wenkbraauwen is bijna kaal van haren, en vertoont eene zwarte huid. Als wenkbraauwen kan men enkele bijna een' duim lange zwarte regte haren aanmerken, die ook boven den neus niet ontbreken. De niet zeer groote gerande oorſchelp, wier huid roodachtig gekleurd is, draagt lange geelachtige haren; er is ook een oorlapje te beſpeuren. De kleur der huid in het gezigt is bijna zwart, maar beide oogleden, het bovenſte bij uitſtek breed, zijn roodachtig. De lippen zijn met korte witachtige haren bezet.

De haren aan het onderſte gedeelte des ligchaams zijn bijna twee duimen lang en wit. De ſtaart is langer dan het ligchaam, overal tamelijk lang behaard, van boven blaauwachtig graauw, van onder graauw-

graauwachtig geel, en eindigt met een' anderhalven duim langen haarbos. De armen reiken bijna tot aan de kniën van het overeind ſtaande dier; de haren aan de opperzijde zijn witachtig graauw, aan de onderzijde van den opperarm wit, wollig, aan den onderarm geelachtig, digt en regt. De handen zijn van boven roodachtig bruin behaard, tot op het laatſte vingerlid, lang en ſmal, inzonderheid de vier vingers, buiten den duim, die zeer kort is, alzoo hij ſlechts tot de helft der middelhand reikt. De beide middelſte vingers zijn wederom veel langer dan de beide overigen. De nagels der vier vingers zijn lang, half cylindervormig, eenigzins gebogen, waardoor zij de klaauwen naderen, maar aan de ſpits rond en nagelvormig. Slechts de nagel des wijsvingers is ſcheef afgeſtompt, waardoor hij aan de binnenzijde eene kleine punt bekomt. De nagels der duimen zijn kort, verheven, aan het einde nedergedrukt en afgerond. De huid der kale vlakke hand is roodachtig. De lange witte haren der achterpoten hebben een wollig aanzien; de handen aan de bovenzijde zijn ook hier bruinachtig behaard; zij zijn langer dan de voorhanden, met welken zij nogtans in alle punten overeenſtemmen.

Aan wederzijden van het achterſte zitten twee rondachtige billen van eene geelbruine kleur.

In het gezigt is ten aanzien van den vorm nog op te merken dat de jukbeenen zeer vooruitſteken, waartegen de neus zeer klein en naauwelijks uitkomend is, van ter zijde gezien maken het voorhoofd,

de neus, de bovenlip en de tandrand des onderlips bijna eene regte lijn.

Nog kan ik iets wegens het geraamte hier bijvoegen.

De ſchedel is tamelijk kogelrond, de kinnebak niet ſterk vooruitſtekende, terwijl de gelaatshoek zestig graden bedraagt; aan den pijlnaad geen ſpoor eener *cristæ*, de neusbeenen zeer klein, driehoekig, twee lijnen lang; de tandkasſen beginnen reeds boven de neusbeenen, mijn geraamte heeft ſlechts achtentwintig tanden, de baktanden naauwlijks grooter dan de overigen, voorts twaalf tamelijk korte rugwervelen en zeven lendenwervelen met breede dwarsvoortzetttingen; het heiligbeen beſtaat uit drie wervelen, van welken ſlechts twee zich met de darmbeenen verbinden, en eindelijk wordt de ſtaart uit achtentwintig wervelen gevormd. Van de twaalf ribben zijn zeven echt en vijf valsch; de twee onderſte valſche ribben zitten niet aan de verbindingsplaats van twee wervelen, maar aan het ligchaam van een' derzelven. Aan het ſchouderblad is nog op te merken, dat de hier lange ſchouderhaak als een bijzonder been geſcheiden, maar door een ſmal kraakbeen ſlechts half beweeglijk gemaakt is, waardoor de oorſprong van het met het vorkbeen overeenkomende been bij het ſnaveldier kennelijk is. Het borstbeen beſtaat uit vijf in de lengte liggende beenderen.

WAAR-

Fig. 1. Fig. 2.

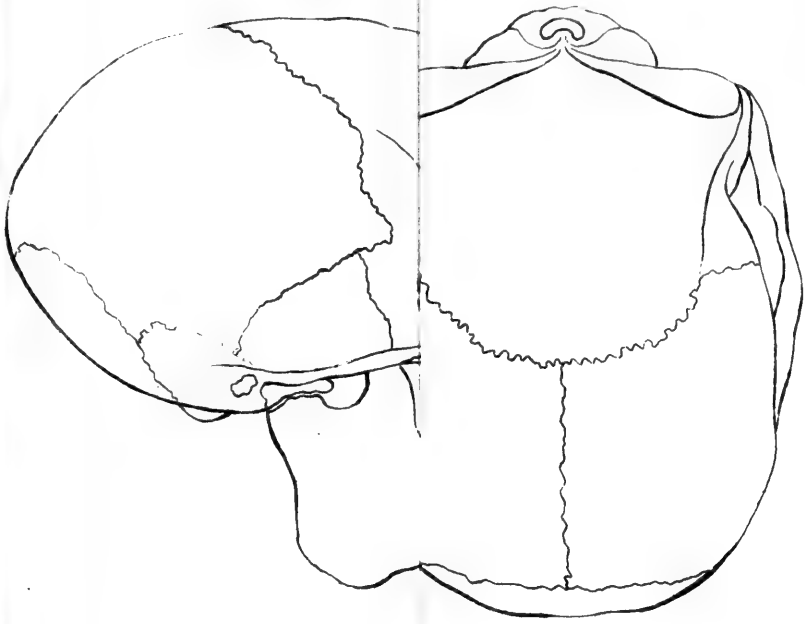

Fig. 1. Na op zyde.
Fig. 2. D
Fig. 3. D.

Fig. 1.

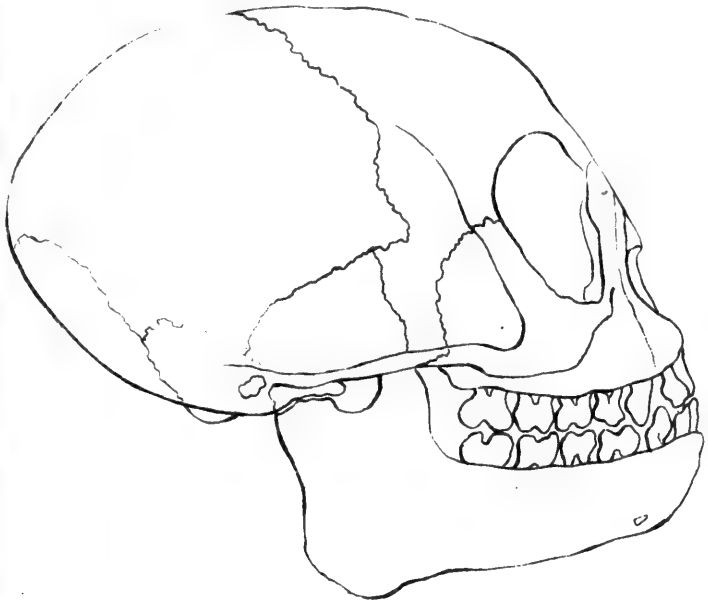

Fig. 2.

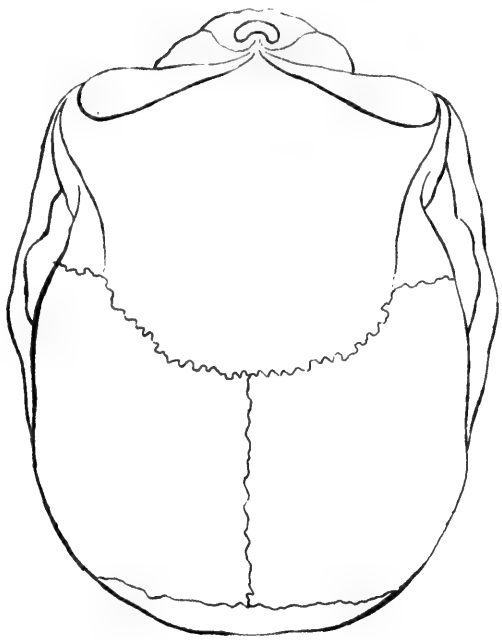

Fig. 3.

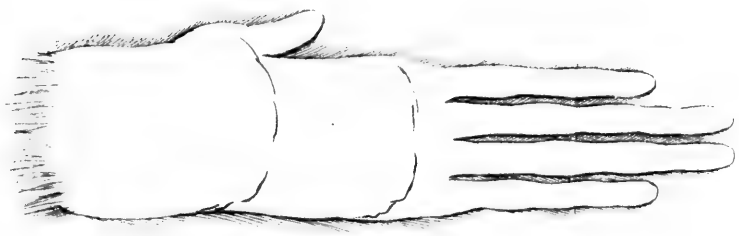

Fig. 1. De schedel der Presbytis mitrata op zyde.
Fig. 2. Dezel[illegible] van boven.
Fig. 3. De linker voorhand van binnen.

WAARNEMINGEN,

AANGAANDE DE

ZEEBLAZEN, VELELLEN EN PORPITEN.

Niettegenſtaande het getal der ſchrijvers, die over deze dieren gehandeld hebben, niet gering is, vindt toch de naauwkeurige waarnemer ſomtijds nog veel, dat hij kan aanvullen, inzonderheid wat hunne levenswijze betreft. Deze drie dierſoorten behooren onbetwistbaar bij elkander in eene orde, naardien zij namelijk 1) op de oppervlakte der zee drijvende, tamelijk paſſief op het bekomen van buit uitgaan; 2) naardien zij buiten het tot drijven ingerigte ligchaam als hoofdzakelijke organen ontelbare magen en monden hebben, en 3) allen met bijzondere vangarmen begaafd zijn. Hun verblijf is het warmere gedeelte der zeeën; zij ſchijnen zich niet over de 40° van den evenaar te verwijderen.

1. Zeeblaas, *Phyſalia.* Naardien men wegens menige deelen dezer ſchepſelen tot hiertoe nog in dwaling en twijfel gebleven is, en de wijze waarop zij zich hun voedſel verſchaffen, gewis menigeen' intereſſeren zal, wil ik het geheel hier in zamenhang leveren.

De langwerpige blaas, die het ligchaam des diers uitmaakt, en hetzelve door haar luchtvolumen op de oppervlakte der zee drijvende houdt, kan op den rug door werking van ſpieren op vele plaatſen zoodanig zamengetrokken worden, dat zij hier eene kam vormt. Door middel van deze kam nu vangt de zeeblaas den wind op en wordt op de oppervlakte der zee voortgedreven. De lange ſpiraalvormig gedraaide aan de eene zijde van boven tot beneden met niervormige zuignapjes voorziene vangarmen ſlepen ontrold de drijvende blaas in de diepte achterna. Zoodra een viſch of eenig ander dier dezelven aanraakt, wordt deze door de zuignapjes gevat, door het bijtend vocht tot verſtijving gebragt en door ſpiraalvormig zamentrekken des vangarms, waarbij nog een groote aan den baſis des arms uitgewaſſen, maar vrije zuiver musculeuſe grijper met de punt ſchijnt mede te werken, in de nabijheid der blaas opgehaald. Hier verwachten ontelbare met zuigers voorziene buizen, ware magen, de aankomst van den buit, vatten dien van alle kanten aan, en zuigen de weeke en oplosbare deelen in zich. Verzadigd, zwellen deze pijpvormige magen op, en verkorten zich buitengemeen. Den inhoud ziet men als donkere korltjes doorſchemeren. Dezen rustig verterende, bekommeren zich niet verder om den nieuw aankomenden vangst, maar laten dien ongeſtoord aan hunne hongerige naburen over.

De lange vangarmen ſchijnen afzonderlijk voort te waſſen, terwijl men altijd een' als den dikſten en lang-

langſten onderſcheiden kan. Bij eenige zeer groote individus der *Phyſalia glauca* bemerkten wij wel twee ongemeen groote vangarmen, maar nogtans overtrof de eene den anderen in grootte. Allen zijn zij aan den wortel met de grijpervormige ſpier voorzien. Dat de door ſommigen beſchreven bultjes aan den ſnuit der blaas bij de aan de Kaap *De Goede Hoop* menigvuldige *Phyſalia glauca* verder niets dan kleine magen zijn, daarvan heb ik mij bij eenige uitgewaſſen exemplaren overtuigd. Bij een derzelven, die kort te voren een' goeden vangst gedaan moest hebben, waren niet alleen alle aan het middelſte gedeelte der blaas hangende magen, maar ook de zoogenaamde bultjes aan den ſnuit, met eene roodachtige korlige maſſa gevuld; wijders hadden zij allen, gelijk dezen, magen; gele punten, die het naast aan het ligchaam der blaas gelegen waren, kon men aan hunne ganſche gedaante en aan hunne gele trechtervormige monden in het geheel niet als ware magen miskennen. Buiten deze organen vindt men nog drie ronde bundels van kleine bleeke draden hangen; bij nadere beſchouwing vindt men dat ieder bundel uit tweeërlei draden beſtaat, namelijk uit langere cylindriſch toegepunte en uit kortere met een' zuigmond voorziene draadjes. Daar altijd een langer eenigzins blaauw gekleurde draad (bij de *Phyſalia glauca*) naast een' korteren hing, vermoed ik dat zulk een paar draden, een onvoldragen aan de moeder hangend jong voorſtelt, en dat de langere draad de vangarm en de kortere een maag

is. De blaas behoeft ook niet met lucht gevuld te zijn, daar het jong door de moeder gedragen wordt.

Om te zien of de kleine kuil aan de achterſte voortzetting der *Phyſalia glauca* werkelijk eene door eene fluitſpier geſloten opening was, vatte de ik de blaas in het midden, drukte de lucht naar het einde der achterſte voortzetting, en zag dat zich op de plaats des kuils eene kleine ronde opening vorm de, waaruit de lucht drong. Wanneer ik met drukken ophield, floot zich de opening weder. De blaas werd door de uitgeperste lucht geheel ſlap.

2. *Velella.* Het op de oppervlakte der zee drijvende ligchaam der velellen heeft de gedaante van een langwerpig vierkant met afgeronde hoeken; deszelfs opperhuid is week en fluit twee in het midden aan elkander gevoegde doorſchijnende kraakbeenen met concentriſche ſtreepen in. Dezen zijn eenigzins bolrond, en liggen in eene ſchuinſche rigting in het ligchaam. Op dezelven ſtaat een doorſchijnend kraakbeenig halfkringvormig zeil, weder in eene ſchuinſche rigting, en wel zoo, dat deszelfs einden naar den uiterſten rand des ligchaams gerigt zijn; boven in het midden loopt hetzelve in eene kleine punt uit, en wordt door eene ſmalle, vermoedelijk musculeuſe huid rondom ingevat, doch zoo dat deze de punt des zeils niet bedekt. Van onder zet deze huid zich niet aan het ligchaam, maar is vrij. Aan de ondervlakte des ligchaams beſpeurt men in het midden een' grooten flesvormigen maag, die door

door ontelbare kleinere magen, zoo ver de elliptische kraakbeenmassa reikt, omringd wordt. De ganſche rand van dit kraakbeen is met tamelijk lange dunne voeldraden bezet, die daar, waar het kraakbeen het digtst bij den rand des ligchaams ligt, onder hetzelve uitſteken.

De groote middelſte maag, die door de ſchrijvers altijd voor den eenigſten gehouden wordt, ſchijnt geheel kleine dieren te verſlinden, naardien wij hem ſomwijlen nog met overblijffelen van zoodanigen gevuld aantroffen; de kleineren daarentegen kunnen ſlechts den buit uitzuigen. Zij zijn gewoonlijk wit, aan de baſis met blaauwe puntjes.

De door de meeste ſchrijvers geleverde beſchrijvingen paſſen ſlechts op het geſlacht, maar zijn geenszins geſchikt om de ſoorten van elkander te onderſcheiden. Hetzelfde geldt ook van de diagnoſen der vier ſoorten in LAMARCKS *Histoire naturelle des Animaux ſans vertèbres*, Tom II. p. 480. Onder de door ons waargenomen laten zich vier ſoorten onderſcheiden.

A. De kraakbeenige ſchaal (wanneer men de langſte zijde des ligchaams naar zich toe keert) ſtrekt zich uit van den voorſten hoek der regterzijde des ligchaams naar den achterſten hoek der linkerzijde.

1. *Velella.* Het vlies des ligchaams donkerblaauw; het tamelijk bolronde kraakbeen een weinig helderer; de gewone, de ſchaal in tweeën verdeelende dwarslijn verdiept; de invattende huid

des zeils van onder donkerblaauw, van boven bleeker; de voeldraden aan den basis blaauw, aan het einde roodachtig geel. De lengte des ligchaams twee duimen. Aan de Kaap *De Goede Hoop.*

2. *Velella.* Het vlies des ligchaams slechts aan den rand donkerblaauw; kraakbeenige schaal bleekgeel; de invattende huid des zeils ongekleurd; de voeldraden aan den basis blaauw, aan het einde roodachtig geel; lengte der schaal naauwelijks anderhalven duim. In de noordelijke *Stille-Zee* op 30° (Meestal volwassen dieren).

B. De kraakbeenige schaal strekt zich uit van den voorsten hoek der linkerzijde des ligchaams tot den achterssten hoek der regterzijde.

3. *Velella.* Het vlies des ligchaams donkerblaauw; de schaal bruin; de invattende huid des zeils bleekblaauw; de voeldraden aan den basis helderbruin, aan het einde donkerblaauw; lengte des ligchaams bij de drie duimen, daarentegen in vergelijking met de beide vorigen veel smaller. Onder den evenaar, omstreeks *Radack.*

4. *Velella.* Het vlies des ligchaams donkerblaauw; de schaal geel; de invattende rand des zeils ongemeen groen; lengte over de twee duimen, bijna anderhalven duim breed. In de noordelijke *Stille Zee*, noordelijk van de *Sandwich eilanden.*

3. *Porpita.* Het ligchaam der *Porpita* is kringvormig, bevat insgelijks een zeer dun doorschijnend kraakbeen, doch dat hier insgelijks kringvormig met

twee-

tweeënveertig verhoogde ſtralen en verſcheiden geconcentreerde ringen voorzien is. De opperhuid ſteekt nog boven het kraakbeen als een ſmalle rand uit. Van een zeil is er geen ſpoor voorhanden. Op de onderſte vlakte beſpeurt men in het midden weder een' grooten maag, omringd van ontelbare andere kleineren, even als bij de Velellen; ook zitten aan den rand des kraakbeens kleine voeldraden. Maar de zeer lange knodsvormige driekante vangers maken eene eigendommelijkheid van deze ſoort uit; zij bevinden zich insgelijks aan den rand des kraakbeens, zijn, volgens hunnen ouderdom, van onderſcheiden lengte en dikte, en aan de kanten van zuigwratten voorzien. Deze zijn ten aanzien van de lengte des vangers altijd op eenigen afſtand van elkander geplaatst; echter ſtaan de zuigwratten der drie verſchillende kanten tegenover elkander; de vangers zijn niet regelmatig driekant, maar eene der vlakte is veel ſmaller dan de beide anderen.

De *Porpita* ſchijnt beſtemd om ſlechts aan de oppervlakte der zee te visſchen, terwijl zij hare vangers altijd in eene horizontale rigting als ſtralen van zich ſtrekt.

De door ons in de *Stille Zee* van den evenaar tot op 40° N. B. dikwijls waargenomen ſoort, had eene donkere violetkleurige kraakbeenige ſchaal, de huidige rand was blaauw; de magen wit met blaauwachtige punten aan den baſis; de voeldraden donkerblaauw; de vangers zeer weinig groenachtig, bijna

na doorſchijnend. De ligchaamsſchijf mat een' duim in de doorſnede, de vangers bij de twee duimen.

Hetgeen ik van de varieteiten der velellen gezegd heb, moet ik ook hier herhalen. De *Porpita nuda* (*) is vermoedelijk een van zijne vangers beroofd individu, gelijk wij er ook gevangen hebben, naardien de vangers zeer ligt aan het net blijven hangen en afſcheuren. De *Porpita appendiculata* (†) is eene gewone door kleine kreeften verminkte *Porpita*, bij wie van de uiterſte huid des rands ſlechts nog drie fragmenten zijn overgebleven; ook zoodanigen zijn ons voorgekomen. De *Porpita glandifera* (§) geeft de beſchrijving van een onbeſchadigd individu, gelijk ook de *Porpita gigantea* (°), die ik, wanneer het overigens bepaald zoo is, door de blaauwe kleur der vangers van de vorigen onderſcheiden kon.

Tot beſluit wil ik nog aanmerken dat de Phyſalën buiten de zuigmagen ſlechts met vangarmen, de velellen ſlechts met voeldraden, doch de Porpiten met beiden begaafd zijn.

EINDE DES DERDEN EN LAATSTEN DEELS.

(*) *Hist. nat. des anim. ſans vertèbres, par* LAMARCK, Tom. II. pag. 484. n°. 1.

(†) Ibid. n°. 2.

(§) Ibid. n°. 3.

(°) Ibid. n°. 4.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De Platen te plaatſen:

De Kaart der *Karolines* . . tegenover blz. 180.
De Schedel der *Presbytis mitrata* —— — 484.